

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Cilt Volume 11 • Sayı Number 1 • Haziran June 2019

20 TL

➤ The Message of New Medium: Politics and the Arab Uprisings on
Social Media

Omar Anas

➤ Cooperation or Competition:
The Rhetoric of Rāshid al-Ghannūshi on Pluralism

Muhammed Dawood Sufi

➤ “Medeniyetler Çatışması” Tezi Bağlamında “Şii Hilali”
Tartışmalarının Bir Değerlendirmesi

Haris Ubeyde Dünder

➤ The U.S. and Saudi Arabia Relations from the 1970s to 1990s:
A Theoretical Debate

Özdemir Akbal

➤ Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Sorunu

Uğur Matıç

➤ Sectarianization of Identity and Nation Building in Saudi Arabia

Zeba Khan

➤ Türkiye'nin Ortadoğu'da Kamu Diplomasisi Tecrübesi

M. Musa Budak

➤ AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanı'nın Rolü

Hamza Yurteri

➤ Kitap İncelemesi | Gün Ünal

'Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet'
Roksana Bahramitash ve Hadi Salehi Esfahani

ORTADOĞU MIDDLE
ETÜTLERİ EASTERN
STUDIES

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ORTADOĞU ETÜTLERİ MIDDLE EASTERN STUDIES

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi
Journal of Politics and International Relations

Haziran 2019, Cilt 11, Sayı 1 / June 2019, Volume 11, No 1
www.orsam.org.tr

Hakemli Dergi/ Refereed Journal
Yılda iki kez yayımlanır / Published biannually

Sahibi / Owner: Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör / Editor - in - Chief: Dr. Gökhan Bozbaş

Editör Yardımcısı / Assistant Editor: Gökhan Erel

Sayı Editörü / Issue Editor: Dr. M. Hüseyin Mercan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Coordinator: Dr. Gökhan Bozbaş

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Ahmet Uysal	İstanbul Üniversitesi	Mahir Nakip	Çankaya Üniversitesi
Akif Kireççi	Bilkent Üniversitesi	Mahmoud Hamad	Drake University/ Cairo University
Bahgat Korany	American University of Cairo	Mehmet Şahin	Polis Akademisi
Bırol Akgün	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Meliha Altunışık	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Cengiz Tomar	Marmara Üniversitesi	Mesut Özcan	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Emma Murphy	Durham University	Muhittin Ataman	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Fawaz Gerges	London School of Economics	Muhsin Kar	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont University	Peter Mandaville	George Mason University
Gökhan Bozbaş	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Raymond Hinnebusch	St. Andrews University
Gökтуğ Sönmez	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Recep Yorulmaz	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Katerina Dalacoura	London School of Economics	Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
Kemal İnat	Sakarya Üniversitesi	Tim Jacoby	Manchester University
		Zekeriya Kurşun	Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Ortadoğu Etütleri şu indeksler tarafından taranmaktadır / indexed by:

Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of the Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA),

Makale Önerileri İçin / Submitting Your Articles: info@orsam.org.tr

Yayın İdare Merkezi / Head Office

ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi - Center for Middle Eastern Studies Mustafa Kemal Mahallesi 2128. Sok. No:3 Çankaya / Ankara
Türkiye / Turkey | editör@orsam.org.tr | T: +90 312 430 26 09 F: +90 312 430 39 48

Ulusal Süreli Yayın | Ortadoğu Etütleri'ndeki makalelerde yer alan fikirler yalnızca yazarlarını bağlamaktadır. The views expressed in Ortadoğu Etütleri (Middle Eastern Studies) bind exclusivelyly their authors.

Çizgi Kitabevi Yayınları

KONYA | Sahibiata Mah. M. Muzaffer Cad. Helvacıoğlu Apt. No:41/1 Meram

ANKARA | Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi No: 6/31 Yeni Mahalle

İSTANBUL | Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk. No: 42/2 Çağaloğlu

Tel. (0332) 353 62 65-66 - (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com

Basım Tarihi / Printed: Ekim / October 2019 - Topaloğlu Matbaa Sertifika No: 44504

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

The Message of New Medium: Politics and the Arab Uprisings on Social Media	4
Omair Anas	
Cooperation or Competition: The Rhetoric of Rāshid al-Ghannūshī on Pluralism	26
Muhammed Dawood Sufi	
“Medeniyetler Çatışması” Tezi Bağlamında “Şii Hilali” Tartışmalarının Bir Değerlendirmesi	42
Haris Ubeyde Dündar	
The U.S. and Saudi Arabia Relations from the 1970s to 1990s: A Theoretical Debate	64
Özdemir Akbal	
Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Sorunu	86
Uğur Matıç	
Sectarianization of Identity and Nation Building in Saudi Arabia	114
Zeba Khan	
Türkiye'nin Ortadoğu'da Kamu Diplomasisi Tecrübesi.....	142
M. Musa Budak	
AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanı'nın Rolü	170
Hamza Yurteri	
Kitap İncelemesi: 'Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet' Roksana Bahramitash ve Hadi Salehi Esfahani	202
Gün Ünal	

The Message of New Medium: Politics and the Arab Uprisings on Social Media

Public Sphere in the Arab world has been under rapid and steady transformation with social media becoming an alternative medium of interactive communication. In 2011-12, Facebook had emerged as the main site of these interactions and user-producer convergence that helped the Arab uprisings to be communicated to a wider audience by their actors directly to the people who were equally able to interact with the process. On the other hand, the satellite channels like Al Jazeera and Al Arabiya found themselves challenged by the reach and interactivity of social media and were forced to meet the expectations of an over-ambitious Arab street. Al Jazeera, Al Arabiya, Al Sharq Al Awsat, Al Hayat, and many transnational Arab news organizations became active on cyber-sphere, none of them achieved the popularity of social media, nonetheless. The Arabic page of Kulluna Khaled Said, for example, was created in June 2010 in reaction to a local police case became a global news maker when it became the leading media against Hosni Mubarak after the uprisings erupted. This paper discusses the role of social media as a New Medium when most of traditional mediums were trying to censor or remain wary of covering the anti-regime uprisings. The new medium became a new message in itself where new ways of interactions and new discursive traditions started appearing. A case study was conducted on the Facebook campaign of Kulluna Khaled Said along with other pages which were actively engaged in staging anti regime protests. The paper refers Jurgen Habermas' Public sphere as a theoretical point to what the Arab street used to be at the time of the uprising.

Key words: Al Jazeera, Arab Uprising, Facebook, Public Sphere, Social Media

Omair Anas

Dr, Yıldırım Beyazıt
University, Expert at
ORSAM

Sosyal Medyada Arap İsyancıları: Arap Dünyasında Kamusal Alanın Değiştirilmesi

Özet

Arap dünyasında Kamusal Alan, kritik seslerin giderek daha fazla siyasi ve sosyal tartışmalara katıldığı hızlı ve istikrarlı bir dönüşüm geçirmektedir. Sosyal medya bu süreci yoğunlaştırmış ve bir şekilde bu kadar etkileşimi mevcut yapılarına dâhil edemeyen televizyon ve gazetelerin önüne geçmiştir. Facebook bu süreçte özellikle etkin olmuştur ve şüphesiz Arap ayaklanmaları sosyal medya ağları tarafından daha da güçlendirilmiştir. Öte yandan, El Cezire ve El Arabiya gibi uydu kanallarının etkisi kuruluşlarının ardından ilk kez kabul edilmiştir. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte yazılı ve elektronik medya, sosyal medya ağları aracılığıyla bütünleştirilmiş, etkileşim, geri bildirim ve izleyiciler arası iletişim gibi değerler kazandırılmıştır ki bu önceden herhangi bir yazılı ve elektronik medyada mümkün olmayan bir olgudur. *El Cezire*, *El Arabiya*, *Şarkul Avsat*, *El Hayat* ve çok sayıda uluslararası Arap haber kuruluşu da siber-alanda aktif faaliyet göstermiş ancak hiçbiri tartışma, münazara ve siyasi yorumlar açısından bu kadar popülerlik kazanamamıştır. Arapça “*Kulluna Khaled Said*” (Hepimiz Halid Saidiz) sayfası, Hüsnü Mübarek hükümetine, Halid Said’in yasadışı öldürülmesinden sorumlu olan polis personeline karşı eylemde bulunma yönünde baskı yapmak amacıyla Haziran 2010’da Facebook’da açılmıştır. Sayfayı açan kişi bu adımı doğrudan devrim yapmak ya da Mübarek rejimini devirmek için atmamıştır. Bir buçuk milyondan fazla Arap genç Facebook grubuna katılmışlar ve Mısır’ın siyasi ve ekonomik sorunları hakkında aktif olarak fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Bu makale, Arap dünyasında Kamusal Alanın dönüştürücü faktörlerini ve medyanın rolünü analiz etmek amacıyla Mısır ve diğer Arap başkentlerinde ayaklanmalar zirveye ulaştığında sosyal medyanın rolünü tartışmaktadır. Rejim karşıtı protesto gösterileri düzenleyen diğer sayfalarla birlikte *Kulluna Khaled Said* Facebook hesabı üzerine bir vaka çalışması yapılmıştır. Makale, Arap dünyasındaki kamusal alanın dönüşümünü ve hala geçerli olan yasal oto-sansür mekanizmalarına rağmen nihai demokratikleşmesini ana hatlarıyla ele almaktadır. Zamanla, sosyal medyanın devrim yanlısı gelgitleri İslamcılara karşı dönmüş, sosyal medya kamusal alanın demokratikleşmesine yönelik yeni zorluk ve sorunlarla karşı karşıya kaldığı yeni bir aşamaya girmiştir.

Anahtar kelimeler: El Cezire, Arap İsyanı, Facebook, Kamusal Alan, Sosyal Medya

التمردات العربية في وسائل التواصل الاجتماعي تغيير المجال العمومي في العالم العربي

الملخص

إن المجال العام في العالم العربي يعيش تغيرا سريعا ومستقرا مع ازدياد مشاركة الأصوات الحساسة في النقاشات السياسية والاجتماعية. وقد عملت وسائل التواصل الاجتماعي على تكييف هذه المرحلة وحلت محل التلفزيون والصحافة اللذان لم يتمكنوا من متابعة هذه التطورات. ولا شك بأن الفيسبوك كانت له أهمية كبيرة وكانت الثورات العربية في الربيع العربي ذات أهمية كبيرة في تطويره وقد تم قبوله لأول مرة من قبل المؤسسات الإخبارية الاعلامية الكبيرة في العالم العربي مثل الجزيرة والعربية. ومع انتشار استخدام وسائل التواصل الاجتماعي، اندمج الاعلام المكتوب والالكتروني عبر الشبكات الاجتماعية وتم اكسابها قيم مثل التواصل والتفاعل والرد وغيرها. وكان هذا غير ممكن أبدا في الاعلام المكتوب. وبدأت مؤسسات إعلامية عربية عالمية مثل الجزيرة والعربية والشرق الأوسط والحياة تقدم نشاطا فعالا في الوسط الالكتروني، ولكنها لم تكتسب شهرة لهذه الدرجة في المناظرات السياسية والنقاشات والتحليل السياسي. فتحت صفحة «كلنا خالد سعيد» باللغة العربية في حزيران يونيو عام 2012 وكان الهدف منها ابداء موقف في مواجهة مقتل خالد سعيد على يد الشرطة. لم يكن صاحب الصفحة قد اطلق هذه العبارة من أجل الإطاحة بنظام مبارك وقد شارك في هذه المجموعة أكثر من واحد ونصف مليون شاب عربي وتم فيها نقاش الأوضاع الاقتصادية والسياسية وتبادلوا الأفكار. تعمل هذه المقالة على دراسة دور العوامل المغيرة والاعلام في تغيير المجال العام في العالم العربي ومناقشة دور شبكات التواصل الاجتماعي عند وصول الثورة المصرية لذروتها والثورات الأخرى كذلك. وتم اجراء دراسة على صفحة «كلنا خالد سعيد» والصفحات التي طالبت باسقاط النظام على أنها ظاهرة. تتناول المقالة التحول والتغير في المجال العام العربي، والخطوط العريضة للتحول الديمقراطي وعلى الرغم من آليات الحجب والمنع المستمرة. ومع الزمن تحولت التيارات الثورية في شبكات التواصل الاجتماعي ضد الإسلاميين، وقد دخلت شبكات التواصل الاجتماعية في مرحلة مصاعب ومشاكل جديدة في طريق التحول الديمقراطي في المجال العام العربي.

الكلمات المفتاحية: الجزيرة، التمرد العربي، فيسبوك، المجال العام، شبكات التواصل الاجتماعي

Introduction

In late December 2010, an email was circulating all over the world carrying a series of images of a hospitalized young roadside vendor, Mohamed Bouazizi, from Tunisia who had immolated himself in the Tunisian town Sidi Bouzid on 17 December. This series had included less publicized and least convincing images of Ben Ali who was visiting Bouazizi in the hospital where Bouazizi was being treated.¹ Bouazizi succumbed to death and so too Ben Ali's fall started. The news of death of Bouazizi spread like fire and social media in Tunisia especially Facebook and Youtube were transferring these heart breaking images to angry Tunisians. However neither the death nor the state's cold response was an unusual thing in Tunisia. The unusual thing was that thousands of Tunisians were able to see these images within days of this incident. The self-immolation was more than an act of suicide. Bouazizi became an unforgettable hero with a Facebook page named after him, *lan nan-sak abadan ya mohammed bouazizi* [we can never forget you Bouazizi²]. Many more Facebook pages and groups were made within a few days to express grief and anger on virtual social sites which would not have been available otherwise. A crackdown on social media was immediate and many pages were removed. *Mr. President, Tunisians are setting themselves on fire* was liked by at least 12000 at the time it was shut down by the Ben Ali regime. *Baye yasqut alnizam*, [The vendor topples the regime] was liked by 193,557 people.³ Use of social media at this scale to register online protests was not the first time in the history of social media. In 2009, it was in Iran when millions of Iranians protested against alleged fraud in Iranian elections. But this protest was heading towards a different direction. It was heading towards a change of the regime. Tunisian protests brought down Ben Ali's three-decade-old dictatorship in a very dramatic manner in which social media played a vital role particularly in disseminating information, organizing protests, educating masses and evolving political discourse. All of these functions were never allowed in Ben Ali's dictatorial rule. Any genuine opposition remained behind the bars or in exile for most of the period of his rule.

¹ Rania Abouzeid, "Bouazizi: The Man Who Set Himself and Tunisia on Fire" *Times Magazine* (January 21, 2012). Accessed June 25, 2019, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2044723,00.html>

² Facebook, <http://www.facebook.com/Bouaziz.Mohamed>, accessed June 25, 2019.

³ The paper was accessed on June 25, 2019 <http://www.facebook.com/Tunisian.Revolution.2011>, other popular Facebook group are Facebook groups كلنا , رجعوا فلوسنا من عائلة مبارك وحماية النظام عشان نقوم الاقتصاد المصري, my name is wael ghonim, والى غنيم, والى غنيم مليون مصري لحاكمة حبيب العادلي لحيانة لمصر, حل الحزب الوطنى وجمعيد ارضدته و منع, 2011, أفوض والى غنيم للتحدث, مبارك ينتهي في, أنا أصدق والى غنيم, أعضاءه من ممارسة السياسية لمدة 01 أعوام لدورهم في اقساد البلاد

In Egypt, it is called the domino effect when many Egyptians started saying, "if Tunisians could do so why not Egyptians?" An ongoing online campaign *Kulluna Khaled Said* to demand justice for a young man Khaled Said immediately got active. Khaled Said was brutally tortured and killed by Egyptian police on 6th June 2010. The Facebook campaign was only meant to bring responsible policemen to justice. Although the Egyptian political landscape is much more diverse than Tunisia's and many political groups were active in organizing political activities to a limited extent, the successful Tunisian revolution instilled new hope and courage among Egypt's disappointed political parties and leaders who were looking at these events as an opportunity. Most of the parties and leaders threw their support behind social media campaigners. The domino effect of social media continued from Egypt to Libya, to Yemen, Syria, Bahrain, Morocco and elsewhere. Social media became the most important source of information, most used it as a tool for political education, and most importantly as an organizing platform. Places of protests, strategies, slogans and guidelines for processions were being issued on these platforms, which are generally done inside the offices of political parties. Long lists of demands was being issued from organizers of protests, initially demanding resignation of the interior minister of Egypt which ended with a demand for resignation of the president Hosni Mubarak making for a most popular slogan '*Al Sha'ab Ureed Isqat al nizam*' [people want regime change].

Perhaps many media organizations were not able to measure the immediate effects of these social media campaigns. Al Jazeera, for example, was busy in exclusive revelations of Wikileaks documents on Palestine. Military institutions in Egypt could not be imagined to come to social media to publish their important announcement but they announced any resignation of Egyptian Prime Minister Ahmed Shafeeq on its Facebook page.

As long as Hosni Mubarak was in control of the affairs, Egyptian State media was showing tranquil areas in Cairo calling the protests as chaos. The outraged protesters staged a sit-in at state media headquarters and set afire some of its offices as well. Journalists from across the world poured down into Tahrir Square, many in disguise to avoid arrest by the Egyptian government. Many were arrested, sent back, detained and harassed. Every day as protests intensified, so did attacks on journalists.⁴ On 25th January, an Al

⁴ Al Jazeera, "Reporting the Egyptian Revolution", *Al-Jazeera*, February 13, 2011. <http://english.aljazeera.net/programmes/listeningpost/2011/02/201121375612184592.html> (accessed August 17, 2012)

Jazeera crew was kept under watch and many times their equipment was seized. Many reporters spoke live on Al Jazeera from unidentified locations from Cairo, Suez, Alexandria and other protesting cities. Al Jazeera's initial response started with some skepticism and Al Jazeera appeared not to take much risk. Other Arab channels like Al Arabiya had clearly followed an anti-uprising line supporting Saudi King Abdullah's position statement of *La Musawamah* (No Compromise on Mubarak).⁵ In the coming days the announcement of 'The Day of Anger' on Friday was game changing and all media knew that things were not normal and political change was just a few days away. On Saturday Egypt's Middle East News Agency, carried a statement by state owned Egypt TV 'congratulating the Egyptian people for their pure great revolution, led by the best of the Egyptian youth. Egyptian TV will be honest in carrying its message, Egyptian TV is owned by the people of Egypt and will be in their service.'⁶ Shahira Amin, a former deputy head of the state-run Nile TV news channel, resigned at the start of the demonstrations. She said, 'I liken it to a carpet that needs to have the dust thoroughly beaten out, not just lightly swept, and unless that happens then nothing can really change.'⁷ This was common to other Arab state media like in Saudi Arabia, which considered protests to be chaos. Hafez El-Mirazi a veteran Arab journalist of the Saudi-owned news channel Al Arabiya was fired after he insisted on talking about the impact of Egypt's revolution on Saudi Arabia also during his popular show Studio Cairo. In his last show, he announced, 'If you do not see me next week, farewell to you my dear viewers'.⁸ Al Jazeera emerged as most powerful and confident media organization after Al Arabiya was known for its pro-Mubarak reports during the Hafez Al Mirazi episode. Embarrassed Egyptian state media apologized protesters by saying 'We were misinformed', Al Jazeera and other transnational Arab televisions appeared to be right, confident and victorious among Egyptian masses. On 6 February 2011, protesters at Tahrir Square were chanting 'long live Al Jazeera.' For many Arabs it was just a prediction which came true.

⁵ Arab News, "King condemns violence in Egypt" *Arab News*, (January, 29, 2011), <http://arabnews.com/saudiarabia/article245718.ece> (accessed August, 20, 2012)

⁶ Al Jazeera, "Egypt State Media Changes Sides", *Al-Jazeera*, (February 13, 2011), <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/02/201121361556414860.html> (accessed August, 23, 2012)

⁷ Jack Shenker, "Egypt's Media Undergo their Own Revolution" *The Guardian*, (February 21, 2011), <http://www.guardian.co.uk/media/2011/feb/21/egypt-media-revolution>, (accessed August 23, 2012)

⁸ Hasan Masky, "Saudi News Channel Sacks a Broadcaster for His Commentary on Egyptian Revolution", (2011). <http://morocboard.com/viewpoint/68-hassan-massiki/5079-saudi-news-channel-sacks-a-broadcaster-for-his-commentary-on-egyptian-revolution>, (accessed online 20 Aug. 2012)

From a sociological point of view, there are serious questions about the ability of media to deliver desirable social and political promises for which people were inspired to dream. Contesting relations between media technologies and social change, James Beniger argues that the information revolution came as a response to the crisis of control that resulted from the great flows of material and data that accompanied the industrial revolution. This pressing problem of movement of goods, information, and their processes required new means of control. This is why there are innovations such as the telegraph, telephone, assembly lines, and scientific management.⁹ Another group of sociologists led by Marshal McLuhan presses that the means of communication have an impact on the trajectory of social evolution and social change. The debate goes on in the Arab world and many questions of whether Arab media is actually that powerful, whether the mass media can really be considered to be the counterparts of a social movement like political Islam, are not given due attention.¹⁰ Al Jazeera for example has been projected as the icon or brand of social and political change in the Arab world which has rattled authoritarian governments.¹¹ Can Arab media be a replacement for political parties or social institutions required for facilitating change from within a society? Contesting the simplified projection of the Arab Media's ever increased power, Kai Hafez argues that the media show varying potential to contribute to political change within various types and phases of transformation. However, in all possible situations, the mass media are not primary political actors but rather mediators between the government, the opposition and the people.¹² Five suggested frameworks for media and social changes by Kai Hafez, has a great deal of relevance in theorising Arab media and social and political change particularly after successful Arab uprisings. These are (i) *Slow evolution*, (ii) *Self-induced regime change*, (iii) *Regime collapse*, (iv) *Enforced Regime Change* and (v) *Negotiated system change*, a kind of reform from below can be seen in the Egyptian case where social groups gathered and pressed for a change and media successfully mediated between the changing factors and players.¹³ According to Kai Hafez, a negotiated system chan-

⁹ Mamoun Fandy, "Information Technology, Trust, and Social Change in the Arab World", *Middle East Journal*, Vol. 54, No. 3, *The Information Revolution* Summer, (2011): 379.

¹⁰ Kai Hafez, "The Role of Media in the Arab World's Transformation Process" in Hanelt, Christian-Peter, Almut Möller (eds.) *Bound to Cooperate – Europe and the Middle East II*, Bielefeld: Verlag Bertelsmann Stiftung, Gütersloh (2008): -(321-339).

¹¹ Mohammed El-Nawawy & Adel Iskandar, *Al-Jazeera: The Story of the Network that is Rattling Governments and Redefining Modern Journalism*, (Cambridge: Westview Press: 2003) 34.

¹² Kai Hafez, "The Role of Media in the Arab World's Transformation Process"

¹³ Kai Hafez, "The Role of Media in the Arab World's Transformation Process" , (2007)p. 323

ge is achieved through pressure from strong opposition groups, parties and movements which have the capacity to engage with an authoritarian regime, that establish pacts and alliances within the ranks of the opposition, and that are able to force the regime to introduce political change. Though calling it a revolution necessitates regime collapse, Egyptian revolution originated from united opposition's demands to implement political reforms. As one of the activists on Facebook exclaimed, 'it is unbelievable' some said 'they didn't expect it so soon' the negotiated process has taken away Mubarak's support base within the system and the society.

A huge volume can be found of talk, tweets, discussions and comments on social media with regard to these uprisings. From an initial stage to peak time to the downturn of these events, a huge volume of texts, images, audio and videos had successfully mobilized public opinion and had also constructed certain political and religious discourses. Many conflicting ideologies such as liberals and leftists and Islamists were contributing to the same discourse of changing the regime. This powerful and encompassing use of media technologies created an unprecedented media obsession to the extent that even the ruling class was forced to use the same tactics to win public opinion. This social media activism was instant and unplanned and hence remained largely uncontrolled and unrestricted. For example, the daily tweet volume and mentions of #sidibouziid in Tunisia had seen a sharp rise between first January to 26 February which was the main period of protests and change.¹⁴ Similarly in Egypt, until 14 January, tweets remained quiet and calm but on the day of Ben Ali's abdication from power, Tweets went intensive and in the second week of February when Mubarak resigned, Tweets have risen at all time high level. It should also be noted that not all protesters were using social media tools. But many activists had been using social media platforms which were being communicated to less active users. For example, the number of calls for protests and the number of actual total protests happened have a better causal effect in Tunisia (18%), Egypt (5%) and Bahrain (32%). The number of social media users had also increased during this period and continued rising in the aftermath. Total Facebook users in Tunisia increased from 1,820,880 on 5th January 2011 to 1,970,200 on 17 January 2011.¹⁵ Because of social media's ever increasing influence, governments were forced to change their laws and incorporate social media tools with many regulations.

¹⁴ Arab Social Media Report, "Facebook Usage: Factors and Analysis" *Arab Social Media Report*, January (2011), V 1 No. 1.

¹⁵ Arab Social Media Report, "Civil Movements: The Impact of Facebook and Twitter Facebook Usage", *Arab Social Media Report*, May (2011), V 1 No. 2.

Table 1: Social Media Profile of the Arab Countries

Country	Population	New FB Users Since 5 January 2011	Total FB Users 5 April /2011	Twitter users Between Jan 1 st and March 30 th 2011	Mobile users per 100	Internet per 100 user
ALGERIA	35,953,989	560,820	1,947,900	13,235	93.79	13.47
BAHRAIN	822,510	25,480	302,940	61,896	177.13	53.00
EGYPT	85,950,300	1,951,690	6,586,260	131,204	66.69	24.26
IRAQ	32,266,577	326,600	723,740	21,625	64.14	1.06
JORDAN	6,598,615	313,640	1,402,440	55,859	95.22	26.00
KUWAIT	3,116,748	165,420	795,100	113,428	129.85	36.85
LEBANON	4,287,610	113,940	1,093,420	79,163	56.59	23.68
LIBYA	6,670,928	-182,300	71,840	63,919	77.94	5.51
MOROCCO	32,770,053	724,500	3,203,440	17,3784	79.11	41.30
OMAN	2,964,059	65,010	277,40	6,679	139.54	51.50
PALESTINE	4,542,824	124,720	595,120	11,369	28.62	32.23
QATAR	1,571,520	-30,780	481,280	133,209	175.40	40.00
SAUDI ARABIA	27,136,979	845,620	4,092,600	115,284	174.43	38.00
SUDAN	44,103,535	101,780	443,623	9,459	36.29	9.19
SYRIA	23,008,268	102,918	356,247	40,020	45.57	20.40
TUNISIA	10,476,355	535,640	2,356,520	35,746	95.38	34.07
UAE	4,811,345	291,480	2,406,120	201,060	232.07	75.00
YEMEN	24,943,950	161,380	340,800	29,422	35.25	9.96

Source: Adapted from Arab Social Media Report V. 1. No. 2. May 2011

The Defining Role of Social Media

The success of social media comes directly from the popular use of information technology and dissemination of communication tools among ordinary citizens. The gap of distribution of communication technology between rich and poor, between the East and the West has also decreased when it comes to internet-based applications. Then the success of the technology-society interface in the Arab world has allowed mobile and computer users to express and articulate their political, social and religious opinions. This may not directly translate into social and political revolutions, but the quality of discourses and the quantity of participants has significantly increased as a result of popularizing mobile telephones and the internet. This is also visible in the nature of the public sphere and its discursive trends which appears more volatile and mobilized by the unrestricted flow of information in the hands of

users. This is so much so that traditional mass media (newspapers and televisions and radio) have completely integrated themselves with social media tools and have also launched special web and mobile applications to increase their popularity among their users. For example, many newspapers in the Arab and other regions as well are showing how many times their stories are being shared on social media. Al-Jazeera's news is immediately linked on its social media platforms and is immediately shared by hundreds of its fans on social media. For example most of Egyptian newspapers and televisions are actively engaged with their fans on social media. The anti-military coup Facebook campaign page RNN is most popular among Egyptians having total fans of 6,205,467 whose majority are from Egypt (4,137,993). The *Egypt News Network* has a total of 5,938,588 fans, *Al Youm Al Sabe* has 5,097,896 and Al-Jazeera Mobasher has 4,950,591 fans.¹⁶ Since the data of interface between two and also many other media is not available and is generally held by users, it is not possible to give a general idea but based on social media's interfacing services for their users, it can be assumed their reach has increased.

Table 2: Popular Facebook Campaign Pages during Arab Uprising

	Name of Facebook Page	Fans/likes/
Bahrain		
	Al Thaurah al Hamra fida laky a Bahrain	6,601
	Al Wifaq National Islamic Society (Arabic)	57,932
	For your Solidarity, o Bahrain (ARABIC)	7,628
	Youth Alliance 14 February Revolution	33,953
	Blood of martyrs unite us (ARABIC)	6,633
	Bahrain Democracy & Human Rights Group	2,866
Egypt		
	Kulluna Khaled Said (Arabic page)	1,565,660
	6 April Movement	269,156
	6 April Movement	250,250
	Egypt 2020	520,26
	Ana Masri had	102,103
	Go Egypt	442,63
	Intifaza misriya zidda ikhwan wa salfiya	4,489
	Wail Ghonaim	379,044
Libya		

¹⁶ Data from Socialbakers.com on 31 May 2014

	Wifaq Libya	29,692
	WikiLeaks 17 February disclosures	7,346
	Aijl Libya (Libya Hurry Up!)	25,343
	Libya Day of Anger	17,6068
Syria		
	Syrian Revoloution Humus	10,806
	The Syrian Revolution 2011	310,779
	Free Syria Girls (A)	13,971
	Syrian Day of Rage Arabic	40,852
	The Syrian Days Of Rage (eng)	23,361
Tunisia		
	Tunisia	221,078
	Tunisia Scandal (Arabic)	60,775
	Ittihad safhat thaurah	83,967
	Baye yasqut nizam (Arabic)	195,909
	Lan nansak ya bouazizi	72,043
	Tunisians are settingthemselves on fire (Arabic)	12,000
Yemen		
	Revolution of Yemeni People	2,945
	Revolution of Yemen (Arabic)	665
	Kulluna Taz	1,3982
	Thaura Yemen	10,656
	Second Page for Revolution of Change in Yemen	37,049
	Yemen Revolution Watch Network RASD (Arabic)	31,634
	Official page Taiz Freedom Platform	16,961
	Media Group of Yemeni youths for revolution	21,252
	Second page of Revolution for Change	37,049
*Collected from Facebook.com in November 2011.		

During the high time of uprisings, the popularity of Facebook pages was at an all time high even more than many media organizations' Facebook pages. If taken into account, there has been 252,000 tweets made every day during the Egyptian uprising which make 175 tweets each minute. Similarly on Facebook, on the day of resignation nearly 100,000 comments and likes were made on *Kulluna Khaled Said* Facebook pages. Earlier Facebook pages were made only for and by celebrities and fans were supposed to wish them like the pages of Saudi King Abdullah, Jordanian King Abdulla and even a

page of Hosni Mubarak was there. But now the picture is rapidly changing. Theoretically there has been questions about arguments made by Clay Shirky who argues that the internet has empowered individuals to organize outside the state and in the case of Egypt, Facebook was crucial for coordinating Egyptian protesters. Marc Lynch has suggested four ways by which the new media can be seen challenging to the Arab states: (1) promoting contentious collective action; (2) limiting or enhancing the mechanisms of state repression; (3) affecting international support for the regime; and (4) affecting the overall control of the public sphere.¹⁷ With these challenges, public sphere in the Arab world is on steady transformation where states ability to control and dictate the public sphere has significantly decreased. Table 2 popular Facebook pages used during Arab Uprising in all countries reveals that size of popularity is in no way small or insignificant. This size of fans of a social cause is larger than most of the sample surveys being conducted in the Arab world like the survey of Zogby International, Pew Forum and surveys of Georgetown University conducted by Shelby Telhamy every year.

The nature of Facebook pages have also transformed over the time as uprising enters in different stages. For example now there are so many uprising-centred Facebook news networks which are reporting all small and big events of their activities on their pages and asking their followers to update them from protest sites. News-based Facebook pages like RNN and SNN were created to resist state sponsored media. RNN Libya - receives another 22,000 members, while SNN was liked by 75190. Libyan protesters have been organizing themselves through a popular website which used to post both English and Arabic contents to reach national and international audiences and of course this has earned enormous international solidarity for Libyan protesters.¹⁸ 'We've received overwhelming support, which has allowed all of the people in the region to come together, and it's not just support from Tunisia and Egypt, it's from the United States and beyond' an activist Omar was quoted by website of Channel 4 News.¹⁹ On the other hand, Facebook was being used as a tool of self-promotion by Arab rulers and many of them have a significant number of followers on their pages. King Abdulla of Jordan has 213,054, Saudi Monarch King Abdullah bin Abdul Aziz has 29,245 and

¹⁷ Lynch, Marc (2011). "After Egypt: The Limits and Promise of Online Challenges to the Authoritarian Arab State" *Reflections* June vol. 9/No 2 (3004) 2011.

¹⁸ <http://www.libyafeb17.com/>

¹⁹ <http://www.channel4.com/news/arab-revolt-social-media-and-the-peoples-revolution>, Friday 25 February 2011

many other leaders who have been counted as the most influential leaders of the Muslim World in a 2010 ranking. But when the same social networking websites were used by protesters and anti-government activists, they created a historical popularity of their pages and people's participation in them. In June 2010, the Facebook page *Kulluna Khaled Said* (Arabic) and some month later '*We are all Khaled Said*' (English page) were created to pressure the Hosni Mubarak government to take action against responsible police personnel. Similarly the April 6 Movement urged thousands of Egyptian youths to join it with a trust to bring political change for which a majority of political parties had failed. During the unprecedented protests across Egypt, a number of activists and bloggers were being hunted down and arrested for inciting revolt including Wael Ghonaim, the chief architect of creating the online uprising. He was held for twelve days and interrogated and harassed to shut down his activities. The popularity of uprising pages reached hundreds of thousands. '*We are all Khaled Said*', was followed by 135,608, *Kulluna Khaled Said* (Arabic page) gained 1,565,660 likes, *6 April Movement* got 250, 250, *Egypt 2020*, 52,026 likes, *Ana Masri* had 102,103 likes, *Go Egypt* 44,263 likes, *We are all Hamza Khateeb* has 19,406 and many other pages which were created by hundreds of young Egyptians.²⁰ On the day of Friday 'Day of Anger' there was a possibility that protesters were to be cracked down upon by Egyptian authorities. Facebook pages had carried out detailed protest plans and discipline and instructions to help each other and protect children and old people in case of any emergency, to carry water and to keep on praying to Allah for help. Traditional Arab poetry also found popularity on Facebook and poets were frequently quoted, and shared to support the uprising. Similarly Abdul Rahman Yousuf Al Qardawi's very powerful poem *Tabbat Yada Abi Lahab* was liked by more than 300 thousands in which he equated Hosni Mubarak with Abu Lahab an enemy of Prophet Muhammed who was mentioned in Quran. It says the poem says both hands of Hosni Mubarak will be broken and it is promised in Quran, Abu Lahab's both hands were broken.²¹

²⁰ <http://www.facebook.com/shabab6april>, <http://twitter.com/april6page>, <http://www.facebook.com/elshaheed.co.uk>, <http://www.facebook.com/ElShaheed>, <http://www.facebook.com/hamza.alshaheed>,

²¹ Qaseeda *Tabbat Yada Abi Lahab*, <https://www.youtube.com/watch?v=g5pdqn57mPA>

Case Study: Kulluna Khaled Said

The Facebook campaign was initially ignored by the government but it gradually gained popularity and it also successfully managed to stage protests and agitations against the government. So much so that the page became a real site of opposition and thousands of youth, activists joined the website and expressed their opinion. Khaled Said became a symbol of resistance and demand for justice for him turned into a movement for complete political change. Soon after Khaled Said was killed by Egyptian police, agitating youths started a Facebook campaign *Kulluna Khaled Said* (We are all Khaled Said) in June 2010 to pressure the Egyptian government. The group successfully mobilized youths, media persons and religious authorities and political parties in its support. Leaders of political parties including former IAEA chief Muhammed El Baradai visited the victim's home and the issue became the talk of the street. The day when *Yaum al Ghadb* (Day of Anger) was announced at Tahrir Square, the Egyptian revolution formally started to take place. People from all over Egypt started coming to Cairo and satellite images of Cairo show that Cairo was surrounded by hundreds of thousands of protesters along with other 20 million protesters in other cities. One woman called upon youths to choose between Egypt or Martyrdom *Ammaal Nasr Amma-Shahadah*. Soon after 25 January, Facebook activities of *Kulluna Khalid* and *We all Are Khaled* intensified minute by minute updates from across the country. Within 18 days, millions of people visited the page, liked the status, commented and administrators were updating information second by second and minute by minute. On 25 January, at five in the morning the Group posted a painful and angering picture of a 60 years old man who has cut his hand veins in front of the High Court in Cairo. The man complained in the video that he worked for the government and he earned 67 Egyptian pounds a month (about 12 dollars a month) and he had not been paid by the government for four years!!!.' In the afternoon, the group posted news from Dar El Salam, Alexandria, Bab Al Sheria, Qina, Al Areesh, Sinai, and that people from Almunira, Cairo Univ Bridge & Magra Al Oyon wall Bolaq and Nahya have started marching towards Tahrir Square. By five in the evening there were ten thousand protesters at *Mohandesin* (Gamet el dewal street), the group informed. At the same time, the group found international media showing interest in the mobilization and started giving importance to the political issues. 'World media is starting to wake up', a post appeared, followed by 'just got contacted by the BBC and US Radio for interviews at 05:16

evening. At 07:25 evening, the group announced confirmation that Tahrir Square was completely theirs. The Egyptian Police were only worried about protecting their headquarters and the ministry of interior. The government resisted by pouring huge force against protesters allowing clashes between protesters and police and blocking communication tools, mainly mobile, SMS and internet. We were almost cut off from our Egyptian brothers for almost two days and only proxy accounts were able to post any information. The group said that, 'ISP TEData and Cell phone provider Vodafone have closed twitter on their network, shame on them. A lot of websites are now down in Egypt. What a disgrace of these companies obeying the government? (We are all Khaled Said)

The condemnation prompted Vodafone to clarify the situation that it had not blocked anything. As night started, tension increased and police finally opened fire on some protesters causing many injured. Mobile networks disappeared from Tahrir Square but protesters however managed alternatives. Protesters were short of food and water, local restaurants and shops were reported providing free meals and water to protesters. People from Sinai called their fellows not to come back from Tahrir without freedom with them. Late night one protester was beaten to death by Egyptian police however protesters remained calm and peaceful Al Jazeera and Al Arabiya reported. People around the world were anxiously following the updates, what is happening there. Many had posted prayers, wishes for protesters, many posted guidelines for Islamic ethics for protests and many were just curious to know what was going on.

Table 3: Popular Posts on *Kulluna Khaled Said* Facebook Campaign Page

Date	Popular Posts of Kulluna Khaled Said on 25 January 2011	likes	comments
00:15	This protest will end the regime	1,207	392
00:30	Schedule of protests at 2 pm	306	132
2:00	Video message of Asma Mahfuz	736	239
2:22	Egypt is the hope of all Arabs, if Egypt overcomes it, all Arab can do it.	903	248
2:42 am	Whatever happens, come down on roads	2,094	1,048
5:20	Avoid clash with security forces, maintain calm	400	139
12:13	People of Hizb al watani spreading propaganda and fear	701	303

12:20	Our facebook reached 390000	429	196
12:47	Security forces are not our enemy, they are also victims, don't clash with them	491	174
12:55	Information of places and persons to be contacted in notes	307	135
13:14	Note mobile numbers in case change in venues	308	213
14:00	Motivating verse from Quran	1,182	181
4:02	Protests at Supreme Court, Tahrir Square and other parts of the country	695	372
4:31	Protest at Hizbal Watani HQRS	652	90
16:35	Slogan for life with Freedom, dignity and nationalism at Tahrir square	520	125
16:40	Protest at Kobri	519	180
16:50	Al Jazeera says it is bigger protest than that of 1970s	765	205
16:59	Security has lost its control on the city	1,140	761
19:27	Tahrir is live on Al Jazeera	939	534
21:34	Protesters assembled at police station near CNN Office	700	257
22:07	Long live Egypt	782	374
	30000 at Tahrir, 20000 at Suez, 20000 Alexandria	1,130	401
Selected posts of Kulluna Khaled Said on 11 February			
3:33	Speeches suggest that resign is imminent	7,319	7,392
4:50	request to all youth to participate in public opinion	15,599	50,840
13:30	I am with revolution, for our rights	6,626	2,547
13:37	I have not requested people to go back to home	6,017	3,093
14:17	I have full faith in Egyptian army	6,573	3,448
14:33	25 January youths for revolution will issue a statement	3,955	3,043
18:18	Message to foreign countries: you are not looking for our interests, you are keen only on your interests	9,191	2,893
18:33	Demands from streets will go higher if not met within time	5,510	5,041
18:47	Tribute to Sadaddin Al Shazili	12,692	7,241
20:32	Congratulations! Egypt! The Criminal left the president palace	15,173	10,833
21:33	Blood of martyrs is victorious	15,437	10,192

Source: *Kulluna Khaled Said* (Arabic Page):

<http://www.facebook.com/EIshaheed> accessed on 17 August 2011

vs. *Kulluna Khaled Said* Facebook pages reveals that participation was much more impressive and instant at the *Kulluna Khaled Said* page than what was on Al Jazeera and Al Arabiya's Facebook pages. This is more evident during the days of Tahrir Square protests from 25 January to 11 February 2011. The number of likes, shares, and comments is far more than what were on both transnational Arab televisions. Al Jazeera's intense reporting started only after the 25th of January even when there was no report posted on Al Jazeera's Facebook page on 25 January about Egyptian protests. From 26 January onwards, Al Jazeera posted nearly 200 stories, audiotapes, images and video news about protests. On the other hand, *Kulluna Khaled Said* posted more than 50 most alone on 25th January with more numbers of likes and comments than what were done on Al Jazeera's Facebook page.

Political Discourse on Social Media

Given the popularity of *Kulluna Khaled Said* and its English page 'We are All Khaled Said', its political and social discourse should also be taken as a serious phenomenon evolved through public opinion. Like common mistakes in the western media, a recent survey of The Economist projecting Egypt as highest in the rank of Caliphate-demanding countries in the Islamic world has again powerful voices in virtual forums of an Arab uprising where there is no sign of alarm as far as any question of Islamic extremism is concerned²⁴. This is grossly against what has been talked about on *Kulluna Khaled Said* Facebook. There has been lot of talk about Islam, United States, Europe and many issues which many of western media tend to highlight as an alarming phenomenon. During the protests at Tahrir Square, neither slogans nor posts at *Kulluna Khaled Said* were representing what western media and survey agencies used to present. America and Israel as well as Europe were not big issues for protesters. Popular slogans at Tahrir Square were not 'Death to America' or 'Death to Israel' or even not a single flag of any western country was burnt. Of Christians and Coptic minorities, protesters' gestures were unprecedented and completely different from Western projection of Egyptian society. Christian and Copt protesters were hand in hand and were lined to protect Muslim protesters during prayers. Slogans of unity such as 'crescent and the cross say no my love / darling', 'The crescent and the cross against murder and torture', were very popular. Unlike Economist's worry,

²⁴ "Dreaming of a Caliphate", *The Economist*, August 6, (2011).

there most popular slogans were not even 'Islam is the solution', rather '*Irhal Mubarak Irhal*' [Leave Mubarak Leave], 'I don't want, I don't want, neither his dogs nor his prisons', 'Wake up Egypt and become aware, they had deprived your sons of sleep day after day', 'they sold our blood, they sold our kidneys, and we beg, we and our families' were most popular slogans. This discourse has set the direction of Arab Uprisings in Tunisia and in Egypt particularly towards a moderate secular democracy where Islam and liberal values are respected. Some of the wall posts from administrators of *Kulluna Khaled Said* are presented in the following table:

Subject/ Date/ Time	Posts
Only Egypt 28 January 15:34	Please please! Special request from the great people on this page. Let us just focus on EGYPT today. If you want to talk about Iran, 911, Israel, etc, please postpone this until those who are about to be killed in Egypt survive. Where I am now, what is my religion and what is my race have nothing to do with anything. This page is Egypt not me. Sorry, but I have to say this to the few who distract us.
Christians/ Copts 30 January 18:38	Urgent situation now: In Tahrir square, there are more than 200 thousand people now including Judges, Al Azhar scholars, Opposition leaders (from all parties) from protesters are made up of women, children, men, young and old, Muslims, Christians & Atheists. Jet Fighter planes are flying low in the square with helicopters as well. I'm really scared a massacre is about to happen
Communal Unity 23 February 21:45	Egyptian Muslims & Christians are much more united now than they were in Mubarak's troubled times. In this video, Egypt's flag was raised between an Egyptian church & a mosque across the street with Egyptians from both faiths happily waving the flag. Once again, justice & freedom bring unity & fights extremism. If you want to end extremism from all backgrounds, end injustice, dictatorships & give people their freedom
9 February 15:17	A tweet by Shamoussa who is in Tahrir square: " @Shamoussa: We're Christian and we're out on the streets protesting! stop bullshitting about Islamists! #Jan25 #Egypt
6 February 17:06	I posted before that today Egyptian Christians did their mass in Tahrir square & Egyptian Muslims were protecting them in case Mubarak thugs attack. This is a photo taken of Father Fawzi Khalil holding the Bible standing by an Imam holding the Quran at Tahrir square today.
6 February 3:26	Egyptian Christians will do their Sunday mass tomorrow at 1 pm in Tahrir square. Egyptian Muslims will surround them to protect them & will protect all entrances to the square in case Mubarak thugs try to attack. Egyptian Christians did the same thing to Egyptian Muslims on Friday during Friday prayers. One country united against a dictatorship.
USA 22 January 19:11	Since start of protests, Ben Ali and his supporters are blaming that youths are financed by external forces. They are agents of America and Israel. They are vested interest people. After the revolution, same people are congratulating.

16 January 12:31	American and Russian presidents decided to visit a restaurant with common people; they ordered some fast food, enjoyed and paid their bills. They forgot for some time their politics because they care for the interests of their people. In our country it is a different story.
28 January 23:38	The State Department has only urged all parties to exercise restraint, and expressed "concern" over the Egyptian government's massive blocking of communications in-country. We ask our government to take a firmer line against the Egyptian government's repression, and in support of the democratic aspirations of its people
27 January 6:49	The United States bluntly urged Egyptian President Hosni Mubarak on Wednesday to make political reforms in the face of protesters demanding his ouster, in a shift in tone toward an important Arab ally.
Muslim Brotherhood 27 January 17:46	According to the Guardian, Israeli officials are siding with the dictatorship and are saying its either Mubarak or an Islamist takeover (whatever that means)... Just to be clear, these are lies. Many organizers and activists are secular and are not Islamists. We want one free Egypt for All. NO ONE group will take over Egypt & No one will be excluded.
26 January 23:51	The Egyptian government conveyed to the US government that Muslim Brotherhood is behind all protests. Hey liars! This is made of all Egyptians, Christians, Muslims and Copts. Muslim Brotherhood is just one minority of this majority. You are using Muslim Brotherhood's name only to protect yourself and to make the world afraid.
1 February 16:40	This revolution has nothing in common with Iran's. Egypt will never be like Iran. We respect all peace treaties with all countries of the world (Israel treaty). The revolution is by Egyptians from all backgrounds & ages and not by MB. Our members joined protesters as individuals. We are a political non-violent group.
*spelling quoted as posted in the http://www.facebook.com/elshaheed.co.uk	

Conclusion

This paper gives a picture of volatile social media in the Arab world during the uprisings. The way social media has become an integral part of public sphere, it has become a central component of transforming public sphere. Not only its uncontrollable discursive flows, but also its reach to a wider audience who do not share class many things except their access to the internet. Arab uprisings were motivated by aspirations of ordinary Egyptians and Tunisians for political empowerment and economic prosperity in the world of globalization. One of the major failures of traditional electronic and print media is their limitations to give feedback from their readers and audiences. Social media networks mainly the Facebook has allowed a powerful counter public to emerge on virtual public sphere which is unavoidable. The way Egyptian military came on Facebook to assure Egyptians and then state media came to apologize on social media, was mainly because of tremendous pressure on them made by social media protests. A survey of the *Kulluna Khaled Said* page reveals that members have heavily commented, liked and

shared the news a feature which was not available with traditional orbit and broadcast media. The success of social networking pages in facilitating Arab uprisings and allowing them to reach their logical end has also unveiled future dynamics of civil society which has found a major mobilizing force in social media. In a sense, social media appears primarily a site of larger civil society more than a consumer's personal page. Most of the participants are also willing to join this online civil society by expressing their solidarity and supporting them or sometimes by criticising and expressing differences of opinion.

From discourse perspective, unlike the Iranian revolution in 1979, or other Arab uprisings in 2005, these uprisings remained largely free from rhetoric and were focused on domestic politics. As Marc Lynch points out that these uprisings demonstrate the wisdom of the administration's efforts to downgrade the 'war of ideas' and to deal with the Muslim communities of the world through a lens not defined by terrorism and al-Qaeda. It isn't entirely an accident that al-Qaeda has struggled to find a foothold in the Arab uprisings.²⁵ On the other hand, the United States' and Europe's domestic politics is fuelling and supporting a clash of civilization by allowing Quran-burning to anti-sharia campaigns (or, offshore, Sarkozy's niqab ban).²⁶ Popular slogans at Tahrir Square were not 'Death to America' or 'Death to Israel' or even not a single flag of any western country was burnt which has been very common scene in the Arab world since the American alliance had attacked Iraq and Afghanistan. The way that the Arab uprising has been communicated by social networking websites and then by electronic and print media in the region has facilitated commonalities of the Arab Public Sphere and has caused immediate domino effects in the entire region.

²⁵ Marc Lynch, "U.S. Public Diplomacy and the Arab Uprisings" *Foreign Policy*, April 13, (2011) accessed online 20 May 2012, URL: http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2011/04/13/us_public_diplomacy_and_the_arab_uprisings

²⁶ Marc Lynch, "U.S. Public Diplomacy and the Arab Uprisings" *Foreign Policy*, April 13, (2011) accessed online 20 May 2012, URL: http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2011/04/13/us_public_diplomacy_and_the_arab_uprisings

Bibliography

- Al Jazeera, "Egypt State Media Changes Sides", *Al-Jazeera*, (February 13, 2011), <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/02/2011121361556414860.html> (accessed August 23, 2012)
- Al Jazeera, "Reporting the Egyptian Revolution", *Al-Jazeera*, February 13, 2011. <http://english.aljazeera.net/programmes/listeningpost/2011/02/2011121375612184592.html> (accessed August 17, 2012)
- Arab News, "King condemns violence in Egypt" *Arab News*, (January, 29, 2011), <http://arabnews.com/saudiarabia/article245718.ece> (accessed August 20, 2012)
- Arab Social Media Report, "Civil Movements: The Impact of Facebook and Twitter Facebook Usage", *Arab Social Media Report*, May (2011), V 1 No. 2.
- Arab Social Media Report, "Facebook Usage: Factors and Analysis" *Arab Social Media Report*, January (2011), V 1 No. 1.
- Hasan Masky, "Saudi News Channel Sacks a Broadcaster for His Commentary on Egyptian Revolution", (2011). <http://moroccoboard.com/viewpoint/68-hassan-massiki/5079-saudi-news-channel-sacks-a-broadcaster-for-his-commentary-on-egyptian-revolution>, (accessed online 20 Aug. 2012)
- Jack Shenker, "Egypt's Media Undergo their Own Revolution" *The Guardian*, (February 21, 2011), <http://www.guardian.co.uk/media/2011/feb/21/egypt-media-revolution>, (accessed August 23, 2012)
- Kai Hafez, "The Role of Media in the Arab World's Transformation Process" in Hanelt, Christian-Peter, Almut Möller (eds.) *Bound to Cooperate – Europe and the Middle East II*, Bielefeld: Verlag Bertelsmann Stiftung, Gütersloh (2008): -(321-339).
- Kai Hafez, "The Role of Media in the Arab World's Transformation Process" , (2007)p. 323
- Lynch, Marc (2011). "After Egypt: The Limits and Promise of Online Challenges to the Authoritarian Arab State" *Reflections* June vol. 9/No 2 (3004) 2011.
- Mamoun Fandy, "Information Technology, Trust, and Social Change in the Arab World", *Middle East Journal*, Vol. 54, No. 3, *The Information Revolution* Summer, (2011): 379.
- Marc Lynch, "U.S. Public Diplomacy and the Arab Uprisings" *Foreign Policy*, April 13, (2011) accessed online 20 May 2012, URL: http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2011/04/13/us_public_diplomacy_and_the_arab_uprisings
- Mohammed El-Nawawy & Adel Iskandar, *Al-Jazeera: The Story of the Network that is Rattling Governments and Redefining Modern Journalism*, (Cambridge: Westview Press: 2003) 34.
- Rania Abouzeid, "Bouazizi: The Man Who Set Himself and Tunisia on Fire" *Times Magazine* (January 21, 2012). Accessed June 25, 2019, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2044723,00.html>
- The Economist, "Dreaming of a Caliphate", *The Economist*, August 6, (2011).

Cooperation or Competition: The Rhetoric of Rāshid al-Ghannūshī on Pluralism

Abstract

Though not a novel problem, the issue of pluralism in the current global scenario is engaging the Muslim scholarship profoundly. Since the very inception of Islam, Muslims confronted and responded to a large number of religio-ethnic and political varieties. Nonetheless, in the modern global era, experiencing current contexts and recent developments, the problem of pluralism has attained tremendous centrality, and so has its various dimensions (political, religious, ethnic, lingual, etc.). Keeping this in view, pluralism, therefore, is being continuously visited and revisited by the Muslim scholars, thinkers and movements alike. Rāshid al-Ghannūshī, the founder and primary ideologue of *al-Nahḍah*, like others, is heavily engaged in making his 'activist-intellectual' contribution to solve many questions related to pluralism. His own practical endeavors coupled with his various academic articles, especially *Participation of Islamists in a Non-Islamic Government*, will be carefully scrutinized to explore his reading on Pluralism.

The current paper, through analytical, objective, and historical perspectives (and in the context of post-Arab Spring atmosphere) mainly attempts to understand the approach of Rāshid al-Ghannūshī *vis-à-vis* Pluralism. The study also tries to find out that on what grounds and what sort of motivations and contestations made Ghannūshī to favour the theory of 'coexistence' and 'cooperation' among the various political identities. After a careful exploration of the subject, some of the important conclusions are drawn in the concluding section of the paper.

Keywords: Pluralism, Rāshid al-Ghannūshī, Islam, Participation, Government, Arab Spring

Muhammed Dawood Sufi

PhD, Independent
Researcher, Jammu and
Kashmir, India

İşbirliği veya Rekabet: Çoğulculuk Üzerine Raşid Gannuşi Retoriği

Özet

Yeni bir sorun olmasa da, mevcut küresel senaryoda çoğulculuk konusu Müslüman öğrenimini derinden etkilemektedir. İslam'ın kuruluşundan bu yana Müslümanlar çok sayıda dindar-etnik ve politik çeşitlilikle yüzleşmişler ve bunlara cevap vermişlerdir. Bununla birlikte modern küresel çağda, mevcut bağlamları ve son gelişmeleri tecrübe eden çoğulculuk sorunu muazzam bir merkezileşmeye ve dolayısıyla çeşitli boyutlara (siyasi, dini, etnik, dil vb.) ulaşmıştır. Bunu göz önünde bulundurmakla birlikte çoğulculuk, Müslüman alimler, düşünürler ve benzer hareketler tarafından sürekli olarak ele alınmaktadır. Diğerleri gibi El-Nahdah'ın kurucusu ve önde gelen kuramcısı Raşid Gannuşi çoğulculukla ilgili birçok soruyu çözmek için büyük ölçüde 'eylemci-entelektüel' katkıda bulunmaktadır. Başta *İslami olmayan bir hükümete İslamcılarının katılımı* (Participation of Islamists in a Non-Islamic Government) olmak üzere çeşitli akademik makaleleriyle birlikte kendi pratik çabaları, Çoğulculuk konusundaki okumalarını keşfetmek için dikkatlice incelenecektir. Mevcut makale temel olarak analitik, nesnel ve tarihsel perspektifler (ve Arap Baharı sonrası atmosfer bağlamında) aracılığıyla Çoğulculuk karşısında Raşid Gannuşi'nin yaklaşımını anlamaya çalışmaktadır. Çalışma aynı zamanda hangi motivasyon ve çekişmelerin neye dayanarak Gannuşi'yi çeşitli siyasi kimlikler arasında 'birlikte yaşama' ve 'işbirliği' teorisini desteklemeye ittiğini bulmaya çalışmaktadır. Makalenin sonuç bölümünde dikkatli bir araştırmadan sonra gün yüzüne çıkan bazı önemli bulgular yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çoğulculuk, Raşid Gannuşi, İslam, Katılım, Hükümet, Arap Baharı

العمل المشترك أو المنافسة: بلاغة راشد الغنوشي حول التعددية

الملخص

على الرغم من أنه ليس مشكلة جديدة، إلا أن موضوع التعددية يؤثر في التعليم الإسلامي بشكل عميق وكبير. فقد واجه المسلمون منذ نشأة الإسلام وحتى الآن تعدديات مختلفة عرقية متدينة وسياسية وقدموا إجابات عليها. بالإضافة إلى أن التعددية وصلت إلى أبعاد مختلفة وإلى مركزية كبيرة جدا مع التطور الحالي في العالم في العصر الحديث (سياسي، ديني، عرقي، لغوي وغيره). وعند النظر من هذه الناحية فإن التعددية قد تم تناولها من قبل العلماء المسلمين والمفكرين والحركات المشابهة لها بشكل مستمر. بالإضافة إلى مؤسس ومنظر حركة النهضة التونسية راشد الغنوشي قد قدم مساهمات كبيرة فعلية وأدبية في محاولة لحل العديد من المشاكل المتعلقة بالتعددية. وستدرس العديد من المقالات وعلى رأسها مساهمة الإسلاميين في الحكومات الغير إسلامية ومحاولاته العملية وقراءاته في موضوع التعددية محاولة كشفها وفهمها. وسنعمل عبر هذه المقالة على نصح راشد الغنوشي حول التعددية عبر وجهات نظر تحليلية وتاريخية وموضوعية (في سياق الربيع العربي وما بعده). وسنحاول فهم الدوافع والصراعات التي دفعت راشد الغنوشي إلى دعم نظريات العيش المشترك والعمل المشترك. وفي نتيجة البحث نقدم بعض المعطيات المهمة التي تم الوصول إليها بعد دراسة دقيقة جدا.

الكلمات المفتاحية: التعددية، الإسلام، المساهمة، الحكومة، الربيع العربي.

Rāshid al-Ghannūshī: A Short Biography

Rāshid al-Ghannūshī (often spelled in English as Rachid Ghannouchi) was born in a hamlet not far from al-Hamma, in the province of Gabès in southeastern Tunisia on 22 June 1941 (28 *Jamād al-Awwal* 1360).²⁷ He received his elementary education, especially learning and memorizing of the *Qur'ān* from his father, Shaykh Muḥammad. Starting from infancy to childhood, Ghannūshī was brought up in a traditional society that was yet to be exposed to the radiance of modernity. His mother, who belonged to a cosmopolitan merchant family, frequently emphasized the worth and value of knowledge, the very prophesy that resulted in producing 'a professor, judge, and an Islamic scholar activist.'²⁸ Becoming part of a modern urban society and bidding good bye to the rural life, his family when they left for the Gabès in 1956 exposed him for the first time to Westernization, or what Ghannūshī calls the 'features of modernity'.²⁹ In the words of Tamimi, "This was the beginning of a new stage in young Ghannouchi's life."³⁰

In 1959, Ghannūshī, while shifting from Gabès to Tunis, studied Islamic law and theology at Zaytūnah's *Ibn Khaldūn* Centre. In the last year of his study at the Centre, amid studying philosophy, he used to argue with the teachers about various theoretical issues. In Tunis, he witnessed a stern conflict between the religious atmosphere at Zaytūnah and the modern one in and around the city. For him there was a massive contrast between the two environs—inside a stagnant one and outside a westernized one. Such a dichotomy anguished him the most because his own development at the Zaytūnah pushed him towards traditional atmosphere and the encounter with the outside world pulled him towards modernity. This is the primary reason for him to call study at Zaytūnah as if it was to "go into a museum."³¹

Later on Ghannūshī moved to Damascus where he received the degree of philosophy at the University of Damascus. His stay in Syria helped him to rediscover a new kind and a new face of Islam—"an Islam that was alive".³²

²⁷ Azzam S. Tamimi, *Rachid Ghannouchi: A Democrat within Islamism*, (New York: Oxford University Press, 2001), p. 3; see also; Rāshid al-Ghannūshī, *Huqūq al-Muwāṭānah: Huqūq Ghayr al-Muslim fi al-Mujtama' al-Islāmī* (London: International Institute of Islamic Thought, 1993).

²⁸ John L. Esposito and John O. Voll, *Makers of Contemporary Islam*, (New York: Oxford University Press, 2001) p. 93. Rāshid al-Ghannūshī's two elder brothers became professor and judge respectively whereas he himself emerged as an influential Muslim thinker and an activist known worldwide.

²⁹ Tamimi, *Rachid Ghannouchi*, *op. cit.*, p. 8.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Esposito and Voll, *op. cit.*, p. 93.

³² *Ibid.*, p. 95.

The very counter of the 'stagnant,' 'dead,' and 'passive Islam' that he always hated while enrolled in Zaytūnah and the one he studied formally. During his stay at Damascus, he busied himself in comprehending the works of some of the prominent contemporary Islamic thinkers and activists. He read the writings of Iqbāl, especially his *Reconstruction of Religious Thought in Islam*, wherein he "discovered an Islam, informed by a unique synthesis of Islamic belief and Western philosophy that could argue with the West on its own grounds."³³

After graduating from the University of Damascus, Ghannūshī in 1968 moved to France, to pursue his master's degree in philosophy at Sorbonne.³⁴ Studying there only for a year, because of some reasons he returned to Tunisia. This is the period that saw the emergence and establishment of a reformist movement in the country. In the following year, Ghannūshī took up myriad roles—the profession of teaching philosophy at a secondary school, Islamic preacher-activist, and the leadership of *al-Jamā'ah al-Islāmiyyah* (the Islamic Group)—a clandestine organization whose members were attracted from the *Tablīgh* group.³⁵ This signalled the beginning and formation of a strong and dedicated social reformer in Tunisia who in the end would emerge as one of the famous Muslim thinkers who would profusely engage the intellectual minds both in East and West.

After the formalization of *al-Jamā'ah al-Islāmiyyah* as *Harkah al-Ittijah al-Islāmiyyah* (The Movement of Islamic Tendency) currently known as *Hizb al-Nahḍah* (The Renaissance Party), Ghannūshī from 1981 onwards remained in and out of prison because of his political engagements. Finally, while embracing self-exile, he left Tunisia for London because of some unprecedented developments in Tunisia. During his stay in London, Ghannūshī embarked on the career of *da'wah*, thought, and academics; probably for which he found himself better suited and better accomplished. Thus he had an opportunity to further enrich his scholarship and to finish the unfinished tasks, especially the book titled *al-Ḥurriyyāt al-'Āmah fī al-Dawlah al-Islāmiyyah* (Civil Liberties in the Islamic State).³⁶

He remained in London for about twenty two years and returned to his

³³ *Ibid.*

³⁴ Munahid Ahmad, *Rashid al-Ghannushi: A Leader of Pure Islam*, Islamic Scholars World Wide, <http://islamicsscholarsbd.blogspot.in/2012/04/rashid-al-ghannushi-leader-of-pure.html>

³⁵ Roy Jackson, *Fifty Key Figures in Islam*, (New York: Routledge, 2006), p. 233; Tamimi, *Rachid Ghannouchi*, *op. cit.*, p. 31; Esposito and Voll, *op. cit.*, p. 97.

³⁶ Azzam Tamimi, "Rashid al-Ghannushi," in John L. Esposito and Emad El-Din Shahin, (eds.), *The Oxford Handbook of Islam and Politics*, (New York: Oxford University Press, 2013), p. 218.

homeland, Tunisia, after the ousting of Bin Ali in January 2011. Currently, he is leading one of the most dominant political parties, *Hizb al-Nahḍah*, in the country. Being a famous activist, thinker, reformer, and intellectually a highly productive writer, Ghannūshī has emerged in the recent years as the most famous and most influential leader in the Islamic world.

Pluralism: An Introduction

In the contemporary globalized world, the idea of a completely homogeneous or monolithic society is something that a modern mind does not believe in. This is because of the fact that different people with different religious, ethnic, linguistic, cultural, and political backgrounds are jointly living in various parts of the globe. More important is the fact that in the wake of globalization nothing is isolated. Every individual whether living in any part of America, Africa, Asia, or Europe is part and parcel of the globalized village. The ‘end of geography’, a concept that some scholars put forward, therefore, represents the state of people being heavily interdependent on one another irrespective of their so-formulated boundaries and geographies.³⁷ In comparison to the earlier societies, in the current atmosphere one observes the mingling of people representing diverse identities. So, it has become imperative to respect and tolerate one another, including their views and affiliations despite disagreement.

On the other hand, this ‘closeness’ of the different denominations is, with the passage of time, giving birth to a plethora of grave problems. In a globalized world or for the matter to be more precise, in a particular pluralistic society questions ranging from its stability and vulnerability to conflict are vociferously visited and revisited.³⁸ Some scholars favor the concept that a pluralistic society is more stable and viable, say, for example, Humayun Kabir.³⁹ While as theorists such as Samuel Huntington, the author of the *Clash of Civilizations*, observes such developments finally leading to the conflict. Therefore, one cannot outright reject the views of both the camps. Because history stands testimony to the fact that the stable heterogeneous societies do exist. Likewise, on the other hand, in the context of a growing Islamophobic

³⁷ G. R. Walker and Mark A. Fox, “Globalization: An Analytical Framework,” *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 3, No. 2, (1996), p. 337.

³⁸ Parvaze Ahmad Bhat, “Pluralism and Diversity in the Sirah Literature: A Study of the Contemporary Scholars on Prophet Muhammad (S.A.W),” unpublished Ph.D. thesis, Aligarh Muslim University, 2013, p. 2.

³⁹ Humayun Kabir, “Minorities in Democracy,” in Charles Kurzman, (ed.), *Liberal Islam: A Source Book*, (New York, Oxford University Press, 1998), p. 145.

trend it is witnessed that cordial relations, tolerance, and mutual respect in such societies continue to deteriorate. In such a global fashioning, scholars from diverse backgrounds throughout the world are heavily engaged to discuss the issue of pluralism and the challenges that emerge thereof. As this paper is primarily an attempt to discuss the approach and opinion of Rāshid al-Ghannūshī, the primary ideologue of *Hizb al-Nahḍah*, regarding the debate on pluralism or to be more specific the standpoint of Islam *vis-à-vis* participation in non-Islamic government. However, before discussing his views and opinions objectively, it is rather tempting to briefly elaborate the meaning and concept of pluralism with an aim to make things more comprehensible for the readers.

Pluralism: Meaning and Concept

Derived from ‘plural’, the word ‘pluralism’ etymologically refers to that “containing more than one; consisting of, involving, or designating two or more; concerning or being one among a plurality of persons or objects”. According to the New Webster’s Dictionary, the term ‘pluralism’ means “the quality of being plural; the nature of a society within which diverse ethnic, social and cultural interests exist and develop together” and the term ‘plurality’ means “the state of being plural; the greater number; a multitude”.⁴⁰

Similarly, The New Encyclopaedia Britannica defines ‘pluralism’ in the perspective of socio-political thought as “the autonomy enjoyed by disparate groups within the society—such groups as religious groups, trade unions, professional organizations, or ethnic minorities.”⁴¹ Regarding the significance of pluralism, the Encyclopaedia mentions that the “term also refers to the doctrine that the existence of such groups is beneficial, a major element in the ideologies of both the liberal Western nations and the Communist nations.”⁴² Seeking to highlight that how this term developed in the West, especially in England, it argues that in the beginning of the 20th century, the vociferous emphasis on concept of pluralism was the effort by a group of writers (including F. Maitland, S.G. Hobson, Harold Laski, R.H. Tawney, and G.D.H. Cole) who reacted against what they alleged to be the alienation of the individual brought by the unrestrained capitalism. According to this group, the situati-

⁴⁰ “Pluralism,” *New Webster’s Dictionary of the English Language*, (Delair Publishing Company, 1971), p. 732.

⁴¹ “Pluralism,” *The New Encyclopaedia Britannica*, Vol. 9, 15th ed., (Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc.: 1994), p. 528.

⁴² *Ibid.*

on demanded that in order to give the individual a sense of community his integration in a social context was imperative. The group who advocated pluralism further asserted that some of the negative aspects of modern industrial society can be overcome by economic and administrative decentralization.⁴³

These definitions and elaborations, therefore, suggest that it is a term with multifaceted connotations that takes into account the importance of the state of being two or more in a society in terms of ethnicity, language, culture, etc. It also establishes the fact that a pluralistic society dominated by the features of peace and cooperation is not only a necessity but also beneficial so as to promote and raise the status of the alienated individual and thereof the diverse groups in the society. Thus, in this way, pluralism recognizes autonomy of an alienated individual or group(s) in order to maintain his or their identity and interest.

As has been highlighted above, the term pluralism can be used in various contexts that explain various types and modes of pluralism. They may be broadly classified as: a) Political Pluralism; b) Religious Pluralism; c) Cultural Pluralism; d) Legal Pluralism; e) Ethnic Pluralism.

This paper mainly deals with the political or power-sharing dimension of pluralism, so for convenience only this type of pluralism is defined here. Political pluralism refers to the activeness of the various individuals and groups engaged in political activities. It can also be defined, in political terminology, as the system of power sharing among a number of political parties.⁴⁴ In case of political pluralism everyone is free to express his/her political thoughts and actions. In this regard, Adnan Aslan is of the opinion that political pluralism “nurtures plurality of political parties and associations, a free press, freedom of expression and a minimalist approach to censorship.”⁴⁵ Soraj Hongladarom in his article opines that political pluralism represents such a system wherein “a wide degree of tolerance for different political opinions and persuasions” exist simultaneously.⁴⁶ Similar views are expressed by Deegan that pluralism actually means disagreement between diverse competitive groups over certain issues. No matter what the level of

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ “Pluralism,” *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, 9th ed., (Delhi: Oxford University Press, 1995), P. 1052.

⁴⁵ Adnan Aslan, “The Concept of Ahl al-Dhimmah and Religious Pluralism,” *The Islamic Quarterly*, Vol. xlvii, No. 1, (2003), p. 40.

⁴⁶ Soraj Hongladarom, “Basing Political Pluralism on Epistemology: The Case of Thailand’s Southern Violence,” in Göran Collste, (ed.), *Implications of Pluralism: Essays on Culture, Identity and Values*, (Bangi: Institute of Ethnic Studies University Kebangsaan Malaysia, 2011), p. 32.

disagreement would be, yet the opposition neither undermines nor eliminates the structure of the state.⁴⁷

So, in a culture dominated by political pluralism one group or a single political party cannot dictate the terms but rather representation of various competing groups that share the power form the basis of such a system. More importantly, as far as politics is concerned, the active participation of conflicting forces is what pluralism actually stands for. Therefore, it is a battle of idea or ideas (ideological pluralism) fought dogmatically and meant to make a particular agenda of various political groups more conspicuous and more appealing. That is why political pluralism is frequently referred to as an inevitable value or norm of democracy because of the reason that it gives due prominence to the various groups who can express their thoughts and views freely.

The Philosophy of Rāshid al-Ghannūshī on Pluralism

Though not a novel problem, (in the case of Islam) the issue of pluralism in the current global scenario is engaging Muslim scholarship profoundly. Since the very inception of Islam, Muslims confronted and responded to a large number of religio-ethnic and political varieties. As Sayyid Ḥusayn Naṣr maintains: “[I]t is important to mention that before modern times Islam was the only revealed religion that has had direct contact with nearly all the major religions of the world.”⁴⁸ Nonetheless, in the modern global era, experiencing the current contexts, the problem of pluralism has attained centrality, and so has its various dimensions (political, religious, ethnic, lingual, etc.). Keeping this in view, pluralism, therefore, is being continuously visited and revisited by Muslim scholars, thinkers and movements. Rāshid al-Ghannūshī, like others, is heavily occupied in making his contribution to solve many questions related to pluralism. His article titled *Participation in a Non-Islamic Government*,⁴⁹ in this regard will serve the purpose of the current study to the maximum possible extent.

The article, amid highlighting the issue of political pluralism or in other words power-sharing theory, is actually an attempt on the part of Ghannūshī “to answer the question related to the position of Islam regarding the parti-

⁴⁷ Heather Deegan, *The Middle East and Problems of Democracy*, (Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1994), p. 23.

⁴⁸ Seyyed Hossein Nasr, “Islamic Attitude Towards Other Religions in History,” in Suhayl Umer, (ed.), *The Religious Other*, (Pakistan: Iqbal Academy, 2008), p. 121.

⁴⁹ Rachid Ghannouchi, “Participation in a Non-Islamic Government,” in Charles Kurzman, (ed.), *Liberal Islam: A Source Book*, (New York: Oxford University Press, 1998).

cipation of its followers in establishing or administering a non-Islamic regime."⁵⁰ His inclusive approach, as in other matters as well, here also favours the theory of coexistence and cooperation. Believing pluralism as a value inherent in democracy, he says that Islamic civilization always emphasized the implementation of pluralism. For instance, the treatment received by Jews and Christians in Islamic lands and the *Qur'ānic* weltanschauung commanding that there be "no compulsion in religion" can be seen as powerful evidences supporting pluralism. Khalid Elgindy has rightly highlighted (and it is quite observable as well) that Ghannūshī endeavours to connect pluralism both with Islamic heritage (*Turāth*) and Islamic law (*Shari'ah*).⁵¹ Since, Ghannūshī strongly emphasizes that the "fundamental values inseparable from Islamic law, religious, cultural, political and ideological pluralism are emphatically sustained within Muslim societies."⁵²

Further, while responding to the previously mentioned question, Ghannūshī says the concept of Islamic government exists, however, the prevailing circumstances are not suited for its establishment. Hence, in such situations, a Muslim is enjoined not only to make efforts but also to cooperate with non-Muslim denominations to fulfil Allah's command of establishing and administering justice on the earth.⁵³

Favouring realism and flexibility instead of passivism, idealism, and isolationism, Ghannūshī argues that the purpose of Islam is to safeguard as well as fulfil the needs and interests of mankind. Therefore, what is needed is to bridge the gap between ideal and reality—Islam and the present reality of the Muslim society. The principles and values of Islam should be, rather must be employed to the changing realities of Muslim life. "What we need", declares Ghannūshī, "is a realistic fundamentalism (Usuliyah Waqiyah), or if you like, an authenticated realism (Waqiyah Muasalah)".⁵⁴ Supporting and establishing a *just* government is necessary and advisable, in case establishment of Islamic government is not possible, according to "the principle of balancing between the better and the worse and opting for that which seems to best serve the general interests of the people".⁵⁵ Ghannūshī further suggests that,

⁵⁰ Ghannouchi, *Participation in a Non-Islamic Government*, *ibid.*, p. 89.

⁵¹ Khaled Elgindy, "The Rhetoric of Rashid Ghannushi," *The Arab Studies Journal*, Vol. 3, No. 1, (Spring, 1995), p. 112.

⁵² Rachid Ghannouchi, "The Battle Against Islam," *Middle East Affairs Journal*, Vol. 1, No. 2, (Winter, 1993), p. 40.

⁵³ Ghannouchi, *Participation in Non-Islamic Government*, *op. cit.*, pp. 89-90.

⁵⁴ Rachid Ghannouchi, "What We Need Is a Realistic Fundamentalism," *Arabia*, October 1986; vide Esposito and Voll, *op. cit.*, p. 108.

⁵⁵ Ghannouchi, *Participation in Non-Islamic Government*, *op. cit.*, p. 91.

for setting up of a pertinent social order, political pluralism or power-sharing in a Muslim (majority situation) or a non-Muslim (minority situation) atmosphere under extra ordinary situations is inevitable. In the exceptional situation when “the community of believers is unable to accomplish its goal of establishing an Islamic government directly” (even when it is in a majority situation), power-sharing becomes a necessity.⁵⁶

Writing on the legitimacy of participating in non-Muslim regimes, Rāshid al-Ghannūshī points to a Muslim’s duty to advance whatever Muslim goals are within his power or accomplish whatever can be accomplished. The promotion of values and ideals such as independence, development, compatriot solidarity, public and individual political freedoms, human rights, political pluralism, independence of the judicial system, freedom of the press, freedom for *Masājid* and for *Da’wah* activities obliges Muslims to participate in the establishment of a secular democratic regime, in case the establishment of a Muslim one is not possible.⁵⁷ What Ghannūshī actually aims to convey is that when the situation is not favourable, then according to the *Qur’ānic* principle that “No soul shall have a burden on it greater than it can bear” (*Al-Qur’ān: Al-Baqarah*, 233), the Muslims are obliged to do only that what they can afford and what they can achieve practically. Therefore, if the aforesaid values are promoted in such a government or system, no matter secular or pseudo-secular, the Muslims are then duty bound to participate in its establishment and thereof lay the foundation of a strong social order. This activity of the Muslims, although and essentially, may not be based on Islamic law yet it will give due consideration to *Shūrā* which one of the important principles of Islamic government. The main aim of the foundation of such a government, as highlighted by Ghannūshī, will be twofold: a) to end the rule of dictators, foreign domination and local anarchy; b) to promote humanistic values or in other words to pursue noble objectives.⁵⁸ This implies that without any doubt, Ghannūshī duly acknowledges the significance of an Islamic form of government, however, the current circumstances demand looking for the alternative and the best possible alternative, which he regards to be the secular democratic government.

Ghannūshī substantiates and justifies his practice of power-sharing or participation in non-Islamic and/or secular democratic system by citing events

⁵⁶ Tamimi, *Rachid Ghannouchi, op. cit.*, p. 153.

⁵⁷ Ghannouchi, *Participation in Non-Islamic Government, op. cit.*, p. 92. Moreover, Ghannūshī contends that as a religious duty it is incumbent upon the Muslims, as individuals and as communities, to contribute to the efforts to establish a secular democratic system in case an Islamic democratic system is not possible.

⁵⁸ *Ibid.*

and examples from the *Qur'ān*, the *Sunnah*, and Islamic history. From the *Qur'ān*, he puts forward the example of Prophet Yūsuf (may Allah's mercy be on him); from the *Sunnah*, he gives mention of two important events: (a) migration of *Aṣḥāb* to Abyssinia (b) signing of *Ḥilf al-Fuḍūl*; and from Islamic history, he cites the example of 'Umar bin 'Abd al-'Azīz.⁵⁹ All these evidences which are embedded in *Shari'ah*, argues Ghannūshī, go well with the concept of power-sharing or participation of Muslims in non-Islamic government but under exceptional circumstances. He concludes:

[All these examples show as well as endorse] that the community of believers may participate in an alliance aimed at preventing injustice and oppression, at serving the interests of mankind, at protecting human rights, at recognizing the authority of the people and at rotating power-holding through a system of elections. The faithful can pursue all these noble objectives even with those who do not share the same faith or ideology.⁶⁰

Ghannūshī expresses that 'justice' and 'human welfare' are the basic objectives of an Islamic government because justice is regarded as "the law of Allah" and therefore, there is no harm to fully support even un-Islamic government that pioneers in the implementation of these noble values. In fact, this represents the central theme of his philosophy as far as the question of pluralism is concerned. He declares that it is wrong notion to say that the solution to every problem is specifically, clearly, and categorically mentioned in the *Qur'ān* and *Ḥadīth*. If that would have been the case, then many actions of the Companions (may Allah be pleased with them) of the Prophet (peace be upon him) could be considered wrong. So, in response to new developments and new circumstances, such measures which totally conform with the Islamic law, which prevent evil to spread, and which provide solutions to the various societal issues are advisable to pursue.⁶¹ Ghannūshī strongly criticizes the scholars who oppose this view and who insist on not pursuing such measures. He blames that such attitudes of these scholars unnecessarily make the life of Muslims difficult and miserable. To quote:

With due respect, these scholars make life difficult for the Muslims unnecessarily. Their opinions impose restrictions on a policy which is definitely permissible and lawful, and which is intended to equip the Muslims with the ability to react positively in situations that can be very difficult indeed.⁶²

⁵⁹ *Ibid.*, pp. 92-93.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 93.

⁶¹ *Ibid.*, pp. 93-94.

⁶² *Ibid.*

Besides this, Ghannūshī, whilst criticizing the views of those who reject the concept of power-sharing, draws attention towards two other important issues: (a) Muslim minorities living in non-Muslim countries (b) Islamic movements operating in Muslim countries. In the first case, Ghannūshī suggests that the best option for Muslim minorities is to enter into alliance with secular democratic groups and then endeavour for the establishment of a secular democratic government. Such an establishment, views Ghannūshī, will ensure essential requirements of mankind that Islam has come to fulfil and these include, among others, respect for human rights, ensuring security, freedom of expression, and freedom of belief.⁶³ Likewise, it is also best suited, in the opinion of Ghannūshī, for the Islamic groups in Muslim countries, under unfavourable circumstances, to cooperate, coordinate, and forge alliances with non-Islamic secular groups in order to establish 'pluralistic secular government' in which power will be held by the majority. This government will, among other things, topple the dictatorship, preclude aggression, deter external threats, lead to socio-economic development, respect humans, and guarantee their liberties.⁶⁴

It is important to mention that Ghannūshī's ideology that evolved over so many years was particularly influenced and shaped by the various developments taking place in the Arab world, especially in Tunisia. Both during the rule of Bourguiba (the first president of independent Tunisia) and Bin Ali, Ghannūshī and other members of his party *Hizb al-Nahḍah* were the primary target of the Tunisian state. The state continuously barred them from any political participation until the ousting of Bin Ali in January 2011. Ghannūshī accordingly developed his philosophy that primarily targeted the Tunisian establishment in general and Bourguiba and Bin Ali in particular. He frequently used to call them and other Arab rulers in almost all his writings and speeches as dictators and despots, their rule as hegemonic and oppressive, and their policies as evils of despotism. This is how Ghannūshī developed his philosophy and how he dealt with the state oppression. More importantly, his complete loyalty towards pluralism and power sharing becomes more comprehensible when viewed in the context of the existential threat faced by *al-Nahḍah* in Tunisia. This dramatic display of ideas put forward by Ghannūshī represents actually a well framed policy to help *al-Nahḍah* and other Islamic movements operating across the Arab world to get state recognition as a legal political party and engage thereof in the various democratic processes. This becomes evident thus:

⁶³ *Ibid.*, p. 94.

⁶⁴ *Ibid.*, pp. 94-95.

The real problem lies in convincing the “other,” that is the ruling regimes, of the principle of “the people’s sovereignty” and of the right of Islamists—just like other political groups—to form political parties, engage in political activities and compete for power or share in power through democratic means.⁶⁵

However, in the post-Revolution Tunisian atmosphere, the public statements of Ghannūshī and those of other *al-Nahḍah* members have been consistent with pluralism politics. Compatibility in theory and action, in case of pluralism, dominates the politics of Ghannūshī and *al-Nahḍah*. Many public statements of *al-Nahḍah* like the Party “is open to negotiations with all willing partners”⁶⁶ and “the importance of reconciliation even if [*al-Nahḍah*] did not win a plurality”⁶⁷ followed by its practical cooperation and coordination with secular parties in government formation and constitution making, marks a crucial step toward the institutionalization of pluralism and democracy in the country.⁶⁸ “We believe” addressed Ghannūshī “in reconciliation, collaboration, partnership, and sharing of things with the other parties. Notwithstanding an environment surrounded by hostility and animosity, we tended toward consensus building. We are, therefore, learning how to reconcile differences and diversity of opinions in our country.”⁶⁹ These statements—that were realized practically as well—in short, as apparent indicators unfold the overly theoretico-practical support of *al-Nahḍah* and its leadership for power-sharing and pluralism.

Conclusions

A society where various dissimilar groups representing a wide variety of identities live together peacefully and amicably forms an example of a stable pluralistic society. By this characteristic feature, these distinct varieties, because of their positive coexistence, tend to be interdependent politically and economically. However, talking about Muslims, whether living in Muslim majority

⁶⁵ *Ibid.*, p. 95.

⁶⁶ Melanie Cammett, “The Limits of Anti-Islamism in Tunisia,” in Marc Lynch, (ed.), *Islamists in a Changing Middle East*, (Foreign Policy Group, 2012), p. 41.

⁶⁷ Aaron Y. Zelin, “Ennahda’s Tight Rope Act on Religion,” in Marc Lynch, *ibid.*, p. 43.

⁶⁸ Many other similar statements further strengthened the pluralism or power-sharing theory. For instance, Ghannūshī voiced emphatically that: “We will congratulate the winner and will collaborate with them just as other parties should do the same if we end up winning; Tunisia is in need of everyone. The keyword is reconciliation; our foremost concern is reconciliation in composing the upcoming government without regard to ideological differences.” *Ibid.*

⁶⁹ Speech delivered by Rāshid al-Ghannūshī at Aligarh Muslim University, Aligarh on 8 April, 2015. In this event, the author was present there and has recorded the statement himself.

or Muslim minority regions, Islam has provided a broader guideline regarding how to live and interact with the various socio-political and ethnic diversities.

Muslim thinkers, whose treatment of the issues related to various forms and shades of pluralism varies considerably, have tried to explain, elaborate, and guide the Muslims about their duties and obligations in a pluralistic society. In this regard, as far as Ghannūshī is concerned, his discussion and understanding on (political) pluralism leads to certain conclusions. Ghannūshī, theoretically, believes in the concept of Islamic government and its existence and calls the Muslims to establish it wherever attainable. However, he practically endorses and supports pluralism, power-sharing, and multi-party politics. Acknowledging pluralism as a subject of both acceptance and rejection, Ghannūshī, however, aligns himself with that group of Muslim intelligentsia who stand for the acceptance of pluralism in Islam.⁷⁰ His idea of forging into alliance with the secular forces for the establishment of pluralistic secular government denotes, in other words, that after Islamic government secular government is the best option to opt for. Moreover, justifying the idea of secular government based on ‘realization of essential requirements of mankind that Islam has come to fulfil’ would imply that, secular system in principle is based upon Islamic ideals and values.

Although Ghannūshī believes that justice and welfare of the society should be the fundamental target of a government, he remains silent about what if the same objectives are promoted in a Muslim state ruled, for instance, by a monarch or a dictator. Further, pluralism and democracy loaded writings and speeches of Ghannūshī should be studied in the context of what was happening socio-politically in the Arab world, particularly in Tunisia, since 1960s. As the political space in Tunisia and other parts of the Arab world was severely minimized, it can be said that Ghannūshī tried to champion the trend of democratization and pluralism. In doing so, his main aim was to gain the support of those calling themselves as democrats, to create the political space for various Islamic or other groups, and to show that Islamic activists were always ready to operate within the pluralist democracy. In short, the philosophy of Ghannūshī demonstrates that he always prefers the policy of reconciliation to the policy of confrontation and such an attitude, which can be termed as “inclusive”, defines the mood of his explanation and reasoning.

⁷⁰ As cited in Esposito and Voll, *op. cit.*, p. 116.

Bibliography

- Ahmad, Munahid. "Rashid al-Ghannushi: A Leader of Pure Islam", Islamic Scholars World Wide, <http://islamicsscholarsbd.blogspot.in/2012/04/rashid-al-ghannushi-leader-of-pure.html>
- Aslan, Adnan. 2003. "The Concept of Ahl al-Dhimmah and Religious Pluralism," *The Islamic Quarterly*, Vol. xlvii, No. 1.
- Bhat, Parvaze Ahmad. 2013. *Pluralism and Diversity in the Sirah Literature: A Study of the Contemporary Scholars on Prophet Muhammad (S.A.W)*, Unpublished Ph.D. thesis, Aligarh Muslim University.
- Charles Kurzman, 1998. (ed.), *Liberal Islam: A Source Book*, New York, Oxford University Press.
- Collste, Göran. 2011. (ed.), *Implications of Pluralism: Essays on Culture, Identity and Values*, Bangi, Institute of Ethnic Studies University Kebangsaan Malaysia.
- Deegan, Heather. 1994. *The Middle East and Problems of Democracy*, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Esposito John L. and Shahin, Emad El-Din. 2013. (eds.), *The Oxford Handbook of Islam and Politics*, New York, Oxford University Press.
- Esposito, John L. and Voll, John O. 2001. *Makers of Contemporary Islam*, New York: Oxford University Press.
- Ghannouchi, Rachid. 1993. "The Battle Against Islam," *Middle East Affairs Journal*, Vol. 1, No. 2.
- Ghannoushi, Rachid. 1986. "What We Need Is a Realistic Fundamentalism," *Arabia*.
- Ghannūshī, Rāshid al-. 1993. *Huqūq al-Muṭwāṭānah: Huqūq Ghayr al-Muslim fi al-Mujtama' al-Islāmī*, London: International Institute of Islamic Thought.
- Jackson, Roy. 2006. *Fifty Key Figures in Islam*, New York, Routledge.
- Kurzman, Charles. 1998. (ed.), *Liberal Islam: A Source Book*, New York, Oxford University Press.
- Elgindy, Khaled. 1995. "The Rhetoric of Rashid Ghannushi," *The Arab Studies Journal*, Vol. 3, No. 1.
- Lynch, Marc. 2012. (ed.), *Islamists in a Changing Middle East*, Foreign Policy Group.
- New Webster's Dictionary of the English Language*, Delair Publishing Company, 1971.
- Tamimi, Azzam S. 2001. *Rachid Ghannouchi: A Democrat within Islamism*, New York: Oxford University Press.
- The Concise Oxford Dictionary of Current English*, 9th ed., Delhi: Oxford University Press, 1995.
- The New Encyclopaedia Britannica*, Vol. 9, 15th ed., Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc, 1994.
- Umer, Suhayl. 2008. (ed.), *The Religious Other*, Pakistan, Iqbal Academy.
- Walker, G. R. and Fox, Mark A. 1996. "Globalization: An Analytical Framework," *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 3, No. 2.

“Medeniyetler Çatışması” Tezi Bağlamında “Şii Hilali” Tartışmalarının Bir Değerlendirmesi

Öz

Samuel Huntington’ın Medeniyetler Çatışması tezi Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde meydana gelecek çatışmaların artık ekonomik ve ideolojik nedenlerden değil, medeniyet ve kültür farklılıklarından dolayı gerçekleşeceği iddiasında bulunmaktadır. Medeniyetler arasında gerçekleşecek bu çatışmaların en öne çıkan tarafları ise Batı ve İslam medeniyetleri olacaktır. Huntington ortak kimlik, kültür, tarih, dil ve özellikle dini paylaşan devletlerin aynı medeniyet sınıfı içinde yer alacağını savunmaktadır. Bu bağlamda tezinde İslam dünyasına özel bir yer ayırmıştır. İslam’ın doğusundan itibaren Batı medeniyeti ve değerlerine karşı olduğunu, bundan sonraki dönemde de ortak İslami kimliğe ve değerlere sahip Müslüman ülkelerin Batı karşıtlığı zemininde ittifak içine gireceklerini iddia etmiştir. 1979 yılında İran, Huntington’ın bir medeniyetler arası çatışma cephesi olarak gördüğü bir dönüşüm yaşamış, Batı ve ABD yanlısı iktidarın yerine İslam devrimi sonucunda Batı ve ABD karşıtı bir İslami rejim gelmiştir. Devrimin hemen sonrasında ise İran’ın bölgeye yönelik rejim ihracı eğiliminde olduğu ve buna bağlı olarak özellikle 2003 Irak işgali sonrası “Şii Hilali” oluşturmak gibi bir dış politika hedefi olduğu gündeme gelmiştir. Bu çalışmada Şii Hilali tartışmaları Huntington’ın medeniyet paradigmasının ilkeleri, İslam dünyasına ilişkin görüşleri bağlamında incelenmeye çalışılmış ve Medeniyetler Çatışması tezini yanlışlayan bir örnek olarak değerlendirilmiştir.

**Haris Ubeyde
Dündar**

Araştırma Görevlisi,
Erciyes Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Anahtar Kelimeler: Samuel Huntington, Medeniyetler Çatışması, İran, İslam Devrimi, Şii Hilali

An Assessment of the Debates Over "the Shia Crescent" in the Context of the Clash of Civilizations Thesis

Abstract

The Clash of Civilizations thesis, written by Samuel Huntington, claims that the clashes in post-Cold War era will not be based on economical or ideological reasons but will happen because of the civilizational and cultural differences. The sides of these new clashes between civilizations will be Western and Islamic civilizations. Huntington defends that the countries sharing same identity, culture, history, language and specially religion take part in the same civilization. Within this context Huntington, emphasizes Islamic civilizations. He claims that Islam since its birth opposes Western civilization and values, and in future Muslim countries have common Islamic identity and values will unify and be allies on Western opposition. In 1979, Iran experienced a transformation which is seen as one of the fronts of clash of civilizations by Huntington and the western-oriented government is replaced by an Islamic and anti-American one. After the revolution, it is argued that Iran tends to export her regime through the region and a foreign policy agenda aiming to establish a "Shia Crescent" specially after Iraq invasion in 2003. This study aims to analyze the Shia Crescent claims in the context of principles of civilizational paradigms and arguments on Islamic World of Huntington and evaluate the Shia Crescent as a falsifying example of the Clash of Civilizations thesis.

Keywords: Samuel Huntington, Clash of Civilizations, Iran, Islamic Revolution, Shia Crescent

تقييم للنقاشات المتعلقة بمسألة "الهلال الشيعي" في ضوء رسالة "صراع الحضارات"

الملخص

يقدم صمويل هونتينغتون في رسالته المعنونة بـ "صراع الحضارات" ادعاء يقول فيه بأن الصراعات التي ستظهر في العصر الحديث بعد مرحلة الحرب الباردة لن تكون نابعة عن أسباب اقتصادية وأيديولوجية بل ستكون نابعة عن أسباب متعلقة بالفوارق بين الثقافات والحضارات. والصراعات التي ستظهر بين الحضارات ستكون أطرافها الغرب والعالم الإسلامي. ويدعي هونتينغتون بأن الدول التي تحمل تاريخاً وثقافة وهوية ولغة مشتركة ستقف إلى جانب بعضها البعض وخاصة لو كانت تحمل ديناً مشتركاً. وفي هذا السياق فقد أعطى هونتينغتون للعالم الإسلامي مكانة خاصة في رسالته. ويقول بأن العالم الإسلامي منذ نشأته هو رافض للغرب وحضارته وقيمه، وأن الدول الإسلامية التي تمتلك هوية إسلامية وقيم مشتركة ستكون متفقة على أرضية مشتركة في رفض الغرب. وفي عام 1979 شهدت إيران تحولاً يرى هونتينغتون بأنه واجهة أو جبهة لصراع الحضارات الذي أطلقه أو ادعى وجوده، حيث أنه تم إسقاط نظام متحالف ومتفق مع الغرب عبر ثورة إسلامية أقامت نظاماً إسلامياً في إيران. ومن بعد ذلك ظهر على الساحة ادعاء جديد يقول بأن إيران عملت بعد ثورتها الإسلامية على تصدير نظامها وأنه بعد احتلال العراق عام 2003 بدأت مشروعاً مرتبطاً بذلك سمي مشروع "الهلال الشيعي". تحاول هذه المقالة تقييم آراء هونتينغتون حول العالم الإسلامي ونقاشات مشروع الهلال الشيعي ومبادئ نماذج الحضارات، وتقييمها كنموذج يوضح خطأ رسالة صراع الحضارات.

الكلمات المفتاحية: صمويل هونتينغتون، صراع الحضارات، إيران، الثورة الإسلامية، الهلال الشيعي.

Giriş

Yaşanan iki dünya savaşının ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB ekseninde iki kutuplu bir denge durumu oluşmuş, SSCB'nin yıkılışı ile de ABD uluslararası sistemin 'süper gücü' olarak öne çıkmıştır. Aynı yıllarda, ortaya çıkan bu yeni dünya düzeninin nasıl olacağına dair makro tahliller yapılmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin mevcut durumunu ve geleceğini açıklamaya çalışan bu nitelikteki tezlerden en dikkat çeken ve küresel çapta en çok ilgi görenleri Francis Fukuyama'nın *Tarihin Sonu*⁷¹ ve Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması*⁷² tezleri olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi ve ilişkileri analiz etmeye çalışan bu tezlerin ikisinde de din olgusuna ve özellikle İslam dini ve dünyasına dair görüşlere farklı şekillerde ancak öne çıkan unsurlar olarak yer verilmiştir. Özellikle Huntington dine tayin edici bir önem atfetmiş, yeni dünyada dinin yeniden canlandığını, toplumların kendilerini dini kimlikler üzerinden yeniden tanımladıklarını ve bu kimlikler üzerinden kurulan ittifakların uluslararası alanda belirleyici olacağını ifade etmiştir.⁷³ Tezinde İslam dünyasını Batı'nın karşısında ve ona tehdit oluşturacak bir konuma yerleştiren Huntington, bu Batı karşıtlığı ve sahip oldukları ortak kimlik, kültür ve medeniyet zemininde ise İslam dünyasının ortak bir düşman olarak Batı medeniyeti ve değerlerine karşı ittifak içinde olacağını iddia etmiştir.

Bu çalışma 'Medeniyetler Çatışması' tezinin İslam medeniyetine ve bu medeniyetin mensuplarına ve dış politika eğilimlerine dair görüşleri çerçevesinde, İran İslam Devrimi sonrasında gündeme gelen İran'ın rejim ihracı politikası ve bu bağlamda takip ettiği iddia edilen 'Şii Hilali' oluşturma hedefini eleştirel bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu maksatla ilk olarak Medeniyetler Çatışması tezinin genel hatları ortaya konulacak ve Huntington'ın temel yaklaşımı belirtilmeye çalışılacaktır. İkinci olarak Huntington'ın tezinde İslam dünyasına ilişkin görüşlerine yer verilecek ve İslam medeniyeti sınıflandırmasının ilkelerinden kimlik ve din ortaklığına ve bu ortaklığın doğuracağı sonuçlara dair görüşleri ortaya konulacaktır. Son

⁷¹ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012).

⁷² 1993 ilk kez makale olarak yayınlanan "Medeniyetler Çatışması" tezi 1996 yılında genişletilerek ve İslam dünyasına daha fazla yer verilerek kitaplaştırılmıştır. *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan makale için bkz. Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?," *Foreign Affairs* vol. 72, no. 3 (1993): pp.22-49, 1996 yılında basılan kitap için bkz. Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (İstanbul: Okyanus Us, 2011).

⁷³ Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.138-139.

olarak İran'ın devrim sonrası dış politikasında gösterdiği rejim ihracı eğilimi ve 2003 Irak işgali sonrası başlayan Şii Hilali tartışmaları ele alınacaktır.

İslam devrimi Huntington tarafından Batı ve İslam medeniyeti arasındaki çatışmanın bir cephesi olarak tanımlanmıştır ve İslam ülkelerinin bu devrimin yanında olması ve takip etmesi öngörülmüştür. Ancak 1979'daki devrim İslam coğrafyasında heyecan verici bir gelişme olarak görülmüş olsa da devletler tarafından daha çok kendi güvenlikleri açısından tehdit edici bir olay olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde 2003 Irak işgali Huntington'ın görüşleri çerçevesinde İslam dünyasının, Batı medeniyetinin lideri olarak tanımlanan ABD'nin karşısında bir bütün olarak medeniyet savaşı vermiş olması gerekirken, Huntington'ın İslam medeniyetine mensup olarak gördüğü neredeyse tüm ülkeler kerhen de olsa ABD'nin yanında yer almışlardır. Savaş sonrasında İran üzerinden yapılan Şii Hilali hedefi de da yine Huntington'ın görüşleri temel alındığında İslam dünyasını birleştirici bir hareket olması gerekirken tam aksine ayrıştırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Bu şekilde bu çalışmada Şii Hilali ve İran'ın rejim ihracı politikaları Huntington'ın İslam dünyasının ortak bir medeniyet dairesi içinde özellikle Batı dünyasına karşı ve genel itibarıyla ittifak ve işbirliği içine gireceği iddiasına aksi bir örnek olarak değerlendirilecektir.

Genel Hatlarıyla 'Medeniyetler Çatışması' Tezi

'Medeniyetler Çatışması' kavramı Huntington'ın çalışması ile popüler olmuş ve kendi ismiyle birlikte anılır olmuş olsa da daha önce Bernard Lewis'in 1990 yılında yayınladığı "*Müslüman Öfkesinin Kökenleri*" adlı makalesinde yer almıştır. Lewis, makalesinde Müslümanların Batı dünyasına yönelik 'nefretinin' nedenlerine dair tespitlerde bulunmuş ve olası bir medeniyetler çatışmasının 'Müslümanlar ve Batı' arasında yaşanacağını savunmuştur.⁷⁴ Daha da geçmiş tarihlere gidildiğinde ise Arnold Toynbee'nin bu kavramı "Medeniyetler Çarpışması" şeklinde hemen hemen aynı anlamda kullandığı görülmektedir.⁷⁵ Huntington ise bu kavramı bir tez haline getirmiştir.

Huntington temel argüman olarak soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde, ittifaklarda ve çatışmalarda ulus devletlerin en güçlü aktörler olmayı sürdüreceklerini ancak ilişkilerde belirleyici unsurun politik veya ekonomik ideolojiler değil medeniyetler olacağını dile getirmiştir. Bu

⁷⁴ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage," *Atlantic Monthly*, 1990, pp.47-60.

⁷⁵ Arnold Toynbee, "Medeniyetlerin Çarpışması," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi* vol. 3, no. 1-2 (1948): ss. 247-254.

nedence de yapılması gerekenin dünyaya medeniyet temelli bir paradigma ile bakmak olduğunu ifade etmiştir. Soğuk Savaş sonrası düzene ilişkin önermelerinde küresel politikanın tarihte ilk kez medeniyete dayalı, çok kutuplu ve çok medeniyetli olduğunu ve medeniyetler arası güç dengesinin de Batı karşısında Asya ve İslam medeniyetlerinin lehine değiştiğini iddia eden Huntington'a göre medeniyet ise kültürün en kapsamlı ve en yüksek formu ve insanların kendisini güçlü bir şekilde özdeşleştirdiği en geniş kimlik düzeyidir. Dolayısıyla uluslararası arası ilişkilerde kültürel yakınlıkları olan toplumlar birbirleriyle işbirliği yapmakta ve toplumların bir medeniyetten diğerine geçişi de zorlaşmaktadır. Kültür ve kimliğe bağlı niteliklerden bağımsız düşünülemez olan medeniyetlerin en nesnel ve önemli tanımlayıcısı din unsurudur. İnsanlık tarihindeki temel medeniyetler büyük ölçüde dünyanın büyük dinleri ile tanımlanmıştır.⁷⁶

Geçmişteki medeniyetlerin birbirlerinden tarih, dil gelenek ve en önemlisi de din yoluyla farklılaştığını söyleyen Huntington, Toynbee'nin medeniyet sınıflandırmasından da⁷⁷ faydalanarak günümüzde aynı unsurlar üzerinden farklılaştırılabilir sekiz medeniyetin var olduğunu belirtmektedir.⁷⁸ Ancak bu sekiz medeniyetten özellikle en belirgin ve belirleyici olduğunu savunduğu Batı ve İslam medeniyeti üzerine odaklanmıştır. Bu noktada Huntington'ın medeniyetleri sınıflandırırken bir medeniyeti oluşturan öğelerin çokluğuna ve çeşitliliğine aldırış etmediğini söylemek mümkündür. Örneğin İslam medeniyetini, kendisinin de *alt medeniyet (subcivilization)* şeklinde tanımlayarak farklılıklar arz ettiğini belirttiği Arap, Fars ve Türk gelenekleri ve kültürlerini içeren, bütün Müslümanların aynı siyasi kültüre sahip olmamalarına rağmen bir blok olarak tek bir medeniyet halinde tanımlamıştır. Bunun yanında büyük çoğunluğu Avrupa ile aynı dili konuşan, Hristiyanlığa mensup ve Batılı bir değer olarak adlandırdığı demokratik yönetimlere sahip Latin Amerika toplumunu her ne kadar Batı medeniyetinin bir alt medeniyeti olabileceğini

⁷⁶ Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.23–50.

⁷⁷ Arnold Toynbee, *A Study of History* (London: Oxford University Press, 1987).

⁷⁸ Huntington'ın bugün var olduğunu söylediği medeniyetlerden ilki Sinik Medeniyet olarak adlandırdığı *Çin medeniyetidir*. İkinci medeniyet Huntington'ın aksi yöndeki görüşlere rağmen Çin'den ayrı ve bağımsız bir medeniyet olarak kabul etmek gerektiğini söylediği *Japon Medeniyetidir*. Üçüncü medeniyet *Hindu Medeniyetidir*. Dördüncüsü, içinde Arap, Türk, Fars, Malay dâhil olmak üzere birçok farklı kültürler ve alt medeniyetler barındıran *İslam Medeniyetidir*. Beşincisi, Avrupa, Kuzey Amerika ve Latin Amerika olmak üzere üç kolu bulunan *Batı Medeniyetidir*. Altıncı medeniyet, Batı'dan farklı olmasını sağlayan ayrı bir kimliğe ve her ne kadar Avrupa medeniyetinin bir çocuğu olsa da Avrupa ve Kuzey Amerika'dan mümkün olan her farklı yolda gösterdiği bir evrim çizgisine sahip olduğunu söylediği *Latin Amerika Medeniyetidir*. Yedinci medeniyet, kaynağı Bizans ve Batı Hristiyan Medeniyeti olsa da Batı Medeniyetinden ayrı düşünülmesi gereken *Ortodoks Rus Medeniyeti* ve sekizinci medeniyet pek çoklarınınca bağımsız bir medeniyet olarak tanınmayan *Afrika Medeniyetidir*. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.54–55.

de belirtse de ayrı bir medeniyet olarak ele almıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki maksadımız ayrı ayrı bir Arap, Türk veya Fars medeniyetinden bahsedilip edilemeyeceğini tartışmak değil, Huntington'ın medeniyet tanımı ve sınıflandırmasının standart nitelik arz etmeyen, muğlak, öznel ve genelle-yici bir yaklaşım ile oluşturulduğunu ifade etmektir.

Huntington'ın İslam medeniyeti başta olmak üzere diğer medeniyetlere ilişkin genelle-yici yaklaşımı, Batı medeniyeti tanımlamasında da kendini göstermiştir. Fernand Braudel'in de belirttiği gibi, her biri kendine özgü ka-rakteristik özellikler barındıran bir Fransız, Alman, İtalyan veya İngiliz me-deniyetinden bahsetmek mümkündür ve bu toplumları tek bir Batı medeni-yeti başlığı altında değerlendirmek basite indirgeyen bir yaklaşımdır.⁷⁹ Aynı şekilde Huntington farklılıkları, eğer aynı medeniyet içinde yer alan ülkeler arasında ise medeniyet içi olarak değerlendirirken, eğer bu farklılıklar kendi-sinin sınıflandırdığı şekli ile farklı medeniyetlere ait ülkeler arasında ise me-deniyet temelli farklılıklar olarak tanımlanmıştır. Huntington'ın bu şekildeki medeniyet sınıflandırması, ülkelerin ideolojik ve pragmatik kaygılarına al-dırış etmeden ve Asya, Afrika ve Avrupa'yı şekillendiren çeşitliliklerini gör-mezden gelerek bu toplumların davranışlarının hepsini medeniyetsel ve din-sel motivasyonlarla açıkladığını göstermektedir.⁸⁰ Bu yönüyle Huntington'ın medeniyet sınıflandırması muğlak ve anlaşılmasız bir hal almıştır. Medeniyet sınıflandırmasının bir diğer tartışılır tarafı ise benzerliklerin değil farklılık-ların ön plana çıkarılmış olmasıdır. Huntington'ın sınıflandırmasında yer alan medeniyetlerin birçoğunun –örneğin Latin Amerika'nın- diğer medeni-yetlerle benzerlikleri belli sebeplerden ötürü⁸¹ farklılıklarından daha çok ön plana çıkmaktadır.

Medeniyetler Çatışması tezinde çalışmamızı ilgilendiren önemli bir başka nokta, Huntington'ın tanımladığı *fay hatları* kavramıdır. Soğuk Savaş dö-ne-mindeki ideolojik blokların yerini kültür topluluklarının almakta olduğunu savunan Huntington, medeniyetler arasındaki *fay hatlarının* küresel siyaset-teki başlıca çatışma alanları haline geldiğini belirtmiştir.⁸²

Huntington'a göre kültürlerin başrolü oynadığı bu yeni düzende ortak kültürel özelliklere sahip halklar farklı kültürlerle karşı işbirliği yapmaktadır

⁷⁹ Fernand. Braudel, *On History* (Chicago: University of Chicago Press, 1980), p.201–202.

⁸⁰ Bruce B. Lawrence, "Conjuring with Islam, II," *The Journal of American History* vol. 89, no. 2 (2008): p.489.

⁸¹ Huntington'ın bu noktada inançların, ideolojilerin ve entelektüel başarıların fark edilmesi açıkça mümkün biçimlerde bir başka medeniyete taşındığı gerçeğini de göz ardı ettiğini söylemek mümkündür.

⁸² Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.173.

ve yapacaktır. Bu ortak kültürel özellikler bir yandan işbirliğini sağlarken öte yandan çatışmaları ve ayrışmaları destekleyecektir. Huntington bu durumun en önemli sebeplerinden birisi olarak kültürel kimliğin günümüz dünyasında giderek daha çok ön plana çıkmasını göstermiştir. Batılı olmayan toplumların yetenekleri ve güçleri modernleşme ile gelişmekte, bu gelişme ise yerli kimliklerin ve kültürlerin yeniden canlanması ile sonuçlanmaktadır. Huntington'a göre insanların ve toplumların "biz" ve "onlar" arasında ayırım yapma eğilimi evrensel bir eğilimdir ve dolayısıyla ülkeler kendilerinininkine benzer kültüre sahip ülkelerin tarafına katılma ve ortak bir kültürü paylaşmadığı ülkelere karşı denge kurma eğilimi göstermektedir.⁸³ Bu durumun ortaya çıkmasında dünya çapında yaşanan sosyal değişim ve ekonomik modernleşme süreçlerinin insanları eski yerel kimliklerinden koparmasını gösteren Huntington, bunun aynı zamanda bir kimlik kaynağı olarak ulus devletleri zayıflattığını ifade etmiştir.⁸⁴

Özetle Huntington, medeniyet esasına dayalı olarak tanımladığı uluslararası sistemde olası çatışmaların birbirlerinden din, dil, tarih, kültür ve özellikle din bakımından farklılaşan medeniyetler arasında gerçekleşeceğini savunmaktadır. Dolayısıyla da yeni dönemde devletler arasında kurulacak ittifakların da belirtilen unsurların ortaklığı üzerinden gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Her ne kadar yedi medeniyet tanımlaması yapmış olsa da tezin genelinde Batı medeniyeti ve İslam medeniyeti arasındaki farklılıklar üzerinde durmuştur. Aynı dine, dile, tarihe ve kültüre sahip Müslümanlardan oluşan ülkelerin Batı medeniyetine karşı geçmişte olduğu gibi gelecekte de ittifak içinde olacaklarını ve birlikte hareket edeceklerini dile getirmiştir.

'Medeniyetler Çatışması' Tezinde İslam Dünyası

Huntington'ın tezinde İslam'a ve İslam dünyasına önemli bir yer ayrılmıştır. Fakat İslam'ın 'Medeniyetler Çatışması' tezinin öngördüğü dünya düzenindeki konumu daha çok çatışmaların kaynağı olarak tanımlanmıştır. Huntington'a göre, İslam kanlı sınırlara sahiptir⁸⁵ ve bu sınırlarda süregelen çatışmaların da bizatihi kaynağıdır.⁸⁶ İslam'ın sınırları dâhilinde nereye bakı-

⁸³ Huntington, s.178-182; s.225-226.

⁸⁴ Huntington, s.26-28.

⁸⁵ Huntington, s.382.

⁸⁶ Huntington'ın bu yaklaşımı objektif olmaktan uzak açıkça İslam karşıtı bir yaklaşım olduğuna dair Seyfuddin Adem Hüseyin'in eleştirisi kayda değerdir. Hüseyin, 'İslam kanlı sınırlara sahiptir' cümlesinin bizzat kuruluş şeklinin Huntington'ın yaklaşımının objektiflikten uzak oluşunun kanıtı olduğunu söyler. Huntington'ın 'İslam ve diğer medeniyetler arasındaki sınırlar kanlıdır' gibi alternatif ve daha objektif bir ifadeyi neden kullanmadığını sorar ve bu yaklaşımın İslam medeniyetinin doğuştan şiddete eğilimli olduğu ve sınırın diğer tarafındaki medeniyetten veya medeniyetlerden daha şiddetli olacağı düşüncesine yol açtığını belirtir. Seyfuddin Adem Hüseyin, "Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması," (içinde) *Tarihin Sonu Mu?*, der. Mustafa Aydın (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), s.216.

lacak olursa, Müslümanların komşularıyla barış içinde yaşamak konusunda sorunlar yaşadığı görülebilmektedir. İslam medeniyetinin bugüne kadarki ve gelecekteki çatışmalardaki, Huntington'ın tabiri ile fay hattı savaşlarındaki, sayıca artışta Müslümanların merkezi rolü oynamasının en önemli sebebi ise İslam ile militarizm arasında çok kesin bir biçimde mevcut olan bağlantıdır. Müslümanların şiddete düşkünlüğü Huntington'a göre ne Müslümanların ne de Müslüman olmayanların yadsıyabileceği bir olgudur.⁸⁷

Tezin genelinde İslam ve İslam medeniyeti Batı'ya meydan okuyan bir düşman olarak konumlandırılmıştır. Batı ve İslam arasındaki ilişkiye özellikle vurgu yapan Huntington bu ilişkiyi de net bir şekilde tanımlamıştır; Batı Batı'dır, İslam da İslam.⁸⁸ İslam ve Batı arasındaki çatışma da geçen on dört yüzyılda olduğu gibi, İslam, İslam olarak kaldığı sürece ve Batı da Batı olarak kaldığı sürece gelecekte de devam edecektir. Müslümanların, Batı'nın gücünden ve bu gücün kendi toplumları ve inançları karşısında yarattığı tehlikeden korktuklarını ve öfke duyduklarını savunan⁸⁹ Huntington'a göre, kendisinin sebebinin öfke ve korku biçiminde belirlediği Batı ve İslam dünyası arasındaki ontolojik farklılık, İslam ülkelerini Batı medeniyetine karşı birleştirecektir.

Bu bağlamda Batı ve İslam arasında kaçınılmaz bir çatışma yaşanacağını iddia eden Huntington, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkacak çatışmalarda Batı ve "diğerleri" arasında bir kamplaşmanın oluşacağını savunmaktadır. Huntington'a göre iki Afrika kabilesi arasındaki farazi bir çatışmada bu kabilelerden birisinin kendini Müslüman, diğerinin de Hristiyan olarak tanımlayabilmesi durumunda, ilki Suudi parasından, Afgan mücahitlerinden ve İran'ın askeri gücünden, diğeri ise Batı'nın ekonomik ve insancıl yardımından ve Batılı hükümetlerin politik ve diplomatik yardımlarından faydalanmayı umacaktır.⁹⁰ Huntington böylesi farazi bir çatışmada dahi çatışmanın niteliğine, tarafların çıkarlarına, uluslararası konjoktüre vb. pek çok etkili

⁸⁷ Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.387-88. İslam'ın sınırlarının kanlı olmasının ikinci nedeni ise Huntington tarafından doğuştan itibaren İslam'ın Afrika, Ortadoğu, Asya, Balkanlar ve Hindistan'a kadar fetihlerle yayılmasının bugüne kadar devam eden etkileri olarak belirtilmiştir. Ayrıca Huntington küresel çatışmalarda İslam'ın merkezi rolüne sebep olarak İslami bir çekirdek devletin yokluğunun önemli katkısı olduğunu söylemektedir. Bir çekirdek devletten yoksun olarak İslam, dünyada istikrarsızlığın kaynağı olmuştur. **Huntington**, s. 191, s. 398

⁸⁸ Edward W. Said, "The Clash of Ignorance," **The Nation**, 2011, pp.1-4, <https://www.thenation.com/article/clash-ignorance/>.

⁸⁹ Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.312-315.

⁹⁰ Verilen bu örnekte çatışan iki tarafa gelecek yardımların niteliği de Huntington'ın Batı'yı ve diğerlerini nasıl algıladığını göstermektedir. İslam medeniyetini temsil eden ülkelerden gelecek yardımlar askeri ve saldırgan araçlar niteliğinde, Batı'nın sağlayacağı yardımlar ise daha naif ve insancıl, diplomatik niteliktedir. **Huntington**, s.401.

unsura bakmaksızın dünyanın böylesi bir çatışma üzerinden Batı ve İslam medeniyetleri ekseninde bölüneceğini iddia etmiştir.

Yirminci yüzyılda medeniyetler arası çatışmalara somut örnekler olarak ise, 1989'a kadar süren Sovyet-Afgan savaşı ve 1991 Körfez Savaşı gösterilmiştir. Huntington'a göre Sovyet-Afgan Savaşı ve Körfez Savaşı tam anlamıyla birer medeniyet savaşıdır. İlk medeniyet savaşı olarak nitelendirildiği Sovyet-Afgan savaşı, Müslümanlar tarafından öyle görüldüğü ve Müslümanlar Sovyetler Birliği'ne karşı birleştiği için bir medeniyet savaşıdır. Körfez Savaşı ise Batı'nın bir Müslüman savaşı olan bu çatışmaya müdahil olması ve Müslümanların dünyanın her yerinde bu müdahaleyi kendilerine karşı bir savaş olarak görüp Batı'ya karşı cephe aldıkları için bir medeniyet savaşıdır.⁹¹ Ancak Sovyet-Afgan Savaşı Batı Medeniyetine karşı değil, Huntington'ın tanımladığı Batı Medeniyeti ile Sovyet Rusya'ya karşı verilmiş bir savaştır. Benzer şekilde Körfez Savaşı'nın da yine Huntington'ın görüşleri dikkate alındığında yanlış değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Irak lideri Saddam Hüseyin'e karşı yürütülen bu savaşta İslam coğrafyasındaki Müslüman ülkelerin ekseriyetinin fiilen olmasa da ABD'yi desteklediği bilinmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Huntington'ın İslam dünyası ve Batı arasındaki ilişkinin çatışma şeklinde olacağı ve Batı'ya yönelik nefretin tüm İslam dünyasını aynı medeniyete dahil olmaları sebebiyle Batı'ya karşı bir araya geleceği öngörüsüne ters bir biçimde belki de İslam dünyasının bir uzlaşma çabası olarak okunabilecek önemli gelişmeler yaşanmıştır. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırılar başta olmak üzere özellikle ABD ve Avrupa'yı hedef alan terör saldırıları Huntington'ın görüşlerini yeniden popüler hale getirmesinin⁹² yanında medeniyetler arası ittifak ve diyalogdan sıkça söz edilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda belki de en önemli ve dikkat çekici örnek Eylül 2000'de İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin BM'ye küresel bir örgüt olarak uluslararası ilişkiler için yeni bir paradigma oluşturması için gücünü kullanması yönünde yaptığı çağrı olmuştur.⁹³ Böylesi bir çağrının ileride

⁹¹ Huntington, s.370.

⁹² Bu saldırılar, özellikle 11 Eylül saldırıları, Batılı çevrelerde Huntington'ın 'Medeniyetler Çatışması' tezinin bir kanıtı olarak görülmüş ve öyle sunulmuştur.

⁹³ Hatemi, sınırların ortadan kalktığı küreselleşme çağında diyalog ihtiyacına ve olasılığına vurgu yaptığı konuşmasında, "güç arayışı"nın "empati ve merhamet arayışı" ile yer değiştirebileceğini belirtmiş, son yüzyılda diyalogun ve Batı'nın tek merkezci ve medeniyetçi tavrını bırakmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. BM, Hatemi'nin bu çağrısına 2001 yılını "Medeniyetlerarası Diyalog Yılı" ilan ederek cevap vermiştir. Bkz. Seyyid Mohammad Khatami, "Presentation," in *Dialogue among Civilizations: The Round Table on the Eve of the United Nations Millennium Summit*, ed. Kofi Annan and Koichiro Matsuura (Paris: UNESCO, 2001), 153, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123890>.

değineceğimiz üzere Huntington'ın, İslam ve Batı medeniyetleri arasındaki kısmi bir çatışma olarak nitelendirdiği 1979 İslam Devrimi'nin öznesi İran'ın lideri tarafından yapılmış olması önemlidir.

Özetle Huntington'ın argümanları oldukça detaylı bir eser ortaya koymuş olmasına rağmen gözle görülür eksiklik ve tutarsızlıklara sahiptir. Medeniyetleri sınıflandırırken örnek bir kültür ölçütüne dayanmamış ve tanımladığı medeniyetleri homojen niteliklere sahip devletlerden müteşekkil yapılar olarak ele almıştır. Üzerinde özellikle durduğu Müslüman toplumlardan bahsederken de, İslam Medeniyeti adı altında aynı dinden ama birbirinden çok farklı niteliklere sahip ülkeleri aynı dairede değerlendirmiş, Türkiye, İran ve Libya gibi birbirinden oldukça farklı toplumsal, siyasi ve idari yapılarla ve kimliklere sahip ülkeleri sadece din ortaklığı nedeniyle aynı medeniyet potasında ele almıştır. Bununla beraber benzer kültürlerle sahip olduğunu iddia ettiği bu ülkelerin neredeyse her koşulda ve özellikle Batı dünyasına karşı ittifak yapacağını söylerken, devletler arasındaki ilişkilerdeki kimlik, tarihsel geçmiş, jeopolitik konum, çıkar ilişkisi gibi temel belirleyici unsurları göz ardı etmiştir. İslam dünyası ile ilgili genelleyici yaklaşım ve tespitlerine rağmen yine İslam ile ilgili çelişkili ifadelerde bulunmaktan da çekinmemiştir. İslam dünyasına ilişkin görüşlerinin temelini oluşturan ittifak ve işbirliği iddialarını sürekli tekrarlaması, örnekler ile desteklemeye çalışmasına rağmen, bir yandan da kendi iddialarına ters düşecek şekilde İslam dünyasının 'kenetlenmeden yoksun bir bilince' sahip olduğunu savunmuştur.⁹⁴

“Şii Hilali” Tartışmaları

Ortadoğu'da tarihsel anlamda en kadim kültürlerden ve en etkili devletlerden birisi olan İran yirminci yüzyıldan itibaren işgal, ittifak veya işbirliği şeklinde Batılı ülkeler ile ilişki içinde olmuştur. Soğuk Savaş döneminden itibaren ise bölgede nüfuzunu artıran ABD'nin Türkiye, Suudi Arabistan, Irak, Mısır ve İsrail ile birlikte en önemli müttefiklerinden birisi İran'dır. 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi ise o yıllara kadar Pehlevi iktidarı döneminde Batı bloğunun bölgedeki en önemli müttefiki haline gelmeye çalışan İran'ı ABD'ye karşı belki de bölgedeki en önemli tehdit haline getirmiştir. Bu tarihten sonra başta ABD olmak üzere Batı dünyası ile ilişkileri tersine dönmüş ve ABD tarafından düşman sınıfına dahil edilmiştir.

⁹⁴ Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, s.257.

Devrim ile beraber ortaya çıkan yeni rejim Batı desteğinden yoksun kaldığı ve yalnızlaştığı bölgede varlığını korumak ve güçlendirmek, devrime olan toplumsal desteğin kazandırdığı ivme ile bölgede lider bir ülke olmak adına rejim ihracı eğilimi göstermiştir. Ancak bu eğilimin, yani bölgeye yayılma ve liderlik etme hedefinin, İran tarihine bakıldığında sadece devrim ile başladığı söylenemez. Bu eğilim bir anlamda İranlı yöneticiler tarafından bir tarihsel bir sorumluluk olarak da görülmektedir.⁹⁵ Bölgeye liderlik etmek, bir dış politika hedefi olarak izlerini İran ve Fars milliyetçiliğinde ve tarihinde bulabileceğimiz bir hedeftir. Uzun tarihsel geçmişe sahip bu dış politika hedefi zemininde rejim ihracı bağlamında takip edilen dış politika ise İslam Devrimi ile kendisini göstermiştir. Bu anlamda İran'ın bölgeye yönelik geçmişteki temel dış politikasının İslam rejimi üzerinden kendini yenilediği görülmektedir.⁹⁶ Özellikle devrimi takip eden ilk on yıllık süreçte İran bölgedeki komşularına yönelik rejim ihracı politikası benimsemiştir. Yakın komşularında mevcut Şii nüfus ve kendisine yakın olduğunu düşündüğü azınlık gruplar ile bu hedef kapsamında ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.⁹⁷

İran'da devrim ile ortaya çıkan rejim değişikliğinin özellikle bölgedeki Müslüman nüfusa sahip ülkelerde de bir model olarak görüleceği, benzer bir devrim gerçekleştirilecekleri dahi, İran'ı islami bir rejimin varlığı ve yaygınlaşması konusunda destekleyecekleri beklenmiştir. Ancak bu beklenti benzer toplum yapısına sahip, aynı dini benimsemiş, özellikle belli bir Şii nüfusa sahip başta Suudi Arabistan, Irak, Bahreyn ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinde karşılık bulmamış aksine bir tehdit olarak görülmüş ve rejim ihracı politikasının istenilen ölçüde başarılı olmadığı görülmüştür.⁹⁸

Bu noktada 1979 İran İslam Devrimi'ni iki medeniyet arasında gerçekleşen bir savaşın örneği ve ABD ve İran üzerinden Batı ve İslam medeniyeti arasındaki çatışmanın bir aşaması olarak gören Huntington'ın tezine dönmekte fayda vardır. Kültürlerin başrolü oynadığı yeni düzende ortak kül-

⁹⁵ Ertan Efeğil, "İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar," *Ortadoğu Analiz* cilt. 4, no. 48 (Aralık 2012): s.55.

⁹⁶ Michael Eisenstadt, "The Armed Forces of the Islamic Republic of Iran: An Assessment," in *Armed Forces in the Middle East: Politics and Strategy*, ed. Barry Rubin and Thomas Keane (Routledge, 2001), pp.231-258.

⁹⁷ Yusuf Korkmaz, *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması* (İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2015), s.1.

⁹⁸ Buna rağmen rejim ihracı politikası, dış politikada vurgulanan ve kendisine yer bulan bir politika eğilimi olmuştur. İran'ın bölgeye yönelik rejim ihracı hedefinin başarısız olması ise dış politikada bu doğrultuda kullanılan milliyetçi ve Şii sembollerin sıkça yer aldığı söylem diline bağlanabilir. Bu durum, halkının çoğunluğunun Sünni Müslüman olduğu bölge ülkelerinde rejim ihracı hedefinin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Ervand Abrahamian, *Humeynizm : İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2002), s.23.

türel özelliklere sahip toplumların farklı kültürlerle karşı işbirliği ve ittifak yaptıkları ve yapacakları savında bulunan Huntington'ın İslam Devrimi'ne dair bu görüşü ile çeliştiği görülmektedir. Huntington'ın temel paradigması çerçevesinde İran'da yaşanan devrim, İran'ın da bu yöndeki çabalarına rağmen aynı medeniyet dahilindeki ülkeler tarafından benimsenmemiştir. Bununla beraber İran Devrimi Huntington'ın çatışma argümanı bağlamında 'medeniyet içi' bir çatışmadır. Ancak Huntington bu gelişmeyi medeniyetler arası bir çatışma olarak yorumlamaktadır. Bu da hem İran'ın o dönem için ABD karşıtlığı ve mücadelesinde İslam medeniyeti mensuplarının desteğini alamamış olmasını hem de İran'ın bu mücadelede Huntington'ın tanımladığı bir başka medeniyet mensubu olan Rusya'nın desteğini aramış olması ile çelişmektedir.

Rejim ihracı hedefi bağlamında İran dış politikasında tartışılan en önemli meselelerden birisi de "Şii Hilali" tartışmalarıdır. Kavram ilk kez 2004 senesinde Kral Abdullah tarafından Arap ülkelerinin İran'ın bölgeye ilişkin yayılcı politikalarından duydukları endişeleri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. "Şii Hilali" teorik olarak Ortadoğu'da İran'dan başlayıp, Irak ve Suriye üzerinden geçerek Lübnan'da sonlanan bölgeyi tanımlamaktadır. Kral Abdullah Sünni Arap ülkelerinin, Şiiilerin Irak'ta 2003 işgali sonrası iktidar olması ve bölgede genel olarak Şii akımının yükselişe geçmesi ile bir Şii Hilali ile kuşatıldıklarını ifade etmiştir.⁹⁹ Irak işgali sonrası bölgede yaşanan değişikliklerden ekonomik ve siyasi bakımdan en çok fayda sağlayan ülkenin İran olduğu dile getirilmeye başlayınca İran'ın Şii Hilali politikası yürüttüğü tartışmaları da popülerlik kazanmıştır.

Bununla birlikte İran'ın bir Şii Hilali hedeflediğine dair yorumlara eleştirel yaklaşımlar da mevcuttur. Bu eleştirilerden bir tanesi İran'ın dış politikasında Şii Hilali söyleminin abartılı olduğunu savunan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre İran'da gerçekleşen İslam Devrimi'nin esas karakteri Şii merkezli bir politika veya hedefler değil, Şah'ın devrilmesi önceliği ile beraber ABD ve İsrail karşıtlığıdır. İran devrim sonrası tam anlamıyla Şiilik zemininde mezhep temelli bir siyaset değil bölgesel çıkarları birinci plana alan bir siyaset izlemiştir. Şiilik ise bu çıkarlara ulaşabilmek için İran'ın sahip olduğu olumlu ancak yardımcı bir unsur olmuştur.¹⁰⁰ Bu bağlamda bir başka alternatif görüş

⁹⁹ Korkmaz, *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması*, s.65; Emin Salih, "Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve 'Şii Hilali' Söylemi," *Bilge Strateji* cilt. 2, no. 4 (2011): s.183-202.

¹⁰⁰ Bayram Sinkaya, "Şii Ekseni Tartışmaları ve İran," *Avrasya Dosyası* cilt. 13, no. 3 (2007): s.54.

ise Şii Hilali'nin basitçe İran ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesini sağlayan bir dış politika aracı olduğunu savunan görüştür.¹⁰¹ Bu görüşe göre İran hem devrim öncesinde hem de sonrasında İran jeopolitiğini ve İran ulusal çıkarlarını Şii jeopolitiğine ve Şiiliğin gücüne tercih etmiştir. Şii Hilali İran'ın ulusal çıkarlarını takip etmesinde kullandığı 'en etkili silah' olmuştur.¹⁰²

Şii Hilali kavramının devrim sonrası İran dış politikasını anlayabilmek için yeteri kadar kapsamlı olmadığı hatta bu açıklamanın İran dış politikasını basite indirgeyen, toptancı ve yanıltıcı bir yanı olduğu da tartışılmıştır. Devrim sonrası İran'ın dış politika eğilimlerini sadece bu bağlamda yorumlamak bölgesel tüm denklemleri göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bununla beraber yapılması gereken Şii Hilali söylemini, Şii yayılmacılığını tamamen reddetmek de gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. İran tek yönlü bir dış politikadan ziyade çoklu bir yapı arz eden tercihlerde bulunmuştur. Ortadoğu'da "Şii Hilali" tartışmalarına yol açan, dini, mezhebe dayalı, Müslüman işbirliği zemininde söylemler geliştirirken, Orta Asya ve Kafkasya'da jeopolitik gerçeklere dayalı reel-politik ekseninde ve hatta İslami unsurları barındırmayan dış politika tercihlerinde bulunmuştur.¹⁰³ İran özellikle devrim sonrasında dış politikada Şiiliği önemseyen ancak birinci unsur olarak kullanmayan bir devlet profili çizmiştir.¹⁰⁴

Şii Hilali tartışmalarına Medeniyetler Çatışması tezi bağlamında bakıldığında ise Huntington'ın homojen medeniyet sınıflandırmasının geçerli olmadığı görülmektedir. Şii doktrininin temel inanç esaslarından bir tanesi 'imamet' şartıdır. Bir insanın imamet şartını kabul etmeyen bir inanca sahip olması onun Müslüman olarak kalmasının önünde büyük bir engeldir. Bu anlamda Şii olmayan kimselerin İslam sınırları içinde bulunması da mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda İran'ın rejim ihracı veya bölgeye yönelik Şii hilali hedefinin Huntington'ın tanımladığı şekliyle İslam medeniyeti mensuplarından destek görmesi de mümkün olmasacaktır. Bir çatışma riski ve potansiyeli taşıması bakımından Şii hilali meselesi, her ne kadar gerçekliği üzerine tartışmalar olsa da, önem arz etmektedir. Ancak Şii hilali oluşturmak hedefinin Huntington'ın paradigması bağlamında bir çatışma niteliği taşımayacağını da söylemek gerekir.

¹⁰¹ Salihi, "Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve 'Şii Hilali' Söylemi," s.186.

¹⁰² Mehmet Şahin, "Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller," *Akademik Ortadoğu* cilt. 1, no. 1 (2011): s.39-55.

¹⁰³ Korkmaz, *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması*, s. 65-66.

¹⁰⁴ Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında İran'ın, örneğin Keşmir sorununda Hindistan ile ters düşmemek için tarafsız kaldığı, Azerbaycan-Ermenistan mücadelesinde de Şii hatta Müslüman olmayan Ermenistan'ın yanında yer aldığı görülmüştür.

Devrimin hemen akabinde 1980 yılında başlayan ve teknik olarak iki Müslüman ülkenin taraf olduğu İran-İrak Savaşı da yine Huntington'ın medeniyet temelli çatışma paradigmasına ters düşen bir örnek olarak dikkat çekmektedir. 1980-1988 yılları arasındaki savaş sırasında topraklarında önemli ölçüde Şii nüfusun bulunduğu Suudi Arabistan ve Kuveyt, İran'ın yanında yer almak yerine Irak'a önemli ölçüde destek sağlamıştır. Özellikle Suudi Arabistan yönetimi Irak'a finansal desteğin yanı sıra önemli miktarda lojistik destek de sağlamıştır. Burada da Huntington'ın aynı dine mensup devletlerin birbirlerini destekleyecekleri iddiasının doğrulanmadığı görülmektedir. Huntington her ne kadar bu gibi çatışmaları medeniyet içi çatışmalar olarak nitelendirse de İran'ı bölgedeki diğer Müslüman devletlerden ayıran kimliği ve bölge politikası, İran'ın diğer Müslüman devletleri aynı medeniyet dairesi içinde görmediğini¹⁰⁵ göstermektedir.

2003 Irak işgali sonrası bölge siyasetini etkileyen gelişmeler ve ortaya çıkan çatışmalar da İran'ın takındığı tavır ve aldığı pozisyon Şii Hilali tartışmalarını güçlendirirken İran'ın dış politika tavrının Huntington'ın iddia ve öngörülerine uymadığını da göstermiştir. İşgal sonrası Irak'ta İran yanlısı Şii grupların iktidara gelmesi ve İran yönetimine yakınlaşması, Bahreyn'de azınlık Sünni iktidara karşı Şii muhalefetin isyan başlatması ve İran'ın bu isyanı dışarıdan desteklemesi, Yemen'de Zeydilerin İran desteği ile Şii siyasetine entegre olmaları, Suriye'deki Nusayri nüfusun İran tarafından Esed yönetimi altında güçlendirilmesi, Afganistan'da Şii nüfus Hazaraların siyasette etkin hale getirilmesi gibi örnekler, 1979 sonrası hukuki bakımdan da bir İslam devleti olarak ortaya çıkan İran'ın İslam medeniyetini olumlu manada birleştirici bir etki göstermediğinin örnekleri olarak ortaya konulabilir.

İran'ın 1979 sonrası bölgede rejim ihracı çabalarına girmesi ve 2003 Irak işgali sonrası Şii Hilali tartışmaları ile gündeme gelmesi İran'ın kimliği ile yakından ilişkilidir. Kimlik unsuru İran dış politikasının devrim öncesinde de sonrasında da belirleyici unsurlarından olmuştur. Devrim öncesinde İran kimliği daha çok Fars kimliği olarak tanımlanmış ve dış politikada buna göre şekillenmiştir. Devrim sonrasında dinin etkisi bu alanda da kendisini göstermiş ve İran kimliğinde Şiilik vurgusu daha fazla öne çıkmıştır. İslam devrimi İslam ideolojisini milliyetçilik ideolojisinin yerine geçmiştir.¹⁰⁶ Devrim

¹⁰⁵ Nitekim bu savaş İran tarafından 'Kutsal Savaş' olarak da tanımlanmıştır. Bkz. Behnam Ben Taleblu, "The Long Shadow of the Iran-Iraq War," **The National Interest**, 2014, <https://nationalinterest.org/feature/the-long-shadow-the-iran-iraq-war-11535>.

¹⁰⁶ Ioannis N. Gridoriadis and Ali M. Ansari, "Türk ve İran Milliyetçiliği," (içinde) *Ortadoğu Tarihi*, der. Youssef M. Choueiri (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011), s.392.

ile birlikte dünyadaki tüm Şiilerin temsilcisi olduğunu ilan eden İran'ın dış politikası Şii kimliği ekseninde yeniden tanımlanmıştır. Şii kimliğine dayalı dış politika da kendisini en çok rejim ihracı söylemlerinde göstermiştir.

1979'da gerçekleşen devrim bir İslam devrimi olmuş olsa da İran'ın devlet kimliğinin Fars/İran, İslam ve Şiilik unsurlarından oluşan bileşik bir kimlik olarak yorumlamak daha açıklayıcı olacaktır. İran tarihinin getirdiği avantaj ile kimliğinin bu üç unsuru da bir arada, yeri geldiğinde herhangi birisine ağırlık vererek kullanabilmiştir.

Bu kimlik yapısı sayesinde İran, Kudüs ve Filistin gibi İslam dünyasının hassas olduğu konularda İslami kimliğe uygun tavır alabilmekte, Irak işgali gibi nispeten daha bölgesel nitelikli meselelerde ise Şiilik unsurunun öne çıktığı bir dış politika uygulayabilmektedir.¹⁰⁷ Ortadoğu coğrafyası dışındaki meselelerde ise Farsilik/İranlılık unsurunun kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunda İran, Şiilerin çoğunlukta olduğu Azerbaycan'ı desteklememiştir. Bu meselede İran ulusal çıkarları için Şiiliğin vurgulanmamasını daha uygun bulmuştur. Dolayısıyla İran'ın devrim sonrası benimsediği Şii kimliğinin her daim, her bölgede ve her sorunda kullanılmadığı söylenebilir. İslam devriminden sonra İran'ın kimliğinin barındırdığı ikili yapının avantajını kullandığı ve özellikle Humeyni'den sonra bölgesel ve uluslararası gelişmeleri daha çok dikkate alan, jeopolitik, ekonomik ve siyasal dengeleri gözeten daha pragmatist bir dış politikayı tercih ettiği görülmektedir.¹⁰⁸

İran'ın kimlik yapısının getirdiği sonuçlar, kimliğin ülkelerin medeniyetler arasında bir taraf seçmesi noktasındaki belirleyici konumuna dikkat çeken Huntington'ın medeniyet yaklaşımı bağlamında incelenecek olursa İran örneğindeki kimlik unsurunun Huntington'ın iddia ettiği gibi Batı'ya karşı mücadele edecek İslam medeniyeti sınırları içinde bir birlik sağlamanın ötesinde medeniyet içi bir ayrılık doğurduğu söylenebilir. Dolayısıyla İran'ın Şii odaklı dış politikası bir Batı karşıtlığı veya bölgedeki Batı hakimiyetine yönelik bir kendini güçlendirme çabası olarak değil, İran'ın jeopolitik açıdan yakaladığı avantajı kullanma çabası olarak okunmalıdır.

Benzer şekilde bölgede İran ve Suudi Arabistan üzerinden sembolikleşen Şii-Sünni çatışması da Huntington'ın iddia ettiği gibi İslam Medeniyeti içinde yer alan bir medeniyet içi mücadele değil, küresel siyasette karşılığı olan

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Karagül, (içinde) Sercan Zorbozan, *İran - Tarihin Kavşağında Açık Hedef* (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013), s.73-74.

¹⁰⁸ Mehmet Şahin and Türel Yılmaz, *Ortadoğu Siyasetinde İran* (Ankara: Barış Kitap, 2011), s.166-67.

bölgesel bir güç mücadelesidir. Bu güç mücadelesinde yine Huntington'ın tehdidin dışarıdan yani Batı'dan geldiğinde bu 'medeniyet içi mücadelelerin' sonlanacağı ve aynı medeniyete mensup devletlerin birbirlerini destekleyeceği görüşünün aksine pek çok olayda İran'ın karşısında Müslüman ülkelerin yer aldığı görülmüştür. Örneğin 2003 Irak işgali, Yemen'de yaşanan kriz, Suriye krizi gibi İslam coğrafyası dahilinde gerçekleşen ve hali hazırda devam eden çatışmalarda Batılı ülkelerin mevcudiyeti ve nüfuzu, Huntington'ın İslam Medeniyeti içinde saydığı devletlerin Batı'ya karşı bir ittifakını doğurmamıştır. Aksine İran kendi gücünü ve etki alanını artıracaklarını düşündüğü şekilde, belirli Batılı ülkelerin yanında yer almıştır. Benzer şekilde Suudi Arabistan'ın da öncesinde olduğu gibi 2000 sonrası gerçekleşen hemen her krizde ABD'den ya da ABD'yi destekleyerek yanında yer aldığı görülmüştür.

Sonuç

Huntington, Medeniyetler Çatışması tezi ile Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin geleceğine ilişkin medeniyet kavramı temelinde kapsamlı ve detaylı bir analiz ortaya koymuştur. Yeni düzende ortaya çıkacak çatışmaların ideolojik ya da ekonomik nedenlerden değil, kültürel ve medeniyet farklılıklarından kaynaklanacağını savunmuştur. Meydana gelecek bu çatışmaların da esas itibarıyla İslam ve Batı medeniyetleri arasında yaşanacağını savunan Huntington, tezinde İslam'a, İslam medeniyetine ayrıca ağırlık vermiştir. Medeniyet paradigmasında aynı kimlik, dil, kültür ve özellikle dine sahip devletlerin olası bir tehdide karşı aynı medeniyet çatısı altında bir araya geleceklere ifade etmiştir. Bilhassa kimlik ve din bakımından ortaklığın yeni dönemde devletler arası ittifakların temel belirleyici unsuru olacağını savunmuştur. Bu bağlamda Müslüman ülkelerin, Huntington'ın İslam'ın kadim düşmanı olarak tanımladığı Batı medeniyeti karşısında paylaştıkları ortak din ve kültürel kimlik nedeniyle ittifak kurduklarını ve kuracaklarını iddia etmiştir.

Bu çalışmada Huntington'ın İslam dünyasına yaklaşımı ve İslam medeniyeti olarak tanımladığı medeniyet grubuna dahil olan ülkelerin ittifak ve işbirliği eğilimi içinde olacağı iddiaları 1979 İslam devrimi sonrası tartışılan İran'ın rejim ihracı ve bölgede bir 'Şii Hilali' oluşturma hedefi üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda devrim sonrası İran'ın dış politika tavrı ve Müslüman toplumların ve ülkelerin bu dış politikaya tepkisi incelenmiş ve görülmüştür ki, 1979 İslam Devrimi sonrasında İran dış politikasında göz-

lemlenen rejim ihracı eğilimi ve özellikle 2003 Irak işgali sonrası gündeme Şii Hilali kapsamındaki tartışmalar, Huntington'ın medeniyet paradigmasında öne sürdüğü argümanları yanırlamaktadır.

Huntington'ın savına göre bir İslami devrim ile nitelik ve kimlik değiştir-miş İran'ın hem bu kimliği nedeniyle hem de devrim sonrası açıkça kendi-sini gösteren ABD ve Batı karşıtlığı nedeniyle Huntington'ın İslam medeni-yetine dahil ettiği Müslüman ülkeler ile ittifak içine girmesi gerekmektedir. Ancak bu gerçekleşmemiştir. Devrim sonrası benimsenen bir kimlik biçimi olarak İslam, İran örneğinde, Huntington'ın iddia ettiği gibi topyekün bir İslam dünyası ittifakına dahil olmayı ya da böyle bir ittifaka ön ayak olmayı gerektirmemiştir. Aksine devrimin kendisi ve sonrasında İran'ın izlediği dış politika bölgedeki diğer Müslüman ülkeler tarafından tehdit olarak algılan-mıştır. Aynı zamanda bu ülkeler Batı ile çatışma veya Batı'ya karşı ortak bir İslami hareket ve mücadele içinde de bulunmamıştır.

Benzer şekilde İran'ın kendi jeopolitik çevresinde devrim sonrası bir Şii Hilali projesi güttüğü düşüncesi de Huntington'ın tezinde yer verdiği bir blok halinde İslam ittifakı mevcudiyeti iddiasına benzer nitelikte genelleyici ve eleştiriyeye açık bir düşüncedir. Şii Hilali tartışmaları kapsamında bakıldı-ğında İran'ın kendi etki alanındaki coğrafyada Şii gruplar ile etkileşim içine girmeye çalıştığı bir vakıadır ancak bu etkileşim, genişleme ve kontrol çaba-sının sadece Şiiilik üzerinden yorumlanması dar kapsamlı bir analiz olacaktır. Zira İran kimliği salt Şii Doktrin ve İslami ilkeler üzerinden kendisini gösteren bir dini kimlik olmanın ötesinde içinde uzun geçmişe sahip bir Fars/İran kültürünü de barındıran bileşik bir kimlik tanımlamasına daha yakındır.

Sonuç olarak İran'ın bölgede bir Şii hilali oluşturmak şeklindeki hedefi Huntington'ın uluslararası ilişkilerin geleceğine dair analizlerine iki yönüyle uygun düşmemektedir. İlk olarak Şii Hilali, İran'ın İslam devleti iddiasında olan bir devlet olarak sadece dini saiklerle hareket ettiğini gösteren bir ör-nek olarak kabul edildiği yaklaşım açısından tartışmalı bir kavramdır. İran'ın Şiiilik, İslam ve Farsilik unsurlarının bir arada bulunduğu ve zaman zaman birinin diğerine baskın olduğu kendine has bir kimlik anlayışı mevcuttur ve bu kimlik anlayışı Huntington'ın da göz ardı ettiği şekilde diğer Müslüman toplumlar ile homojen bir birliktelik kurmasını engellemektedir. İkinci olarak ise İran'ın dini saiklerle hareket eden bir devlet olarak Şii hilali hedefi gü-ttüğü kabul edilse dahi İran'ın bu zemindeki mücadelesi diğer Müslümanlar tarafından desteklenmemekte, Batı karşıtlığı zemininde bir İslam ittifakı ku-rulmasına neden olmamakta hatta İran'ın Batı ve ABD ile mücadelesinde ay-rılığa ve İslam medeniyeti içinde çatışmalara sebep olmaktadır.

Kaynakça

- Abrahamian, Ervand. *Humeynizm : İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Braudel, Fernand. *On History*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Efegil, Ertan. "İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar." *Ortadoğu Analiz* cilt. 4, no. 48 (Aralık 2012): ss. 53-68.
- Eisenstadt, Michael. "The Armed Forces of the Islamic Republic of Iran: An Assessment." in *Armed Forces in the Middle East: Politics and Strategy*, edited by Barry Rubin and Thomas Keane, 231-58. Routledge, 2001.
- Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.
- Gridoriadis, Ioannis N., and Ali M. Ansari. "Türk ve İran Milliyetçiliği." (içinde) *Ortadoğu Tarihi*, der. Youssef M. Choueiri. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011.
- Huntington, Samuel P. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. İstanbul: Okyanus Us, 2011.
- — —. "The Clash of Civilizations ?" *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3 (1993): pp.22-49.
- Hüseyin, Seyfuddin Adem. "Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması." (içinde) *Tarihin Sonu Mu?*, der. Mustafa Aydın, ss. 203-222. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Karagül, İbrahim. (içinde) *İran - Tarihin Kavşağında Açık Hedef*, der. Sercan Zorbozan. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013.
- Khatami, Seyyid Mohammad. "Presentation." In *Dialogue among Civilizations : The Round Table on the Eve of the United Nations Millennium Summit*, edited by Kofi Annan and Koichiro Matsuura, 153. Paris: UNESCO, 2001. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123890>.
- Korkmaz, Yusuf. *İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansımaları*. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2015.
- Lawrence, Bruce B. "Conjuring with Islam, II." *The Journal of American History* vol. 89, no. 2 (2008).
- Lewis, Bernard. "The Roots of Muslim Rage." *Atlantic Monthly*, 1990, pp.47-60.
- Said, Edward W. "The Clash of Ignorance." *The Nation*, 2011. s. 1-4 <https://www.thenation.com/article/clash-ignorance/>.
- Salihi, Emin. "Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve 'Şii Hilali' Söylemi." *Bilge Strateji* cilt. 2, no. 4 (2011): ss. 183-202.
- Sinkaya, Bayram. "Şii Ekseni Tartışmaları ve İran." *Avrasya Dosyası* cilt. 13, no. 3 (2007): ss. 37-63.
- Şahin, Mehmet. "Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller." *Akademik Ortadoğu* cilt. 1, no. 1 (2011): ss. 39-55.
- Şahin, Mehmet, and Türel Yılmaz. *Ortadoğu Siyasetinde İran*. Ankara: Barış Kitap, 2011.

Talebli, Behnam Ben. "The Long Shadow of the Iran-Iraq War." **The National Interest**, 2014. <https://nationalinterest.org/feature/the-long-shadow-the-iran-iraq-war-11535>.

Toynbee, Arnold. *A Study of History*. London: Oxford University Press, 1987.

— — —. "Medeniyetlerin Çarpışması." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi* cilt. 3, no. 1-2 (1948): ss. 247-254.

An Evaluation of the "Shiite Crescent" Discussions in the Context of the "Clash of Civilizations" Thesis

The international system, which had a bipolar character between the US and USSR during the Cold War, took on a new structure in which the US emerged as a "superpower" with the dissolution of the USSR. In the same years, macro analyses were started to be conducted regarding the future of this new world order. Samuel Huntington's 'Clash of Civilizations' thesis was one of the most remarkable and globally popular analyses. In general, the thesis argues that the conflicts that are to emerge in post-Cold War international relations will not result from economic and ideological reasons as in previous periods but from differences in civilization and culture. The most crucial actors of these new clashes of civilizations will be Western and Islamic civilizations.

In his thesis, Huntington put an emphasis upon the determinants of religion and, especially, the Islamic religion and world in international relations. He argued that societies would form various classes of civilization in the international system through identity, culture, history, language and, in particular, religious partnership. The conflicts that will be experienced from now on will be based on these differences while the partnerships will, on the other hand, take form in accordance with the given issues. Societies with cultural similarity do and will cooperate with each other.

In this context, according to Huntington, Islamic civilization, shaped around the Islamic religion, has been opposed to Western civilization and values since its birth. He claimed that in the post-Cold War period, the Muslim countries with common Islamic identity and values would enter into an alliance on the basis of anti-Westernism. Labeling the clashes of civilizations in the new era as the conflict between Western and Islamic civilizations, which he defined as the most important civilizations that survived the 20th century, Huntington demonstrated the 1989 Soviet-Afghan War and the 1991

Gulf War as samples of this conflict and of the anti-Western alliance of the Islamic World on the basis of common identity and culture. Huntington argued that during the first of these wars that he described as a concrete clash of civilizations, Muslims united with the Afghans against the Soviet Union and in the Gulf War which the Muslims regarded as a war declared against them, they faced the West only because of their Muslim identity. However, in the first example, the conflict was not between the Muslim and the Western world under the leadership of Afghanistan, but rather between the Western civilization defined by Huntington and Soviet Russia. In the Gulf War, on the other hand, contrary to Huntington's claim, most of the Islamic world did not stand by Iraq and supported the US, though not *de facto*.

The Iranian Revolution, which took place in 1979, has an important place in Huntington's argument about the clash of Western and Islamic civilizations. In 1979, Iran experienced a revolution that Huntington considered as a front of the conflict between Western and Islamic civilizations, and eventually, an anti-western/US regime seized the power from the pro-western/US regime in Iran. Being a US ally along with almost all Muslim countries in the Middle East until the revolution led by Imam Khomeini, Iran was seen as the most important threat to the US in the aftermath of the revolution and was included in the list of US enemies. According to Huntington's assertion, Islamic countries should have been with Iran, which, after the revolution, had built a political regime based on Islam; nevertheless, they did not back Iran in the Iran-US conflict. Contrary to Huntington's claim, again, post-revolutionary Iran was seen as a threat to many Arab countries.

Following the change of position in international system which it experienced after the revolution, Iran was claimed to be inclined to export the Islamic regime to the whole region and set the goal of creating a 'Shiite Crescent' in the region especially after the 2003 US Invasion of Iraq with a view to preventing loneliness, and protecting and strengthening its presence in the region. The concept, first articulated in 2004, theoretically refers to a Shiite siege threatening Arab countries along the Iran-Iraq-Syria-Lebanon line. When the Shiite Crescent discussions are examined through the lenses of the Clash of Civilizations, it is seen that Huntington's classification of homogenous civilization is not valid. One of the main reasons for this situation is that the condition of 'imamate', one of the fundamental beliefs of Shiite doctrine, prevents the Shiite and non-Shiites from entering into an alliance within the limits of Islamic civilization, on the basis of the anti-Western or

common religious ground as Huntington claims. In this context, it will not be possible for Iran's Shiite crescent target to be supported by members of Islamic civilization. The 2003 the US Invasion of Iraq and all 'intra-civilization' clashes and conflicts that took place in the Islamic geography in its aftermath show that Iran, emerging as an Islamic state with the 1979 Revolution, does not stand out as a sample positively uniting the Islamic civilization.

As in the case of the Shiite Crescent, contrary to Huntington's claim, Iran's composite identity structure, which is a combination of Shi'ism and Persianism, stands out as an element that leads to an inter-civilization division, not to a provision of unity within the borders of Islamic civilization. Iran's Shia-oriented foreign policy is not an anti-Western effort or a claim of leadership in the Islamic civilization, but an attempt to gain geopolitical advantage. Similarly, symbolized through Iran and Saudi Arabia, the main actors of the Shiite Crescent debate, the Shiite-Sunni conflict is not an intra-civilization struggle within the borders of Islamic civilization but a regional power struggle in global politics, which is in contradiction with Huntington's claims. Huntington argues that when the threat comes from outside, that is, from the West, these intra-civilization struggles will end and states belonging to the same civilization will support each other against the common enemy. However, in many instances, Muslim countries challenged Iran in case of making a choice whether to stand by the West or Iran.

Iran's Shiite Crescent target and its position in the Islamic world in this context do not correspond to the definition of civilization, the alliance preferences of civilizations, the determinants of these preferences and the general analysis of the future of international relations which Huntington puts forward in his thesis of Clash of Civilizations. First of all, the Shiite Crescent is a controversial concept in terms of the approach that accepts Iran, which claims to be an Islamic state, through religious motives and as an example demonstrating that 'Islamic civilization acts on the basis of anti-Westernism'. Iran has a unique identity structure where Shiism and Persianism are dominant and together, and this understanding of identity prevents Muslim societies from forming a homogeneous unity. Secondly, even if Iran is accepted to be acting with religious motives as claimed and expected by Huntington after the revolution, the struggle of post-revolutionary Iranian foreign policy on the agenda of the Shiite Crescent, including the 1979 Revolution period, and especially after the 2003 invasion of Iraq, has not been supported by other Muslims. However, contrary to Huntington's claim, it does not lead to the formation of an Islamic world alliance on the basis of anti-Westernism.

The U.S. and Saudi Arabia Relations from the 1970s to 1990s: A Theoretical Debate

Abstract

There is an important view that the political events in the 1970s brought about a new political dimension in the debates on international political theories. From this period, the nature of the role of state in international politics, the importance of political economy practices and the impact of international institutions on international politics have been taken into consideration. The result of the discussions that began in the 1970s influenced a process that continued until the 1990s. In this period many scholars such as Alexander Wendt and Robert Cox, have focused on the decreasing importance of the social power and economic data and its impact on the governments. The question of how individuals affect the state and how the state affects the international politics have been questioned more frequently in the light of these discussions. The view that the individual as a subjectivity influenced the state behavior and international politics by cognitive means gained more attention during this period against the mainstream international political theory. The debate on international political theory in this period suggests that the role of the individual increases and the role of the state decreases in the international political arena. In contrast, Systemic International Political Theory (SIPT) states that the role of the state continues to be an important element in the international political arena after taking the succession of the individual. In the context of these discussions, this article focuses on the U.S.-Saudi Arabia relations. The main reason of this is the reflection of Saudi Arabia's use of oil as a weapon in the 1970s on global policies. The first sign of the changing of the political climate in the U.S. and Saudi Arabia relations is the 1973 Arab-Israeli War. Meanwhile, the oil crisis led by Saudi Arabia also affected the U.S. and Saudi Arabia relations in the 1970s. These events have been evaluated in the context of the discussion of policy theories.

Özdemir Akbal

Dr., Hudut Gazetesi,
Dış Politika Yazarı.

Key Words: International System, Subjectivity, Saudi Arabia, U.S., Oil Crisis, Systemic International Political Theory, Critical Theories.

1970'lerden 1990'lara ABD ve Suudi Arabistan İlişkileri: Bir Teorik Tartışma

Öz

1970'lerde yaşanan siyasi olayların uluslararası siyaset teorisi tartışmalarına yeni bir politik boyut getirdiğine dair önemli bir görüş mevcuttur. Bu dönemden itibaren devletin uluslararası politikadaki rolünün şekli, ekonomi-politik uygulamalarının önemi ve uluslararası kurumların uluslararası politika üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulmuştur. Bu tartışmaların 1970'lerde başladığı süreç 1990'lara da tesir etmiştir. Bu dönemde Alexander Wendt ve Robert Cox gibi pek çok yazar, sosyal güçlerin ve ekonomik verilerin artan önemine ve bu durumun devletler üzerine olan etkisine yoğunlaşmıştır. Bireylerin devlet yapısını nasıl etkilediği ve devlet yapısının uluslararası politika ortamını nasıl etkilediği sorusu bu tartışmalar ışığında daha fazla sorulmuştur. Subjektivite olarak bireyin devleti ve uluslararası politikayı bilişsel araçlarla etkilediği görüşü, bu dönemde ana akım uluslararası politika teorisine karşı güç kazanmıştır. Bu dönemde uluslararası politika teorileri üzerine yapılan tartışmalar, bireyin rolünün arttığını ve devletin rolünün uluslararası siyasi ortamda azaldığını göstermektedir. Buna karşılık, Sistemik Uluslararası Politika Teorisi (SUPT), bireyin vekaletini aldıktan sonra devletin rolünün uluslararası politika ortamında devam ettiğini ifade etmektedir. Bu tartışmalar bağlamında, bu makale ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine odaklanmaktadır. Bunun temel nedeni, Suudi Arabistan'ın petrolü bir silah olarak kullanmasının 1970'lerde küresel politikalara yansımalarıdır. ABD ile Suudi Arabistan ilişkilerinin değişmesinin ilk işareti 1973 Arap-İsrail Savaşıdır. Bununla birlikte, Suudi Arabistan'ın yol açtığı petrol krizi, 1970'lerde ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu olaylar uluslararası politika teorileri tartışması bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Subjektivite, Suudi Arabistan, ABD, Petrol Krizi, Sistemik Uluslararası Politika Teorisi, Eleştirel Teoriler.

العلاقات السعودية الأمريكية في المرحلة من السبعينات وحتى التسعينات: نقاش نظري

الملخص

هنالك وجهة نظر مهمة تقول بأن الأحداث السياسية التي وقعت في السبعينات قد أكسبت نقاشات نظرية السياسة الدولية بعداً سياسياً جديداً. وقد وضع في نظر الاعتبار في تلك المرحلة دور الدولة في السياسة الدولية، وأهمية التطبيقات الاقتصادية السياسية، وتأثير المؤسسات الدولية في السياسة الدولية. وإن المرحلة التي بدأت في السبعينات تحت تأثير هذه النقاشات قد أثرت حتى التسعينات. وقد كثف العديد من الكتاب ومنهم ألكسندر ويندت وروبرت كوكس وغيرهم جهودهم في هذه المرحلة حول تأثير القوى الاجتماعية والمعطيات الاقتصادية في الدول. وقد تم توجيه أسئلة حول مدى تأثير الأفراد في بنية الدولة و مدى تأثير الدولة بالوسط السياسي الدولي. وقد اكتسب الرأي الذي يقول بان الأفراد يؤثرون في الدولة وفي السياسات الدولية عبر الوسائل المعرفية، وأن هذا الرأي اكتسب قوة في مواجهة نظرية التيار السائد في السياسة الدولية. وإن النقاشات التي تمت في هذه المرحلة حول نظريات السياسة الدولية في تلك المرحلة تبين لنا بأن دور الأفراد قد ازداد وأن دور الدول قد ضعف في مواجهة الوسط السياسي الدولي. وفي المقابل تقول النظرية السياسية الدولية المنظمة SIPT بأن دور الدولة قد استعاد أهميته في السياسة الدولية بعد أخذها للوكالة عن الفرد. وفي سياق هذه النقاشات، تركز هذه الدراسة على العلاقات بين السعودية والولايات المتحدة الأمريكية. وإن السبب الرئيس في ذلك كون السعودية قد استخدمت البترول كسلاح في السبعينات وانعكاس ذلك على السياسة الدولية. وإن أولى المؤشرات على تغير العلاقات السعودية الأمريكية هي الحرب التي جرت عام 1973 بين العرب وإسرائيل. بالإضافة إلى أزمة البترول التي تسببت بها السعودية، والتي أثرت في العلاقات بين السعودية والولايات المتحدة الأمريكية في السبعينات، وقد تم تقييم هذه الأحداث في سياق نقاشات نظريات السياسة الدولية.

الكلمات المفتاحية: النظام الدولي، الموضوعية، المملكة العربية السعودية، الولايات المتحدة الأمريكية، أزمة البترول، نظرية السياسة الدولية المنظمة، نظريات الانتقاد

Introduction

The effect of social power on the systemic structure in international political theory is a matter of general discussion. One of the fundamental propositions of the Systemic International Political Theory (SIPT) is that once the system has been formed, it has an equalizing and restrictive effect on the states. However, this fundamental proposition was criticized on the grounds that social forces were ignored. The views of the criticism in question suggest that the social forces are more important than the international political system of the SIPT. The basis of these conflicts is the international political events of the 1970s. On the one hand in the post-WWII period, the use of military power by the U.S. as a limitation of military implementations and efforts of OPEC countries to use oil as a political power among the reasons increasing the theoretical debates.

These developments led to changes in the realist tradition of the 1970s on the other hand the begging of the period in which new theoretical explanations were made. In this article, the questions of how oil is used as a political weapon and the transformation of the use of military force in the international political environment will be questioned. In addition, the problem of how the effects are of the concept of social power on society and formation of the state is another question. These questions have been sought in the framework of a theoretical discussion and have been exemplified by the US and Saudi Arabia relations since the crises of 1970s. The 1970-1990 era and the U.S.-Saudi Arabia relations were chosen in this study because of that the economic and military crises constitute a solid sample for the study of international political theories. Because both states have political approaches that are unlike each other, they are the two states that at the highest level of compliance in the international policy arena. Despite the theoretical discussions based on the interaction of social power and economy, such as the Critical Theory or Social Constructivism, the US and Saudi Arabia's state apparatus have been met on a common ground of solving international problems. Since the 1970-1990 period will be taken into consideration in this study, the previous studies that constitute the source of the SIPT will be considered. However, the main focus of the study will be the fundamental theoretical texts and debates put forward in 1970-1990 and beyond. The main purpose of this approach is to try to address the spirit of the period when the theoretical crisis occurred. In this respect, the US-Saudi Arabia relations constitute an efficient area for discussing the impact of social forces on international politics and at

the same time explaining how states maintain their relations despite crises. At this stage; it should be evaluated whether the economic activities lead to a revisionist policy, the social forces make use of the international political crisis and urge the governments to revisionist changes. On the other side, the influence of social forces and interior economy on the relations of states should be evaluated. Thus, it is possible to discuss whether inter-state relations or social forces are more effective in crisis periods. For the determination of all these questions, the events that took place in 1970s, which the Critical Theory and Social Constructivism considered as the starting point of the crisis, should be addressed. First of all, a theoretical approach will be evaluated. Although this is not a political history study, case studies that are the subject of theoretical discussion are discussed in chronological order. Selected case studies are the events by the theoretical debate as crisis, such as The Nixon Era, Pax-Americana, the 1973 Arab-Israeli War, the Oil Crisis, Containment of USSR by the U.S. and Saudi Arabia in Afghanistan. By the examines these case studies, the evaluations in the context of theoretical approaches will be tried to be checked.

Theoretical Aspect

In his book, *Man, the State and War*, Kenneth Waltz, underlines the importance of assessing subjectivity in terms of evaluation of balance of power while underlining that the subject can be guided by governments or political manipulations due to their irrational behavior and ambitions.¹⁰⁹ It can be seen in Waltz's early works that opinion leaders in society have the capacity to influence and direct social transformation.¹¹⁰ Moreover, it is foreseen that if this direction is realized in the form of education, it can prevent the war by meeting the parties on a common ground as in the case of the USSR.¹¹¹ On the basis of these considerations, the issue of world-wide order has been discussed in the scale of common religious partnership, conquering movements or a kind of federalism.¹¹² Approaches to the creation of a world-wide government can be defined as the intersection with SIPT of the Social Constructivism Approach. According to the SIPT, it is stated that each state takes its decisions due to its internal policy processes, but that the deci-

¹⁰⁹ Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War A Theoretical Analysis*, (New York: Columbia University Press, 2001), p.36.

¹¹⁰ *Ibid.*, p.45.

¹¹¹ *Ibid.*, p.49.

¹¹² *Ibid.*

sion-making processes arise because of the existence of other states and their interaction with them.¹¹³ In terms of this definition, it can be seen that SIPT, which is generally considered to ignore domestic political behavior, has done so for systemic-level determinations. In other words, SPIT ignores the subject only for the study of the systemic international structure.¹¹⁴ Because the systemic level of results and structure can be revealed by the identification of in the systemic structure is possible, not by the identification of attributes and its effects.¹¹⁵ In fact, this point is precisely the issue where the Critical Theory and Social Constructivism approach and SPIT have a complete disagreement.

In general, both the Critical Theory and Social Constructivism approach consider the international political effect of the subjectivity, while SPIT suggests that this effect should be ignored. In order to reveal this distinction, the Social Constructivism approach and Critical Theory should be evaluated. The main reason for the study of Critical Theory and Social Constructivism against SPIT is that Critical Theory and Social Constructivism have a different methodological approach than SPIT. On the basis of this methodological conflict, there are different views of structuralist and functionalist sociological approaches in terms of subject and object. Functionalist under influence Auguste Comte tend to define social structure through a biological understanding of society whereas structuralists under influence like Claude Lévi-Strauss, Wilhelm Dilthey, tend to define social structure through culture, production and linguistic.¹¹⁶ The experience of culture and history created by the subjectivity also provides a basis for social science.¹¹⁷ For all that, apart from the subjectivity concept, there is a material world that emerged with impersonal results and reasons.¹¹⁸ The discussion of these material world elements in international politics is realized by defining the structure of states and the relation of interstates.

After the collapse of the Soviet Union, the making of an international political process was interpreted as the difference of a balance against the United States. In this process, the governmental changes triggered by social forces which were governed by former Soviet states increased the value of

¹¹³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (Reading, Massachusetts: Addison-Wesley, 1979), p.65.

¹¹⁴ *Ibid.*, p.71.

¹¹⁵ *Ibid.*, p.61.

¹¹⁶ Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, (Cambridge: Polity, 1986), p.1.

¹¹⁷ *Ibid.*, p.2.

¹¹⁸ *Ibid.*

social forces in terms of the study of international politics. Hereof, the Social Constructivism approach identifies that international politics can be directed and built by social forces in terms of identities, individuals (subject), discourses and social norms. The revolution in the former Iron Curtain countries, which took place in 1989 by those who dealt with Social Constructivism, is presented as an important example. However, it is a fact that the possibility of transforming movements in old Iron Curtain countries into a revolution is unpredictable.¹¹⁹ The fact that social phenomena cannot be predicted, in fact, indicates that subjectivity is a random act rather than the systemic act that the change resulting from this cascade is only the subjectivity of international politics, or that remains a repressed attempt to rebel. In this case, it is necessary to ask under which conditions the subjectivity can be the topic of international politics. In this case, the social movements of subjectivity are only important if the state is effective in the conditions of management or can take it over. The situation that emerged after this point is the capture and management of the state by a social group. However, the concept of national interest of the state remains constant regardless of which group it is governed by. At this stage, the national interest is becoming the policy of the state governing group in the international systemic structure.¹²⁰ In other words, it can be explained as the transformation of the social group into the state. This situation causes the social group to be represented in the international policy-making process and in the international systemic structure through the state.

As a result of the formation of a state by a social force, the way in which states interact with each other becomes a systemic discussion. This interactive environment generates under anarchy.¹²¹ The structure includes the processes and institutions in which interaction and learning are opened for discussion against the distribution of anarchy and power.¹²² With this definition, the content of the structure and the way of formation are opened for discussion. In the context of SIPT, the structure is defined in an understanding that acts as a state actor by acting rationally. Critical theories opposing SIPT argue that the structure develops as a result of learning and communication and the human and society. SIPT argues that the institutional structure can be explained by the self-help approach of states. While self-help is not an institutional

¹¹⁹ Timur Kuran, "Now Out of Never: The Element of Surprise in the East European of 1989", *World Politics*, Vol.44, No.1, (October, 1991), p.10.

¹²⁰ Jutta Welde, "Constructing National Interests", *European Journal of International Relations*, Vol.2 No.3,(September, 1996), p.277.

¹²¹ Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol 46, No.2, (Spring, 1992), p.396.

¹²² *Ibid.*, p.391.

structure, it is an important concept to explain the policies of states in terms of the formation of institutions and self-interest concepts.¹²³ Explaining the importance of intersubjective meanings in the structure, Alexander Wendt embraced his approach to the balance of threat rather than Waltz's balance of power.¹²⁴ At this point, the discussion now leads to how the system is formed, not the discussion of the existence of the system. Like Alexander Went, Robert Cox states that intersubjectivity has an important impact on international politics.

Cox explains the emergence of intersubjectivity with the relations of production and its reflection on ethical values.¹²⁵ The intersubjective meanings generated by the relations of production reveal an institutionalization.¹²⁶ Cox recognizes that military and economic power is undeniable, while other factors such as intersubjectivity are important for the study of international politics.¹²⁷ The Coxian approach also suggests that international institutions will be able to solve problems through institutional structure and these institutions are more likely to be institutions such as the World Bank, the OECD, and the IMF operating in the economic spheres.¹²⁸ It is stated that there is an international governance environment with the interaction of such institutions and the effect of this interaction on the states. However, this kind of interaction is formed by the persuasion of control and harmony without the emergence of any coercive power as a kind of government.¹²⁹ This governance results in the reflection of the production activity, which started in the national context, to the inter-state area and then the internationalization of these fields.¹³⁰ The effects of the economic and political changes that emerged in the 1970s in the opening up of this situation were also great.¹³¹ The most obvious examples of the economic and political changes are the collapsing of the Bretton Woods System in 1971, the oil crisis in 1973 and the 1973 Arab-Israeli War. All these developments have brought the impact of economic and social activities to a new dimension in international policy debates. Since

¹²³ Ibid., p.392.

¹²⁴ Ibid. p.396.

¹²⁵ Robert R. Cox, *Production, Power, And World Order Social Forces in the Making of History*. New York: Columbia University Press, 1987), pp. 22-26.

¹²⁶ Ibid. pp. 26-34.

¹²⁷ Robert R. Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", *New Political Economy*, Vol. 9, No.3, (September, 2004), p.308.

¹²⁸ Abdul Rahman Embong, "Globalization and Transnational Class Relations: Some Problems of Conceptualization", *Third World Quarterly*, Vol. 21, No.6, (December, 2000), p.996.

¹²⁹ Robert Cox, "Civil Society at the Turn of the Millennium: Prospects for an Alternative World Order", *Review of International Studies*, Vol.25, No.1, (January, 1999), p.12.

¹³⁰ Ibid., p.9.

¹³¹ Ibid.

the beginning of the economic and military crisis in the 1970s, the role of the state and the influence of societies on the state structure, as well as on international politics, have been discussed in more depth. In this period, it is stated that both international institutions have an impact on the policy-making process by using the power of the economy and social powers have started to be guiding for the structure of the state. Thus, the emergence of a political environment with the emergence of a new world order in which the role of the state decreased and the role of social forces and international institutions increased. This argument is raised by the proponents of the critical theory, which is particularly anti-realist. The relations between the U.S. and Saudi Arabia in the 1970s need to be evaluated to ensure that the claims of SIPT, which has a realist perspective, as well as the claims of anti-realist critical theories can be dealt with properly.

The Nixon Era and After

The debates of the theories of the international politics on the impact of social forces and the economy have begun to emerge in the 1970s.¹³² The period of change and transformation of international institutions has also affected inter-state relations. This period has gained importance in terms of the struggle between the U.S. and Saudi Arabian relations. The U.S. and Saudi Arabia relations' military and economic infrastructure were planned before the 1970s. Saudi Arabia's main institutions were founded and affected by the U.S. As a consequence of the security relations, the U.S. policymakers have prepared a new doctrine for Middle East's security. The doctrine was based on Soviet containment. Moreover, the US' second aim was against the assets of the Soviet Union in the Middle East. After a failed attempt of establishment of a Middle East Defense Organization (MEDO) and a Central Treaty Organization (CENTO) in the 1950s, the US' has tried to establish relations with countries instead of the organization. With this concept, the US' most important allies were Iran and Saudi Arabia which begun in the 1950s by Eisenhower era.¹³³ Iran and Saudi Arabia emerged as two new security partners of the U.S against the USSR. And this policy was revised by Nixon that was named the "twin pillars policy." According to twin pillars policy, Iran and Saudi Arabia are the main security actors of Middle East defense. The main purposes of Nixon's doctrine were;

¹³² Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, (New York: Cambridge University Press, 1999), p.1.

¹³³ See US economic military aid to Saudi Arabia in 1950s: Michael G. Nehme, "Saudi Arabia 1950-1980: Between Nationalism and Religion", *Middle Eastern Studies*, Vol. 30, No.4, (October,1994), pp. 930-943.

The U.S government tries to keep Middle East's wide natural sources accessible for itself.

a) The U.S. government tries to keep the USSR away from the Middle East's wide natural sources with Iran and Saudi Arabia.¹³⁴

b) All those strategies are based on George Kennan's *The Long Telegram*¹³⁵ which against the expansion of the USSR's Europe. All these mentioned above aims to avoid the USSR reach the natural sources of the Middle East Countries. For this reason, the Middle East became the conflict area for both the U.S. and the USSR. This conflict consisted of military and economic dimensions between the U.S. and the USSR. With this conflict, the U.S. and the USSR focused on the Middle East where major oil resources lay. With this effect, the U.S. and Saudi Arabia continued military and economic relations. This relation supported more oil for the U.S. and this resulted in global and regional hegemony of the U.S. Saudi Arabia and Iran were meant to be the two major countries in the strategy of the U.S.¹³⁶ In the framework of the Nixon Doctrine, between the years 1970-1979, 22 billions \$ of arms were sold to Iran and 3.5 billion \$ of arms was sold to Saudi Arabia in order to contain the Soviet Union in the Middle East.¹³⁷

During this period the occupation of Vietnam caused economic and social problems for the U.S. itself. Therefore, the Nixon era is known to be the period of solution for interior social and economic problems. These problems led to rhetoric that the USSR was involved in interior politics of the U.S. In this period the fundamentals of Nixon doctrine were based on the speech which Nixon made in Guam Island. Basically, the Nixon doctrine included the protection of global benefits of the U.S. against the USSR. According to Nixon;

The U.S. promises to keep all its international agreements

a) The U.S. is to protect any country which has the utmost nuclear threat.

b) Two priorities of the U.S. about on the security of Middle East countries are supplying military and economic aids to them in order to be sufficient for their own military and economic activities.¹³⁸

¹³⁴ Randy B. Bell, "Expansion Of American Persian Gulf Policy by Three President", <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1990/BRB.htm>, (13.01.2015).

¹³⁵ George Kennan (X), "The sources of Soviet conduct", *Foreign Affairs*, Vol.25, No.4, (July, 1947), pp. 566-582.

¹³⁶ Robert Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press, 1984), p.140.

¹³⁷ Toby C. Jones, "America, Oil, and War in the Middle East", *Journal of American History*, Vol. 99, No.1, (June, 2012), p. 212.

¹³⁸ Richard Nixon, "Addresses to the Nation on the War on the Vietnam", Nixon Library, 3 October 1969, http://www.nixonlibrary.gov/forkids/speechesforkids/silentmajority/silentmajority_transcript.pdf (30.08.2015)

c) These priorities are valid both globally and in the Middle East. These priorities were especially applied to Iran and Saudi Arabia to be the most important countries of the region during the Nixon period. At this point, Iran was considered to be much stronger in terms of military and economy when compared to Saudi Arabia. The reasons for this were *listed* as; the instability of Arabic military forces, the conflict between Israel and the other Arabic Countries, the last but not the least political instability of Arabic States. Shah Pahlavi's military support for the U.S. and the reformed navy for the security of Persian Gulf made Iran's superior among all the other Arabic Countries for the benefit of the U.S.¹³⁹ But this condition mentioned above changed right after the religious revolution of Khomeini in Iran.¹⁴⁰ While the U.S. lost its strongest ally with the Khomeini Revolution, Saudi Arabia remained to be the only ally in the Persian Gulf for the U.S. related to the Nixon doctrine. The chaotic situation of the Middle East kept the U.S. away from enforcing the Nixon Doctrine in this region. The first and the most important reason why the Nixon Doctrine died out was expansionist politics of Israel. In addition to this, the support of the U.S. toward Israel led to the response of Arabic Countries against the U.S. Meanwhile the Arab-Israel War in 1973 also had a negative effect on the relation between the U.S. and Saudi Arabia.

After the Pax-Americana Era in the U.S. and Saudi Arabia Relations

In the international study of politics, the *Pax-Americana Era* is used to express the times between the beginning of the Cold War and the Vietnam War when the U.S. was considered to lose hegemonic power.¹⁴¹ There are two explanations made for this era. The first explanation is based on the theory that the U.S. had lost power.¹⁴² The second explanation claims that the power of the U.S. had changed by international institutions such as EU, NAFTA, GCC, etc.¹⁴³ As a result of this; these two different approaches imply that the U.S. is no longer as powerful as it was before the *Pax-Americana Era*. As a consequence, the relations between the U.S. and Saudi Arabia changed in

¹³⁹ Majid Behestani and Mehdi Hedayati Shahidani, "Twin Pillars Policy: Engagement of US-Iran Foreign Affairs During the Last Two Decades of Pahlavi Dynasty", *Asian Social Science*, Vol. 11, No.2, (December, 2014), p.27.

¹⁴⁰ Enayatollah Yazdani and Rizwan Hussain, "United States' Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective". *International Studies*, Vol. 43, No.3, (April, 2006), p.270.

¹⁴¹ Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, p.182.

¹⁴² Charles Kupchan, "Charles Kupchan, "After Pax Americana Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity", *International Security*, Vol.23, No.2, (Fall, 1998)", *International Security*, Vol.23, No.2, (Fall, 1998), p.42.

¹⁴³ *Ibid.* pp.40-79.

this era as hard power strategies of the classic realist era were left and replaced with seeking political ways with institutional relations.¹⁴⁴ These developments occurred during the 1973 Arab-Israeli War and Oil Crises and as a result of these Saudi Arabia tried to manipulate the U.S. politically by using its advantage of being one of the leading oil producer countries of the world. For Saudi Arabia, the first step of gaining this power was the Arab-Israel War in 1973 and the global oil crisis which emerged simultaneously right after the war. These simultaneous changes triggered the emerge of the critical and the neorealist approaches while military and economic benefits remained unchanged. An international political arena emerged in which economic affairs and transformation of international institutions were effective in inter-state relations and led to a military conflict such as the Suez Crisis in the post-World War II Period. However, the Arab Israeli War of 1973 and the subsequent oil crisis include more detailed examples of how US-Saudi Arabia relations are driven by social forces and economic interests.

1973 Arab-Israeli War and Its Effects on the U.S. and Saudi Arabia Relations

Since the 1973 Arab-Israeli War resulted in different consequences among all the other Arab-Israel Wars, this war has more importance when compared to the other Arab-Israeli wars. Since the Arab members of OPEC declared the oil embargo during the 1973 Arab-Israel War, the international political economic situation changed. The time when the *Pax-Americana* had trouble there was also a tension between the U.S. and Saudi Arabia relations. The Arab countries coalition which was led by Egypt and Syria declared war on Israel in order to retake the Sinai Peninsula and Golan Heights. The raid of the Egypt Air Force ended up with failure and this failure caused a big loss for the Egypt Air Force.¹⁴⁵ Meanwhile, the attack of Syria with the assistance of Jordan to Golan Heights resulted in a failure. The unsuccessful attempts of Syria and Egypt under the name of The Federation of United Arab Republics made it impossible for Arab Countries to unite.¹⁴⁶

Another political consequence of the 1973 Arab-Israel War was the U.S. and the USSR had a high-tension conflict by supporting both sides of the

¹⁴⁴ Ibid. p.44.

¹⁴⁵ Simon Dunstan, *The Yom Kippur War the Arab Israeli War of 1973*, (New York: Osprey Publishing, 2007), p.5.

¹⁴⁶ Peter Bechtold, "New Attempts at Arab Cooperation: The Federation of Arab Republics, 1971-?", *Middle East Journal*, Vol. 27, No.2, (Spring, 1973), pp.157-172.

war.¹⁴⁷ During the war period, the USSR supported the United Arab States by sending military aid to Syria's navy port in Latakia. In return for this attempt of the USSR, the U.S. alarmed their navy located in the Mediterranean Sea. Even though these attempts by both sides escalated the tension in the region no conflict occurred between the parties.¹⁴⁸ When Golda Meir declared that Israel was about to be completely destroyed by the United Arab States, the U.S. decided to support Israel by sending military aid on 4th October 1973.¹⁴⁹ When the 1973 Arab-Israel War changed the balance of power in that region, the relations between the U.S. and Saudi Arabia began to change. Since the military and economic support of the U.S. to Israel and also Israel's becoming an important power in the region was considered to be a big threat by Saudi Arabia the relations of the U.S. and Saudi Arabia were affected in a negative way. Saudi Arabia sent 3.000 soldiers for the 1973 Arab-Israeli War.¹⁵⁰ Saudi Arabia's sending 3.000 soldiers for the 1973 Arab-Israel War on the behalf of the United Arab States and the U.S. supporting Israel by means of military forces almost ended the relations between the U.S. and Saudi Arabia. Although the soldiers sent by Saudi Arabia didn't have an important effect on the war the oil power of Saudi Arabia was very effective during the period.¹⁵¹ As a matter of fact, Saudi Arabia tried to block Israel's politics by using oil power although the soldiers sent for the war were not as effective as expected. These attempts together with the oil embargo period had a negative effect on the U.S. and Saudi Arabia relations.

The U.S. political and military support toward Israel, resulted in Syria and Egypt to have closer relations with the USSR. After being influenced by these political changes, Saudi Arabia got closer to the USSR for a short time. When Saudi Arabia had better relations with the USSR, it became impossible for the U.S. to make a construct of allies, which included Saudi Arabia and other Arab countries in the Middle East region. The close relations of the Arab countries including Syria and Egypt with the USSR and the 1973 Arab-Israel War risked the U.S. plans for containment of the USSR. While the close relations of Syria and Egypt with the USSR had a regional effect, the oil embargo

¹⁴⁷ Karen Dawisha, "The U.S.S.R. in the Middle East: Superpower in Eclipse?", *Foreign Affairs*, Vol.61, No.2, (Winter, 1982), pp.440-441.

¹⁴⁸ USS Little Rock Association, (07 April 2011), <http://www.uslittlerock.org/Historic%20Events/LittleRockYomKippur.html> (25 November 2014).

¹⁴⁹ Daniel Yergin, *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003), p. 568-569.

¹⁵⁰ Abraham Rabinovich, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed the Middle East*, (New York: Schocken Books, 2005), p.498.

¹⁵¹ Peter Allen, *The Yom Kippur War*, (New York: Charles Scribner's Sons, 1982), p.32.

of OPEC led by Saudi Arabia had a global impact. The importance of Saudi Arabia became more evident when the oil crisis began in 1973.

The Oil Crisis and the U.S.-Saudi Arabia Relations

Oil has retained its power and importance since the 19th century. But for the first time in history, the oil producer countries used this power to direct international politics. Serious problems occurred between the U.S. and Saudi Arabia during this oil crisis period. As a result of limitations of oil-producing economic and political practices had to be changed.¹⁵² The Bretton Woods System led by the U.S. after WWII collapsed due to the great debts of the U.S. and other factors.¹⁵³ These two important incidents happened in close periods both led the international policy power of the U.S. to be questioned and also had a negative effect on the relations between Saudi Arabia and the U.S. In this period, the President of Egypt Anwar Sadat and King of Saudi Arabia Faisal had a meeting in August 1973 which concluded in the decision of using oil power as a threat against the countries which supported Israel.¹⁵⁴ As a conclusion, the oil crisis began after this meeting.

As soon as the decision of using oil as a threat was taken by Saudi Arabia and Egypt the 1973 Arab-Israel War began when Egypt attacked the Sinai Peninsula and Syria to Golan Highs. OPEC had an important role during the oil crisis. For this reason, the attempts of the international institutes were put forward during the process of international politics. During the 1973 Arab-Israel War, OPEC made a decision to increase the oil prices by ignoring the agreement which was signed in Tehran in 1971.¹⁵⁵ With this attempt, OPEC tried to manipulate the U.S. and its important ally Israel in the region. During this mentioned period the U.S.' military support to Israel triggered the Arab member countries of OPEC to act against the U.S. At this time the U.S. Congress approved 2.2 billion dollars military sales for Israel¹⁵⁶ and soon after this, first Libya and then Saudi Arabia decided to take the oil embargo into action. As well as the oil embargo the Arab Countries led by Saudi Arabia declared that they would increase the oil prices up to 3.5 dollars per barrel.

¹⁵² David Painter, "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War", *Historical Social Research*, Vol. 39, No.4, (2014) p.190.

¹⁵³ Harold James, *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods*, (Washington: International Monetary Fund, 1996), p.205-209.

¹⁵⁴ Yergin, *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, p. 560.

¹⁵⁵ Morris A. Adelman, *The First Oil Price Explosion 1971-1974*, (Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1990), p.19-20.

¹⁵⁶ George Lenczowski, *American Presidents and the Middle East*, (Durham: Duke University Press, 1990), p.130.

The policies led by the U.S. made more space for the USSR to improve their military and political attempt in that region. In this political environment, the USSR had a chance to have better relations with Egypt and Syria.¹⁵⁷ It was the same time when the USSR and Saudi Arabia had better and closer relations. Yet the perspective of anti-religious and especially anti-Islamist points of view of the Communism and besides this the important military and economic relations between the U.S. and Saudi Arabia limited the relations with the USSR. This political environment remained the same during the oil crisis after the 1973 Arab-Israel War. In the oil crisis period, oil producer countries such as Saudi Arabia decreased oil production 25% in order to manipulate the economic structure of the U.S. The oil crisis ended when Israel withdrew from the Sinai Peninsula in 1974.

During the oil crisis the U.S. economy, mostly the automotive industry, was damaged seriously. In order to solve this problem, the U.S. began to import Japanese cars which were smaller and more economical.¹⁵⁸ During the economic crisis which occurred with the oil embargo, the U.S. economy was negatively affected by the increase of oil prices about four times higher. This high increase in oil prices triggered high inflation in the U.S. economy. Although the U.S. was ill-affected during this period, the U.S. economy stabilized when the economic decisions taken during the Nixon era became successful in the Ford era.¹⁵⁹ The U.S. not only revised their usage of hard power toward Saudi Arabia which began in 1930 and crystallized during WWII but also noticed that their relations with the Persian Gulf States could be problematic.

This period of changes led the classical realist approach to evolve in terms of the usage of the international intuitions. This economic and military progress caused a bridge from classical realism to neo-realism. With this mentioned transition, the military and security-based relations between the U.S. and Saudi Arabia began to recover again. At this point, occupation of Afghanistan by the USSR played an important role in the recovery of relations between the U.S. and Saudi Arabia. When considered from this point of view, the social forces and economic affairs impact has been largely influenced in the international political environment. Nevertheless, the international political structure has imposed restrictions and equalizations on the states.

¹⁵⁷ Ilana Dimant-Kass, "The Soviet Military and Soviet Policy in the Middle East 1970-73", *Soviet Studies*, Vol.26, No.4, (October,1974), p. 503, 515.

¹⁵⁸ David Frum, *How We Got Here: The '70s*, (New York: Basic Book, 2000), p.321.

¹⁵⁹ US Department of State Office of the Historian. Oil Embargo, October 31, 2013, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo> (20 January 2015).

As it is seen in the cases, the conflict is inevitable. Despite the conflicts, states can succeed in overcoming crises by maintaining interaction with each other. Furthermore, states have been able to keep the conflict within the means and geographical constraints. This shows that states acting at the systemic and regional levels are trying to avoid the destructive effects of war. Based on the given cases, it is possible to state that, regardless of the impact of social power and economic affairs, states have been acted within the framework of SIPT in their relations with each other. This situation has been becoming more pronounced for the states that have strong military and economic relations. Therefore, the US-Saudi relations became a close ally relationship despite the 1973 Arab Israeli War and the Oil Crisis.

Reconstruction Era on the Basis of Containment of the USSR

The security-based problems caused by the USSR threat resulted in better relations between the U.S. and Saudi Arabia. The attempt of the USSR to access natural sources of the Middle East just like the U.S. was another factor of recovering relations between the U.S. and Saudi Arabia. When the USSR occupied Afghanistan in 1979 the U.S. and Saudi Arabia produced security-based politics together for the region.¹⁶⁰ The occupation of Afghanistan by the USSR threatened the containment policy of the USSR by the U.S. The bettered relations between the U.S. and Saudi Arabia led Saudi Arabia to take place with the U.S. in terms of the economy and military. In the meantime, the U.S. began to give military support to Mujahedeen against the occupation by the USSR. Saudi Arabia was one of the most important allies of the U.S. in order to apply the U.S. strategy in the region.¹⁶¹ Saudi Arabia had the same point of view with the U.S. regarding the expansionism of the USSR. Saudi Arabia's Wahhabi religious authority didn't have the conflict with the U.S. toward the risk of communist based Soviet expansionism. The support strategy given to Mujahedeen by the U.S. and Saudi Arabia was the result of a pragmatist approach during the occupation of Afghanistan by the USSR. At this point;

The support of the U.S. given to an unofficial organization such as Mujahedeen,

a) The easy uniting of the U.S. and Saudi Arabia towards a common threat even though they were on opposite sides during the oil embargo and 1973 Arab-Israel War

¹⁶⁰ Andrew Hartman, "'The Red Template': US Policy in Soviet-occupied Afghanistan", *Third World Quarterly*, Vol. 23, No.3, (June, 2002), p.475.

¹⁶¹ Shah M. Tarzi, "Politics of the Afghan Resistance Movement: Cleavages, Disunity, and Fragmentation", *Asian Survey*, Vol.31, No.6, (June, 1991), p.489, 492.

b) Despite all the opposite political acceptance of the U.S. and Saudi Arabia the ability of uniting for the regional and global common benefits shows the pragmatic structure of these two countries.

c) With this approach, Saudi Arabia officially funded 4 million dollars to Mujahedeen during the Soviet occupation between the years 1979-1989.¹⁶² Meanwhile, Operation Cyclone was started by the U.S. to support Mujahedeen. The estimated budget for the operation, which was coordinated by the Central Intelligence Agency (CIA) and directed by the Member of House Charlie Wilson, was 20 or 30 million dollars in 1980 but however, the annual expense in 1987 happened to be 630 million dollars.¹⁶³ All these developments showed that the U.S. and Saudi Arabia could unite eagerly against a common threat although they had strong conflicts during the oil crisis and 1973 Arab-Israel War. After the withdrawal of the USSR army, the new government founded by Taliban regime was officially recognized by Saudi Arabia.¹⁶⁴

The recognition of the Taliban regime by Saudi Arabia started a new conflict period between the U.S. and Saudi Arabia. The formation of al Qaeda among the Taliban militias which once was supported by the U.S. and Saudi Arabia was the beginning point of the new conflict between these two countries. Even though the U.S and Saudi Arabia united towards a common threat, their different ways of approach to solve the same problem caused other serious problems in their relations. However, despite all the conflicts they had, the relation between two countries reformed in a positive way with the occupation of Afghanistan by the USSR. The common economic and military benefits of the two countries forced them to keep good relations. Both the importance of oil on economics and the security need for economic activities helped these two countries to have strategic relations even in the oil embargo period and 1973 Arab-Israel War. The pragmatist approach of these two countries also takes an important role at this point.

Conclusion

In the 1970-1990 period when the U.S. and Saudi Arabia relations were strained, the analysis of international politics had also faced some paradigmatic changes. While SIPT replaced the classical realism on the one side, the critical approach has also been used in the analysis of international politics.

¹⁶² Greg Bruno, "Saudi Arabia and Future of Afghanistan", Council on Foreign Relations, 11 September 2008, <http://www.cfr.org/afghanistan/saudi-arabia-future-afghanistan/p17964>, (20 January 2015).

¹⁶³ Peter Bergen, *Holy War Inc.: Inside the Secret World bin Laden* (New York: Free Press, 2002), p.68.

¹⁶⁴ Gilles Dorronsoro, "Pakistan and the Taliban: State Policy, Religious Networks and Political Connections", Christophe Jaffrelot, "Pakistan: Nationalism Without A Nation?", (New York: Zed Books, 2004), p.172.

The findings gained by examination in a historicist point of view show that this period witnessed major paradigm changes. Before these changes, the relations between the U.S. and Saudi Arabia had been based upon the oil supply to the world as it benefited the U.S. economically, and the military security actions in order to maintain oil supply. This fact had not caused any severe strategic conflict if any minor disagreements occurred during this period.

However, with the global philosophical and diplomatic changes in the 1970s, there has been a time frame when the U.S. and Saudi Arabian interests conflicted. This global transformation was triggered by regional and global factors. The transformation of the economic structure of the countries in the Western Hemisphere, which were led by the U.S. after WWII, is the global scale factor. This event started with the collapse of the Bretton-Woods System besides the lack of control of the new system provided by the U.S. The military failure in Vietnam War and its reflections of internal policy of the U.S. caused this lack of control of the new economic system. In this way, these developments made the question of the effect of the international institutions and the concept of subjectivity in international politics. However, the U.S.-Saudi Arabia relations were not affected at the state level despite political tensions. In addition, the fact that the two states, which both have different subjective foundations, cooperated with each other in the context of their international political interests, shows that subjective-based approaches have a certain level of clarity. Because the period was considered to be an example shows that although the two states have different subjective-based structures, in general, international politics is based on interests and conflict. The only agents capable of doing so have been the states. Although sociological events based on subjectivism change the administrative structures of the states, the international political environment in which states are involved does not change the fact that they interact with each other at the state level.

During this period Saudi Arabia used a political strategy without completely eliminating the U.S. centric political system and keeping the USSR as an alternative option. In this period, it is seen that in spite of using military force, Saudi Arabia chose a way to have power by using oil riches. With this approach, Saudi Arabia remained an economic partner of the Western Hemisphere. For this reason, the relations between the U.S. and Saudi Arabia have always been possible to reorganize. The reasons for this have been economic concerns and regional security. For this reason, it can be argued that the conditions for a liberal economy are accepted by the U.S. and Saudi Arabia. These examples show that both the subjectivity and the effect of international institutions on international politics are important in the context of the interests and conflicts of states in the systemic structure.

Bibliography

- Abdul Rahman Embong, "Globalization and Transnational Class Relations: Some Problems of Conceptualization", *Third World Quarterly*, Vol. 21, No.6, (December, 2000).
- Abraham Rabinovich, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed the Middle East*, (New York: Schocken Books, 2005).
- Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol 46, No.2, (Spring, 1992).
- Andrew Hartman, "'The Red Template': US Policy in Soviet-occupied Afghanistan", *Third World Quarterly*, Vol. 23, No.3, (June, 2002).
- Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, (Cambridge: Polity, 1986).
- Charles Kupchan, "After Pax Americana Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity", *International Security*, Vol.23, No.2, (Fall, 1998).
- Daniel Yergin, *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003).
- David Frum, *How We Got Here: The '70s*, (New York: Basic Book, 2000).
- David Painter, "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War", *Historical Social Research*, Vol. 39, No.4, (2014).
- Enayatollah Yazdani and Rizwan Hussain, "United States' Policy towards Iran after the Islamic Revolution: An Iranian Perspective". *International Studies*, Vol. 43, No.3, (April, 2006).
- George Kennan (X), "The sources of Soviet conduct", *Foreign Affairs*, Vol.25, No.4, (July, 1947).
- George Lenczowski, *American Presidents and the Middle East*, (Durham: Duke University Press, 1990).
- Gilles Dorronsoro, "Pakistan and the Taliban: State Policy, Religious Networks and Political Connections", Christophe Jaffrelot, "Pakistan: Nationalism Without A Nation?", (New York: Zed Books, 2004).
- Greg Bruno, "Saudi Arabia and Future of Afghanistan", Council on Foreign Relations, 11 September 2008, <http://www.cfr.org/afghanistan/saudi-arabia-future-afghanistan/p17964>, (20 January 2015).
- Harold James, *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods*, (Washington: International Monetary Fund, 1996).
- Ilana Dimant-Kass, "The Soviet Military and Soviet Policy in the Middle East 1970-73", *Soviet Studies*, Vol.26, No.4, (October,1974).

- Jutta Weldes, "Constructing National Interests", *European Journal of International Relations*, Vol.2 No.3, (September, 1996).
- Karen Dawisha, "The U.S.S.R. in the Middle East: Superpower in Eclipse?", *Foreign Affairs*, Vol.61, No.2, (Winter, 1982).
- Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War A Theoretical Analysis*, (New York: Columbia University Press, 2001).
- Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (Reading, Massachusetts: Addison-Wesley, 1979).
- Majid Behestani and Mehdi Hedayati Shahidani, "Twin Pillars Policy: Engagement of US-Iran Foreign Affairs During the Last Two Decades of Pahlavi Dynasty", *Asian Social Science*, Vol. 11, No.2, (December, 2014).
- Michael G. Nehme, "Saudi Arabia 1950–1980: Between Nationalism and Religion", *Middle Eastern Studies*, Vol. 30, No.4, (October,1994).
- Morris A. Adelman, *The First Oil Price Explosion 1971-1974*, (Cambridge: Massachusetts Institute of Technology,1990).
- Peter Allen, *The Yom Kippur War*, (New York: Charles Scribner's Sons, 1982).
- Peter Bechtold, "New Attempts at Arab Cooperation: The Federation of Arab Republics, 1971-?", *Middle East Journal*, Vol. 27, No.2, (Spring, 1973).
- Peter Bergen, *Holy War Inc.: Inside the Secret World bin Laden* (New York: Free Press, 2002).
- Randy B. Bell, "Expansion of American Persian Gulf Policy by Three President", <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1990/BRB.htm>, (13.01.2015).
- Richard Nixon, "Addresses to the Nation on the War on the Vietnam", Nixon Library, 3 October 1969,http://www.nixonlibrary.gov/forkids/speechesforkids/silentmajority/silentmajority_transcript.pdf (30.08.2015).
- Robert Cox, "Civil Society at the Turn of the Millennium: Prospects for an Alternative World Order", *Review of International Studies*, Vol.25, No.1, (January, 1999).
- Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, (New York: Cambridge University Press, 1999).
- Robert Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press, 1984).
- Robert R. Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", *New Political Economy*, Vol. 9, No.3, (September, 2004).
- Robert R. Cox, *Production, Power, And World Order Social Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press, 1987).

- Shah M. Tarzi, "Politics of the Afghan Resistance Movement: Cleavages, Disunity, and Fragmentation", *Asian Survey*, Vol.31, No.6, (June, 1991).
- Simon Dunstan, *The Yom Kippur War the Arab Israeli War of 1973*, (New York: Osprey Publishing, 2007).
- Timur Kuran, "Now Out of Never: The Element of Surprise in the East European of 1989", *World Politics*, Vol.44, No.1, (October, 1991).
- Toby C. Jones, "America, Oil, and War in the Middle East", *Journal of American History*, Vol. 99, No.1, (June, 2012).
- US Department of State Office of the Historian. Oil Embargo, October 31, 2013, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo> (20 January 2015).
- USS Little Rock Association, (07 April 2011), <http://www.uslittlerock.org/Historic%20Events/LittleRockYomKippur.html> (25 November 2014).

ORTADOĞU MIDDLE
ETÜTLERİ EASTERN
STUDIES

Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Sorunu

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren özellikle Ortadoğu'ya yönelik dış politika hamlelerinde çokça örneği görülen tez canlı kararları sorunsallaştırılmıştır. Sosyal kavramların Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlandığı İnşacı yaklaşıma benzer bir metot izlenerek, beşeri bir özellik ve bir karakteristik huyun dış politika kararlarında devletlerin reflekslerinde de kendini gösterme potansiyeli ortaya konulmuştur. Hem aceleci, hem de akla göre duygunun daha yoğun olduğu kimi dış politika kararlarının, tıpkı tez canlı bir insanın sosyal yaşamda aldığı kararlarda karşılaştığı gibi devletlerde de pişmanlık gibi bir sonuç yaratabileceğinin savunulduğu bu çalışmada, Türkiye'nin zamanında verdiği tez canlı kararlarının getirdiği sonuçlardan dersler çıkararak bu özelliğin etkisini minimuma indirdiği iddia edilmektedir. Uluslararası İlişkiler literatüründe daha önce kullanılmamış olan tez canlılık ifadesinin dış politikada kimi hesaplarla alınan hissi ve fevri kararlara tekabül ettiği anlatılırken, hangi kararların tez canlılık çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de bu çalışmada tartışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin farklı zamanlardaki farklı dış politika uygulamalarından örnekler verilmiş ve mümkün olduğunca kronolojiye sadık kalınarak gelinen noktanın sağlıklı bir tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Uğur Matıç

Dr. Öğr. Üyesi,
Karamanoğlu
Mehmetbey
Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Anahtar kelimeler: Tez Canlılık, Dış Politika, Türk Dış Politikası, Karar Verme, Ortadoğu.

The Impetuosity Problem in Turkish Foreign Policy

Abstract

In this study, impetuous decisions, seen a lot of examples in Turkish foreign policy moves -especially towards the Middle East- since the early years of the Cold War, are problematized. By following a similar method to the Constructivist approach in which the social concepts are adapted to the discipline of International Relations, it has been shown that a human being property can also be found in the reflexes of states in foreign policy decisions. Both hasty and sensible foreign policy decisions, just as impatient man faces in his decisions taken in social life, states are experience remorse too. This study defends that Turkey also learned from his mistakes in history and minimized impetuous policies. This phrase, which has not been used in the literature of International Relations, meaning that sentimental and impulsive decisions in foreign policy. And in this study it was discussed whether one decision can be in framework of impetuosity or not. In this context, different examples of Turkish foreign policy history were examined. Adhering to the chronology, it has been purposed to be the present situation understood correctly.

Keywords: Impetuosity, Foreign Policy, Turkish Foreign Policy, Decision Making, Middle East.

مشكلة التسرع في السياسة الخارجية التركية

الملخص

في هذا العمل، تم تناول مشكلة القرارات المتسارعة التي ظهرت أمثلة عليها لمرات عديدة في التاريخ السياسي التركي بعد الحرب الباردة، وخصوصاً فيما يتعلق بالشرق الأوسط. تم اتباع طريقة قريبة للمنهج البناء الذي تم فيه موافقة المفاهيم الاجتماعية بنظام العلاقات الدولية، وتم وضع قابلية وإمكانية انعكاس الشخصية البشرية والعادات والأطوار البشرية على اظهار نفسها في ردود فعل الدولة وسياساتها. وتفيد هذه الدراسة بأن ان القرارات التي يتم اتخاذها في السياسات الخارجية بالاستناد إلى التسرع والميل للعاطفة أكثر من العقل، ستكون مشابحة لقرارات شخص متسرع في الحياة الاجتماعية وبالنتيجة سيكون لها نتائج سلبية وتؤدي إلى الندم في سياسات الدول. وتطرح هذه الدراسة بأن النتائج التي ظهرت عقب القرارات المتسارعة التي اتخذتها تركيا جعلتها تأخذ درساً أدى إلى التخفيف من التسرع في اتخاذ القرارات. وإن عبارة التسرع عبارة لم يتم استخدامها في أدب العلاقات الدولية، تقابل في السياسة الخارجية قرارات اندفاعية وفورية متسارعة، وتم في هذه الدراسة نقاش كيفية الحكم على قرار بأنه اتخذ بشكل متسرع أو عدم ذلك. كما قدمت هذه الدراسة ضمن هذا السياق نماذج وأمثلة على القرارات التي اتخذتها تركيا في السياسات الخارجية والعمل على فهم الوضع الحالي مع التقيد التام بالتسلسل الزمني.

الكلمات المفتاحية: التسرع، السياسة الخارجية، السياسة الخارجية التركية، اتخاذ القرار، الشرق الأوسط.

Giriş

“Tez canlı” tabirinin Türk Dil Kurumundaki (TDK) kelime anlamı “aceleci” olarak verilmiştir. İngilizce sözlüklerde ise *impatient* (sabırsız, aceleci) ya da *restless* (kararsız, vesveseli) gibi tabirler çıksa da bu kelimeler tez canlılığın Türkçede kullanıldığı anlamları bire bir karşılamamaktadır. Zira sosyal hayatta tez canlılığı soğukkanlılığın (*calmness, cool blood*) zıt anlamı olarak düşünmek mümkünken, insan ilişkilerinde samimiyet sınırını ayarlayamayan, çabuk güvenen ve çabuk inanan (*gullable*) kişiler için de tez canlı tabirinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Tez canlılıkla alınmış kararların çok defa pişmanlık yarattığı, tez canlı kişilikteki insanların da çoğu zaman bu özellikleri nedeniyle yanlış kararlar verdiği ve aldatılabildikleri, dolayısıyla insan ilişkilerinde başarısızlığa uğradıkları söylenebilir. Bu bakımdan “tez canlılık” herhangi bir bireyin spesifik bir olay karşısındaki tavrını belirlerken içinde bulunduğu şartlar ve ruh haline göre verdiği kararı nitelemek için kullanılan bir ifadeyken, “tez canlı” ise tez canlılığın karakteristik bir özellik olarak yerleşmiş bulunduğu kişiler için kullanılabilen bir ifadedir.

Tez canlılık kavramını devletlerin dış politika davranışlarını yorumlamak için de kullanmak mümkündür. Bir dış politika hamlesi gerçekleştirilirken karar vericilerin etraflıca düşünmeleri, tarihsel arka planı hesaba katmaları, mevcut durumu değerlendirip ileriye dönük öngörülerde bulunmaları beklenir. Tez canlılık olarak ifade edilen dış politika hamlelerinde ise bunlara gerek yoktur. Hızlı ve fazla düşünülmeden alınan kararlar söz konusudur. Burada hemen belirtmek gerekir ki uluslararası ilişkilerde acil ve hızlı karar verilmesi gereken kimi istisnai durumlarda alınan kararlarla tez canlılık karıştırılmamalıdır. Zira böylesi durumlarda da aktörün karşısına çıkabilecek ihtimallere dair öngörüler olmalıdır. Bu tip durumlarda alınan kararların tez canlılık olarak değerlendirilmesi doğru olmaz. Uluslararası ilişkilerde tez canlılık, inisiyatifin tamamen aktörün kendi elinde bulunduğu hallerde ve aciliyet göstermeyen durumlar karşısında dahi gereksiz yere hızlı ve düşünülmeden verilmiş kararlar için uygun bir nitelemedir.

Herhangi bir devletin herhangi bir dış politika hamlesinde tez canlılığa düşmesi mümkündür. Fakat tez canlılık örneklerinin sayısı dış politika hamlelerinde çokça rastlanan bir devletin tez canlılık adeta karakteristik bir özelliği haline gelebilmektedir. Dış politika karar mekanizmaları tam anlamıyla oturmamış ya da diplomasi geleneği bulunmayan devletlerin tez canlı dış politika izleme potansiyeli bu bakımdan daha yüksektir. Ancak Türkiye gibi köklü bir diplomasi geleneğine sahip olan devletlerin de dış politikada tez canlılık gösterdiği dönemler olabilmektedir.

Teorik anlamda devleti temel aktör olarak görmekle birlikte, insani bir özelliğin devletlerin davranışlarında gözlemlenmesi hasebiyle bu çalışmanın bakış açısının inşacı yaklaşımla örtüştüğü bir gerçektir. Bu bakımdan “Devletler insan mıdır” sorusu üzerinden Uluslararası İlişkilerde Antropomorfizm tartışmalarını değerlendiren Erdem Özlük’ün intikam, travma, kötülük, onur, güven, empati gibi kavramların Uluslararası İlişkiler disiplininde karşılıklarını derinlemesine tahlil ettiği kitabındaki¹⁶⁵ tartışmalara yaklaşan ve eklenilebilecek olan bir perspektif geliştirilmiştir. Keza bu çalışmada, bir sebep sonuç ilişkisi kurulduğunda Türk dış politikasında tez canlılığın sebebinin Batılı kimlik inşasında aranması gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşım da inşacı kuram çerçevesinde bir okumanın ürünüdür.¹⁶⁶ Nitekim ilk kısımda, Türkçede fevri davranışları ve bu özellikleri taşıyan bireyleri nitelemekte kullanılan tez canlılık kavramının devletlerin dış politika davranışlarına uyarlanabilirliği tartışılmıştır. Öncelikle hangi dış politika davranışlarının tez canlılık olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği tartışılarak dış politikada tez canlılık tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın başlıca sorunsalı, Türkiye’nin özellikle Soğuk Savaş döneminde adeta kronik hale gelmiş olan tez canlı dış politikalarıdır. Dolayısıyla ikinci kısımda Türk dış politikasında tez canlılık örnekleri verilerek bunların nedenlerine dair tartışmalara yer verilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde de örneklerine rastlanan tez canlı dış politikanın bugünkü Türk dış politikasındaki etkilerine de bu kısımda yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise fevri ve hissi olması nedeniyle Türk dış politikasında tez canlılık gibi bir görüntü veren, buna mukabil yarattığı sonuçları itibariyle tez canlılıktan uzak ve aslında çok farklı kavramlarla izah edilebilen örneklere yer verilmiştir. Böylece tez canlılıkla neyin kastedildiği, tez canlılık olarak gösterilemeyecek olan örnekler üzerinden anlatılmıştır.

Dış politikada Tez Canlılık

Tez canlılığın kelime anlamı düşünüldüğünde hissî ve fevrî olmak üzere başlıca iki özelliği olduğunu söylemek mümkündür. Dış politikaya uyarlandığında, ilk bakışta aceleyle verilmiş her kararın tez canlılık olarak değerlendirilebileceğine dair bir kanaat oluşmakla birlikte, hızlı karar verme tez can-

¹⁶⁵ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016, s. 60-103.

¹⁶⁶ Türk dış politikasını inşacı perspektifle değerlendiren bir çalışma için bkz.: Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity, A Constructivist Approach*, New York ve Londra, Routledge, 2003.

lılığı karşılamamaktadır. Zira devletlerin hızlı bir şekilde karar almalarını gerektiren durumlar söz konusu olabilmektedir ve her hızlı kararın tez canlılık olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Aceleyle verilmiş ancak tam olarak sonuçları hesaplanmamış olan kararların tez canlılıkla verildiğini söylemek daha isabetli olur. Bununla birlikte tez canlı dış politikaların tamamen akılcılıktan uzak, yani hepten hesapsız hamleler olduğunu söylemek de yanıltıcı olabilmektedir. Fevri ve hissi olarak verilen kararların çoğunlukla kısa vadeli olan ve derinlemesine olmayan bir hesabın sonucunda verildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla çabuk karar verme sürecinde kısa vadeli hesapların ya da yanlış yapılan hesapların pragmatik bir yönünün olmadığını söylemek pek mümkün değildir. Ancak etraflıca bir analize tabi tutulmayan bir karar, pragmatik bir düşünceyle verilmiş ve aceleyle verilmemiş dahi olsa rasyonalitesi sorgulanır nitelikte olacağı için tez canlı olarak nitelenmeye adaydır.

Tez canlı dış politikanın bir diğer özelliği, muhatap olunan devletlerin de çıkar, beklenti ve tepkilerini hesap etmekten uzak olmasıdır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin Bağdat Paketi konusunda Ortadoğu ülkelerine yönelik izlediği politikalara bakıldığında, Arap dünyasının sokaklarında antiemperyalist ve milliyetçi söylemlerin hâkim olduğunun göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum Arap ülkelerinin Batı adına kurulan bir pakta nasıl bakacağını hesaba katılmadığının, dolayısıyla bir empati yoksunluğunun göstergesidir. Buna ek olarak uluslararası ilişkilerde dost-düşman ayrımını tam anlamıyla yapamayan, ya da dostluk mefhumuna diğer aktörlerden fazla önem veren¹⁶⁷ bir yaklaşımın da tez canlı nitelikteki dış politikada bulunduğu söylenebilir.

Dolayısıyla tez canlı dış politikada rasyonaliteden uzak bir pragmatizm olduğunu ve muhatapların düşüncelerinin ne olduğuna dair bir araştırma yapılmaksızın, varsayım üzerine hareket edildiğini söylemek mümkündür. Böyle bir politikanın da hiç kuşkusuz umulmadık sonuçlar verme potansiyeli yüksektir. Zira tez canlılığın bir karakteristik özellik olarak iyimser (saf) bir yaklaşım barındırdığı düşünüldüğünde, hayal kırıklığıyla sonuçlanması da kuvvetle muhtemeldir.

O halde tez canlı dış politika yalnızca hızlı karar vermekle ilgili değildir. Bir dış politika hamlesinin tez canlı olarak tanımlanabilmesi için hissî ve

¹⁶⁷ Örneğin Lord Palmerston kuralı olarak da bilinen "İngiltere'nin ebedi dostları ve düşmanları yoktur, değişmez çıkarları vardır" ifadesi, İngiliz dış politikası hakkında verdiği fikirden çok diğer devletlerin İngiltere'ye karşı politikalarında dostluk mefhumuna ne kadar anlam yüklemeleri gerektiği konusunda bir uyarı niteliğindedir. Bkz.: <https://history.blog.gov.uk-/2016/04/07/lordpalmerston/> (E.T. 13.07.2017). Bu kural daha sonra Realist Uluslararası İlişkiler teorilerine dayanan birçok yaklaşım için de "devletlerin dostları yoktur, çıkarları vardır" gibi bir genellemeye bürünen bir ön kabul haline gelmiştir.

fevrî olması, umulmadık sonuçlar verme potansiyeline sahip olması, rasyonalitesinin tartışılır nitelikte olması ve empatiden yoksunluk unsurlarını bir arada taşıyor olması gerekmektedir. Bu özelliklerin bazılarını ya da tamamını kısmen taşıyor gibi görünen kimi dış politika hamleleri de her zaman tez canlılıkla itham edilemez. Başka bir deyişle, örneğin yerinde verilmiş bir tepki fevri ve hissi olarak değerlendirilebilir. Veyahut aktör, vereceği kararın sonuçlarını kestirmekte güçlük çekebilir. Fakat o devletin makro ölçekteki dış politika anlayışıyla çelişmeyen bir kararın tez canlılık olarak değerlendirilemeyeceği de bir gerçektir. Dolayısıyla yanlış ya da hatalı olarak yorumlanabilecek olan her dış politika hamlesinin tez canlılıkla açıklanması mümkün olmadığı gibi, tez canlılık gibi görünen her dış politika hamlesinin de hatalı ya da yanlış olması zorunlu değildir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde ve dış politika literatüründe “tez canlı” kavramına bire bir tekabül eden herhangi bir kavram bulunmamakla beraber, kavramın karar alma anıyla ilgili olması hasebiyle, bu çalışmada tez canlılık olarak nitelendirilen örneklerin karar verme teorileri çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür.¹⁶⁸ Realist paradigmanın devletlerin karar verme süreçlerinde rasyonel bir tutum içinde oldukları yani mantıksal bir zeminde çıkar odaklı hareket ettikleri varsayımının geçerli olmadığı bir duruma işaret etmesi bakımından tez canlılık, karar verme teorilerinde “irrasyonel”¹⁶⁹ olarak değerlendirilebilen bir durumu işaret etmektedir. Karar verme teorileri karar verme süreçlerine, birey olarak liderlere ya da karar alma mekanizması içindeki birey ve gruplara odaklanmaktadır.¹⁷⁰ Bu çalışmada ise farklı olarak karar süreçlerine veya karar verme mekanizmasını yöneten kişi ya da gruplara değil, bizzat mekanizmanın kendisine odaklanılarak tez canlılığın bir devletin dış politikasının genel bir özelliği olup olmadığı tartışma konusu edilmiştir. Dolayısıyla burada karar verme teorilerine eklenilebilecek bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenirken, diğer yandan aslında devleti sosyal bir varlık olarak değerlendiren inşacı kuramlara yaklaşılmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Karar verme teorileriyle ilgili olarak genel bir okuma için bkz.: Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri İstanbul, Alfa Yay., 2002, s. 507-545 ve Ertan Efeğil, Dış Politika Analizi Ders Notları, İstanbul, Gündoğan Yay., 2018, s. 125-150.

¹⁶⁹ Karar verme sürecinde rasyonalite ve irrasyonelite kavramlarının geniş bir analizi için bkz.: Sidney Verba, “Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International System”, James N. Rosenau (Ed.), International Politics and Foreign Policy, a Reader in Research and Theory, New York, The Free Press, 1969, ss. 217-231.

¹⁷⁰ Richard C. Snyder v.d., Decision-Making as a Approach to the Study of International Politics, Palgrave Macmillan, 2002, s. 152; Ole R. Holsti, “Theories of International Relations: realism and Its Challenge”, Charles W. Kegley (Ed.), Contraversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge, New York, St. Martin’s Press, ss. 35-65, s. 47’den aktaran: Arı, a.g.e., s. 510.

¹⁷¹ İnşacılık ya da *Konstrüktivizm* hakkında genel bir okuma için bkz.: Alexander Wendt, Social Theory of International Politics, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Carl Schmitt'in "istisnai durum"¹⁷² olarak adlandırdığı kritik anlarda karar vericinin illa akla dayanmasının gerekmediği, bir takım duygu yoğunluğuyla hareket edebildiği yorumu da, burada vurgulanmak istenen durumu hatırlatmaktadır. Bununla birlikte tez canlılık Schmitt'tin istisnai durumunun da istisnasıdır. Zira Schmitt karar vericinin dost-düşman ayrımı¹⁷³ yapabileme özelliğini vurgularken tez canlılıkla açıklanan durumlarda ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir. Keza Schmitt istisnai durumla aslında egemen olanın kim olduğuna vurgu yaparken siyaseti açıklamada rasyonalitenin bazı anlarda bir teferruata dönüşebileceğini vurgulamaktadır.¹⁷⁴ İlerleyen kısımlarda üzerinde durulacak olan Türk dış politikasındaki tez canlılık örneklerinde ise dost-düşman ayrımının tam anlamıyla gerçekleşmediği, buna mukabil verilen kararların iyi hesaplanmamış bir rasyonalitenin ürünü olduğu görülmektedir.

Devletlerin her zaman çıkar odaklı olmadıkları, normatif unsurların da karar mekanizmasında etkili olduğunu söyleyen ve genel anlamda idealist olarak tabir edilen yaklaşımlarda vurgulanan değer unsurunun da aslında bir yere kadar rasyonaliteyle ilgisi vardır. Zira aktörlerin sahip olduğu değerlerle örtüşen kararlar alması, kendisiyle çelişmemek ve tutarlı bir politika izlemek bakımından rasyonel olarak değerlendirilebileceği gibi, bu değerlere sahip veya saygılı olan diğer aktörler ya da yönetilenler tarafından da bir saygınlık kazandıracağı için aslında normatif unsurlara önem vermenin de çıkar sağladığı söylenebilir. Nitekim Realizmin atası sayılan Niccolo Machiavelli'nin hükümdarın ahlak kavramına nasıl yaklaşması gerektiği konusundaki düşünceleri de aslında bunu öngörmektedir.¹⁷⁵

Tez canlılık ise ne çıkarlar ne de değerler ekseninde tam olarak açıklanabilen bir durumdur. Aktörlerin kimlik politikalarıyla, karakteristik özellikleriyle, diplomatik tecrübe eksiklikleri ya da bunlara benzer unsurlarla izah edilebilen, bazen bunlarla dahi izahı mümkün olmayan tez canlı tutumlarının dış politika üzerindeki etkileri, zamanla kronikleşerek devletin dış politikasının bir özelliği halini alma riski taşımaktadır. Bunun tedavisi ise o hatanın nedenlerinin iyi anlaşılıp tekrar aynı hataya düşmemektir. Dan Reiter'in ge-

¹⁷² Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev.: Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2002, s. 13-14.

¹⁷³ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, Çev.: Ece Göztepe, İstanbul, Metis Yayınları, 2006, s. 62-63.

¹⁷⁴ Schmitt, *Siyasi İlahiyat... a.y.*

¹⁷⁵ Machiavelli, "Amaca giden her yolun mübahtır" derken ahlaki ikinci plana iten bir yaklaşım gösterdiği düşüncesiyle ün yapmış olsa da Prens kitabının tamamı incelendiğinde değerlere büyük önem attığı, bununla birlikte siyaseti bunlardan bağımsız düşünmek gerektiğini savunmaktadır. Konuya dair tartışmalara kitabın Türkçe çevirisinin sunuşunda da kısaca yer verilmiştir. Bkz.: Niholo Machiavelli, *Prens*, Çev.: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 9-11.

liştirdiği ve Nur Bilge-Criss'in İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Batıya yönelimine uyarladığı tarihsel tecrübelerden ders alma teorisi¹⁷⁶, çok basit anlamıyla devletlerin de tıpkı insanlar gibi geçmiş tecrübelerinden yola çıkarak hatalarından ders çıkardıklarını ve dış politikalarını buna göre belirledikleri görüşünü savunur. Burada da Türkiye'nin dış politika konusunda tecrübe ettiği kimi tez canlılık örnekleri ve bu tez canlı nitelikteki dış politika karar ve hamlelerinden alınan ve alınabilecek olan dersler masaya yatırılmıştır.

Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Örnekleri

Tez canlılık daha ziyade diplomasi geleneği tam anlamıyla oturmamış olan ülkelerin dış politikalarında görülür. Bununla birlikte karar verme süreçlerine odaklanıldığında, karar vericiyi etkileyen çeşitli faktörlere göre diplomasi geleneğine sahip olan devletlerin de dış politikalarında görülebilecek bir husustur tez canlılık. Ancak bu nadir rastlanan bir durumdur. Eğer ki bir devletin dış politika kararlarında tez canlılık örneklerine çokça rastlanıyorsa bu durum tez canlılığın kronik bir hal aldığını göstermektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında Batı eksenli olarak, özellikle Ortadoğu'da izlediği bölge politikalarında görülen kimi tez canlılıklar da bu kronikleşmeye örnek teşkil etmiştir. Osmanlı diplomasi geleneğine sahip olan ve bunu Cumhuriyet rejimine geçtiğinde de bir şekilde sürdüren Türkiye'nin dış politikasında tez canlılık, Batı ile ittifak kurulmasından sonra kronik bir hal alarak bugünlere kadar çeşitli örnekler vermiştir. Bunda, eski diplomasi geleneğine vakıf olan jenerasyonun zamanla değişmesi bir etkense de, daha önemli olan etken dış politikada Batı ekseninde politikalara yönelerek kendi geleneksel diplomasi anlayışından uzaklaşmayı bizzat Türkiye'nin tercih etmesi olmuştur. Başka bir deyişle, Türk dış politikasındaki tez canlılık sorununun temel kaynağı Batı merkezli düşüncenin dış politika karar mekanizmasına hâkim olması olmuştur.

Türk dış politikasının İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 yılına kadar soğukkanlı ve denge gözetken bir niteliğinin olduğu, kolay kolay tez canlılığa düşmediğini belirtmek gerekir. Zira Atatürk dönemi dış politikası gözlemlendiğinde de son derece dikkatli, rasyonaliteden uzaklaşmayan bir pragmatizm izlendiği ve krizlerin fırsata çevrildiği görülmektedir.¹⁷⁷ Keza İkinci Dünya

¹⁷⁶ Dan Reiter, "Learning, Realism and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, Cilt 46, No: 4, 1994, ss. 470-526; Nur Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 34 (Yaz 2012), ss. 1-28.

¹⁷⁷ Atatürk Dönemi dış politikasının özellikle pragmatik yönünü vurgulayan ve Hatay meselesi üzerinden bu durumu "fırsatçılık" ilkesiyle açıklayan bir değerlendirme için bkz.: Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul Etkileşim Yayınları, 2013, s. 47-49.

Savaşı yıllarında izlenen “Aktif Tarafsızlık”¹⁷⁸ politikası da Türkiye’nin savaşa girmeme konusundaki kararlılığını ve bu uğurda izlediği denge siyasetini göstermektedir. Bu zamana kadarki dış politikanın niteliklerinden biri olarak tanımlanan Batıcılık da, aynı zamanda antiemperyalist söylemlerle birlikte¹⁷⁹ dış politikada yerini alan, dolayısıyla kendini adama ya da tez canlı hamlelerde bulunma noktasına gelmeyen bir Batıcılıktır.

Ancak savaşın son döneminde Türkiye’ye karşı artan Sovyet baskısı ve bunun da etkisiyle Türkiye’nin kendisini Batı ittifakında konumlandırma ihtiyacı hissetmesi, bundan sonra örneklerine sıkça rastlanılacak olan tez canlılığı adeta Türk dış politikasının başlıca özelliklerinden biri haline getirmiştir. Yine de NATO üyeliği gerçekleşene kadar Türk dış politikasında gözlemlenen ve aceleci olarak değerlendirilebilecek hamlelerin ciddi bir Sovyet tehdidi gerekçesine dayanması, bu politikaların tez canlılık olarak görülmemesi gerektiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, 1952 yılına kadar Türkiye geleneksel denge siyasetini sürdürmeye çalışırken, NATO ittifakına katıldıktan sonra Batılı kimliğinin özümsemesiyle birlikte¹⁸⁰ dış politikada ciddi bir muvazene kaybı yaşamıştır. Bunun sonuçlarından biri de dış politikada kronikleşen tez canlılık olmuştur.

Bir geçiş dönemi istisnası olarak 1949 yılında İsrail’in tanınması konusuna Türk diplomasisi ilk başta temkinli yaklaşırken, bir süre sonra bu düşüncenin değişmesini tez canlı dış politika kategorisine koymak mümkündür. Zira İsrail’i tanıyan ilk Müslüman devlet olmak içeride ve dışarıda¹⁸¹ Türkiye’nin ciddi eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur. İsrail’in kurulmasının Ortadoğu üzerindeki sarsıcı etkisi bir yana, yeni kurulan bir devleti tanıırken onunla kurulacak siyasi, ticari ve ekonomik ilişkiler gibi faktörler de düşünüldüğünde İsrail’i tanımanın bir acele gerektirmediği görülmektedir. Diğer yandan iç kamuoyunda İsrail’in tanınmasına dair tartışmalar henüz devam ederken verilen tanıma kararı, bir anlamda tez canlılık olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte yakın olunmak istenen Batılı devletlerin de Türkiye’den, İsrail’in tanınması gibi spesifik bir konuda değil, daha ziyade iç politikada

¹⁷⁸ Selim Deringil, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁷⁹ Şükrü Hanioğlu, “Ortadoğululuk”tan “Batılılık”a Kimlik Serüvenimiz, *Sabah*, 07.05.2017.

¹⁸⁰ Bozdağlıoğlu’na göre Türkiye’de karar vericiler Batı ile özdeş politikalar güderlerken bunun bizzat Batılı olmak manasında Türkiye’nin çıkarına olduğunu düşünmüşlerdir. Bkz.: Bozdağlıoğlu, a.g.e., s. 9-10.

¹⁸¹ İsrail’in tanınmasından önce, Filistin Taksim planlarıyla ilgili Mısır basınında Türk heyeti için “İsrail’e yardım ve Yahudi menfaatlerini tercih etmek bakımından Yahudi murahaslarından daha ileri gittiği” eleştirileri yer almıştır. Bkz.: Ömer Kürkcüoğlu, *Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sevinç Matbaası, 1972, s. 30-32. İsrail’in Türkiye tarafından tanınmasına dair tartışmalar ve eleştiriler için ayrıca bkz. Bülent Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yay. 1997, s. 131.

demokratikleşme, Truman Doktrini ve Marshall Planı doğrultusunda yapılacak yardımların nerelerde ve nasıl kullanılacağına dair planlamalar, Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası kapsamında Türkiye'nin ABD'ye hangi faydaları sağlayabileceği gibi konularda beklentileri söz konusudur. İsrail'i tanıma konusunda gösterilen tez canlılık, özellikle Arap ülkeleri olmak üzere Müslüman ülkeler ile Türkiye arasında ciddi bir soğumaya neden olmuştur.

NATO üyeliği gerçekleştiikten sonra Türkiye kendisini Batılı olarak görmeye başlamış, bu minvalde bir dış politika izlemiştir. Bu çerçevedeki dış politika anlayışı her ne kadar eleştiriye tabi tutulabilse de kendi içinde tutarlılık göstermesi bakımından tez canlılık olarak değerlendirilemez. Öte yandan Batılılaşma serüveninin Batılı devletlerle uzun soluklu, somut ve kalıcı bir ittifaka üye olunmasıyla farklı bir boyut kazanması, bundan sonraki süreçte Türkiye'nin kendini Batılı bir devlet olarak addettiği ve NATO ittifakı çerçevesinde yer alan devletleri "biz" olarak gördüğü bir süreci başlatmıştır. Burada dost-düşman ayrımı yapımında bir mutlaklaştırmaya¹⁸² gidilmesinin, ilerleyen yıllardaki tez canlı politikalara bir taban teşkil ettiği gözlemlenmektedir. Zira bundan sonra Sovyetler Birliği mutlak düşman olarak görülürken onunla iyi ilişkiler geliştiren ülkelere de şüpheyle yaklaşıp, NATO ittifakına üye olan ve Batı ile iyi ilişkileri bulunan devletlere karşı da dost gözüyle bakılması, uluslararası siyasetteki denge unsurlarının fark edilmesini zorlaştırmıştır. Bunun en belirgin örnekleri de Ortadoğu bölgesinde izlenen politikalarda kendini göstermiştir. Muhataplarının kendisi gibi bir Sovyet endişesi taşıdığı varsayımı üzerine girişimlerde bulunan Türkiye, zaman zaman bu tez canlılıkları neticesinde tüm Arap kamuoyunu karşısına almıştır.

1953 yılı itibariyle Sovyetler Birliği'nden gelen dostluk mesajlarının Türkiye'de şüphe ile karşılanması ve temkinli yaklaşılması, Sovyetler Birliği'nin bu dönemde başlıca düşman olarak görülmesi ve Batı ittifakıyla olan sadakat ilişkisiyle açıklanabilir. Keza Balkan Paketi ve Bağdat Paktına Batı adına öncülük etmek de Batılı kimlik minvalinde görülebilir. Ancak Türkiye'nin kendisini Batının temsilcisi olarak addeden bir yaklaşımla Ortadoğu ülkelerini Batı eksenli bu ittifaka girmeleri hususunda ikna etmeye çalışması, bunu yaparken de Batı adına taahhütlerde bulunması, başlı başına Batı bloğu lideri ABD'nin karşı çıkacağı bir husus olmuştur. Örneğin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1955 yılının Kasım ayında Ürdün'e yaptığı

¹⁸² "Mutlaklaştırma" kavramı ile ilgili olarak bkz.: Uğur Matıç, "Türk Dış Politikasının Batı Yönelimi: NATO Üyeliği", Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (ESBA), Ocak 2018 Cilt: 9 Sayı:1, s. 50, (Çevirimiçi) http://www.esbadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=171&Itemid=71, e.t. 18.02.2019.

bir ziyarette muhataplarını Bağdat Paktı'na katılmaya ikna edebilmek için İsrail karşısında askerî güvence veren açıklamalar yapmıştır.¹⁸³ Bu durum İsrail'in tepkisini çekmekle kalmamış, ABD'nin de Kuzey kuşağı kapsamında kendi projesi olan Bağdat Paktı'na ve Batı adına bölge politikaları izleyen Türkiye'ye karşı daha mesafeli durmasına neden olmuştur. Ayrıca bu tutum Ürdün'ü Pakt'a katılmaya da ikna etmemiştir.

1950'li yılların en belirgin tez canlılık örneklerinden biri de 1957 yılında Suriye ile yaşanan kriz olmuştur. Suriye krizinde, ilk başta Türkiye bu krize taraf dahi değilken¹⁸⁴ yaptığı fevri hamleler sonucu krizin baş müsebbibi gibi görünmüştür. Bu krizle Türkiye, Suriye ile savaşın eşiğine gelmesi bir yana, bu dönemde en çok tedirginlik duyduğu Sovyetler Birliği ile de karşı karşıya gelmiştir. Bu durum, tez canlılıkla girilen bir hamlenin umulmadık sonuçlar doğurabildiğine dair bir örnektir. Türkiye'nin bu süreçte buna benzer politikalar izleyerek, zaten sorunlu olan Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini daha fazla bozduğu gözlemlenmiştir.

1955 yılında düzenlenen Bandung Bağlantısızlar Konferansına katılan Türk heyetinin lideri olan Fatin Rüştü Zorlu burada, tarafsızlığın Sovyetler Birliği'ne yaradığını ve aslında sonunun hüsrana olduğunu iddia etmiş, barış için Batı bloğunu adres göstermiştir.¹⁸⁵ Bu hareket anti-empyralist bir çerçevede ve çift kutuplu sisteme karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Bağlantısızlar hareketini anlamsızlaştırmaya yöneliktir. 1956 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmelerindeki konuşmasındaysa Zorlu, Bandung Konferansına Türkiye'nin Batılı müttefiklerin ısrarları üzerine gittiğini söylemiştir.¹⁸⁶ Bu durum bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilse bile, aslında Batılı müttefiklerce Türkiye'nin öne sürülmüş olduğu izlenimi de vermektedir. Diğer yandan Ortadoğu'da Bağlantısızlığı benimseyen Cemal Abdünnâsır liderliğindeki Mısır ve ona yakın politikalar izleyen Arap devletlerini karşısına almak gibi bir sonucun öngörülememesi neticesini vermiştir. Nitekim bu gibi tez canlı davranışların getirdiği zarar daha sonraları Kıbrıs meselesi gibi kritik konularda Türkiye'nin uluslararası platformlarda yalnız kalması gibi sonuçlar doğurmuştur. Zira Bağlantısızlar karşısında Türkiye'nin gösterdiği tavır, Kıbrıs meselesinin uluslararası platformlarda tartışıldığı zaman-

¹⁸³ Ayşegül Sever, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958, İstanbul, Boyut Kitapları, 1997, s. 150-151; "Bayar'la Mutabık Değiliz", Akis, Sayı: 79, 12 Kasım 1955, s. 5.

¹⁸⁴ Suriye ile kriz yaşayan Ürdün ve Irak'lı liderlerin Türkiye'yi bu meseleye dâhil etme çabaları, bu liderlerle İstanbul'da Şale Köşkünde yapılan toplantılara ABD'nin Ortadoğu temsilcisi Loy Henderson'ın katılmasıyla başka bir boyut almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sever, a.g.e., s. 188-190.

¹⁸⁵ Kürkçüoğlu, a.e., s. 77.

¹⁸⁶ Mehmet Gönülöbol v.d., Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1990, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Sevinç Matbaası, 1974, s. 296.

larda bu devletlerin, kendilerine nispeten daha yakın bir tutum sergileyen Yunanistan'ın tezlerini desteklemelerine neden olmuştur.

Benzer bir durum Cezayir meselesi için de geçerli olmuştur. 1950'li yılların ikinci yarısı itibariyle Fransa'nın Cezayir'de gerçekleştirdiği katliamlar ve uluslararası arenada bu konuda gösterdiği sert tutumu karşısında Türkiye, bu meselenin Fransa'nın iç meselesi olduğunu savunmuş, 1955 yılında BM gündemine getirilmesine karşı da ret oyu kullanmıştır.¹⁸⁷ 1957 yılında ise meseleyi BM gündemine tekrar getiren devletlerle birlikte hareket ederek Fransa'yı tenkit edenlere katılmıştır.¹⁸⁸ Bunda, bu süreçte devam eden Kıbrıs meselesinin BM gündemine gelmesi halinde Arap devletlerinin desteklerinin aranması etkili olmuştur. Buna mukabil 1958 yılında gerçekleşen BM oylamasında Türkiye çekimsiz oy kullanmıştır.¹⁸⁹ Bu tutumun nedeni Türkiye'nin Batılı bir müttefik olarak Fransa'yı karşısına almak istememesiyse eğer, İngiltere ve ABD'nin de bu süreçte Fransa ile yan yana durmadığını gözlemlemesi gerekirdi. Zira sömürgecilik devrinin bittiği ve Batılı güçlerin eski sömürgelerini hızla terk ettiği bir süreç yaşanmaktaydı. Akis dergisinde yer alan bir habere göreyse Türkiye, Fransa ile Kıbrıs konusunda kendisini desteklemesi karşılığında pazarlık yapmıştır.¹⁹⁰ Netice itibariyle Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Fransa'dan kayda değer bir destek görememiş olması bir yana, Cezayir konusundaki tutumu da Ortadoğu ülkeleri nezdinde olumsuz bir intiba bırakmasında etkili olmuştur.

Burada Türkiye'nin Batılı kimliği çerçevesinde bir politika izlemesi, ya da Cezayir'de yaşanan insani durumu göz ardı ederek hareket etmesi, eleştirilebilecek bir tutum olmakla birlikte tez canlı dış politika olarak yorumlanamaz. Ancak Fransa ile girilen pazarlıktan kısa vadede olumlu bir sonuç alınabileceği düşüncesi, diğer Batılı müttefiklerin bu konudaki tavrının çok fazla dikkate alınmaması ve BM Genel Kurulunda Fransa'nın oyunun, çok daha fazla sayıdaki Asya ve Afrika'daki Bağlantısız devletlerin oyunundan üstün gelemeyeceğinin öngörülememesi gibi bir basit hesap hatasının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca oylanmış meselenin öylesine siyasi bir mesele olmadığı, Cezayir'deki insani durumun Fransa ile pazarlık yapılmasının önünü kapatacak nitelikte olduğunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Neticede bu hesapsızlık Türkiye'nin, başta Arap ve Müslüman ülkeler olmak üzere BM Genel Kurulunda büyük ağırlığı olan çoğu eski sömürge ve az gelişmiş ülkeler nazarında itibarını sarsan ve Batı tesanüdü çer-

¹⁸⁷ "Birleşmiş Milletler: Cezayir Meselesi", Akis, Sayı: 145, 16 Şubat 1957, s. 17-18.

¹⁸⁸ "Türkiye ve Arap Âlemi", Akis, Sayı: 146, 23 Şubat 1957, s. 15.

¹⁸⁹ Milliyet, 15.12.1958.

¹⁹⁰ "Kıbrıs: Rey Alışverişi", Akis, Sayı: 178, 5 Ekim 1957, ss. 12-15.

çevesinde de olumlu bir katkı sağlamayan bir tez canlılık olmuştur. Nitekim Cezayir meselesi karşısındaki tutum da Kıbrıs konusunda Türkiye'nin yalnız kalmasında etkili olmuştur.

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde tez canlılık gösterdiği en belirgin dış politika hamleleri diplomatik tanıma konularında olmuştur. Yeni kurulan bir devletin tanınması, o devlete destek olmak mahiyetinde bir hareket olup uluslararası kamuoyuna bu desteği ilan etme anlamı taşır. Bir devletin bağımsızlığı, ya da uluslararası bir organizasyonun kurulması gibi bir eyleme hızlıca destek beyan etmekse bu devletle ya da organizasyonla çok yakından ilgili olduğunu, dolayısıyla bu yenilikten bir beklenti içinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu tanımanın diğer devletler nezdinde karşılığının ne olacağını iyi hesaplanması ve bu hamlenin fayda-maliyet analizinin iyi yapılması gerekmektedir.

Türkiye, 1958 yılında Mısır ve Suriye arasında kurulan (daha sonra Yemen'in de katılacağı) Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) tanımak konusunda soğukkanlı ve dengeli bir tutum sergilemiştir. BAC kurulduktan sonraki iki hafta boyunca ihtiyatlı bir tavır sergileyen Türkiye, bu süreçte kendisine daha yakın rejimlerin iktidarda olduğu Irak ve Ürdün'ün birleşme girişimini izlemiş, Irak ile Ürdün "Haşimi Federasyonunu" ilan ettiğinde hemen bu girişimi tanımıştır. BAC bloğu karşısında bölgede nispi bir denge unsuru olarak görülebilecek olan bu federasyonu tanıdıktan yaklaşık 1 ay sonra BAC'yi 12 Mart 1958 tarihinde tanımıştır.¹⁹¹ Öte yandan güney komşusu olan Suriye'nin, 1957'de yaşanan krizde etkili olan Sovyetler Birliği'nin direkt etki alanına girmesine karşı, bu sefer Bağlantısız blokta yer alan Mısır'ın etkisine girmesine ehven-i şer olarak değerlendiren Türkiye, bu birleşim karşısında tanıma jestinde bulunurken diğer yandan da Batılı müttefiklerinin tavırlarını ve bölgesel denklemleri gözlemleyerek hareket etmiştir. Böylece İsrail'i tanımmasının bölgede yarattığı olumsuz etkiyi bir nebze azaltmayı ummuş, hem Suriye ve Mısır ile hem de genel olarak Arap ülkeleriyle arasındaki bozulan ilişkileri düzeltmek adına da olumlu bir adım atmıştır.

Fakat 1961 yılında Suriye BAC'den çekilince Türkiye'nin Suriye'deki yeni rejimi tanıma konusunda gösterdiği acelenin herhangi rasyonel bir açıklaması yoktur. 1961 yılının Eylül ayında Suriye'de gerçekleşen askeri darbe sonrasında kurulan geçici hükümeti ilk tanıyan devletlerden birisi Türkiye olmuş ve bu *de facto* tanıma kararı Kahire'yi "gücendirerek" Mısır'ın Türkiye ile

¹⁹¹ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, ss. 67-98, s. 89-90.

diplomatik ilişkilerini kesme kararı almasına neden olmuştur.¹⁹² Türkiye'nin bu karardaki temel iştihakı, güney komşusu ile dostane ilişkiler kurarak sınırda yaşanan kaçakçılık gibi meselelerle mücadele etmek, ticareti artırmak gibi kimi düşünceler olarak açıklanabilse de, henüz Suriye içindeki gelişmelerin çok sıcak olduğu bir ortamda bu davranış Mısır'da Arap Birliğine karşı bir tavır olarak algılanmıştır. Zira bu süreçte BAC içinde tartışmalar sürmekte, Suriye'de bağımsızlık ilan eden askerlerin Nâsır yönetimi tarafından tanınmamış olması nedeniyle, en azından Mısır cephesinde bu durum bir iç mesele olarak görülmektedir. Kısa zaman sonra Nâsır'ın Suriye'nin ayrılışını kabullenmesi ve Mısır-Suriye ilişkilerinin düzelmesi de Türkiye'ye karşı oluşan bu olumsuz havayı giderememiştir. Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini düzeltmesi 1967'deki Arap-İsrail Savaşında ve sonrasında gösterdiği İsrail'i kınayan tutumundan sonraya kalmıştır. Keza BAC'den ayrılan Suriye'de 1960'lı yıllar boyunca ardı ardına askerî darbe girişimleri olmuştur. Türkiye iyi ilişkiler geliştirmeyi umarken Suriyeli liderlerse Hatay meselesi gibi konuları tekrar tekrar gündeme getirerek olumlu bir havanın esmesine müsaade etmemişlerdir.¹⁹³ Ayrıca Suriye Batı cephesine de çekilememiş, aksine Sovyetler Birliği ile yeni yakınlaşma girişimlerinde bulunmuştur.¹⁹⁴ Bu durum, Türkiye'nin hızlı tanıma ile beklediği sonuçların hiçbirini elde edememesi anlamına gelmiştir.

Türkiye'nin BAC'den ayrılan Suriye'yi tanıma kararının hatalı bir dış politika hamlesi olduğu söylenemez. Hatta güney komşusuyla ilişkilerini meşru bir zeminde gerçekleştirme çabası gütmesi gayet doğal olarak görülebilir. Fakat Suriye'deki iç dinamikleri, Mısır'ın konuya yaklaşımını ve Nâsır'ın Arap kamuoyu üzerindeki etkisini göz ardı ederek aceleci bir şekilde böyle bir karar vermiş olması, hiç gereği yokken Ortadoğu politikalarında yeneden gerilim yaşamasına neden olmuştur. Karasapan'a göre bu kararın birkaç gün dahi olsa geç alınması böyle bir durumun yaşanmasını engelleyebilirdi.¹⁹⁵ Zira bölgesel ve küresel ölçekteki dengeleri de gözetmeden yapılan bu tanıma girişimi, 1960'lı yılların ilk yarısında Türkiye'nin izlediği çok yönlü dış politika ile çelişmiştir. Çok yönlülük çerçevesinde Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalışan Türkiye'nin BAC'nin dağılmasını destekler gibi

¹⁹² "Takdim", Orta Doğu Dergisi, Sayı: 6, Eylül 1961, s. 1.

¹⁹³ Sadi Koçaş, "Türk - Arap Dostluğuna Sabotaj Mı?", Orta Doğu, Sayı: 43, Kasım 1965 s. 7-8.

¹⁹⁴ Suriye'deki bu dönemde yaşanan gelişmelerin ayrıntıları, Türkiye'nin tanıma kararın getirdiği sonuçlar gibi konulara dair detaylı tartışmalar, Ortadoğu bölgesine ilişkin önemli bir yayın olan aylık Orta Doğu dergisinden takip edilebilmektedir. Orta Doğu dergisi ile ilgili yapılmış bir çalışma ve izahlı bibliyografya için bkz.: Uğur Matıç, "Orta Doğu Dergisi (Nisan 1961 - Aralık 1973)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul-2010.

¹⁹⁵ C. T. Karasapan, "Kıta Çin'ini Tanımamız Üzerine", Orta Doğu, Sayı: 112, Ağustos 1971.

görünen bu kararı, bir anda Arap Soğuk Savaşı'nda¹⁹⁶ kendisini bir tarafta konumlandırması gibi bir anlama gelmiştir.

Tanıma konusunda Türkiye'nin bundan sonraki yıllarda nispeten yakın tarihinden ders aldığı gözlemlenmektedir. Zira örneğin Çin'in tanınması sürecine bakıldığında aslında yine hızlı bir tanıma kararı olduğu, fakat bu kez Batı ittifakındaki devletlerle uyum içinde ve BM çerçevesinde sorun teşkil etmeyecek bir şekilde bu kararın uygulandığı gözlemlenmiştir.¹⁹⁷ Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden Türkî cumhuriyetlere yönelik olarak Türkiye aktif bir politika izlerken, yine de bu yeni devletleri tanımanın Rusya Federasyonu tarafından sorun teşkil etmeyeceği zamanı beklendiği ve aceleci davranmadığı görülmektedir.¹⁹⁸

Fakat 1990'lı yıllarda da Türkiye'nin tez canlılıktan yakasını silkemediğini söylemek gerekir. Zira bu süreçte cereyan eden Birinci Körfez Savaşında Türkiye'nin ABD'den yana tavır koyarken Irak ile ticari ilişkilerini kesmesinin ve Kerkük-Yumurtalık Petrol hattını kapatmasının ekonomik olarak olumsuz etkilerini 1990'lı yıllar boyunca yaşadığı bilinmektedir. Keza Irak'tan gelen mültecilerle ilgili sorunların çözüleceği düşüncesiyle uygulanan Huzur Harekâtı ve devamındaki Çekiç Güç uygulamalarının ne mülteci sorununa ne de terör meselesine Türkiye'nin lehine sonuçlar getirmediği de ortadadır.¹⁹⁹ Buna mukabil Soğuk Savaş sonrası yeni oluşan dünya düzeninde kendisini Batıda konumlandırmaya devam eden Türkiye'nin bağımsız bir dış politika izlediği de sorgulanır hale gelmiştir.

Bu durumdan ders çıkarılması ise 2003 yılında gerçekleşen ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde Türkiye'de 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesi hadisesinde kendini göstermiştir. 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği bu süreçte Türkiye'nin ABD'nin yardım tekliflerine rağmen demokrasiyi önceleyerek meclisten tezkerenin geçmemesi neticesinde aldığı karar, dış politikada bağımsız bir yol izlemesinin önünü açan bir kırılma noktasını teşkil etmiştir.

Türk dış politikasındaki tez canlılık örnekleri özellikle ABD ile ilişkilerin tek yönlü olarak bağımlılık çerçevesinde şekillendiği Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmiş, Birinci Körfez Savaşındaki tutumla da bu durum devam

¹⁹⁶ "Arap Soğuk Savaşı" tabirinin 1958'den sonra Nâsır'ın Arap dünyasındaki lider pozisyonunu güçlendirme politikaları için kullanıldığı bir çalışma için bkz.: Malcolm H. Kerr, *The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970*, Londra ve New York , Oxford University Press, 1971.

¹⁹⁷ Çin'in tanınması konusunda da Orta Doğu dergisinin, uyarıları olmuş ve Suriye Krizi hatırlatılmıştır. Bkz.: Karasapan, "Kıta Çin'ini Tanımamız Üzerine..."

¹⁹⁸ Balcı, a.g.e., s. 202.

¹⁹⁹ A.e., s. 195-200.

etmiştir. Bağımlılık ilişkisinin sorgulandığı tezkere hadisesinden sonraki gelişmelerde ise tez canlılık örneklerinin azaldığına dair bir beklenti oluşmaktadır. Nitekim 2000'li yıllarda bu örneklerin azaldığını söylemek mümkündür. Bunda aslında Özal döneminden beri süregelen bağımsız ve kendi adına dış politika geliştirme çabalarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) iktidara gelmesinden sonra dış politikada etkisi hissedilen Stratejik Derinlik, Türkiye'nin bağımsız dış politika potansiyelini dile getiren bir eser olarak 2000'li yılların dış politikasına damgasını vurmuştur. Bununla birlikte Türk dış politikasının tez canlılıktan tam anlamıyla kurtulamadığı, bizzat Stratejik Derinlik'in yazarının siyasette aktif olduğu süreçte ve günümüzdeki kimi örneklerde de görülmektedir.

2000'li yılların ikinci yarısında Suriye ile ilişkilerin normalleşme sürecine girmesi ve hızlı bir şekilde iyileşmesi, Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" gibi politikalarının ürünü olmuştur. 2010'lu yıllarda yaşanan Arap Baharı sürecinin yıkıcı etkilerinin son ve kalıcı durağı olan Suriye'de Beşşar Esed rejiminin izlediği politikalar, bu politikaların ve söylemlerin eleştirilmesine neden olmuş olsa da bunlar tez canlılık kategorisine alınamayacak politikalar dır. Fakat Türkiye'nin sınır komşusuyla ilişkilerini geliştirmesi, karşılıklı etkileşimin artırılması, sınırlardaki mayınlı arazilerin temizlenmesi girişimleri gibi gelişmeler oldukça olumlu olarak değerlendirilebilse de devlet düzeyindeki yakınlaşmanın yöneticilerin şahsi ilişkileriyle perçinlenmesi çabalarının olumsuz sonuçlar doğurma ihtimaline açık kapı bıraktığı gözlemlenmiştir. Nitekim Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişim, kimi tutarsızlıkları da beraberinde getirmiştir. 2015 yılında Suriye sınırında Rus uçağının düşürülmesi hadisesinden hemen sonra Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlıkça uçağın düşürülmesi emrine sahip çıkılması yine bir tez canlılık göstergesi olmuştur.²⁰⁰ Uçak düşürme hadisesinin sonucu ise Rusya ile ciddi bir kriz yaşanması olmuştur. Buna mukabil Türkiye'nin tarihsel tecrübelerinden ders çıkararak bu krizi atlatma konusunda soğukkanlı bir tutum içine girdiği ve kısa zaman sonra ilişkileri normalleştirdiği de gözlemlenmiştir. Öyle ki, 2016 yılının Aralık ayında cereyan eden ve en az uçak düşürme hadisesi kadar etkili olabilecek olan Rus büyükelçisine suikast düzenlenmesi hadisesini Türkiye, Rusya ile bir kriz yaşamadan atlatabilmiştir.²⁰¹

Charlie Hebdo mizah dergisine yönelik terörist eylem karşısında Fransa'daki liderler yürüyüşe Türkiye'nin Başbakanının katılması konusu da bir nevi tez canlılık örneği teşkil etmiştir. Dini değerlere saygısızlığıyla

²⁰⁰ Rusya ile yaşanan uçak düşürme krizinin duygular üzerinden bir tahlili için ayrıca bkz.: Özlük, a.g.e., s. 68-77.

²⁰¹ Bu gelişmede 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe teşebbüsünün ve FETÖ'nün muhatap olunan devletlere doğru bir şekilde anlatılmasının önemi büyüktür.

meşhur olan bir dergiye yönelik de olsa, gerçekleşen bir terör eylemiyse eğer bunun kınanması kadar doğal bir konu yoktur. Fakat aynı süreçte Türkiye’de arka arkaya yaşanan terör eylemlerine karşı Batılı devlet liderlerinin ya tepkisiz kalmaları ya da sadece sözde kınama gerçekleştirmeleri söz konusudur. Keza Türkiye’nin yıllarca mücadele ettiği PKK terör örgütünün mensup ve yandaşlarının Fransa gibi ülkeler tarafından himaye edildiği de bilinen bir gerçekken böyle bir duyarlılık gösterisinde bulunmanın Türkiye için bir getirisi olmamıştır. Charlie Hebdo’ya yapılan saldırının hemen gününde kınanması normal bir dış politika hamlesidir. Keza olayın faileri henüz ortada yokken ve kimse henüz İslami yapılanmaları hedef göstermemişken Türk makamlarından gelen açıklamalarda bu saldırının İslâm’la bağdaşır bir tarafının olmadığına dile getirilmesi de önemli bir tutum olarak dikkat çekmiştir. Bununla birlikte başbakanın Fransa’da yapılan yürüyüşe katılması yanlış bir davranış olmamakla birlikte bir fevriyet, bir tez canlılık göstergesi olarak dikkat çekmiştir.

Günümüzde sosyal medyanın da zaman zaman dış politikada etkili olabildiği görülmektedir. 2018 yılı içinde sık sık Doğu Türkistan üzerinde yapılan kimi sosyal medya paylaşımları dışişleri yetkililerinin de dikkatini çekmiştir. Çin Hal Cumhuriyeti’nin (ÇHC) Uygur halk ozanı Abdürrehim Heyit’i idam ettiğine dair sosyal medyada çok sayıda paylaşımın yapılmasından sonra Türk dışişleri bakanlığının yapmış olduğu yazılı açıklamaya karşılık Çin devlet medyası Abdürrehim Heyit’in sağ olduğunu gösteren bir video yayınlamıştır. Türkiye’yi devlet düzeyinde bir hataya zorlayan ve duyarlı vatandaşları da buna vesile kılan teyitsiz bir manipülasyonun resmî makamlarca gündeme getirilmesiyle Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında çokça örneğine rastlanılan tez canlı politikalarına bir yenisini daha eklemiş gibi bir görüntü sergilemiştir. Bununla birlikte, bakanlıkça yapılan açıklamanın münferit bir olayı değil, yıllardan beri Doğu Türkistan üzerinde ÇHC’nin uygulamalarını dile getirmesi, diğer yandan açıklamanın bizzat dışişleri bakanına değil sözcü sıfatındaki bir isme ait olması, bu konuya temkinli yaklaşıldığını göstermiştir. Nitekim ÇHC’nin tepkisi sadece video yayınlamakla sınırlı kalmıştır. Fakat Türkiye’nin ÇHC karşısında Uygur Türkleri ile ilgili bundan sonra yapacağı açıklamalara da bir şerh düşülmüştür. Yani bundan sonra Doğu Türkistan’a devlet düzeyinde gösterilecek olan duyarlılık ve tepkilere karşı ÇHC’nin, Türkiye’nin asılsız haberlere itimat ederek hareket ettiğini söyleyerek karşılık vermesi muhtemeldir. Türkiye’nin özellikle son 10-15 yıldır daha belirgin bir şekilde uyguladığı insani diplomasi²⁰² ve mazlum

²⁰² “İnsani diplomasi” kavramı ve Türk dış politikasındaki uygulamaları hakkında teferruatlı bir çalışma için bkz.: Orhan Battır, *İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2017.

milletlerin yanında duran dış politikasına gölge düşürebilecek bir gelişme olması bakımından bu yaklaşım bir tez canlılık olarak değerlendirilmelidir.

Soğuk Savaş yıllarından bugünlere kadar tez canlılık olarak nitelendirilebilecek çok fazla hadise bulunmakla birlikte en dikkat çekici ve sonuçları itibariyle sarsıcı nitelikteki bazı örnekler burada sıralanmıştır. Peki, her fevri hareket bu tasnife girer mi? Aşağıda tez canlı gibi görünen ama öyle olmayan kimi dış politika örnekleri verilerek bu tasnifin ince ayırımına dikkat çekilmiştir.

Tez Canlılık Olarak Değerlendirilemeyecek Durumlar

Dış politikada tez canlılığın fevri ve hissi olması, rasyonalitesinin sorgulanır nitelikte olması gibi özellikleri bulunmakla beraber çıkar odaklı olmayan ve değerlere dayanan, dolayısıyla bazen rasyonalite ile açıklanması da mümkün olmayan kimi dış politika hamlelerinin böyle bir görüntü vermekle birlikte tez canlılık olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bizzat devlet düzeyinde izlediği ya da sivil toplum kuruluşlarını desteklediği kimi yardım politikaları, bu bakımdan yukarıda da zikredilen insani diplomasi ya da yumuşak güç gibi kavramlarla ifade edilebilen politikalardır.

Soğuk Savaş dönemindeki kimi dış politika gelişmeleri fevri ve hissi bakımdan tez canlı dış politika örneği gibi bir görüntü vermektedir. Bunun en açık örnekleri Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmelerdir. 1963 yılının sonunda Kıbrıs'ta yaşanan olaylar karşısında Adaya müdahil olma kararı veren Türkiye'nin 1964 yılında Johnson Mektubu ile karşılaşması, acele karar verilmiş olması ve ABD'den tehdit almak gibi bir sonuç vermesi bakımından bir tez canlılık örneği gibi durmaktadır. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının arkasında garantörlük gibi meşru bir gerekçe vardır. Ayrıca bu müdahalenin gerekçesi de Adadaki Rum çetelerinin işlediği cinayetlere bir son vermek olmuştur. Yani çıkar elde etme amacıyla değil, insani anlamda bir müdahalede bulunulması söz konusudur. Bu hareketin sonucunda karşılaşılan Amerikan tavrı ise umulmadık bir sonuç olmakla birlikte, Türkiye'nin bel bağladığı Batı ittifakının liderinin Türkiye'yi yalnız bırakabileceğini göstermiş, dolayısıyla tek yönlü dış politikayı sorgulayarak çok yönlü bir dış politika arayışına girilmesine vesile olmuştur.²⁰³

²⁰³ Türk dış politikasının 1960'lı ve 70'li yıllarının "Çok yönlü dış politika" kavramıyla değerlendirildiği birçok kaynak bulunmakla beraber, 2000'li yıllarda izlenen dış politikayı da bu çerçevede değerlendirme eğiliminde olan akademisyenler de söz konusudur. Örneğin bkz.: Kürkçüoğlu, "Çoklu Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişlerinde Var", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt I, Der. Habibe Özdal v.d., Ankara, USAK Yay., 2009, 21-47.

1974'te Kıbrıs'a düzenlenen her iki müdahale de bu minvalde değerlendirildiğinde tez canlılıktan uzaktır. İlk müdahale kararı BM kararlarına uygun olarak ve garantörlük çerçevesinde verilmiş, neticesinde dünya kamuoyunda olumlu karşılanmıştır.²⁰⁴ Fakat uluslararası kamuoyunda tepkilere neden olan ikinci müdahale kararı verilirken de, 10 yıl önceki Johnson mektubunun unutulmuş olmadığı açıktır. Yani Kıbrıs çıkarması yapılırken bunun arkasından gelebilecek Amerikan ambargosunun kestirilemediğini söylemek güçtür. Türkiye, 1964'ten 1974'e kadarki süreçte Türkiye'nin Batı ittifakını mutlaklaştırmayı sorguladığı, çok yönlü bir dış politika arayışı içinde olduğu bilinmektedir. Keza Kıbrıs konusu da 1950'li yıllardan beri Türkiye için en hassas konulardan biri haline gelmiştir. İkinci müdahalenin Batı ittifakı adına önemli zarar olarak nitelendirilebilecek sonuçlarının göze alınması tez canlılıkla ifade edilemeyecek bir konudur. Nitekim bu müdahalelerin insani niteliği itibariyle uzun vadede Türkiye'ye zarar getirmediği, Kıbrıs konusunda hassasiyet göstermenin Türk dış politikasının daha bağımsız bir seyir izlemesi açısından da olumlu sonuçları olduğu da bilinen gerçeklerdir. Örneğin 1975 yılından itibaren uygulanan Amerikan ambargosunun bir olumlu sonucu da Türkiye'nin kendisine ait silah sanayisini yeniden geliştirmeye çalışması olmuştur.²⁰⁵

Kıbrıs konusundaki girişimler Soğuk Savaş yıllarının tez canlı olmayan istisnai örneklerini teşkil etmektedir. Bir diğer tez canlılık izlenimi veren mesele ise Türkiye'nin Avrupa Topluluğu/Birliği'ne (AB) üyelik başvuruları ve genel anlamda AB politikalarıdır. Batılı bir devlet olarak kendini gören ve Batılı her organizasyonda yer almaya çabalayan, bu çerçevede rasyonaliteden uzak bir çıkarıcılık izlenimi veren Türkiye'nin AB politikalarının kimi safhalarda gerçekten de tez canlılık gösterdiği bilinmektedir. Bunun en somut örneği, 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasının Tansu Çiller tarafından AB'ye giriş kapılarını sonuna kadar açtığı şeklinde yorumlanması olmuştur.²⁰⁶ Bu anlaşmanın Türkiye'ye olumlu bir getirisinin olmadığı, ayrıca Birliğe girme konusunda bir adım niteliği de taşımadığı, bundan sonraki süreçte çok net bir biçimde görülecektir. Bunun gibi kimi gelişmeler Türkiye'nin AB kapısında oyalanması gibi yorumları beraberinde getirirse de, aslında AB ile üyelik müzakerelerinin bir şekilde sürdürülüyor olmasının

²⁰⁴ Balcı, a.g.e., s. 138-141.

²⁰⁵ ASELSAN'ın 1975 yılında, yani ABD'nin silah ambargosu uyguladığı zaman dili kurulması bu bakımdan anlamlıdır. <https://www.aselsan.com.tr/tr-tr/hakkimizda/Sayfalar/Tarihce.aspx>, e.t. 01.04.2019.

²⁰⁶ https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/01/30/gumruk_birliginin_bedelini_agir_oduyoruz, e.t. 29.03.2019.

özellikle Batı eksenli politikalarda tek yönlülüğe alternatif olması bakımından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Zira AB üyesi devletlerin NATO kapsamında ABD ile ittifak halinde olmakla birlikte, Birliğin ABD hegemonyasına karşı bir alternatif olma çabası içerisinde olduğuna dair yorumlar özellikle günümüzde sıklıkla gündeme gelmektedir.

AB'nin bugünkü uluslararası sistemde ne kadar güç merkezi olduğu tartışma konusudur. Özellikle Brexit sonrası İngiltere'nin eksikliğiyle gücünün tartışılır hale geleceği, dolayısıyla Almanya ve Fransa gibi AB'nin amiral gemisi devletlerin yeni yollar aradığı da bir gerçektir. Bununla birlikte Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında ve daha sonraki süreçte salt Batılı kimliğini pekiştirmek için bu organizasyona dâhil olmayı amaçlamadığı, farklı güç merkezleri arasındaki dengelerden yararlanmak adına AB ile üyelik müzakereleri yürüttüğü yorumu yapılabilmektedir. Bugün de bu müzakerelerin hem AB hem de Türkiye tarafından tamamen stratejik olarak değerlendirildiğine şüphe yoktur. Keza AB ile üyelik müzakerelerinin Türkiye'nin modernleşme sürecine katkı sağladığını söylemek mümkündür. AB'nin öne sürdüğü birçok kriterin yerine getirilmesinin ve bu çerçevede gerek ekonomik gerekse yapısal reformları gerçekleştirmenin Türkiye'nin büyümesinde ve kalkınmasında önemli rol oynadığı da kabul edilmelidir. Başka bir deyişle, zaman zaman tez canlılık gibi bir görüntü verse de Türkiye'nin AB politikalarının uzun vadede kendisine çıkar sağladığı, bu politikaların pek de umulmadık sonuçlar vermediği görülmektedir.

Kuşkusuz Türk dış politikasında yakın zamanda meydana gelen ve tez canlılık gibi görünen en belirgin örnek 2009 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos zirvesindeki "One minute!" çıkışıdır. Zirvede katıldığı oturumda kendine verilen konuşma süresinin kısıtlandığı, buna mukabil İsrail cumhurbaşkanı Şimon Perez'e fazla süre verildiği için tepki gösteren Erdoğan'ın tavrı ilk bakışta fevri bir hamle olarak gözlemlenmiştir. Buna mukabil Erdoğan'ın konuşmasına bakıldığında sadece verilen süreyle ilgili bir tepkisinin olmadığı, İsrail'in Filistinlilere karşı uygulamalarına dair bir tepkiyi dile getirdiği ve Zirve'de bir çifte standardın uygulandığını söylediği görülmektedir. Fevri bir çıkış gibi görülen bu davranışın muhtemel sonuçlarının Türkiye açısından olumsuz olabileceğine dair görüşler ortaya çıkmış olsa da yaşanan durum bunun tam aksinin gerçekleştiğini göstermiştir. Zira Erdoğan'ın çıkışı Batı dünyasına ve özellikle İsrail'e karşı tepkili milletlerin büyük desteğini sağlamıştır. Ayrıca daha sonraki yıllarda Türkiye'nin dile getireceği "dünya beşten büyüktür" gibi söylemlerin uluslararası arenada destek bulmasında buradaki tavrın etkisi de yadsınamaz.

Bu çıkıştan sonra ve İran'ın nükleer çalışmalarıyla ilgili olarak Türkiye'nin bulunduğu girişimler sonucunda Türkiye'de yaşanan "eksen kayması" tartışmaları, Türkiye'nin Batı ekseninden uzaklaşarak dış politikada bir boşluğa düşeceği gibi yorumları getirmiştir. Keza bu tartışmalar bugün dahi Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi ve NATO konseptinden farklı bir silahlanma yoluna gidilerek S400 füzelerinin alınması gibi anlaşmaların yorumlandığı zeminlerde yer yer gündeme gelebilmektedir. Ancak bu çıkışın özellikle Müslüman ülkeler nezdinde olmak üzere uluslararası kamuoyunda prestij kazandıran bir davranış olduğu, ayrıca iç kamuoyunda da ciddi destek göyerek seçmen kitlesi üzerinde önemli bir etki sağladığı bilinmektedir.

Keza Türkiye'nin "One Minute" çıkışından sonra, aslında 1 Mart 2003 tezeresiyle başlayan ABD'den bağımsız politika gütmeye temayülü daha da belirginleştirmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde girilmiş olan ve türlü tez canlılıklarla Türkiye'yi Batı eksenine tek yönlü olarak bağlayan NATO konseptindeki politikalarından uzaklaşarak kendi eksenini oluşturmaya başlaması bakımından da Türkiye için 2009 yılının bir milat olduğunu dahi söylemek mümkündür. "One Minute" çıkışının herhangi bir çıkarı gözetmemesi, bizatihi zulme karşı bir duruş sergilenmesi bu eylemi gerçekleştireni muteber kılmıştır. Dolayısıyla tez canlılık olarak görülebilecek olan bu hesapsızlık ya da fevriyet, aslında şahsiyetli bir duruşun sembolü halini aldığı için tam tersine olumlu sonuçlar doğurmuştur.

15 Temmuz 2016 Tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrası askeriye de yaşanan ihraçlardan sonra, yani Türkiye'nin bir dış operasyon yapabilmesinin olanaklarının kısıtlı olabileceği düşünülen bir sırada başlatılan Fırat Kalkanı operasyonu ve devamındaki operasyonlar, ilk etapta aceleyle verilmiş kararlar gibi görünmektedir. Buna mukabil bu operasyonların başarılı bir seyir izlemesi ve Türkiye'nin kararlı duruşu, gerek Batılı devletler nezdinde, gerekse Rusya ve Arap ülkeleri nezdinde itibarını artırmıştır. Daha önceleri Suriye'de DEAŞ gibi terör örgütleriyle işbirliği yapmakla suçlanan Türkiye'nin müdahalelerinden sonra Suriye'de mezkûr örgütün etkisinin son derece azalması, Türkiye'nin saha kabiliyetini göstermesi bakımından kendisine karşı olan PKK gibi terör örgütlerine ve onları destekleyenlere karşı da bir mesaj niteliğinde olmuştur.

Sonuç

Kısa vadeli ve her yönüyle düşünülmemiş, aceleyle ve hissi olarak karar verilmiş, muhatapların, dost ya da düşman olarak görülen diğer aktörlerin hamlelerinin hesaba katılmadığı, umulmadık sonuçlar verebilen ve manipüle edilmeye çok müsait dış politika davranışlarını tez canlı olarak tanımlamak mümkündür. Rasyonalitesi düşük fakat küçük çıkarlar peşinde olan tez canlı dış politikanın Türk dış politikasının yakın tarihinde fazlaca görülmesi, bunun adeta Türk diplomasisinin bir alışkanlığı halini aldığı izlenimi vermiştir. Söz konusu tez canlılıkta en belirgin etken aslında kendi diplomasi geleneğinden uzaklaşarak Batı eksenli dış politika izlenmesi olmuştur. 1960'lı yıllar itibariyle izlenen çok yönlü dış politika anlayışının ve 2000'li yıllardan itibaren yine çok yönlülüğe benzer, fakat Soğuk Savaş şartlarına göre daha bağımsız olarak geliştirilen dış politikanın, Türkiye'nin tez canlılıktan uzaklaşmasında önemli rolü olduğu görülmektedir.

Günümüzde Türkiye'nin tez canlı olarak nitelendirilebilecek dış politika örnekleri oldukça azalmıştır. Bu bakımdan Soğuk Savaş şartlarında kronik bir hal alarak yakın döneme kadar Türk dış politikasının adeta karakteristik bir özelliği halini alan ve Türkiye'yi tez canlı devlet pozisyonuna sürükleyen bu durumun geride kaldığı söylenebilir. Bunda dış politikada Batı ekseninden bağımsızlaşan bir dış politika anlayışının hâkim olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca tarihsel tecrübelerden alınan dersler Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika konusunda belli bir olgunluğa erişmesini sağlamıştır.

Bununla birlikte tez canlılık her an kendisini gösterebilecek bir potansiyele sahiptir. 2010'lu yıllarda Türkiye'nin izlediği dış politika genel itibariyle soğukkanlı ve temkinli olmakla birlikte zaman zaman tez canlılığa varan hamlelere de sahne olmuştur. Özellikle Suriye gibi Türkiye'yi çok daha yakından ilgilendiren meselelerde gündem ve dinamikler çok hızlı bir şekilde değişiklik gösterebilmektedir. Burada tez canlılığa düşmemenin yolu ise söz konusu hızlı değişimi çok iyi takip eden, uluslararası aktörlerin çıkar ve hesaplarını iyi okuyabilen, diğer yandan yalnızca güncel gelişmeler üzerinden değil tarihsel tecrübeleri de her daim göz önünde bulunduran ve kendi geleceğine vakıf bir diplomasi anlayışının dış politikaya hâkim olmasıdır.

Bibliyografya

- Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.
- Aras, Bülent. Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997.
- Balcı, Ali. Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2013.
- Battır, Orhan. İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Konya, Çizgi Kitabevi, 2017.
- Bozdağlıoğlu, Yücel. Turkish Foreign Policy and Turkish Identity, A Constructivist Approach, New York ve Londra, Routledge, 2003.
- Criss, Nur Bilge. "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı: 34 (Yaz 2012), ss. 1-28.
- Deringil, Selim. Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- Efegil, Ertan. Dış Politika Analizi Ders Notları, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2018.
- Gönlübol, Mehmet v.d. Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1990, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, 1974.
- Hanioğlu, Şükrü. "Ortadoğululuk"tan "Batılılık"a Kimlik Serüvenimiz, Sabah, 07.05.2017.
- Holsti, Ole R. "Theories of International Relations: realism and Its Challenge", Charles W. Karasapan, Celâl Tevfik. "Kıta Çin'ini Tanınamız Üzerine", Orta Doğu, Sayı: 112, Ağustos 1971.
- Kerr, Malcolm H. The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970, Londra ve New York, Oxford University Press, 1971.
- Koçaş, Sadi. "Türk - Arap Dostluğuna Sabotaj Mı?", Orta Doğu, Sayı: 43, Kasım 1965 s. 7-8.
- Kürkçüoğlu, Ömer. Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sevinç Matbaası, 1972.
- Kürkçüoğlu, Ömer. "Çoklu Bir Dış Politika İzleyebilecek Birikim ve Maharet Dışişlerinde Var", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt I, Der.: Habibe Özdal v.d., Ankara, USAK Yayınları, 2009, 21-47.
- Machiavelli, Niholo. Prens, Çev.: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Matiç, Uğur. "Orta Doğu Dergisi (Nisan 1961 - Aralık 1973)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul-2010.

- Matıç, Uğur. "Türk Dış Politikasının Batı Yönelimi: NATO Üyeliği", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (ESBA)*, Ocak 2018 Cilt: 9 Sayı: 1; http://www.esba-dergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=171&Itemid=71.
- Özlük, Erdem. *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016.
- Reiter, Dan. "Learning, Realism and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, Cilt 46, No: 4, 1994, ss. 470-526.
- Schmitt, Carl. *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev.: Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2002.
- Schmitt, Carl. *Siyasal Kavramı*, Çev.: Ece Göztepe, İstanbul, Metis Yayınları, 2006.
- Sever, Ayşegül. *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958*, İstanbul, Boyut Kitapları, 1997.
- Snyder, Richard C. v.d., *Decision-Making as a Approach to the Study of International Politics*, Palgrave Macmillan, 2002.
- Verba, Sidney. "Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International System", James N. Rosenau (Ed.), *International Politics and Foreign Policy, a Reader in Research and Theory*, New York, The Free Press, 1969, ss. 217-231.
- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal. "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 1950-1960", *History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, ss. 67-98.
- "Bayar'la Mutabık Değiliz", *Akis*, Sayı: 79, 12 Kasım 1955, s. 5.
- "Kıbrıs: Rey Alışverişi", *Akis*, Sayı: 178, 5 Ekim 1957, ss. 12-15.
- "Birleşmiş Milletler: Cezayir Meselesi", *Akis*, Sayı: 145, 16 Şubat 1957, s. 17-18.
- "Türkiye ve Arap Âlemi", *Akis*, Sayı: 146, 23 Şubat 1957, s. 15.
- "Takdim", *Orta Doğu*, Sayı: 6, Eylül 1961, s. 1.
- Milliyet*, 15.12.1958.
- <https://www.aselsan.com.tr/tr-tr/hakkimizda/Sayfalar/Tarihce.aspx>.
- <https://history.blog.gov.uk-/2016/04/07/lordpalmerston/>.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-onemli-mesajlar-21386210>.
- https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/01/30/gumruk_birliginin_bedelini_agir_oduyoruz.

A IMPETUOSITY PROBLEM IN TURKISH FOREIGN POLICY

“Impetuosity” is a term used for hasty people who act with their feelings rather than logic. Although some people are more likely to have this characteristic, it is possible for any person to be restless under the influence of various factors. In general, it is probable that the person who acts restlessly supposes to make a quick and sensible decision, but there is a miscalculation in his or her logic. Factors such as an inability to correctly interpret human relationships, being reactive, and believing quickly can be effective in the emergence of this feature.

States are, from time to time, impetuous in their foreign policies as well. Therefore, impetuosity stands out as an exceptional case against the assumption that states behave rationally in international relations, which is a generally accepted thinking by many of the approaches in the discipline of International Relations. Nevertheless, impetuosity can often be experienced in the foreign policies of several states. For instance, it is highly probable that states that show an emotional and impulsive reaction to international developments, respond to a threat directed against them immoderately, cannot accurately interpret the message of friendship from another state, and adopt a policy even without calculating the motives of their interlocutors. As can be understood from these examples, the potential of showing a sign of impetuosity is higher for states that cannot read international relations correctly, the diplomatic tradition of which is not mature enough or the foreign bureaucracy of which have problems.

In this research, Turkey’s impetuous decisions can be evidently seen in its foreign policy steps, especially towards the Middle East, which since the early Cold War years are problematized. As a country with a state tradition and, thus, diplomatic tradition from far in the past, Turkey’s impetuous attitude resulted from the fact that it pursued Western-oriented policies. Due to the Soviet threat that it felt very closely in the aftermath of the Second World War, Turkey approached the U.S. and Western countries, struggled to be a part of the NATO alliance, and these are very rational steps. However, assigning meanings to this alliance on the ground of the Western identity as a result of the modernization process led Turkey to misinterpret the international system and the motives its interlocutors had and acted with. The Turkish perception that the Soviet policies constituted major threats to Turkey’s foreign policy towards the Middle East and the Balkans in the 1950s and the

role Turkey assumed in the region as if it was the representative of the West prompted Turkey to show signs of impetuosity in some of its steps. The concrete examples of this very phenomenon may be observed in Turkey's efforts to convince the Arab countries to join the Baghdad Pact during its establishment, its inability to grasp which motives Yugoslavia and Greece adopted in their approach to the Balkan Pact, the crisis Turkey experienced with the Soviet Union over Syria in 1957, and eventually in its unfortunate attitude towards the Algerian issue in order to act on the basis of the Western alliance during the UN voting. The proofs of impetuosity in these examples should be noted to have yielded negative results in the short and the long terms. Therefore, it is possible to argue that being restless in international relations leads to unexpected results.

Becoming a chronic habit in Turkish foreign policy in the 1950s, the impetuosity continued in the later years of the Cold War and even manifested itself with various examples in the 1990s and 2000s. However, it has been observed that Turkish diplomacy learned lessons from its past mistakes. For example, to recognize the Syrian regime in 1961 was seen to be a result of being restless and Turkey became more cautious in its future steps of recognition towards other countries. As seen in the examples of the TRNC and Kosovo, Turkey used the rapid recognition as a strategic move in the following years and acted more carefully regarding the recognition of others (such as considering the Russian factor in recognition of the Turkic Republics leaving the Soviet Union). However, some examples of impetuosity stemming from the fact that Western orientation has been effective in Turkish foreign policy for a long time can be seen even in the 2010s. However, moving away from the Cold War mentality in the diplomatic sense, today we can say that Turkey has freed itself from at least being a state showing signs of chronic impetuosity.

An attempt is also made to explain the foreign policy moves that seem to be restless but cannot be put into this category, this being done here through examples from Turkish foreign policy. Although the effects of the Western-oriented policies towards the European Community during the Cold War years, acting not in line with the international community during the 1974 Cyprus peace operation, and leading to the perception that Turkey acted emotionally in that case came into question, it has been explained that these issues cannot be explained through impetuosity. For, even though the European Community policies may be considered within the scope of the

Western orientation, they are the products of Turkey's foreign policy to benefit from the balances between the great powers. Likewise, the Cyprus issue was also a matter of being a party as a guarantor state since 1959 and has remained an extremely sensitive issue due both to Turkey's historical and cultural ties to the island. Indeed, Northern Cyprus is a Turkish state and this is the most legitimate justification for Turkey to use the area for its drilling operations in the Mediterranean. The most prominent example, which seems to be a move that is emotional and impulsive and was taken without questioning the rationality thereof and is thought at first sight as an example of impetuosity, was undoubtedly the "One Minute" outburst of Recep Tayyip Erdoğan at Davos Summit in 2009. Nevertheless, this movement was seen to be a justifiable reaction, it stood out as a result of emotion, and it situated Turkey in the position of being a country that acts independently in the international arena and articulates the feelings of other countries, as well as making Turkey encounter some unexpected consequences. In this research, considering that the axis shift discussions in which the Western-oriented foreign policy, seen as the responsible factor for the restless character of the Turkish foreign policy, is approached having taken place after this outburst, it is necessary to consider the "One Minute" outburst as a foreign policy move away from the impetuosity.

Sectarianization of Identity and Nation Building in Saudi Arabia

Abstract

The Kingdom of Saudi Arabia was founded on 23rd September 1932 by the strategic amalgamation of dual kingdoms of Hejaz and Najd under Ibn Saud. Like all nation building paradigms, there are some prominent nation building tenants of the Saudi Kingdom as well. This paper is an analysis of the historical foundation of the Kingdom of Saudi Arabia as a nation and locates the role of sectarianization of identity in hindering the recent initiatives of rebuilding the Saudi nation state, by modernizing its economy and cultural space. The study is a brief examination of how the sectarian political biases were exercised in the country's formative years, and the departure point of sectarianization in Saudi Arabia. The article also takes a case study of one of the sects in Saudi Arabia; the Ismailis of Najran and it moves on to briefly explain the international norms and standards making thorough reflections on sectarian discrimination inside the country. Lastly, the article also delves into the consequences of sectarian politics as a roadblock in nation building in Saudi Arabia.

Keywords: Sectarianization, Kingdom of Saudi Arabia, Nation Building, Ismailis of Najran.

Zeba Khan

PhD Student, Ankara
Yıldırım Beyazıt University,
Department of International
Relations

Suudi Arabistan'da Kimlik ve Ulus İnşasının Mezhepselleşmesi

Öz

Suudi Arabistan Krallığı 23 Eylül 1932'de Hicaz ve Necid ikili krallıklarının İbn Suud liderliğinde stratejik olarak birleştirilmesiyle kurulmuştur. Bütün ulus inşası paradigmaları gibi, Suudi Krallığı'nın da bazı önemli ulus inşa mutasarrıfları bulunmaktadır. Bu makale, bir millet olarak Suudi Arabistan Krallığının tarihî kuruluşunu incelemekte ve kimliğin mezhepselleşmesinin, ekonomik ve kültürel alanda modernizasyona giden Suudi ulus devletinin son süreçte yeniden inşa girişimlerinin engellenmesindeki rolüne odaklanmaktadır. Çalışma, mezhepçi siyasi önyargıların ülkenin oluşum yıllarında nasıl uygulandığının ve Suudi Arabistan'daki mezhepselleşmenin çıkış noktasının kısa bir incelemesidir. Makale ayrıca Suudi Arabistan'daki tarikatlardan biri olan Necran İsmailileri üzerine vaka incelemesi yapmakta ve daha sonra ülke içindeki mezhepsel ayrımcılığa ışık tutarak uluslararası norm ve standartları kısaca açıklamaktadır. Son olarak, makale ayrıca, Suudi Arabistan'daki ulus inşasının önünde bir engel olarak mezhepçi siyasetin sonuçlarını da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezhepselleşme, Suudi Arabistan Krallığı, Ulus İnşası, Necran İsmailileri.

مذهبية بناء الدولة والهوية في المملكة العربية السعودية

الملخص

أسست المملكة العربية السعودية عبر اتحاد استراتيجي بين مملكتي الحجاز ونجد على يد الملك ابن سعود بتاريخ 23 أيلول سبتمبر 1932. وكما في نماذج انشاء الدول القومية كان لانشاء المملكة السعودية تصرفات مهمة في انشاء الدولة. تقوم هذه المقالة على دراسة التأسيس التاريخي للمملكة العربية السعودية ومذهبية الهوية، وتركز على دور ذلك في إعاقه مسير المملكة نحو الحداثة في المرحلة الأخيرة وخطوات الانشاء من جديد في مجالات الاقتصاد والثقافة. الدراسة عبارة عن كيفية تطبيق السياسة المذهبية في مرحلة التأسيس ونقطة الخروج من المذهبية في المملكة العربية السعودية. كما تعمل الدراسة على اجراء دراسة ظاهرة على احدى الطرق في المملكة وهي طريقة اسماعيلي نجران، ومن ثم نقوم بتسليط الضوء على التفرقة المذهبية في البلد وتوضيح المعايير والأعراف العالمية. وفي النهاية تقوم الدراسة أيضا بالحديث عن نتائج السياسة المذهبية على أنها عائق أمام تأسيس الدولة في المملكة العربية السعودية.

الكلمات المفتاحية: المذهبية، المملكة العربية السعودية، تأسيس دولة، اسماعيلي نجران.

Introduction

In 1932, Al-Saud in his political ambition brought together what we today know as the Kingdom of Saudi Arabia. The kingdom has its high sovereignty and prestige due to the location of Mecca and Medina inside it. These two historical cities are the birthplace of the religion 'Islam'. As the making of the Saudi regime has the Saud family in the centre, so is their narrative one of legitimacy to sovereignty. Joseph Nevo explains, "the use of religion by the royal family to consolidate a Saudi national identity, in turn will constitute an additional attribute for the legitimacy of the ruling dynasty."²⁰⁷ What is the national identity of the Saudi's: what does it mean to be Saudi? According to the definition given by Benedict Anderson²⁰⁸ on nationalism, it is an imagined or primitive affiliation people of a particular area imbibe upon in order to develop belongingness to that particular region. This creates a nation with the help of cartography or mapping, particular national religion in (Saudi Arabia's case: Sunni Islam), a particular official language along with other paraphernalia's of the imagined community of one nation. In the case of Saudi Arabia the very beginning of the imagined idea of on Saudi state in its heart contains the value of a Sunni Wahhabi Muslim Country.

In 1932, King Abd al-Aziz (Ibn- Saud), the founder of the Kingdom of Saudi Arabia stated that the two most important features for the people of the Saudi Arabia were religion 'Islam' and the "right inherited from our fathers" (Ameen 1993; as quoted in Ibn Saud's speech.). The sole legitimacy of the Al-Saud family has to do exclusively with religion along with tribal allegiances (Nevo, 1998; Mohan, 2019). The national identity criteria for the people of Saudi Arabia is not only limited to being practising Muslims but also it has to do with the un-compromised loyalty to the House of Saud. Now, this latter portion of the bargain is problematic when it comes to the other sects in the Saudi Arabia, for example the Ismailis of Najran, a scattered population of Shia's in Eastern Province. This paper brings together this conflict of sectarianization along the lines of a nation building paradigm.

Nevo argues, that the idea of Arab Nationalism has negatively affected the reach and classification of Ummah; and at the same time, the emergence of nation-states has further narrowed that space. He explains that this has hap-

²⁰⁷ Joseph Nevo, "Religion and National Identity in Saudi Arabia," *Middle Eastern Studies*, 1998, vol.34, no.3, p.34, chromeextension://oemmnndcblldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00263209808701231?needAccess=true

²⁰⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso: London, 1983).

pened because the collective identity formation in the Middle East evolved around three parallel yet distinct realms. It includes; first the general Islamic identity; second, the identity of an individual as an Arab (Arab Nationalism, Pan-Arabism); and third, the local and national identity. The third realm is one where local identities including sectarian identity play a very important role. Here the divergences and distinctions are narrow and context specific in nature. This has not only highlighted the Muslim multiple identities but has also revived the debate on “what makes Ummah”? In the case of Saudi Arabia, it could be stated that the country and especially the ruling regime derives its legitimacy from the Wahhabi branch of Sunni Islam. This national identity, in turn, has also created a subtle sense of hierarchy where other sects of Islam are seen as inferior. The article highlights the presence of sectarian policies in the Saudi Arabia and the rationale of discriminatory practice which is also a part of the survival strategy glued together with the purposefully intended political identity formation shielding the legitimacy of the al-Saud family as the sole sovereign of the state. In other words, “religion (primarily the Wahhabi version of Sunni Islam) has played a prominent role not only in moulding the individual’s private and collective identities but also in consolidating national values”²⁰⁹.

Mamoun Hamza al-Fandy states, “Arabia is a state but not a nation. Using Islam as its source of legitimacy, the nation (umma) is more outside the state boundaries of Saudi Arabia than inside it”. In the case of Saudi Arabia, it is Islam that has undergone modifications and adjustments, not the state.²¹⁰ Because of its monopoly of power and resources and its need to maintain exclusive authority, the state does not tolerate an autonomous religious domain that may compete with it for the loyalty of the citizens. His argument is that the state has not made adjustments to become more Islamic, instead Islam has re-shuffled itself to become more statist.²¹¹ This has happened because the first two factors including the ‘Islamic identity’ and the ‘Arab identity’ both are insufficient in creating and defending the nature of statehood of Saudi Arabia. The only resort which is left is the making of a distinct identity specific to the people of Saudi Arabia. It is not a unique phenomenon utilised by the Saud family alone. Historically speaking, in the case of India, when the tribal herdsmen populations did not find their place inside the Verna system (four fold caste system), they instead appointed Brahmans (local

²⁰⁹ Nevo, *op.cit.*, p.35.

²¹⁰ Mamoun Hamza al-Fandy, “State Islam and State Violence: The Case of Saudi Arabia” (Ph.D., Southern Illinois University, 1993), p.41.

²¹¹ *Ibid.*, p.32.

priests) to write their genealogy connecting their lineage to the sun or the moon. Religious priests were appointed to build a lineage with the Gods (Sun and Moon) and therefore derive specific legitimacy as the mandate of heaven to rule. This was called as Rajputisation under subtitles of “Suryavansha” or “Chandravansha”.²¹²

The Concept of Nationalism and the Case of Saudi Arabia

What is nationalism? In textbook understanding, the concept of nationalism is categorised as primordial nationalism, socio-biological nationalism and modern nationalism. The advocates of primordial nationalism believe that nationalism as an entity has existed throughout history; nation as perennial. Political theories including John Armstrong and Anthony D. Smith advocate continuity from nation (ancient ethnic communities) to nationalism of modern nations.²¹³

Benedict Anderson’s definition of the nation focuses on an “imagined political community” emphasizing imagination and sovereignty.²¹⁴ Annals historian, Immanuel Wallerstein points out, “the nation hinges around one of the basic structural features of the world economy”, that is, “the political superstructure of this historical system, the sovereign states that form and derive from the interstate system.”²¹⁵ According to Wallerstein nations derive from the political structuring of the world-system; he gives more focus on world economy and the forces of capitalist world economy.²¹⁶ Ernest Gellner defines nationalism in context of the impact of industrialization, class competition along with these, the impact of language and education. He argues that, “the processes of industrialization undermined the traditional social structures and gave primacy to cultural elements”. These definitions focus on the process of modernization and industrialisation in the making of modern nationalism. On the other hand, Saudi Arabia’s case is different from this; the role of the rentier economy in relationship with the Wahhabi nationalism plays a crucial role in the making of early nationalism in Saudi Arabia.

²¹² For further details see D.N. Jha’s *Ancient India: In Historical Outline* (1998); Ranabir Chakravarti (2013); R. S. Sharma, *India’s Ancient Past* (1991).

²¹³ J Armstrong, *Nations Before Nationalism*, (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1982)

²¹⁴ Anderson, *op.cit.*, p.15.

²¹⁵ Immanuel Wallerstein, “The Construction of Peoplehood: Racism, Nationalism, Ethnicity”, *Sociological Forum*, 1987, vol. 2, p. 381.

²¹⁶ *Ibid.*, p.383.

Anthony Giddens' definition of nationalism may be more helpful in understanding the situation in Saudi Arabia. He defines nationalism as, "the existence of symbols and beliefs which are either propagated by elite groups, or held by many of the members of regional, ethnic, or linguistic categories of a population and which imply a community between them."²¹⁷ Wahhabi nationalism provides a political paradigm for building a national collective community within a nation state. This definition of nationalism has been also termed as "qawmiyya", unlike the concept of Pan- Arabism.²¹⁸ Nationalism for decades was incompatible with the Kingdom's dominant religious identity which cemented a sense of unity for the country while legitimising the government through a narrative superimposing the cleric's emphasis providing adherence to the ruler.²¹⁹

For instance, the Hanbali School, to which the origin of Wahhabism could be traced, is dominant in the central region of Najd. Clerics of this school hold positions at official religious institutions that, inter alia, are involved in the political arena. Those who do not belong to this school are not allowed to join the state mechanism that decides educational, welfare, and religious affairs.²²⁰

The primordial sense of belongingness in a society comes from the group identity based on certain primordial, irrational attachments based on blood, race, language, religion, region, and so on. Clifford Geertz explained it as the ineffable and yet coercive ties, which are the result of a long process of crystallisation.²²¹ In the case of Saudi Arabia, the primordial nationalism still remains the crux of nation building and the transition from primordial to the modern nationalism is the challenge the article focuses on. As the primordial nationalism or the Wahhabi nationalism is based on exclusive tribal ties rooted in the history of the origin of Islam, therefore the sectarianization of Saudi Arabian society was a natural process. This was also supported through the

²¹⁷ Anthony Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, (London, Macmillan, 1981), p.190- 191.

²¹⁸ A. Baram, "Qawmiyya and wataniyya in Ba'thi Iraq: The search for a new balance," *Middle Eastern Studies*, 1983, vol. 19, p. 188-200.

²¹⁹ Eman Alhussien, "Saudi First: How Hyper- nationalism is transforming Saudi Arabia", ECFR, 19 June 2019, https://www.ecfr.eu/publications/summary/saudi_first_how_hyper_nationalism_is_transforming_saudi_arabia

²²⁰ Gadi Hitman, "Saudi Arabia's Wahhabism and Nationalism: The Evolution of Wataniyya into Qawmiyya", 2018, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/dome.12131> also see, H. al-Hasan, *The sectarian map of Saudi Arabia*, 2004, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/c5d7b415-e43a-4426-9c86-a87fd291603f>

²²¹ Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, (New York, Free Press, 1973).

delay in the industrialization process and lack of development in a modern industrial capitalist sector unlike the third world countries. Simultaneously, the mechanism of the rentier economy has also delayed the rise of alternate modern nationalism in the Saudi Arabia. Since 1979, sectarianism in the Saudi Arabia saw a tremendous growth and the Wahhabi clerics consequently enjoy central role in the national policy building. Sectarianization plays a major part in this paradigm and thus remains crucial for the survival of Saudi Arabia's current political regime.

Nationalism also requires a strong sense of 'other' and in Saudi Arabia's case the other identity cannot be on the basis of Islam per se; as the region itself is primarily Islamic. At the same time, the region of Arabia is not limited to the Saudi Arabia alone; and, hence one can only locate in 'Wahhabism' an exclusive sense of identity and legitimacy built upon the narratives of purity of Tribal allegiances along with the purity of religious traditions. Putting together this has provided the Saud family with enough royalty to have unchallenged rule since its very inception. As it can be seen, the ruling regime has not been able to find any other additional source of legitimacy and thus Wahhabism has the central role to play.

The role of Wahhabism as a nationalist tool simultaneously reflects the administrative and political behaviour of the state in order to maintain this legitimacy through sectarianization of identities. Let us look at the various ways in which the process of sectarianization has been taking place in Saudi Arabia and the sufferers of this political tool. On the role of Wahhabism, Helen Leckner puts it as;

"the Al Saud have good reason to retain Wahhabism as the base of their political control as it prevents the development of independent thinking, dangerous to their rule, and has given them the opportunity to develop their ascendancy in the Muslim world. Here Wahhabism has been the product, and financial power the means"²²².

In the Saudi textbooks the Arab Nationalism is mentioned as modern and secular ideology against Islam²²³. An assessment of which shows deep fear of commonality in the ruling regime and thus Wahhabism is not only depicting but also emphasizing and maintaining what is called as the notion of 'difference' and 'otherness'. The analysis shows that, the nation building process

²²² Helen Lackner, *A House Built on Sand: A Political Economy of Saudi Arabia*, (London, 1978), p.215.

²²³ Ayda Athopaiti, "A Comparative Analysis of the Treatment of Arab and World History in Saudi Arabian and Egyptian High School Textbooks since 1900," *Ph.D., University of Pittsburgh*, 1987, p.4.

in Saudi Arabia due to these afore mentioned reasons may not follow the same paradigm as the other nation states; as the very basis of the state attains legitimacy through constant production of religious exclusiveness juxtaposed with suppository historic- traditional purity. The very intentional and purposeful segregation of Wahhabi Sunnis from other sects like the Shia's has a lot to do with this inherent problem or strategy vital to the creation of the kingdom of Saudi Arabia.

Sectarianization: Shia- Sunni dynamics in the Middle East

In simple words; sectarianism is the process through which various forms of ethnic or religious identity are politicized²²⁴. The role and importance of sectarianism and ethnic divide varies depending upon region. Some would also argue that the sectarian issue in the Middle East and North Africa (MENA) is not an age-old dilemma as they are often perceived and portrayed, it is a relatively modern phenomenon, and also sectarian affiliation was neither a scrupulous marker of identification, nor a reason for open conflict even a century ago.

The contemporary crisis in the Middle East cannot simply be explained with a single factor as it is an amalgamation of various aspects ranging from international politics of power and space, regional dynamics, the aftereffects of the Cold war, petroleum and the natural gas politics. The colonial mandate system also played a very important role in the making of false identity lines as the colonial regime carved out states without keeping in mind the natural distribution of social and religious identities. This has led to further deepening of sectarian identity politics in the Middle East. The Shia-Sunni divide is one of the most frequently witnessed causes of tensions in Middle East countries. The question of sectarian tensions has always been an important issue in the Middle East because the three monotheistic religions of the world including Judaism, Christianity and Islam originated from the Middle East.

There is historical baggage of multiple identity politics in the Middle East, and especially in the case of Saudi Arabia, the country is a religious monarchy having Islam as the base for governance at every level. The Saudi Arabia has a population of majority Sunni Muslims, dominated by Wahhabi

²²⁴ Sectarian Politics in the Gulf-Working Group Summary Report, *Centre for International and Regional Studies, Georgetown university school of Foreign Service in Qatar*, 2012, p.3.

ideology; along with that there are also minority Shia groups mostly in rich regions of the Eastern Province. Some scholars have looked at the contemporary schism in the region as a sectarian civil war²²⁵, this alone puts too much importance on religious identities whereby sidelining the other major factors discuss above.

Historically, religion is always central in the making and break up of modern Middle Eastern states. Even though the MENA region is predominantly Islamic, religious politics has complex paraphernalia associated with it. Over the years, from the Iraq- Iran war, the Syrian civil war, and the Kurdish crisis have managed to create an international broad-based understanding about the strategic role of religious politics in the region. Both at the domestic and international levels sectarianism directly influences and impacts the modern politics of the Middle East. Sectarianism is very sensitive to individuality and thus makes it an appropriate tool to be used by the state to keep people divided and the society fractured. As discussed above, nationalism of Saudi Arabia deeply parasites upon this identity politics based on sectarianism and the object of the 'other'. As the national boundaries are not natural but created in time; and thus the region since its making is familiar with issues relating to transnational ideologies and identities. This could be seen as a failure of artificial national boundaries in MENA countries, these were made by colonial powers unaware of the multiplicity of layers of identities flowering in this broad region. Nationalism's strong criticism dwells upon this false identity which is not time tested, centrifugal to state oriented goals and thus infiltrates to normative nationalism or the sense of belongingness.

The Making of Sectarian Politics

In the shifts of the contemporary international world order, MENA has acquired the centre stage because of its strategic politico- economic location, it is the largest exporter and retainer of Petroleum and natural gas; and therefore, is central to international politics. Vice-versa, the domestic politics of the MENA countries are extremely significant for the whole world now, this brings the sectarian politics and sectarian conflicts straight to the centre of discourse. Many scholars argue that the sectarian lens over-simplifies the real dynamics of the regional conflict in MENA²²⁶. An over emphasis on sectaria-

²²⁵ Gause III, F. Gregory (2014). Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War, *Brooking Doha Center Analysis Paper*, Number 11, July 2014, p.5.

²²⁶ *Ibid.*, *op.cit.* p.5.

nism often shifts the focus away from the analytical bent, and over simplifies the complexity of the regional upheavals. The easy binaries of the Sunni-Shia divide often hide the real politico-economic rationale behind actions of the state and therefore, the importance of sectarianism in Saudi Arabia cannot be taken on face value alone. Simultaneously, it's important to analyse the political and economic angles attached with them. Martin Kramer opines that, the Sunni-Shia binary has made the Alawis, a sect of Shiite Islam in the eyes of most Shiite religious scholars into "Shia", in order to set it into Sunni versus Shia schema²²⁷.

When it comes to Shia's in the Persian Gulf, these are the people of minority faith and the total estimate of their population is 2 million within the six states of the Gulf Cooperation Council. To be precise, in Bahrain, the Shia's are in the majority compared to Sunnis; In Kuwait their size is approximately 25-30% Shias; and in Yemen's Shia Zaydis are almost 25% of the population. The other four GCC (Gulf Cooperation Council) states also have minority Shia populations of roughly around 10-20%. The population of Shia's in Iran and Iraq is comparatively very high; In Iraq there are 22 million Shia people and in Iran there are about 70 million Shia population.

"The Shia who live on the Arabian side of the Persian Gulf are not part of the higher strata of the social fabric. This is dominated by those who can claim an old and so-called "pure" (asli) Arab descent by being descended from one of the big tribal confederations originating from Central Arabia, and also belonging to the socially dominant status group of the hadhar, the old settled and/or urbanized population."²²⁸

Shia's are a demographic and political minority in all the six GCC states, The majority of Bahraini Shia is deliberately kept out of the most powerful institutional positions as well as sensitive sectors of the administration, which are held either by members of the Sunni ruling dynasty or Sunnis of various social and ethno-national backgrounds.

Saudi Arabia is one country which has the highest amount of youth bulge inside the MENA region. When the Arab uprisings shook the whole region,

²²⁷ Martin Kramer, "Syria's Alawis and Shi'ism," in *Shi'ism, Resistance and Revolution*, (Boulder: Westview Press, 1987), p. 237-254.

²²⁸ Laurence Louër, "The State and Sectarian Identities in the Persian Gulf Monarchies: Bahrain, Saudi Arabia and Kuwait in Comparative Perspective", in *Sectarian Politics in the Persian Gulf*, ed. Lawrence G Potter, (London: Hurst Publishers.2001), p. 117-142.

this strategically located monarchy reacted in ways to stop the domino effect of the mobilisation which had turned thrones upside down in the neighbouring countries. The MENA region was un-naturally and artificially divided by the colonial powers according to their convenience and therefore creating sectarian and regional conflicts at every moving step. Sectarian politics is one divide- and-rule policy which the Saudi Arabian regime used instead of responding to the challenges of a new era by introducing political reforms at home. The Saudi regime moved towards sectarian politics along with that, it took support for legitimacy from Wahhabism, the branch of Sunni Islam. This made the Saudi identity narrow and politically distinct and thus responded to the need for the national identity of us versus the 'other.'

There is no question that the history of state formation in the region has played a crucial role in the development of this Sunni Wahhabi majoritarian bias, but this does not mean that Shia everywhere in the Gulf are subjected to various forms of sectarian- based discrimination; the situation is not uniform everywhere. As Saudi Arabia is one such monarchical state where the identity of the state is based on a specific reading of Sunni religious orthodoxy, therefore here one can witness a widespread state-sponsored policy of sectarian discrimination towards the Shia minority. This has led to bitter conflicts among people and also various revolts and protest by the Shia community inside the country.

Salameh Kaileh opines that, "Sectarianism is any religious or sectarian barrier that is based on inherited beliefs against the 'other'. That is to say; sectarianism is turning diversity to conflict. Without doubt this diversity is a result of an ancient conflict; however, the conflict at that time had economic and ideological bases for a political and ideological class conflict".²²⁹ She also argues that earlier it was used to represent intellectual currents rooted in material social classes and conditions. But today the nature of its use has changed, and the language of an old struggle is used now in an essentialist way having no relationship to ideologies or classes.

She also talks about "sectarian instrumentalisation", meaning a certain class could utilise these inherited beliefs to advance its own interests, without necessarily believing in them. This can be seen in the context of a class's defence of its own privileges and existence against other classes, or against

²²⁹ Kaileh, Salameh, and Shams, Victorios (2014) What is Sectarianism in Middle East?. *Open Democracy*. URL: <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/salameh-kaileh-victorios-shams/what-is-sectarianism-in-middle-east> (accessed on 13 April 2017).

other sectors from the same class (Al- Saud's hereditary right on Mecca). This sectarian instrumentalisation can be seen in the Saudi Arabia as well where the Sunni's are privileged upon the Shia minority on various levels.

Toby Dodge discusses two ways of sectarian rhetorics; one is from above, and the other from below. In case of sectarianism from above, the use of communalist language to further the interests of ruling elites can be clearly identified in Saudi foreign policy, in the state sanctioned rhetoric of Qatari media outlets and preachers, and in the speeches of those who previously claimed to be working for anti-imperialist Arab unity in the Middle East. On the other hand, in the case of sectarianism from below; the popular use of aggressive and divisive communalist rhetoric can be seen as a direct response to this elite encouragement.²³⁰ Never the less one could see this as a consequence of the growth of social media across the MENA region. The new wave of democratizing communication has opened up new spaces for previously suppressed or marginal voices in order to find speech as well as audience through this shift in new media. Mawadi al-Rasheed opines that "the Saudi regime has a vested interest in the Saudi public remaining fragmented and unable to bridge the Sunni-Shia sectarian divide. Both Shia and Sunnis in Saudi Arabia have been invigorated by the 2010-2011 Arab uprisings, and in their own regions have staged minor protests demanding similar rights. However, the regime's entrenched sectarian propaganda has succeeded in isolating the Shia and delaying a confrontation with Sunni Islamists. In the short term this may be a successful strategy, but in the long term, it may fail to contain the frustration of Saudis who want serious political reform".²³¹

Joseph Nevo believes that the promotion of national identity has been an official as well as a practical policy, reflecting the state's venture to enhance its position and to gain legitimacy.²³² Mamoun Hamzde al-Fandy mentions that "in Muslim history relations between state and religion were introduced in two ways: (a) the resources and apparatus of the state were used to promote Islam, as in the time of the Prophet and the first four Khalifas; (b) Islam was mobilized to protect the state. Saudi Arabia is a modern manifestation of the latter."²³³

²³⁰ Dodge, Tody (2014), "Seeking to Explain the Rise of Sectarianism in the Middle East: the Case study of Iraq," Islam in the Changing Middle East, The gulfs Escalating Sectarianism POMEPS (project on middle east political science).

²³¹ Mawadi Al-Rashidi, "Saudi Arabia's domestic sectarian politics," *Norwegian peacebuilding resource centre* November, 2013 p.1, <https://www.files.ethz.ch/isn/168350/c7a41915bdbc6948f29bd81333b587d7.pdf>

²³² Nova, *op.cit.*,

²³³ Al- Fandy, *op.cit.*,

Sectarian Identity after the Iranian Revolution

Very often recent facts are presented as age old- histories; this is the power of narrative building, here the example of Saudi Arabia is a classic one. The rhetorical question of Shia-Sunni conflict in Saudi Arabia is a relatively recent development unlike many would like to believe. For ages religion has been used as a handmaiden to the politics and thus to understand the dynamics of sectarian politics in Saudi Arabia and its complex relationship with Iran, it's important to trace the history of this conflict along with the history of this trend of sectarianism in the MENA region as well.

Scholars are not clear about the departure point of this sectarian political mobilization but there are various junctures in history where one can trace its commencement. Many would argue that it can be traced back from the Lebanese civil war in 1975, if not to the signing of the National Pact in the summer of 1943, some others are of the view that it goes back to the time of the 1970's and the 1980's when the Saudi Arabian global Wahhabi process of proselytizing began at once. Nevertheless, it is after the Iranian Revolution of 1979 that this process took a boost and turned into a defensive over-drive as a reaction. Some scholars also consider the time when the Gulf state's financial support for Iraq's war came against Iran from 1980 to 1988.

Countries like Saudi Arabia and Iran are more tilted towards developing sectarian reflexes towards any development in the MENA region and they engage with so called "Sectarian Politics". As explained above, historically sectarianism is not something which independently causes problems among people because the primary text the *Shia's* and the *Sunni's* follow is the same. The Quran does not make any divide between Shia and Sunnis therefore when discussing these two sects it's very important to keep in mind the historical baggage these two come with. Saudi Arabia is one such country which is dominated by the Wahhabi ideology which is again a very recent phenomenon in the history of Islamic bifurcation. Wahhabism is a state-sponsored religious ideology and thus serves the politico-economic needs of the regime. Therefore, rather than doing a single handed analysis of sectarianism as a religious phenomenon, it is important to examine the other areas like economics, culture and more importantly regional power-politics. These are some of the other very important areas which define the behaviour of sectarian politics and sectarian identities in Saudi Arabia today. No doubt that the sectarian factor has played a role in shaping the region's politics, but the orthodox

religious divide has an underground political element attached to it which is very important to acknowledge.

Turkish foreign policy and Middle East politics expert Kemal Enat argues that “if a policy specifically focuses on the rights of only a certain minority sect, rather than being a general policy or approach to minority rights, then it is possible to claim that such an attitude signals sectarian politics”.²³⁴ He also argues that, if the states or non-state actors take benefit of the same or similar sectarian identities of others in different countries to serve their interests only, then at that point of time the states or non-state actors are definitely engaged in sectarian politics.

As explained earlier, the division between Sunnis and Shia cannot be overstated religiously because they follow the same fundamental beliefs, and have co-existed for centuries. But to deconstruct the hostility between Iran and Saudi Arabia it is better to look at it through the prism of a power struggle in the region and beyond. Both of these countries, Iran and Saudi Arabia respectively are leading exponents of Shia and Sunni Islam, even their foreign policies are very much influenced and guided by their vested interests in sectarian politics, they often connect and support those other countries with the same ideology and thus give military backing to them as well, this in turn causes an unspoken understanding in the Middle East of the sectarian divide which is a reality today.

Since 1913, the Shia of Saudi Arabia has been banned from observing the Muharram rituals (10 days of mourning representative of the martyrdom of Hussayn in 680AD); it was done to avoid any clash with the Wahhabi Ulama in Saudi Arabia, who were the official patrons of the religion in the country as they are sponsored by the regime itself. Mostly the Shia’s observed these rituals in private in their *Hussainyyat* or confined spaces. This is one of the major reasons for the never ending clash between the religious police and security forces in Saudi; Prof. P. Burnett noted this in the 1970’s that the situation has been getting further aggravated and worsening during each passing Muharram.²³⁵

Ayatollah Muhammad al-Shirazi, Islamist political activist was among those who started a new trend in the Saudi-Shia minority, his group tried

²³⁴ Kemal Enat, “What is Sectarian Politics?” *The new turkey*, 2016, <http://thenewturkey.org/what-is-sectarian-politics/>.

²³⁵ P. Burdett, “Records of Saudi Arabia 1966-1971,” vol.5, 1970, p.512.

to counter socialism and communism from the 1950's onwards. In 1968, along with his brother, Hasan and nephew, Muhammad Taqi al-Mudarrisi al-Shirazi, he started a secret political organisation named '*Harakat al-risaliyyin al-tala also known as MVM* (Movement of Vanguard's Missionaries). The political ideology of the *Shiraziyyun* and the kind of political discourse they spread throughout early 70's resulted in a feeling of dissent in the minds and hearts of the Saudi Shia population. A new MNM cell was organized in the Eastern Province in the late 1970's by the MVM deputy leader, Hadi al-Mudarrisi. The real political shift can be seen after the Ashura of 1978, when a close associate of Muhammad al-Shirazi delivered flaming sermons, he also delivered a few sermons in Qatif the year after and this was the turning point for the protesters during the intifada.²³⁶

In 1978, *Awwamiyya* was deliberately held in public causing a clash between the security forces and Shia people, this was an open act of disobedience to the government. On the First day of Muharram 1400 (20 November 1979) a group of Sunni rebels led by *Juhayman al-Utaybi* occupied the grand mosque of Mecca, they were dissatisfied tribals who were completely unrelated to the uprising in the Eastern Province, but the Saudi Shia did try to make use of the situation by linking the two events as a part of larger dissatisfied population of Saudi minority groups naming it as "an Islamist opposition cutting across sectarian lines".²³⁷ The intifada was the breaking point and since then the state began to see the Shia population in the Eastern Province as a serious problem and this perception continues till today. These three major events namely the Iranian revolution, Intifada (Qatif Uprising) and seizure of the Grand Mosque in Mecca led to an increase in security forces in the oilfields of the Eastern Province. Later on, a commission for industrial security was setup by the Ministry of Interior in order to decide people preferences for particular jobs which slowly went on to remove Shia's from security positions. Henceforth Shia's were given only menial jobs including drivers, clerks, gardeners, or in storehouses, food and community services. 1980's onwards discriminatory policies against the Shia minority began to be operated on various levels in the Saudi Arabian oil industry.

Therefore, one could say that the *Intifada al-Muharram* was a watershed for Saudi Shia; Saudi government after 1980's implemented some development

²³⁶ Louër, *op. cit.*, p.165.

²³⁷ Thomas Hegghammer, and Stephane Lacroix, "Rejectionist Islamism in Saudi Arabia: the Story of Juhayman al-Utaybi Revisited," *International Journal of Middle East Studies*, 2007, vol. 39, no. 1, p.103-22.

projects but it was always infused with institutional discrimination which was justified by the regime as “security measures”. Matthiesen interpreted the impact of the intifada as one which “soured relations with the Saudi state and spurred Shia infighting.”²³⁸

Iranian revolution among Saudi Shias

A major impact of the Iranian revolution of 1979 was seen on the MVM and its leaders (who became extremely close to some political units in Iran), the spiritual head of MVM, Muhammad al-Shirazi moved to Iran²³⁹. Hawzat al-Qa'im of the MVM located in Tehran also received hundreds of young Saudi Shia²⁴⁰. The main supervisor of the Hawza was Muhammad Taqi al-Mudarrisi; others who also joined in were Hasan al-Saffar, Muhammad Fawzi, Muhammad al-Sayf, Sahib al-Sadiq along with some others. The students in the Hawza were primarily from Saudi Arabia.

There are various versions to understand the impact of the Iranian Revolution on the Saudi Shia *Intifada*. Some scholars argue, the main reason leading to the culmination of the Saudi Shia revolt was local Shia grievances; according to these people the impact of the Iranian revolution was mainly symbolic.²⁴¹ Some would argue, the Iranian propaganda efforts in support of the Qatif uprising, instrumental usage of posters of Khomeini and relocation of the Shia leadership to Iran after the Intifada all points toward a connection between the two. Some even go on to argue that the intifada was a derivative of the Iranian revolution.²⁴² Iran played a very important role in intensifying the tension between Saudi Shias and the state during Muharram of 1979. The major role was played by the Media; with the help of Radio Tehran and Radio Ahwaz and other TV stations of Iran the news reached Qatif and spread like wildfire. The early 1980's onwards there was a daily broadcast in Qatif exposing and denouncing the ruling regime and also provoking Saudi Shias to wake up.²⁴³

²³⁸ Matthiesen, *op. cit.*

²³⁹ *ibid*

²⁴⁰ Interview with former leading MVM member, Damascus, August 2008, as quoted in Toby Matthiesen, “Hizbullah al-Hijaz: A History of The Most Radical Saudi Shi'a Opposition Group,” *Middle East Journal*, 2010.

²⁴¹ Toby Craig Jones, “Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shi'a Uprising of 1979,” *International Journal of Middle East Studies*, May, 2006, Vol. 38, No. 2, pp. 213-233, <https://www.jstor.org/stable/3879971>

²⁴² Henner Furtig, *Iran's rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*, (UK: Ithaca Press, 2002), p.3408;

²⁴³ Louër, *op.cit.*, p.181

It is important to note, that there is a shift in the methodology used by various Shia political leaders against the Saudi Arabian regime throughout history. Earlier in the period of the 1980's during the Iran-Iraq war, Khomeini was fighting a war of words against Saudi Arabia but, along with that, the *Intifada*, Iran's support to OIRAP (Organization for the Islamic Revolution in the Arabian Peninsula, and various demonstrations in the period of *Hajj* (annual pilgrimage) all together worsened the Saudi-Iranian relations.²⁴⁴

Soon after the Iranian Revolution, MVM launched officially three more regional organisations apart from the one in the Saudi Arabia called OIRAP; in Iraq, Islamic action Organisation in Iraq (IAO) (Munazzamat al-Amal al-Islami fi al-'Iraq), founded in 1979, the other one was the Bahrain branch called as FLB, led by Hadi al-Mudarrisi. Iran also provided military training to the enthusiastic Saudi Shia youth. Some of them also fought from the side of Iran in the Iraq-Iran war. After the failure of the *Intifada* in 1979, MVM broke away from the military angle of it and thereafter OIRAP started to focus on publishing, recruitment and also on education of new recruits. This was done in order to create a social movement inside Saudi Arabia. From the early months of the 1980's OIRAP started to publish a monthly journal called *al-Thawra al-Islamiyya* (The Islamic Revolution) which serves as a criticism of the Saudi Regime and its action towards the Shia minority.

From the 1970's onwards the two main communal Islamist movements of the Saudi Shia were, the *Shiraziyyun* and the *Khat al-Imam*. They became the strongest movements amongst all the other minor ones. Both these movements meant to enforce and imbibe a sense of public morality and counter secular tendencies in Saudi Arabian society. The 1980's was a time of deep tension between the state and the Shia people. Most activists were living abroad in political exile. The strength of the relationship between the Shia leadership in Iran and their acceptance went weak; similarly by the end of 1989 the channels of *Hizbullah al-Hijaz* and *Khat al-Imam* in Saudi Arabia were weakened tremendously. *Khat al-Imam* focused on the need to defend the Shia of Qatif and al-Ahsa against the regime and imposed a Wahhabi ideology. Even though the basic principle over which the two movements emphasised upon was Pan-Islamism but in their indoctrination and study circles they maintained consolidation of a distinct sectarian identity. The major bequest of the Saudi Shia communal Islamist movements in many ways was this persistence on sectarian identities.²⁴⁵

²⁴⁴ Furtig, *op.cit.*,

²⁴⁵ al- Ibrahim, *op.cit.*, p.161.

Aftermath of Nimr Baqir

Nimr Baqir al-Nimr was born in 1959 and executed on 2 January 2016. His execution led to a huge sectarian firestorm in Saudi Arabia and also in the neighbouring countries with a Shia majority, especially Iran. Sheikh Nimr was a Shia Sheikh in *al-Awwamiyya* in the Saudi Arabia's Eastern Province, the area is Shia dominated and also is a region extremely rich in petroleum natural resources. His arrest and execution led to a major shift in the diplomatic relations between Shia and Sunni governments.²⁴⁶ Nimr al-Nimr was extremely popular among the youth and also was widely famous for his open criticism of the Saudi Arabian government politics. He criticized the Saudi government for not conducting free elections in the country.²⁴⁷ In 2006 Sheikh Nimr was arrested by the Saudi authorities and again in 2009, he criticised Saudi authorities and recommended that if Shia rights were not respected then the Eastern Province should secede.²⁴⁸ As a response to his recommendations and speeches the Saudi authorities arrested al-Nimr along with 35 others.²⁴⁹ In the period between 2011 and 2012, the Saudi Arabian protests, al-Nimr called for protestors to resist police bullets using "the roar of the word" rather than violence, and he also predicted the collapse of the government if repression continued.²⁵⁰

The Shia minority of Saudi Arabia have seldom demonstrated since 1979, but after the anti-Israeli protests in 2002, Saudi Shia came out again in 2006 to protest the Israeli attacks on Lebanon.²⁵¹ In the Eastern Province in February, 2009 the sectarian clashes between the Shia and the Sunni pilgrims became widespread; the conflict broke out at the al-Baqi cemetery in Medina and ended with minor bloodshed. This event marked the start of a chain reaction of demonstrations in Safwa, Awwamiyya and Qatif.

In the same year security forces in the Eastern province told the religious leaders to refrain from communal prayers in order to suppress the rising

²⁴⁶ Ulf Laessing, Reed Stevenson; Michael Roddy, "Watching Bahrain, Saudi Shi'ites demand reform," *Thomas Reuters*, February 2012. (website is now defunct).

²⁴⁷ Slawson Nicola, "Saudi execution of Shia Cleric sparks outrage in Middle East," *The Guardian*. 2016 <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/02/saudi-execution-of-shia-cleric-sparks-outrage-in-middle-east>

²⁴⁸ Salah Hemeid, *Al-Ahram Weekly*, 2005 https://www.revolvy.com/topic/Nimr%20al-Nimr&item_type=topic

²⁴⁹ Slawson, op.cit.

²⁵⁰ Press TV, "Saudi cleric warns Al Saud regime", *Press TV*, 24 January 2012, <http://www.bfnews.ir/prtb99bs.rhbgzpe4ur.html>

²⁵¹ Al- Jazeera, "The Breakup of the Third Protest of Saudi Shia in Support of Hizbullah" (Tafriq thalith muzahar li-shi 'at al-su 'udiyya da 'man li-hizb Allah). <http://al-jazeera.net>.

wave of tension. This was not acceptable to Nimr al- Nimr; he went on and disobeyed the security forces many times. In opposition to the 1993 agreement, al- Nirm disavowed any engagement with the state and has called for a boycott of the municipal elections, along with that at one point demanded a share of the oil income for the Shia population.²⁵²

Later, al-Nirm delivered an emotionally charged sermon in a small mosque on the outskirts of Awwamiyya, which was circulated widely across the web. Here, he was openly blaming and criticising the Saudi Arabian leadership for the events in Medina and reflected on the general conditions of the Shia minority in Saudi Arabia. He made an open argument for the need of secession of the Eastern Province and this was the final departure as the ruling regime took it as a confirmation of Shia disloyalty. On the other hand, the opposition outside the country took advantage of the conditions in the region and they also tried to capitalise the gains.²⁵³

This was followed up by the arrest of dozens of people for displaying Shia banners and also for participation in Shia religious festivals²⁵⁴, and this went on to another level when the religious police closed down a Shia religious ceremony in Medina. In 2010 for a brief period of time Muhammad 'Ali al-Amri was arrested, he is the son of the spiritual leader of the *Nakhawila* Shia in Medina. This and many other such incidents put forth an outrageous flare in the Shia minority. According to the Shia sources, Sunnis attacked Shia people who wanted to perform Ashura, and this led to a bitter clash concerning hundreds of men.²⁵⁵ Toby Matthiesen observes, since 1993 the political and clerical elite of Saudi Arabia have been pursuing an accommodationist stance towards the Shia population. This became a bone of contention and cause for the rise of dissatisfaction in the minds of Saudi Shia population. One of the major reasons leading to this aggravated tension was a new zoning law for the municipality of Qatif; the law restricted the city of Qatif and also the land on which the Shia's can build upon²⁵⁶. All these developments over the years have been concentrating into a long drawn tension between the Shia minority and the Saudi regime. This got another boost with the Tunisian uprising of 2011, leading to the emergence of a new Saudi Shia protest movement.

²⁵² Matthiesen, *op.cit.*

²⁵³ Toby Matthiesen, *The Other Saudis- Shiism, Dissent and Sectarianism*, (New York: Cambridge university press, 2015), p.201.

²⁵⁴ IRFR, "Unprecedented Arrests Campaign in Al-Hassa," Rashid English, International Religious Freedom Report: Saudi Arabia (July-December 2010) URL: www.rasid.com

²⁵⁵ Matthiesen, *op.cit.* 2010

²⁵⁶ Ibid.

Shias in Saudi Arabia-The Ismailis of Najran

The new protest movement which began after 2011's Arab Uprisings had a very different nature and can easily be called as a break from Shia position of 1993. Toby Matthiesen in his work, "the other Saudi" talks about the three political groups which together led to the reconstitution of the political environment which pushed for larger public protest in the Saudi Arabia. Of the three, the first were those who followed *Mudarrisiyya*, the group that broke away from the mainstream Shirazi movement and went on to pursue *Marji'iyya* of Muhammad Taqi al-Mudarrisi. Nimr al-Nimr was a primary figure in this set of people. The second group of people were followers of Khat al-Imam and his family of nine prisoners jailed for their suspected sponsorship in *Hizbullah al-Hijaz* and involvement in the Khobar Tower bombing of 1996. Third and the last set of activists were, those *Shiraziyyun* who became completely disgruntled with the accommodationist stance of the Shirazi headship in Saudi Arabia especially around the region of Hasan al-Saffar. Hamza al-Hasan, London based activist, and Fu'ad Ibrahim were also some of those people who joined this third group of people. They are two key figures who, after the Medina clash of 2009, amplified their online activities and demanded secession of the Eastern Province.²⁵⁷

The *Ismailis* are a religious and ethnic minority with a historical foundation set in Najran Province of the south-western Saudi Arabia. For years now they have faced official discrimination by the Saudi Arabian state and thus are an important part of our analysis. They have faced discrimination at various levels ranging from political representation to social existence, education and legal rights. One of the most famous conflicts between the *Ismailis* and the Saudi army unit took place outside the Holiday Inn hotel in Najran city in April 2000. Government employment, religious practices and the justice system are some of the main areas where official discrimination takes place against the *Ismailis*.²⁵⁸ They are excluded from making government official decisions and publicly disparage their faith.

Najran is the region of a fertile valley on the border with Yemen; in 1926 Saudi Arabia conquered the independent principedom of the Idrisis of Asir

²⁵⁷ Dar al-Mutlaqa, *Hamza al-Hasan, al-wataniyya hawajis al-wahda wa-l-Infisal fi al-su'udiyya* (Nationality: Thoughts about Unity and Separatism in Saudi), Dar al-Mutlaqa, 2009. www.moltaqaa.com (now defunct)

²⁵⁸ Human Rights Watch, (HRW) September 2008, <https://www.hrw.org/world-report/2008>

region and in 1933 they occupied the Ismailis of the Yam tribe in Najran.²⁵⁹ As historical sources show, Najran was the last territorial conquest of the re-emergent Saudi state (Al-Yami and Al- Mansur, 2006). The region is famous for being the spiritual seat of the Sulaiman Ismailis; a branch of Shiism, its status dates back to the 1640's.²⁶⁰ There are various reports from 2006-2007 showing that the highest government-appointed clerics and judicial authorities of Saudi Arabia openly assaulted the people of this sect. Personal comments and ridiculing of the norms of Ismailis are frequent.²⁶¹

The people of the Ismaili sect have their own system of law; religious scholars have accounted a few modifications since the series of legal treatises created by the Fatimid high judge Nu'man in the 11th century.²⁶² Ismailis are deliberately kept away from participation in local decisions as they are not given high official posts in the governorate. There is a continuous threat of sudden imprisonment to those Ismailis who write petitions, or speak to the media. Religious restrictions are also extremely severe towards these people. The Ismailis are not allowed to visit their religious leaders. There is restriction on mosques building or even renovation. On the other hand, no such laws are implemented for the Wahhabi Sunni sect which is state sponsored; they are free to develop along with government financial support.²⁶³ In the realm of education, Ismaili children are ridiculed for their faith and trained in Wahhabi thought. Similarly, in the justice system, these people are faced with unfavourable judicial rulings because of their religious identity.²⁶⁴

Sectarian Discrimination under International Scrutiny

The international law protects the rights of religious, ethnic and any other kind of minority, and it also prohibits any discrimination on the basis of religion. These prohibitions and protections are clearly outlined in the most important international human rights treaties which include, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD, 1969), the Convention against Discrimination in Education, and the Convention on the Rights of the Child (CRC, 1962).

²⁵⁹ Isam Ghanem, The Legal History of 'A Sir (Al-Mikhlaḥ al-Sulaymani), *Arab Law Quarterly*, (3 August 1990), vol. 5, no. 3, pp. 211- 214.

²⁶⁰ Heinz Halm, *Die Schia*, (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988), p.234-243

²⁶¹ HRW, *op.cit.*

²⁶² Farhad Daftary, *Al-Qadi al-Nu'man and Isma'ili jurisprudence*, ed., Mediaeval Isma'ili History and Thought, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), pp. 117-114.

²⁶³ HRW, *op.cit.*

²⁶⁴ *Ibid*, p.3.

The United Nations has also passed many declarations that express human rights standards in order to deal with matters of discrimination. Aforementioned are some of these: 1) United Nations General Assembly (UNGA) Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief (UN Report, 1981), the UNESCO Declaration on Race and Racial Prejudice (1978) and the UNGA Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious or Linguistic Minorities (1993). According to ICERD racial discrimination can be defined as:

“any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life”.²⁶⁵

The UNESCO declaration of 1978 states;

“Any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, ethnic or national origin or religious intolerance motivated by racist considerations” to be incompatible with human rights.” (Article 3)

The Convention against Discrimination in Education, in article 1, also includes religious factors among prohibited discrimination. The UN Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief declares that “*discrimination between human beings on the grounds of religion or belief constitutes an affront to human dignity.*” (Art. 3) According to these prohibitions any discrimination against the enjoyment of all fundamental rights, including the rights to development, work, and access to justice etc is a violation of the international law. It is the responsibility of the States to guarantee equal access for everyone in all areas of life including economic, social and cultural rights; especially the rights to work, free choice of employment, just and favourable conditions to work, protection against unemployment, equal pay for equal work, also to just and favourable remuneration.”²⁶⁶ For the matter of religion and religious freedom, UNGA came up with a declaration in 1981 which stated;

²⁶⁵ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, adopted December 21, 1965, G.A. Res. 2106 (XX), annex, 20 U.N. GAOR Supp. (No. 14) at 47, U.N. Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195, entered into force January 4, 1969, Article.1.

²⁶⁶ ICERD, *op.cit.*, Article.3.

“Freedom to have a religion ... and freedom ... to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching” is protected, and “coercion which would impair this freedom” is prohibited.²⁶⁷

Some of the basic specifications which fall under the realm of protection of freedom of religion are as follows; assembly for worship, observance of religious holidays, maintaining and erecting buildings for worship, acquiring items for use in religious rituals, religious teaching and appointment of religious leaders, fundraising for religion, and communication with coreligionists.²⁶⁸

These are some of those basic international norms and law guide lines and definitions on discriminations of various kinds. In the case of the Saudi Arabia, the Wahhabi sect of Sunni Islam completely dominates the political and economic, including every other sector. The Saudi regime itself uses religion and religious policies as a handmaiden for their political and economic gains. Be it the *Ismailis* of Najran or the Shia people in general, the discrimination is at every level, sectarianism is playing a dominant role in keeping the divide and at the same time sitting as a roadblock for nation building even today.

Ismailis' participation in public affairs in Saudi Arabia has clear discrimination, for instance; the provincial council in Najran is headed by a Sunni from outside Najran, and similar is the case with the head of the municipality.²⁶⁹ There are only about five *Ismailis* amongst all the members of the provincial council including the heads of government departments except all others are Sunni appointees.²⁷⁰ Also it's worth noting that the municipal council does not have any real power but is only an officially dormant position.

Ismailis have claimed discrimination in both public sector jobs as well as private sector jobs. Under the governorship of Prince Mish'al there is tremendous amount of discrimination against *Ismaili* people especially in the employment policy, which is extending to the whole sector. In the government security apparatus very few *Ismailis* reach senior ranks and most of them end up at menial and lower rank jobs only. It is exceptional for an *Ismaili* to rise to a higher rank in the military services.²⁷¹

²⁶⁷ Ibid

²⁶⁸ Ibid. Article.6

²⁶⁹ Human Rights Watch interview with Shaikh Mas'ud bin Haidar of the elected municipal council, Najran, December 12, 2006.

²⁷⁰ HRW, *op.cit.*2008

²⁷¹ HRW, *op.cit.* 2006.

Civil service in the Saudi Arabia has 15 ranks, and from rank 11 onwards ministers hold the sole right to appoint anyone. As noted by a former official, in his entire career “only one person from the region was appointed above rank 10, while 20 persons from outside the region were appointed”.²⁷² This is the level of discrimination the sects are facing in the region. The same is the case in local business opportunities; here also the Ismailis face extensive discrimination. The government even prefers the Yemeni Sunni’s over them which reflects the essence of sectarian politics in the Saudi Arabia.

Conclusion

Even though there is the step by step systematic discrimination and sectarianization playing a crucial role in the Saudi Arabian socio-politics; the article states that this particularly does not happen because of simple hatred of the Saudi state against Shias, instead the article argues, it is a necessity for Saudi Arabia to keep sectarianization alive in order to maintain their suppository mandate to rule. The Saudi nationalism’s crisis in the 21st century is because of this inherent conundrum of sectarian identity formation which is playing an important role in regional as well as international political standing of Saudi Arabia. As argued throughout this article, the government of Saudi Arabia has not yet been able to develop an alternative form of political legitimacy tool for successful rule over the Kingdom. Sectarianism along with many other factors remains crucial in legitimising the Al-Saud family’s rule over the country. Therefore, it is not only a roadblock to a fully integrated Saudi Arabia, instead it is also a purposefully and strategically implied political agenda to create an entity called the “Kingdom of Saudi Arabia”. It is important to note that the contemporary debate on equality of rights and citizenship in Saudi Arabia ignores the crisis of the nation-building paradigm where the basic inculcation of identity, if formulated on false religious hierarchies, transcending these realities is a challenge Saudi Arabia is facing today. The biggest challenge for Saudi Arabia is to develop other areas of nationalism, which may facilitate the identification of individuals of the country independent of sectarianism. This is even more problematic because, with the passing of time, a high youth bulge and a very high share of expatriates contributing to the social makeup of the Saudi Arabia, the urgency to include these people and at the same time delay the process of democratisation will be a challenging issue which waits ahead for the ruling royal family.

²⁷² HRW, *op.cit.*2008.

Bibliography

- Kaileh, Salameh, and Shams, Victorios. January 2014. "What is Sectarianism in the Middle East?" *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/salameh-kaileh-victorios-shams/what-is-sectarianism-in-middle-east>
- Dodge, Tody. 2014. "Seeking to Explain the Rise of Sectarianism in the Middle East: the Case study of Iraq," *Islam in the Changing Middle East, The Gulf's Escalating Sectarianism* POMEPS (Project on Middle East Political Science).
- Louër, Laurence. 2001. "The State and Sectarian Identities in the Persian Gulf Monarchies: Bahrain, Saudi Arabia and Kuwait in Comparative Perspective", *Sectarian Politics in the Persian Gulf*, ed. Lawrence G Potter, London, Hurst Publishers, p. 117-142.
- Al-Rashidi, Mawadi. November 2013. "Saudi Arabia's Domestic Sectarian Politics," *Norwegian peacebuilding resource centre* (NPRC), p.1. <https://www.files.ethz.ch/isn/168350/c7a41915bdbbc6948f29bd81333b587d7.pdf>
- Enat, Kemal. 2016. "What is Sectarian Politics?" *The New Turkey*. <http://thenewturkey.org/what-is-sectarian-politics/>
- Burdett, P. 1970. "Records of Saudi Arabia: 1966-1971." vol.5, p.512.
- Louër, Laurence. 2005. Interview with Muhammad Taqi al-Mudarrisi on the TV Show Fulan al-Fulani on al-Sharqiyya TV, Iraq, p.165.
- Hegghammer, Thomas; and Lacroix, Stephane. 2007. "Rejectionist Islamism in Saudi Arabia: the Story of Juhayman al-Utaybi Revisited," *International Journal of Middle East Studies*, vol. 39, no. 1, p.103-22, 112, 119.
- Matthiesen, Toby. 2010. "Hizbullah al-Hijaz: A History of The Most Radical Saudi Shi'a Opposition Group," *Middle East Journal*.
- Jones, Toby Craig. May, 2006. "Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shi'a Uprising of 1979," *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 38, No. 2, pp. 213-233. <https://www.jstor.org/stable/3879971>
- Furtig, Henner. 2002. *Iran's rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*, UK: Ithaca Press, p.3408.
- Louër, Laurence. 8 January 1980. "Transnational" OIRAP also started to broadcast its statements on radio Tehran FBIS, p.181
- Laessing, Ulf; Reed Stevenson; Michael, Roddy. 21 February 2012. "Watching Bahrain, Saudi Shi'ites Demand Reform," *Thomas Reuters*. (now defunct).
- Nicola, Slawson. 2016. "Saudi Execution of Shia Cleric Sparks Outrage in Middle East," *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/02/saudi-execution-of-shia-cleric-sparks-outrage-in-middle-east>

- Hemeid, Salah. 2005. Al-Ahram Weekly. https://www.revolvy.com/topic/Nimr%20al-Nimr&item_type=topic
- Press TV. 24 January 2012. "Saudi Cleric Warns Al Saud regime" <http://www.bfnews.ir/prtb99bs.rhbgzpe4ur.html>
- Al-Jazeera. 5 May 2006. The Breakup of the Third Protest of Saudi Shia in Support of Hizbullah, (Tafriq thalith muzahar li-shi 'at al-su 'udiyya da 'man li-hizb Allah). *al-jazeera.net*.
- Matthiesen, Toby. 2015. *The Other Saudis- Shiism, Dissent and Sectarianism*, New York: Cambridge University Press, p.201.
- IRFR. 24 February 2010. "Unprecedented Arrests Campaign in Al-Hassa," Rashid English, International Religious Freedom Report: Saudi Arabia, www.rasid.com,
- Dar al-Mutlaqa. 2009. *Hamza al-Hasan, al-wataniyya hawajis al-wahda wa-l-infisal fi al-su'udiyya* (Nationality: Thoughts about Unity and Separatism in Saudi), Dar al-Multaqa, www.moltaqaa.com (now defunct)
- Human Rights Watch, September (HRW). 2008, <https://www.hrw.org/world-report/2008>,
- Ghanem, Isam. 3 August 1990. "The Legal History of 'A Sir (Al-Mikhlaif Al-Sulaymani)," *Arab Law Quarterly*, vol. 5, no. 3, pp. 211- 214.
- Halm, Heinz. 1988. *Die Schia*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, pp.234-243
- Daftary, Farhad. 1996. *Al-Qadi al-Nu'man and Isma'ili jurisprudence*, ed., Mediaeval Isma'ili History and Thought, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 117-114.
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD).1969. adopted December 21, 1965, G.A. Res. 2106 (XX), annex, 20 U.N. GAOR Supp. (No. 14) at 47, U.N. Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195, entered into force January 4, 1969. Article.1.
- Al-Fandy, Mamoun Hamza. 1993. "State Islam and State Violence: The Case of Saudi Arabia", *Ph.D Thesis, Southern Illinois University*, p.32.
- Al- Haram. 1981. *Intifada: the uprising of the sanctuary*, London: Munazzamat al-Thawra al-Islamiyya fi al-Jazira al-Arabiyya, Al-Ibrahim and Al-Sadiq. 2008. Note.Interview with a former member of Hizbullah al-Hijaz, *al-Hirak al-shi'i fi al-su 'udiyya*, Beirut, August 2008, p.161.
- Burdett, P. 1970. *Records of Saudi Arabia 1966-1971*, vol.5, p.512.
- Convention on the Rights of the Child. November 20 1989, "G.A. Res. 44/25, annex, 44 U.N. GAOR Supp. (No.49) at 167, U.N. Doc. A/44/49 (1989)," entered into force September 2, 1990.

- Human Rights Watch September 2006, <https://www.hrw.org/legacy/wr2k6/>
- Louër, Laurence. 2005. Interview with Muhammad taqi al-Mudarrisi on the TV Show Fulan al-Fulani on al-Sharqiyya TV, Iraq, p.179.
- Mohan, C. Raja. 19 February 2019, "Raja Mandala: Nationalism comes to Saudi Arabia, Carnegie India," <https://carnegieindia.org/2019/02/19/raja-mandala-nationalism-comes-to-saudi-arabia-pub-78391>
- OHCHR. 1981. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, G.A. res. 36/55, 36 U.N. GAOR Supp. (No. 51) at 171, U.N. Doc. A/36/684 (1981). Art.3 and Art.5.2, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx>
- Rihani, Ameen. 1928. *Ibn Sa'oud of Arabia, His People and His Land*, London, p.39 (Al- Sharq al-Awsat, 22 August 1993 King Fahd's speech).
- SPGGSR. 2012. Sectarian Politics in the Gulf-Working Group Summary Report, *Centre for International and Regional Studies, Georgetown university school of Foreign Service in Qatar*, p.3.
- UN Report. 1978. Declaration on Race and Racial Prejudice, E/CN.4/Sub.2/1982/2/Add.1, annex V (1982). Adopted and proclaimed by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization at its twentieth session, on 27 November 1978, Art.3.
- UN Report. 1993. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious or Linguistic Minorities, G.A. res. 47/135, annex, 47 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 210, U.N. Doc. A/47/49 (1993).
- UNTS. 1962. Convention against Discrimination in Education, 429 U.N.T.S. 93, entered into force May 22, 1962.

Türkiye'nin Ortadoğu'da Kamu Diplomasisi Tecrübesi

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ülkelerin çıkarlarını koruma, amaçlarına ulaşmakta kullandıkları yöntemlere ve bu bağlamda uluslararası ilişkilerde güç kavramına yeni boyutlar kazandırmıştır. Etkin olmak isteyen ülkeler için artık devletlerarasındaki ilişkilerin yeterli olmadığı, diğer ülke kamuoylarını etkilemeyi hedefleyen politikaların uyguladığı Kamu Diplomasisi önem kazanmıştır. İnce gücün kullanıldığı Kamu Diplomasisinin en etkili olduğu coğrafyalar ise ülkelerin kültürel, siyasî, tarihî etki sahâlarıdır. Bu bağlamda Türkiye'de ince güç kaynaklarının yoğun olduğu Ortadoğu'da Kamu Diplomasisi faaliyetleri ile avantaj sağlamaya çalışmaktadır. Bu makalede Türk Dış Politikası yürütenlerin Ortadoğu'da ince güç ve Kamu Diplomasisi kavramını sıklıkla kullandığı 2003 yılı sonrasındaki uygulamalar ve ortaya çıkan ivme ile "Arap Baharı" sonrasında gelinen süreç değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Kamu Diplomasisi kavramı, Türkiye'nin Ortadoğu'daki ince gücünün kaynakları ve Türkiye'nin bölgede öne çıkan Kamu Diplomasisi unsurları ve faaliyetleri ele alınacaktır. Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde yaşadığı çıkış ve iniş süreci anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnce Güç, Kamu Diplomasisi, Türk Dış Politikası, Ortadoğu, Arab Spring

M. Musa Budak

Dr. Serbest Araştırmacı,
Email:
mmbudak@hotmail.com

Public Diplomacy Experience of Turkey in the Middle East

Abstract

Methods used by countries secure and achieve their interest and objectives change according to developments in science and communication technologies. In this context, the concept of power in international relations has gained new dimensions. Inter-state relations is not enough enymure for states which wants to be influencial. But public diplomacy which applies policeis and programs to attract other countries' public opinion became more important. Public Diplomacy which use soft power elements, is more effective in geographies where country had natural cultural, political and historical influence. In this scope Turkey tries to take advantage of public diplomacy activities in the Middle Eastern countires where it has strong ssoft power sources. This article tried to analyze Turkish Foreign Policy Public Diplomacy experince in the Middle East which picked from 2003 untill so called Arab Spring and declined after that. In this regard the concept of public diplomacy, sources of Turkish soft power in the Middle East and Turkey's public diplomacy intruments in the Middle East has been examined. It tried to give undertanding of process in Turkish public diplomact rise and falls.

Keywords: Soft Power, Public Diplomacy, Turkish Foreign Policy, The Middle East, Arab Spring

تجربة الدبلوماسية التركية العامة في الشرق الأوسط

الملخص

إن التطورات التي شهدتها تقنيات الاتصال والمعلومات قد أكسبت أبعاداً جديدة لسياسات الدول في حماية مصالحها، والطرق التي تستخدمها في الوصول إلى الأهداف، ومفهوم القوة في العلاقات الدولية. ولم تعد العلاقات بين الدول كافية بالنسبة للدول التي تريد أن تكون مؤثرة، واكتسبت الدبلوماسية العامة أهمية كبيرة من حيث القدرة على التأثير في الرأي العام عبر سياسات تعمل ضمن هذا الهدف. كما أن القوة الناعمة التي تستخدمها الدبلوماسية العامة تكون ذات تأثير عالي في المجالات الثقافية والتاريخية والسياسية للدول. وفي هذا السياق تعمل تركيا على تحقيق المكاسب والأفضلية عبر الدبلوماسية العامة الموجهة للشرق الأوسط، والذي يحمل مصادر قوة ناعمة غنية. وسيتم في هذه المقالة تقييم السياسات بعد عام 2003 والتسارع الذي وقع بعدها، وما جرى بعد الربيع العربي، والتي استخدمت فيها تركيا القوة الناعمة والسياسة العامة بشكل كثيف جداً. وفي هذا السياق سيتم تناول مواضيع مفهوم الدبلوماسية العامة ومصادر القوة الناعمة لصالح تركيا في الشرق الأوسط، وأبرز عناصر الدبلوماسية العامة في المنطقة وأهم النشاطات. كما سيتم في هذه الدراسة توضيح الصعود والهبوط الذي تعيشه تركيا في الشرق الأوسط.

الكلمات المفتاحية: القوة الناعمة، الدبلوماسية العامة، السياسة الخارجية التركية، الشرق الأوسط، الربيع العربي.

Kamu Diplomasisi

Uluslararası ilişkiler, iç kamuoyu ve dış kamuoyu arasındaki sınırların muğlaklaştığı ve yaratılan “imaj”ın her alanda önem kazandığı bir süreçten geçmektedir. Ülkelerde karar alıcılar ve diplomatlar, karar ve faaliyetlerinde “diğer”lerinin algılarından etkilendiklerini ve onların algılarını da etkilemeyi hedeflediklerini belirtmektedirler. Bu algılar ülkelerin milli çıkarlarına ulaşmalarına yardımcı olabildiği gibi uluslararası arenada itibarlarına ciddi olarak zarar verebilmektedir. Bilgi teknolojileri ve bilginin yayılma hızındaki gelişim ülkelerin uluslararası arenedeki şöhretlerini koruma ve geliştirme konusunu hayati bir konuma getirmiştir. Çıkarlarının korunmasını öncelleyen karar alıcılar ülkelerinin oluşturduğu algının olumlu yönde geliştirilmesi için farklı stratejik yaklaşımlar belirlemektedir. Geleneksel diplomasinin ötesinde çok farklı yöntem ve aktörleri içeren bu yeni diplomasi çalışmaları genel olarak kamu diplomasisi olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Kamu Diplomasisi kavramını ilk kullananlardan olan Nye, bu kavramı devletlerin askeri olamayan enstrümanlar ile diğer aktörlere nüfuz ve etki edebilmesi olarak tanımlamaktadır²⁷³. Edward R. Murrow, kamu diplomasisini tanımlarken, bu kavramın sadece diğer hükümetlere yönelik eylemler bütününe değil, aynı zamanda ve özellikle sivil toplum kuruluşlarını ve bireyleri de hedefleyen eylemleri ifade ettiğini belirtmektedir²⁷⁴. Bu çerçevede kitle iletişim araçları kamuoylarını doğrudan etkilemek için kullanılırken, kültürel kanallar daha çok kamuoyu üzerinde etkisi olacağı düşünülen kesime yöneltilmiştir. Kitle iletişimi güncel konulara odaklanırken, kültürel kanallar daha çok uzun dönem algıların oluşumunu hedeflemektedir.²⁷⁵ İbrahim Kalın ise kamu diplomasisi tanımını “devletten-halka” ve “halktan-halka” iletişim olmak üzere iki ana çerçevede toplamıştır. Kalın’a göre; devlet-halk eksenindeki faaliyetler; devletin, izlediği politikaları, yaptığı faaliyetleri, resmi araç ve kanalları kullanarak kamuoylarına aktarmasıdır. Halktan halka iletişim faaliyetlerinde ise STK’lar, araştırma merkezleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları gibi sivil araçların kullanılması esastır. Bu kapsamda kamu diplomasisi, diplomatlar ve diğer kamuoyları arasında gerçekleşen iletişim ötesinde araç ve aktörleri ihtiva

²⁷³ Joseph S. Nye, Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, (Ankara: Elips Yayınları, 2005) s. 14

²⁷⁴ A.g.e. s. 107

²⁷⁵ Omair Anas, “Turkey’s Soft Power Challenges in the Arab World”, Journal of Academic Inquiries, Cilt: 6 Sayı: 2, (2011) s. 236-240.

eden daha geniş bir alanı kapsamaktadır.²⁷⁶ Bunun yanında Batı dünyasında özellikle ABD'nin, ülkelerin sıklıkla başvurdukları "propaganda" faaliyetlerini daha olumlu göstermek amacı ile kamu diplomasisi kavramını geliştirildiğini ifade eden dar tanımlamalar da bulunmaktadır²⁷⁷.

Küreselleşme ile birlikte gelişen uluslararası şirketler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar gibi devlet dışı organizasyonlar etkinliklerini artırarak uluslararası ilişkileri devletin tek aktör olduğu bir düzen olmaktan çıkarmışlardır. Bunun yanında teknolojik gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan "yeni medya" bireylerinde başkaca bir araca ihtiyaç duymadan uluslararası ilişkilerin konusu olabilecek hususlara müdahil olmalarına imkân sağlamıştır. Yeni teknolojik gelişmeler ulusal ve uluslararası alanı birbirinden ayıran sınırları muğlaklaştırmıştır. Bütün bu gelişmelerin yanında Cull'a göre kamu diplomasisinin getirdiği en önemli yaklaşım, Soğuk Savaş döneminde devletlerden halklara yönelik yürütülen iletişim biçiminin halktan halka şeklinde değişmesidir²⁷⁸.

Uluslararası ilişkilerde yeni aktör olarak ortaya çıkan devlet dışı organizasyonlar aynı zamanda kamu diplomasisinin uygulayıcısı da olmuşlardır. Bahsedilen değişimler kamu diplomasi yaklaşımında da gelişmeleri sağlamış, sadece hükümetler arası etkileşim ile ortaya çıkan veya sadece hükümetlerin uygulayıcı olduğu kamu diplomasisi, yerini hükümet dışı organizasyonların ve bireylerin de aktör olabildiği, yeni medya ile birlikte küresel çapta daha fazla etkileşimin mümkün olabildiği yeni kamu diplomasisine bırakmıştır²⁷⁹.

Kamu diplomasisinin uygulayıcıları geliştikçe kullanılan araçlar ve faaliyetler de çeşitlilik kazanmıştır. Kültür ve dil merkezlerinin kurulması, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri, üst düzey ziyaretler, sanatçıların ve entelektüellerin konferanslara, festivallere ya da sergilere katılımın sağlanması, teknik kalkınma yardımları, kardeş şehir uygulamaları, sivil toplum kuruluşlarına yönelik destek programları, bilimsel ve kültürel öğrenci değişim programları öne çıkan kamu diplomasisi faaliyetleri arasında sayılabilir²⁸⁰. Doğrudan kamuoyunu etkilemeye yönelik daha çok kitle iletişim araçları

²⁷⁶ İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", Abdullah Özkan ve Tuğçe E. Öztürk, Kamu Diplomasisi, (İstanbul: Tasam Yay., 2012) s. 150.

²⁷⁷ Nicholas J. Cull, Public Diplomacy, Lessons from the Past, (Los Angeles: Figueroa Press, 2009), s.36

²⁷⁸ A.g.e. s.13

²⁷⁹ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014) s.72-74.

²⁸⁰ Joseph S Nye, "Soft Power and Public Diplomacy Revisited", The Hague Journal of Diplomacy, Cilt:14 Sayı: 1-2 (2019) s. 7-20.

kullanılırken, toplumun önde gelenlerine veya etkin olabileceğine inanılan gruplara yönelik kültürel programlar uygulanabilmektedir²⁸¹. Bu bağlamda özellikle kültürel diplomasi olarak da anılan ülkenin dil, sanat, mutfak vb. kültürel değerlerinin yaygınlaştırılması ve tanınırlığının artırılmasına yönelik çalışmalar kamu diplomasi faaliyetleri arasında zikredilmektedir²⁸². Bilgilendirme faaliyetleri güncel konulara yönelik direk etki ortaya çıkaracak faaliyetler iken, kültürel programlar daha uzun sürede olumlu algı oluşturulmasına yönelik kullanılabilir. Hedef ülkedeki irtibatlı grupların eğitim öğretim, basın yayın ve genel olarak medya alanında desteklenerek güçlendirilmesi de bir başka önemli etki kanalıdır. Bu bağlamda ülkeler diğer ülke dillerinde yayın yapan televizyon kanallarını kurmakta veya desteklemektedirler. Haber ajansları da ülkenin algısına olumlu katkı sağlayacak diğer bir kanal olarak geniş kitlelere ulaşmakta kullanılmaktadır²⁸³. Hedef ülkedeki politika belirleme ve karar alma sürecinin yapısı hedef grupların belirlenmesi açısından önemlidir. Demokratik ülkelerde çeşitli baskı grupları aracılığı ile etki kurmak mümkün olabilir. Ancak demokrasinin olmadığı veya zayıf olduğu ülkelerde izlenecek yöntemler daha farklıdır. Genellikle görece küçük ve dar bir zümre kamuoyunu çok da dikkate almadan kararları alır. Bu durumda kamuoyunda etkiniz yüksek olsa bile Kamu Diplomasisi istenen düzeyde etki gösteremeyebilir.²⁸⁴ Bu nedenle hedef ülke kamuoylarına yönelik geliştirilecek stratejiler farklılık gösterecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik sağlanan kalkınma yardımları kamu diplomasisi açısından ülkelere önemli avantaj sağlayabilmektedir²⁸⁵. Kamu diplomasisi açısından kültürel yakınlık önemli bir avantaj sağlayabilmektedir.

Esasen Kamu Diplomasisi, geleneksel diplomasiden farklı olarak çift taraflı bir iletişim ve etkileşimi temel almaktadır. Öncelikli hedef, muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespit edilmesidir. İkinci olarak bilgilendirme, paylaşım, ikna ve etkileme amaçlanır. Bu yüzden kamu diplomasisi dinamik ve çok boyutlu bir iletişim sürecidir. Kamu diplomasisinde amaç kamuoyunda tesis edilecek etki ile karar alıcı grup içerisinde olumlu tutu-

²⁸¹ M. Musa Budak, Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Öğrenci Değişim Programları ve Türkiye Uygulamaları, (Ankara: YTB, 2012), s.25-35.

²⁸² Fırat Purtaş, "Türkiye'nin Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", Gazi Akademik Bakış, Cilt 7 Sayı:13 (2013), s.1-14.

²⁸³ Nye, "Soft Power ..."

²⁸⁴ Erhan Doğan, "Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine", Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, Kamu Diplomasisi, (İstanbul: TASAM Yay. 2012), s.28

²⁸⁵ Suweon Kim, "The misadventure of Korea Aid: developmental soft power and the troubling motives of an emerging donor", Third World Quarterly, (2019) DOI: 10.1080/01436597.2019.1622410 (Erişim Tarihi: 29.06.2019)

mu olan kesimlerin argümanlarını güçlendirmek, olumsuz tutum içerisindeki kesimleri ise etkisiz kılmak ya da hareket alanını kısıtlamaktır. Kamu diplomasisinin bu neticeyi oluşturmak için kullandığı etki ise yumuşak/ince güç olarak tanımlanmaktadır²⁸⁶. Nye'ye göre kamu diplomasisinin esas aldığı bu gücün üç temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlar diğerleri tarafından cazip bulunan ülke kültürü, politik değerler ve diğerleri tarafından meşru ve ahlaki olarak kabul edilmeyi sağlayabilen dış politik yaklaşımdır. Nye'ye göre ince güç; güven, inanıklık ve cazibenin oluşturduğu bir etkidir²⁸⁷. Kamu diplomasisinin gelişimi genel olarak ortak bir yol izlese de ve tatbikinde kullanılan araçlar ülkeden ülkeye farklılık arz edebilmektedir. Kullanılan araçların farklılaşması tabii olarak ülkelerin ince güç kaynaklarının farklılığından da kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinin belirlenmesinde öne çıkan ince güç unsurları da bu bağlamda ele alınmalıdır.

Türkiye'nin Ortadoğu'da İnce Güç Kaynakları

Kamu Diplomasisi açısından ülkelerin kaynakları; o ülkenin kültürü, siyasî değerleri, dış politikası, ekonomisi, eğitim düzeyi, medya, tanıtım ve tanıtma faaliyetlerinin bir bütünü olarak anlaşılabilir. Başarılı bir Kamu Diplomasisi yürütebilmek; ülke kültürün başka ülkeler üzerinde oluşturduğu çekiciliğe, siyasî değerlerin iç ve dış politikadaki uyumuna, takip edilen dış politikanın meşru ve ahlakî olarak kabul edilebilmesine, ülke markalarının ve şirketlerinin ekonomik olarak etkinliğine, eğitim sisteminin cazibesine, medyanın stratejik kullanımına, tanıma ve tanıtma faaliyetleri ile istenilen bilginin belirlenen hedeflere ulaştırabilmesine ve tüm bu araçlar ile dünya kamuoyunu ülkeniz hakkında olumlu karar almaya sevk edebilmenize bağlıdır²⁸⁸.

Türkiye bu bağlamda medeniyet/kültür değerleri, tarih birikimi, devlet yapılanması, mevcut uluslararası sistemde sahip olduğu stratejik konumu, ekonomik yetkinlikleri ile ciddi bir kamu diplomasisi potansiyeline sahiptir. Özellikle Ortadoğu bağlamında ortak din ve tarihi ilişkilerin getirdiği sosyal bağlar, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve Türkiye'deki siyasi hükümet etme geleneği bölge ülkelerine yönelik gerçekleştirilecek Kamu Diplomasisi faaliyetleri açısından Türkiye'ye önemli avantajlar sunmaktadır. Kuruluşundan itibaren devlet güvenliğinin odak teşkil ettiği politik yaklaşımın dönüşümü

²⁸⁶ Bezen Balamir Coşgun, "Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi", Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, Kamu Diplomasisi, (İstanbul: TASAM Yay., 2012), s.51-55.

²⁸⁷ Nye, "Yumuşak Güç..." s.14

²⁸⁸ Bekir Aydoğan, "Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi", http://politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2019)

ve değişen dış politika uygulamaları Ortadoğu ülkelerinde Türkiye'nin daha cazip bir aktör olarak görülmesini sağlayabilmiştir. Bununla birlikte özellikle 2011 sonrasında bölge ülkelerinde meydana gelen gelişmeler, ikili ilişkilerde yaşanan krizler ince güç unsurunun arka planda kaldığı bir süreci karşımıza çıkarmıştır.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik ince gücünün en önemli kaynağı tarihi ve bölge ülkeleri ile İslam ortak paydasında buluşan kültürel değerleridir. Ortadoğu coğrafyasında Türklerin İslamiyete girmelerini izleyen asırlarda kurulan ortak devletler ve geliştirilen sosyal yaşam bölgedeki milletler arasında köklü bağların, ortak değerlerin oluşmasını sağlamıştır. Ekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'den önde olan ülkelerin Ortadoğu coğrafyasında Türkiye'nin sahip olduğu etkinliğe sahip olmamasının en önemli nedeni bölge ile tarihsel bağlarının olmayışıdır. Ortak Osmanlı geçmişi Türkiye'nin Balkan, Kafkas ülkelerinde olduğu gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile de doğal kültürel bağlar kurmasını sağlamıştır. Tüm bu ülkeler Osmanlı'yı oluşturan parçalardır. Bunun yanında Osmanlı'nın uhdesindeki Hilafet müessesesi sembolik olmanın çok ötesinde bu coğrafya insanı için birleştirici bir rol oynamıştır. Bu ülkelerin ayrıştırılmasından sonra yaşadıkları acı tarihsel tecrübeler geçmişe yönelik özlem dolu olumlu bir yaklaşım oluşumuna da katkı sağlayabilmektedir.²⁸⁹

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden itibaren bölge coğrafyasının yönetiminde rol oynaması Türkiye'nin bölge ülkelerinde tarihsel olarak irtibatlı olduğu sosyal grupların oluşmasını da sağlamıştır. Tarihsel bağlar kısa süre önce kurulmuş bağlara göre daha dayanıklıdır. Bu nedenle bu grupların buldukları ülkede daha güçlü olmaları için destek olunabilir. Kamu Diplomasisi açısından bu tür gruplarla ilişki önemlidir ve geçmişte sağladığı faydalar nisbetinde bu kanalın kullanımı önemli avantajlar sağlayabilmektedir.²⁹⁰ Ancak bahsedilen kaynakların Türkiye açısından önemli bir dezavantaja dönüşme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Yüzyılın başında bölgede kurulan ülkelerde kimlik inşası kapsamında Osmanlı'nın emperyal bir güç, Türklerin ise "öteki" olarak tanımlama girişimleri sosyal değişimleri de beraberinde getirmiştir.²⁹¹ Benzer şekilde Türkiye'de Arap coğrafyasına karşı düşmanlığa varan söylemlerin geliştirilmesi bahsedilen tarihsel kaynağın kullanımında dikkatli davranılmasını zorunlu kılmaktadır.

²⁸⁹ Assad Bhuglah, "Turkey's Soft Power in the Middle East", <https://www.centuryassociation.org/assad-bhuglah-toc/2905-turkey-s-soft-power-in-the-middle-east> (Erişim Tarihi: 12.03.2019)

²⁹⁰ Doğan, a.g.m. s. 24

²⁹¹ Paul Salem, "Turkey's Image in the Arab World", http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkeys_Image_In_The_Arab_World.pdf (Erişim Tarihi: 14.03.2019)

Kamu Diplomasisi açısından Türkiye'ye değer katan bir diğer husus ise coğrafyasıdır. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu arasındaki jeostratejik konumu işgal eden Türkiye önemli bir ince güç kaynağına doğal olarak sahip olmaktadır. Ülkelerin coğrafi yakınlık nedeniyle devamlı etkileşim içinde oldukları komşu ülkeler doğal bir kamu diplomasisi faaliyet alanıdır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bölgenin aynı zamanda doğal bir geçiş yolu olması bu coğrafyanın farklı kültürlerle çok daha erken dönemlerde tanışmasını sağlayabilmiştir. Enerji ve ticaret yolları üzerinde bulunmasının ülkeye sağladığı ekonomik üstünlükte bu bağlamda bir ince güç unsuru olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin kuruluş süreci ve sonrasında bölge ülkelerine yönelik güvenlik odaklı dış politika yaklaşımı ve tek yönlü Batı'ya yönelme politikası Ortadoğu ülkelerinde olumsuz bir imaj oluşturmaya neden olmuştur. Bu dönemde Arap ülkelerindeki yeni idarecilerin Osmanlı geçmişine yönelik geliştirdikleri söylemin de etkisi ile Türkiye ve bölge ülkeleri arasında görülmeyen duvarların oluşmuştur²⁹². Buna rağmen Türkiye'nin genel olarak güçlü bir orduya sahip istikrarlı bir devlet yapılanmasına sahip olması, bölge ülkeleri ile dış ticaretini geliştirme çabaları, karşılıklı ekonomik bağımlılığı artıran faaliyetleri, uluslararası organizasyonlara aktif katılımı, liberal ekonomik değerleri savunması ve gelişen bir ekonomi olarak tanımlanması Ortadoğu'da özellikle halk düzeyinde Türkiye'nin cazibesini artırmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinde gerçekleştirdiği reformlar ülkenin sosyal hayatında değişiklikler meydana getirirken Ortadoğu ülkelerinde Türkiye'nin bu Batılılaşma serüveni dikkatle izlenmiştir. Esasen Ortadoğu ülkelerinin bu süreçte içerisinde buldukları siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılar Türkiye'ye karşı bu ilginin en önemli sebeplerinden birisidir. Gücün belirli zümrelerin elinde toplandığı, halkın genel refahını sağlayamayan, genel politikalarını ülkesinde belirleyemeyen otoriter rejimlerin yönettiği Ortadoğu halkları tarihsel ve coğrafi olarak kendisine yakın gördüğü Türkiye'nin aynı dönemde gerçekleştirdiği görece daha istikrarlı değişimi yakından takip etmiştir. 1960'larda başlayan, 1970'lerde gelişen ve 1980'ler ile yapılaşan liberal siyasi ve ekonomik açılım politikaları Türkiye'nin bölge ülkelerinde konjektürel olarak inişler ve çıkışlar olmakla birlikte imajını güçlendirmiştir²⁹³. Bu süreçte Türk siyasi hayatında Ortadoğu ile ilişkilerin

²⁹² Carola Cerami, "Rethinking Turkey's Soft Power in the Arab World: Islam, Secularism, and Democracy", *Journal of Levantine Studies*, Vol. 3, No. 2, (Winter 2013) s.132

²⁹³ Meliha Benli Altunışık, "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", *Insight Turkey*, 10/2, (2008), s.42-46.

güçlendirilmesini savunan siyasi görüşlerin ortaya çıkması, çok seslilik görüntüsü ve modernleşme Türkiye'nin bölgedeki prestijini artırmıştır. Bu çerçevede gelişen "model ülke" yaklaşımı da dikkat çekmiştir.

Bölge ülkelerinin ortak paydası olan İslami değerlerin, küreselleşme ile kendisini daha fazla hissettiren modernleşme baskısının Türkiye örneğinde geliştirdiği yeni form diğer İslam ülkeleri için örnek olarak gösterilmiştir²⁹⁴. Ülkenin sosyal, politik ve ekonomik dönüşümü bireyler, şirketler ve sivil toplum kuruluşlarını odağa alan politikaların da oluşmasını sağlamıştır. Bu değişim ülkenin politik diline de etki etmiş; iş adamı örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarına yeni roller sağlamış, İslam ve demokrasi ilişkisinin yeniden analiz edilmesine neden olmuştur. İç politikada meydana gelen gelişmeler, uluslararası arenada Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu sistemin sona ermesi gibi değişimler Türkiye açısından Ortadoğu'da yeni imkanlar oluşturmuştur. Bu Türkiye'nin çok farklı yönlerde dışarıya ekonomik ve siyasi açılımını da beraberinde getirmiştir. Ekonomide liberal politikalar benimseyen Türkiye'de geliştirilen politikaların en önemli alıcılarından birisi de muhafazakâr işadamları olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni sınıf Türkiye'nin ekonomik olarak da gelişmesine katkı sağlamıştır. Liberal politikalar ve muhazakar iş dünyası arasında oluşturulan bu ortaklık sisteminin diğer Müslüman Ortadoğu halkları için bir model olabileceği tezi çokça dillendirilmeye başlanmıştır. Türkiye'de muhazakar yapının geçirdiği bu değişim, 2002 sonrasında AK Partinin iktidarda tutunabilmesi ülkenin Ortadoğu'daki algısına pozitif katkı sağlamıştır. Kemal Kirişçi'ye göre model ülke yaklaşımı üç slogan çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır; ticaret ve yatırım ile öne çıkarılan "ticaret ülkesi", inşası devam eden demokratikleşme süreci, Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye arasında insanların rahatça seyahatini sağlayan dış politika yaklaşımı²⁹⁵.

Türkiye'deki bu dönüşüm Doğu'da olduğu kadar Batı'da dikkatle takip edilmiştir. Özellikle Afganistan ve Irak gibi Müslüman ülkelerde giriştiği savaşta kaba güç ile istedikleri sonucu alamayan ABD yönetimi Türkiye gibi bir ortağın ince güç unsurları ile bölgenin stabil hale getirilmesinde oldukça faydalı olabileceğini görmüştür. Türkiye'nin Ortadoğu Barış Süreci başta ol-

²⁹⁴ Cerami, a.g.e. s. 129-130. Meliha Benli Altunışık, (2011, June). "Challenges to Turkey's "Soft Power" in the Middle East" (June, 2011) http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Challenges_To_Turkeys_Soft_Power_In_The_Middle_East.pdf. Yohanan Benhaim ve Kerem Öktem, "The Rise and Fall of Turkey's soft Power Discourse", *European Journal of Turkish Studies*, 21, (2015) s. 8.

²⁹⁵ Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, 40 (2009), s.29-57.

mak üzere bölge ülkeleri ile İsrail arasında yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri Doğu ülkelerinde olduğu kadar Batı ülkeleri nezdinde de Türkiye'nin önemini artırmıştır.²⁹⁶

Türkiye'nin Ortadoğu'da Önde Gelen Kamu Diplomasisi Araçları

Türkiye sahip olduğu ince güç imkânlarını çerçevesinde Ortadoğu'da farklı Kamu Diplomasisi araçlarını kullanmaktadır. Kültür, dil, sanat, bilimsel çalışmalar, ekonomi gibi çok farklı alanlarda uygulama alanı bulunan bu faaliyetler belli kurum ve kuruluşlar öne çıkmaktadır. Türkiye'nin ilk kurulduğu süreçte Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü ve sonrasında Milli Güvenlik Kurulu'nun uhdesinde yürütülen Kamu Diplomasisi çalışmaları 2010 yılından itibaren Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) tarafından koordine edilmiştir. KDK tarafından Türkiye'nin kamu diplomasisi alanındaki faaliyetleri bahsinde Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) gibi kamu kurumlarının yanında insani yardım ve eğitim gibi farklı alanlarda çalışan sivil toplum kuruluşları ile dizi ve sinema sektörlerinin öne çıkarıldığı görülmektedir.²⁹⁷

YEE

Kamu Diplomasisi faaliyetlerinin en önemli parçalarından birisi olan kültür diplomasisi 2009 yılında faaliyetlerine başlayan YEE tarafından yürütülmektedir. Dil, sanat, mutfak gibi farklı kültür öğelerinin tanıtılması ve diğer ülke vatandaşlarının bu değerlere olan ilgisinin artması/artırılmasını sağlayan kültür diplomasisi bu yönüyle kamu diplomasisinin en önemli amaçlarından birisidir. Kültür Diplomasisi ülkelerin diğer ülkelerdeki algısını uzun vadede köklü olarak etkileyebilecek faaliyetleri içermektedir. Bu alanda 1883'te The Alliance Française, 1934'te İngiliz British Council, 1954'de, Alman Goethe Enstitüsü, 1991'de İspanyol Cervantes Kültür Merkezleri, 2004'de Çin Konfüçyus Merkezi faaliyetlerine başlamıştır.²⁹⁸ Kültür Diplomasisi alanında çalışmalarını sürdüren YEE, Büyükelçiliklere bağlı kültür merkezleri, sivil

²⁹⁶ Altunışık, "The Possibilities ..." s.45. Benhaim ve Öktem, a.g.m. s. 2.

²⁹⁷ Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, (Ankara: Nobel Yay, 2015). Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk a.g.e. [Muherrem Ekşi ve Mehmet Seyfettin Erol, "The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public Diplomacy", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 11 Sayı 23 (Kış 2018)].

²⁹⁸ Muherrem Ekşi ve Mehmet Seyfettin Erol, a.g.m. s.31

toplum kuruluşu veya ticari olarak yapılandırılmış kültür merkezleri ve üniversitelerde kurulan Türkoloji bölümleri ile faaliyet göstermektedir. Bu çerçevede hali hazırda farklı ülkelerde 49 merkezi bulunmaktadır. Ortadoğu'da Lübnan, Ürdün, Mısır, İran, Katar, Filistin, Sudan, Bahreyn, Tunus'da Kültür Merkezleri bulunan YEE, Cezayir ve Fas'ta da üniversiteler bünyesinde kurulan bölümlerde çalışmalarını yürütmektedir²⁹⁹. Türkçe dil eğitimi ve kültür-sanat unsurlarının çeşitli etkinlikler ile tanıtılması gibi iki temel alanda faaliyet gösteren YEE, uzun vadede bölge milletleri ve Türkiye arasında iletişim açısından en önemli engellerden biri olan dil probleminin aşılması noktasında katkı sağlamaktadır. Yabancılar Türkçe eğitimi bağlamında müfredat ve eğitim metaryallerinin geliştirilmesine liderlik etmektedir.

Bölge ülkeleri ile Türkiye arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, ilişkilerin kültür-sanat boyutunda eksikliklerin daha belirgin olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle ortak değerlere vurgu yapacak edebi eserlerin ülke dillerine kazandırılması, geniş kitleleri etkileme potansiyeline sahip sanatçıların ortak projelerde buluşturulması, bölge ülkelerinde Türkçe öğrenimine yönelik ilginin artırılması ve oluşan talebe karşılık verilmesi Türkiye'nin Kamu Diplomasisi çalışmaları kapsamında YEE'den beklentileri oluşturmaktadır. Bu faaliyetlerin etkinliğinin artırılması için süreklilik önem arz etmektedir. Bu minvalde YEE'nin kurumsal kapasitesinin artırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle ülke halkaları arasındaki iletişimin önündeki dil engelini aşılmasında YEE'nin hayati rolü kritiktir. Bölge ülkeleri ile ikili siyasi ilişkilerde 2011 sonrası yaşanan sıkıntılara rağmen Türkçe öğrenmeye yönelik ilginin devam ediyor olması³⁰⁰ halk düzeyinde Türkiye'ye olan ilginin devam ettiğinin de bir göstergesi olarak görülebilir. Bununla birlikte YEE'nin kuruluş döneminde Ortadoğu'nun farklı ülkelerinde açılan merkez sayısındaki artış hızının düştüğü, Şam ve İskenderiye gibi merkezlerin faaliyetlerinin durdurulduğu göz önüne alındığında siyasi ilişkilerde yaşanan olumsuzlukların kamu diplomasisi faaliyetlerine olumsuz etkisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

TİKA

Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere kalkınma yardımları ülkelerin yurtdışındaki cazibesine katkı yaptığı oranda Kamu Diplomasisi faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu alanda Türkiye'nin etkili ve

²⁹⁹ YEE, <https://www.yee.org.tr/> (Erişim Tarihi: 16.03.2019)

³⁰⁰ YEE, Yunus Emre Enstitüsü 2017 Yılı Faaliyet Raporu, (Ankara: YEE, 2018) s. 85

en eski kurumlarından birisi de TİKA'dır. 1992 yılında Dışişleri Bakanlığına bağlı bir yapı olarak kurulan TİKA, 1999 yılında Başbakanlığa bağlı müstakil bir kurum haline gelmiş ve 2011 yılında çıkarılan 656 sayılı KHK ile kurumsal yapısını tahakküm ettirmiştir. Türk dili konuşulan ülkeler başta olmak üzere tüm gelişmekte olan ülkelerde çalışma yapma yeteneğine haiz olan kurum görevleri arasında yurtdışında bulunan ortak tarihî, kültürel ve toplumsal mirasın ve değerlerin korunması ve toplumlararası önyargıların giderilmesi ve medeniyetler arası diyalogun güçlendirilmesi gibi Kamu Diplomasisinin en temel alanlarında sosyal, kültürel çalışmalar da zikredilmiştir. Çalışma yapılan ülkelerin kurumlarının yanında, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler ile işbirliği, çok çeşitli sektörlerde proje ve faaliyetler uygulamaya imkân veren geniş bir faaliyet alanına sahip olması TİKA'yı güçlü kılmaktadır.³⁰¹ AK Parti döneminde ciddi bir atılım içerisine giren TİKA 2019 yılı itibari ile Filipinler'den Meksika'ya, Güney Afrika'dan Ukrayna'ya çok geniş bir coğrafya'da 61 Program Koordinasyon Ofisi ile hizmet vermektedir. 2017 yılında Türkiye'nin yaptığı 9.327 milyar dolar kalkınma yardımının 8.121 milyar doları resmi kalkınma yardımı olarak gerçekleşmiştir.³⁰² Ortadoğu'da Filistin, Lübnan, Ürdün, Irak, Yemen, Mısır, Sudan, Libya, Tunus ve Cezayir'de ofisleri bulunan TİKA, 2018 yılı itibari ile bölgesel bazda en fazla bütçe harcamasını 108.635.632 TL ile Ortadoğu Afrika bölgesinde gerçekleştirmiştir. Buna paralel olarak 2017 yılında en çok yardım sağlanan ülke Suriye akabinde Somali ve Filistin olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Filistin, Ürdün ve Irak'ta eğitim kurumlarının yenilenmesi ve modernizasyonu, Irak, Libya ve Filistin'de hastane yapımı ve donanımın sağlanması, Lübnan, Irak, Ürdün ve Sudan'da tarihi eserlerin restorasyonu farklı ülke ve sektörlerde kalkınma yardımlarını devam ettirmiştir.³⁰³

Kamu Diplomasisi bağlamında önemli faaliyetler gerçekleştiren TİKA'nın çalışmalarının bölge ülkelerinde daha fazla bilinmesine yönelik tanıtımlarını artırması, faaliyetlerin etkinliğinin sağlanması için artan çalışma alanına uygun olarak insan kaynağının geliştirilmesi gerekmektedir. Bölge ülkelerinin hemen hepsinin gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olduğu göz önüne alındığında bir teknik kalkınma yardımları kuruluşu olarak TİKA'nın Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik Kamu Diplomasisi strateji açısından da öne çıkmasına sebep olmaktadır.

³⁰¹ Gökmen Kılıçoğlu ve Ayhan Nuri Yılmaz, Ortadoğu'da Türkiye Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasî Projeksiyonlar, Yeni Türkiye, 87, (2016), s. 108

³⁰² TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017, (Ankara: TİKA, 2018) s. 14-15. (TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017 2018)

³⁰³ TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2018, (Ankara: TİKA, 2019) s. 58-116.

YTB

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, tarihi, kültürel ve dini ortak geçmişe sahip topluluklar ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetleri ile öne çıkan YTB, 2010 yılından itibaren Türkiye'nin Kamu Diplomasisi unsurlarından birisi olarak çalışmalarına başlamıştır. Görev tanımı içerisinde yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın ülkemizle sosyal, kültürel ve ekonomik bağlarını muhafaza etmeleri ve geliştirmeleri için gerekli çalışmaların ilgili kurumlarla eşgüdüm içinde yapılmasını sağlamak suretiyle yurtdışındaki Türkiye imajının güçlendirilmesi; soydaş ve akraba topluluklarla ekonomik, sosyal ve kültürel bağların geliştirilmesi; uluslararası öğrencilerin, öğrenimleri süresinde ve sonrasında, ülkemizi daha iyi tanımalarını ve ilişkilerin sürekliliğini sağlayıcı çalışmaları gerçekleştirmek ve bu çerçevede sivil toplum örgütleri, meslekî yapılanmalar, tüzel kişilikler ve ticari örgütlerle işbirliği yapmak sayılmıştır. Ortadoğu bölgesinde tarihi olarak Türkiye'ye müzahir sosyal grupların ülkemiz ile bağlarının güçlendirilmesi, bölge ülkelerindeki kültürel mirasın ortaya çıkarılması, ülkelerin nitelikli insan gücünü sağlamaya yönelik eğitim faaliyetleri Başkanlığın bölgeye yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerin başlıcalarıdır³⁰⁴.

Türkiye Bursları kapsamında gerçekleştirilen uluslararası öğrenci hareketliliği programları YTB'nın Kamu Diplomasisi alanında en öne çıkan faaliyettir. Kurulduğu yıldan itibaren öğrencilere yükseköğretimde karşılıksız burs sağlayan kurum bu kapsamda 2017 yılında 163 ülkeden 106.550 başvuru alınmıştır. Lisans, lisansüstü ve doktora çalışması yapmak üzere 5.378 öğrenci Türkiye Bursları'ndan faydalanmaya hak kazanmıştır. Bunlar içerisinde en az gelişmiş ülkelerden 1.108 öğrenci burslandırılırken, ülke birincilerini Türkiye'ye çeken burs imkânlarından 1.645 öğrenci yararlanmıştır. Yurtdışı Vatandaşlar Tez Araştırma Bursları adı altında 40, Tez Teşvikleri kapsamında 17, KÂTİP programı dâhilinde 15 kamu görevlisi ve akademisyen burslandırılmıştır. Akademik İşbirliğini Teşvik Eden Araştırma Burslarından 14, Kriz Bölgelerine Yönelik Acil Burslandırma Programlarından 54 kişi faydalanırken, Meslek Sahiplerine Kariyer Bursları adı altında 726 kişi mesleki tecrübe artırma amaçlı burs almıştır³⁰⁵. Türkiye Burslarının markalaştırılması Türkiye'ye bir ince güç unsuru daha kazandırmıştır. Sonuçları uzun vadede elde edilen değişim programlarının çıktıları ülkemize yönelik birçok yanlış algılama ve önyargıları giderme ve Türkiye'ye yönelik olumlu bir algı oluşturulması noktasında önemli bir vasıta olacaktır. Öğrenci değişim programlarında tek taraflı değil karşılıklı olması etkinliğini artıracaktır³⁰⁶.

³⁰⁴ YTB, www.ytb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 16.03.2019)

³⁰⁵ YTB, İdare Faaliyet Raporu 2017, (Ankara: YTB, 2018) s. 30.

³⁰⁶ Budak, a.g.e. 94-99.

TRT

Bilgi üretimi ile gündem oluşturma ve yönlendirme kabiliyeti medyanın önemli yeteneklerinden birisidir. Uluslararası yayıncılık, uluslararası arena- da kamuoyu oluşturma'nın önemini farkında olan ve Kamu Diplomasisi araçlarını çeşitlendirmeyi hedefleyen ülkelerin önelediği konuların başında gelmektedir. Uluslararası yayıncılık, radyo, televizyon ve internet gibi farklı mecraların kullanılarak diğer halkların ilgisini çekmeye çalışılan ve bu ve- sile ile verilmek istenilen mesajların aktarıldığı bir araç olarak görülebilir.³⁰⁷ Bu bağlamda uluslararası yayın yapan kuruluşların başında gelen TRT'nin gerçekleştirdiği yayıncılık Kamu Diplomasisi açısından etkili ve önemli bir unsurdur. TRT-World, TRT- Arabiya, TRT-Kurdi, TRT Avaz gibi farklı dil- lerde yayın yapan kanallar bu dillerin kullanıldığı ülkelerde Türkiye yönelik olumlu bir algı ve bilinç oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Türk med- ya kanallarının uluslararası yayınları Türk kamu diplomasisinde etkili ve önemli bir unsurdur. 2010 yılında yayınlarına başlayan TRT-Turkiyya 2015 yılında ismini değiştirerek TRT-AlArabiya adını almıştır. TRT-AlArabiya Arapça konuşan ülkeleri de kapsayacak şekilde Nilsat, Arapsat, Bilsat ve Türksat üzerinden çok geniş bir izleyici kitlesine hitap eden bir yayın kanalı olarak kurgulanmış, 22 Arap ülkesini kapsamakta ve 350 milyonluk seyirci kitlesine ulaşmaktadır. Yayın akışında haber, kültür, sanat, tartışma ve eğ- lence gibi geniş bir yelpaze sunan kanal toplumun tüm kesimlerine ulaşmayı hedeflemektedir³⁰⁸.

Türkiye'de üretilen bilginin aracısız olarak hedef coğrafyada aktarılmasını sağlayan ve geniş halk kitlelerine ulaşma imkânı vererek Kamu Diplomasisi açısından ciddi bir avantaj sağlayan TRT-AlArabiya bu bağlamda önemli bir araçtır. Bölgede özellikle ABD'nin El Hurra ve CNN Arapça, Çin'in CCTV Arapça, Rusya'nın Rusya el Yevm, İngiltere'nin BBC Arapça, Fransa'nın France 24 Arapça, Almanya'nın DW Arapça gibi kanallara sahip olduğu düşünüldüğünde bu alanda gerçekleştirilen faaliyetlerin önemi artmakta- dır. Gelişen teknolojiyi göz önüne alarak internet ortamında da yayıncılık zorunlu bir hal almaktadır. Bu bağlamda TRT'nin internet ve sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiği yayın faaliyetleri de etkinliğinin artmasına katkı sağlamaktadır.

³⁰⁷ Cull, a.g.e. s.21

³⁰⁸ Kılıçoğlu ve Yılmaz, a.g.m. s.104-105

Sivil Toplum Kuruluşları

Kamu Diplomasisinin en önemli unsurlarından biriside halktan halka bilgilendirme ve etkileşim faaliyetleridir. Sivil toplum kuruluşları bu bağlamda Kamu Diplomasisinin hem hedefi hem de uygulayıcısı konumundadır. Türkiye'de kurulan sivil toplum kuruluşlarının Kamu Diplomasisi bağlamında etkinleri sağladıkları insani yardım faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadır. Önemli oranda dini motivasyon ile çalışmalarını gönüllü olarak yürüten bu kuruluşlar çok farklı ülkelerde özellikle acil insani yardım, eğitim, su ve sanitasyon, sağlık gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda 2017 yılında 707.6 milyon dolar yardım yapan sivil toplum kuruluşları bu alanda önemli bir aktör olarak varlıklarını hissettirmektedirler³⁰⁹. Ortadoğu Bölgesinde özellikle Filistin ve Suriye başta olmak üzere Yemen, Irak ve Libya gibi çatışma bölgelerinde de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bölge insanlarında Türkiye'ye yönelik olumlu algı oluşmasına ciddi katkı sağlamaktadır. Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, IHH, Cansuyu, Yeryüzü Doktorları, Dosteli gibi sivil toplum kuruluşları bu alanda öne çıkmaktadır. Türkiye 2017 yılında 7.28 milyar dolar ile Dünya'da en fazla insani yardım yapan ülke olmuştur³¹⁰.

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi çalışmaları genel olarak değerlendirildiğinde halen kamu kurumlarının faaliyet sayısı ve bütçelerinin sivil toplum kuruluşlarına nazaran çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum halktan halka iletişimi doğrudan iletişimi temel alan Kamu Diplomasisi yaklaşımı ile tezat teşkil etmektedir. Kamu diplomasisinin etkinliğini değerlendiren farklı çalışmalarda stkların faaliyetlerin diğer ülke halklarında daha fazla kabul gördüğü iddia edilmektedir³¹¹. Bu çerçevede Türkiye'nin Kamu Diplomasisi stratejisinde sivil toplum kuruluşlarını öne çıkarması, gerçekleştirecek faaliyetlerin yerel sivil toplum kuruluşları ile ortaklıkları da sağlayacak mekanizmalar ile sivil toplum eli ile uygulanması faydalı olacaktır.

Film ve Diziler

Tarih ve kültürel değerlerin film endüstrisinin ürünleri şeklinde diğer ülkelere ihraç edildiği kabul edilen bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır³¹². Türkiye de son yıllarda bu tür kültür ürünlerine ilgi duyulan ülke-

³⁰⁹ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, s. 14.

³¹⁰ A.g.r. s. 23.

³¹¹ Nye, "Soft Power..."

³¹² The U.S. Advisory Committee on Public Diplomacy, 2018 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting, (Washington: ACPD, 2018) (Erişim Tarihi: 29.06.2019).

lerden birisi haline gelmiştir. 2004 yılından itibaren Ortadoğu'da Türk dizilerine ilgi artmaya başlamıştır. TESEV tarafından Ortadoğu ülkelerinde gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcıların % 78'i Türk dizilerini seyrettiğini belirtmiştir³¹³. "Noor" adıyla Arapça yayınlanan bir Türk dizisinin aynı anda 85 milyon Arap tarafından izlendiği belirtilmektedir³¹⁴. Arap medyasına yansıyan haber, karikatür ve analizlerde Türk dizilerinin çok popüler olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Zayed Mohammed, dizilerin Arap dünyasında bu denli etkili olmasını şu şekilde ifade etmektedir. "Özellikle 1980'lerden sonra Arap dizilerinin, en çok da Mısır ve Suriye dizilerinin, içinde bulunduğu sanatsal gerileme karşısında, Türk dizilerinin sosyal, dini ve politik açıdan Arap dünyasında, özellikle gençler ve kadınlar için, önemli bir rol oynadığı şüphesiz. Arapların çoğu Türkiye'yi modern çizgileri olan Müslüman bir ülkenin harika modeli olarak görüyorlar"³¹⁵. Dizilerin bu kadar ilgi görmesinin nedenleri arasında Türk kültürünün Ortadoğu kültürüne benzerliği, bölge toplumlarının özgürlükten ve demokrasiden yoksun ve ciddi ekonomik sorunlarla da karşı karşıya olduklarından Türk dizileri yalancı bir cennet sunması da zikredilmektedir. Esasen Türk dizi ve filmlerinin Ortadoğu ülkelerinde yaygınlaşması belli bir stratejiden ziyade, biraz önce zikredilen bölge ülkelerinde Türkiye'ye sosyolojik olarak duyulan yakınlık ve 'öykünme'nin bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. İlerleyen süreçte Türk dizi ve film sektörünün sağladığı ekonomik katkıları göz önüne alınarak bu yapıtların diğer ülkelere ihracı Ekonomi Bakanlığınca desteklenmeye başlamıştır³¹⁶. Bunun yanında diziler sadece Ortadoğu'da değil, Afrika'dan, Avrupa'ya pek çok farklı ülkede de seyredilmektedir³¹⁷.

Dizilerin bu şekilde popüler olması Türkiye'ye Ortadoğu ülkelerinden turist sayısını da arttırmıştır³¹⁸. Bu da bir bağlamda Kamu Diplomasisinin önemli bir unsuru olan halktan halka iletişim imkânlarını artırmaktadır. Türk sineması ve dizilerinin zamanla Türkiye'nin yumuşak gücünün ivme kazanmasında temel araçlardan biri hâline geldiği yadsınamaz bir gerçek-

³¹³ Altunışık, "Challenges ..."

³¹⁴ Michael Kimmelman, "Turks Put Twist in Racy Soaps", New York Times, 17.06.2010, <https://www.nytimes.com/2010/06/18/arts/18abroad.html> (Erişim Tarihi: 16.03.2019)

³¹⁵ Mohammed Zayed, "Arap Dünyasında Türk Dizisi: Sosyal Etkileri, Dinî Tepki ve Arap Dünyasındaki Dramatik Boşluk", <http://researchturkey.org/tr/turkish-drama-in-the-arab-world-social-impacts-religious-reaction-and-dramatic-void-in-the-arab-world/> (Erişim Tarihi:17.03.2019)

³¹⁶ TRTHaber, Türk Dizilerine Devlet Desteği Geliyor, 10 Nisan 2018, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dizilerine-devlet-destegi-geliyor-359863.html> (Erişim Tarihi: 30.06.201)

³¹⁷ Mehmet Said Arbatlı ve İhsan Kurar, "Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçe'nin Yaygınlaşmasına Etkisi", Turkish Studies, vol. 10/2, (Winter 2015) s. 39.

³¹⁸ TRTHaber, Türk Dizileri Turist Sayısını Artırıyor, 28 Nisan 2017, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dizileri-turist-sayisini-artiriyor-311704.html> (Erişim Tarihi: 29.06.2019).

tir. Bununla birlikte Türk dizi ve filmlerinin yurtdışına ihracının Kamu Diplomasisinin bir uygulaması olarak görmek yanlış olacaktır. Türk dizi ve sinemasına yönelik bu ilginin Türkiye algısını nasıl etkilediği ve dış politika üzerindeki etkilerinin ölçülmesi de oldukça zordur. Bu ürünlerin hedef ülkelerdeki tüm kesimlerde aynı etkiyi yarattığı ve Türk kültürünün ve toplumsal yapısını doğru olarak yansıttığı söylenemez. Türk dizilerinin bölge ülkelerinde farklı etkiler oluşturduğu ve bölge milletlerinin diziler hakkında muhtelif görüşlere sahip oldukları da göz ardı edilmemelidir. Diğer bir ifade ile Türk dizileri Arap dünyasındaki Türkiye imajını farklı yönlerde etkilemektedir. Örneğin Suudi bir din adamı, biraz önce bahsettiğimiz Türk dizisini, "Kötülükle, şerle, ahlaksızlıkla dolu, erdeme karşı açılmış bir savaş" olmakla itham etmiştir³¹⁹. Bir ülke için olumlu etkiye sahip olan unsur diğer birisi için olumsuz algılanabilmektedir. Son dönemde yayınlarının azalmasına rağmen diziler birer yumuşak güç unsuru olarak Türkiye'nin imajına katkı yapmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu'da Son Dönem Kamu Diplomasisi Tecrübesi

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri 20. yüzyılda konjektüre göre değişen bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin dış politikası bölgedeki imajı ve ince gücünü de etkileyen en önemli unsur olagelmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Ortadoğu coğrafyası ile arasına mesafe koyan genç devlet yapılanması, aynı süreçte Batılı ülkelerin tahakkümü altındaki bölge ülkelerinin postkolonyal dönemde yürüttükleri kimlik inşa sürecinde benzer bir yönelimde olmaları ayrışmayı artırmıştır. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile bu bağlamda yeniden buluşması 1970'li yıllara rastlamaktadır³²⁰. Bölge siyasetinde ortaya çıkan yeni ittifaklar, enerji krizinin neden olduğu istikrarsızlıklar, ABD ve Sovyet tehditlerinin Türkiye ve bölge ülkelerinde oluşturduğu baskı, Türkiye'de İslam'ın sosyal ve siyasi hayatta daha fazla tartışılmaya başlanması bu döneme rastlamıştır. Bu dönemde milliyetçi Arap çevrelerinde Türkiye'nin Osmanlı geçmişinden gelen ciddi korku ve çekinceleri bulunmakla birlikte genel yaklaşım ülkenin Ortadoğu halklarının akıllarında ve kalplerinde kısa zamanda yer edineceğine yöneliktir. 1980'ler ile yine inişli çıkışlı fakat artan bir ivme ile gelişen ilişkiler neticede Türkiye'nin bölge ülkelerindeki prestijini artırdığı bir dönem olmuştur. Türk karar alıcıları bölge aktörlerine genellikle eşit uzaklıkta kalmayı ve böl-

³¹⁹ Robert F. Worth, "TV shows cause controversy in Arab World", New York Times, 27.09.2008 <https://www.nytimes.com/2008/09/27/world/africa/27iht-arabtv.1.16524068.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2019)

³²⁰ Altunışık, "The Possibilities ..." s. 42.

gesel bir ittifak ve grup içerisinde yer almamayı yeğleyen bir politikayı benimsemişlerdir.³²¹ Bu süreçte Milli Görüş partilerinin hükümet ortağı olduğu dönemleri istisna olarak kabul edersek 2000'li yıllara kadar devam eden bu politik yaklaşım bölgedeki diğer aktörlerin de memnun olduğu bir siyaset olarak öne çıkmıştır. 2000'li yıllar ise Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik Kamu Diplomasisi çalışmalarının ivme kazandığı dönem olmuştur.

Türkiye'nin değişen dış politika yaklaşımı bölge ülkeleri nezdinde Türkiye'ye ilgiyi artırmıştır ve bu yeni siyaset tarzı bölge halklarında sempati ile karşılanmıştır. Özellikle uzun yıllardır Ortadoğu ile arasına mesafe koymayı tercih eden yerleşik sistemde İslami referansları kullanan bir partinin iktidara gelmesi bölgede Türkiye'ye karşı ilginin en önemli kaynaklarından birisi olmuştur.³²² Benzer şekilde bu süreçte en önemli dönüm noktalarından birisi 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sürecinde Türkiye'nin takındığı tavır olmuştur. Türkiye'nin her durumda ABD ile hareket edeceği savının doğru olmadığını bölge ülkelerine gösteren önemli bir sınav olmuştur. Türkiye'nin bölgedeki algısına olumlu katkı sağlayan bir diğer husus İsrail'in Gazze'ye saldırılarına Türkiye'nin eleştirel tavrı olmuştur. Daha önce Araplar tarafından sıkça eleştiri konusu yapılan Türkiye-İsrail ilişkilerinin 2008-9 Gazze Savaşı ile girdiği yeni süreç bölge ülkelerinin Türkiye'ye desteğinin artmasını sağlamıştır.³²³ Suriye başta olmak üzere birçok bölge ülkesi ile ortak bakanlar kurulu toplantılarının düzenlenmesi, ilişkilerin seviyesinin stratejik ortaklık seviyesine çıkarılması Türkiye'nin yeni dış politika yaklaşımının birer göstergesidir.

Komşularla sıfır sorun politikası Türkiye'nin coğrafyadaki ülkeler ile arasındaki problemlerin çözümü noktasında takındığı pozitif tavır bölgede karşılık bulmuştur. Bunun ötesinde Türkiye'nin bu dönemde yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri de ayrıca değinilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Filistinli gruplar, Suriye ve İsrail, Afganistan ve Pakistan, İran ve Batı ülkeleri arasında oynadığı arabuluculuk rolü Türkiye'nin bölgedeki itibarını artıran süreçler olmuştur. Lübnan probleminde aktif rol oynayan Türkiye, farklı partiler arasında arabuluculuk yapmış ve UNIFIL'e katkı sağlamıştır.³²⁴

Ticaret bu dönemde Türkiye'nin bölgesel politikasının önemli bir yapı taşı

³²¹ Bhuglah, a.g.m. s. 3-4.

³²² Bülent Aras, "Turkey's soft power", The Guardian, (14.04.2009), <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/apr/13/turkey-middleeast>

³²³ Altunışık, "Challenges ..."

³²⁴ Gönül Tol ve Birol Baskan, B. "From "hard power" to "soft power" and back again: Turkish foreign policy in the Middle East". Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/hard-power-soft-power-and-back-again-turkish-foreign-policy-middle-east> (2018, Nov 29).

olmuştur. Türkiye'nin siyasi liderlerinin yüzlerce işadamı ile gerçekleştirdikleri ülke ziyaretleri bölgedeki imajına ciddi katkı sağlamıştır. Türk firma ve markalarının bu dönemde Ortadoğu pazarına güç kazanmıştır. İmzalanan serbest ticaret anlaşmaları ve vizelerin kaldırılması da bölge ülkeleri arasında ticaretin artmasına ciddi katkı sağlamıştır. Bu süreçte Suriye, Lübnan ve Ürdün ile sağlanan serbest ticaret bölgesi anlaşması Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artmasının en önemli göstergesi ve sonuçlarından birisi olmuştur. Daha önce belirtilen dizi ve filmlerin etkileri, Türk ürünlerinin pazarlarda daha fazla yer bulması, Türkiye'ye bölgeden daha fazla turist ziyareti kültürel ve sosyal alanlarda da ülkeler arasında yakınlaşmayı artırmıştır.³²⁵

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)'in 2009 ila 2012 yılları arasında Ortadoğu ülkelerinde gerçekleştirdiği algı araştırmaları aslında bölgede Türkiye'nin Kamu Diplomasisi faaliyetleri ile ince gücünde sağladığı ivmenin görülmesi açısından faydalıdır. İlk yapılan araştırmada 20. Yüzyılın genelinde negatif olan Türkiye algısı AK Partinin ilk dönemlerinde pozitif bir hal almıştır. İkinci araştırmada ise bu bulgular teyit edilmiş, Mısır, Ürdün, Irak, İran, Lübnan, Filistin, Suudi Arabistan ve Suriye'de 2010 Ağustos-Eylül döneminde gerçekleştirilen anketlerde Türkiye'ye pozitif bakış % 80'e ulaşmıştır. Yapılan araştırmada Türkiye'nin Ortadoğu'nun kronik problemlerinde oynadığı arabulucu rol desteklenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin bölgede ekonomik etkinliği de hissedilmektedir. Türkiye'nin bu etkinliği sadece siyasi ve ekonomik olmanın ötesinde kültürel alanda da kendisini göstermiştir.³²⁶

Bu süreç Türkiye'nin bölgeye yönelik güvenlik odaklı yaklaşımdan ziyade sivil inisiyatif ile hareket ettiği bir dönem olmuştur. Yukarıda zikredilen girişimlerin kaba kuvvetten çok ince güç unsurlarının kullanıldığı ve yine bu unsurları güçlendiren uygulamalar olmuştur. Bu süreçte ince güç Türkiye siyasi çevrelerinin de sıkça kullandığı bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Kamu Diplomasisi Türk dış politikasının önemli bir aracı haline gelmiştir. Türkiye'nin 2000'li yıllarda sağladığı ekonomik büyüme bölge ülkeleri açısından bir cazibe merkezi olmasına katkı sağlamıştır. Türkiye "hikayesi"nin temelini bu başarıya dayandırarak diğer ülkelerdeki olumlu imajını tahakküm etmeye çalışmıştır. Özellikle savaş ve politik istikrarsızlarla meşhur bir bölgede barış ve güven adası olarak öne çıkarılan Türkiye bölge halklarının öykündüğü bir ülke imajı oluşturmuştur. Yükselen bir değer olan Türkiye'nin

³²⁵ Kılıçoğlu ve Yılmaz, a.g.m. s. 20-24

³²⁶ Cerami, a.g.m. s.141

yeni bir dünya gücü olduğu çokça dillendirilmeye başlanmıştır.³²⁷ Ne var ki 2011 sonrası bölgede meydana gelen siyasi-sosyal gelişmeler Türkiye'nin imkan ve kapasitesi ile öngörülen projeksiyon arasında bağı kuracak stratejik planda ciddi yetersizlikleri ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda Ortadoğu'ya yönelik aktif dış politikası siyasi ve ekonomik olarak yatırımları da beraberinde getirmiştir. Bu yatırım aynı zamanda bölgedeki statükoya yapılan bir yatırım olarak görülmektedir. Bölgede daha yakın ilişkiler kurmak aynı zamanda ülke yönetimleri ile yakınlaşmayı getirmiştir. Türkiye'nin derinleşen siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkileri bölgede gelişen olaylara yaklaşımlarında da temkinli olmasını gerektirmiştir.³²⁸ Genel olarak bölgedeki istikrarsızlık Türkiye'nin artan çıkarları açısından da önemli bir tehdit unsuru olmuştur.

“Arap Baharı” Türkiye'nin Ortadoğu'daki ince gücü açısından bir dönüm noktası olmuştur. 2011 sonrası süreçte ortaya çıkan atmosfer Türkiye'nin bölgede arabulucu rolünün gereklerini yerine getirmekte zorlanmasına, kapsayıcı ve işbirliği odaklı dış politikadan taraf ülke konumuna gelmesine neden olmuştur. Türkiye'nin Ortadoğu'da seslendirdiği daha fazla demokrasi, halkın taleplerine kulak verilmesi, hukukun üstünlüğü ve ticaret karşılıklı ekonomik bağımlılığın artırılması gibi hususlar bölge ülkelerinde meydana gelen savaş ortamında göz ardı edilmeye başlanmıştır. Suriye ve Irak gibi ülkelerin dağılma tehlikesi bölgede istikrarsızları artırmış ve yapıcı işbirliği imkânlarını ortadan kaldırmıştır. Olayların gelişimi Türkiye ve bölge ülkeleri açısından kaba kuvvetin ön plana çıktığı belirsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan yeni atmosfer Türkiye'nin tehdit algılamalarını ve güvenlik önceliklerini değiştirmiş, bölgede daha aktif olarak kaba güç unsurlarını kullanmasına neden olmuştur.³²⁹ Bir dönem ilgi uyandıran Türkiye'nin Batı ülkeleri ile ilişkilerinde geline nokta güvenlik eksenli politikalara dönüşü hızlandırmıştır. Askeri seçenek Türkiye'nin elindeki en önemli enstrüman olarak görülmüştür. Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde güvenliği sağlamak için iki askeri operasyon düzenlemiştir. Kuzey Irak'taki askeri varlığını artırmış, Katar'da askeri üs kurmuştur. Bu Türkiye'nin bölgede askeri-siyasi etkinliği kurmasına katkı sağlamaktadır.³³⁰

³²⁷ Ekşi ve Erol, a.g.m. s.16-19.

³²⁸ Altunışık, “Challenges ...”

³²⁹ Jeremy Salt, “Turkey and Syria: When “Soft Power” Turned Hard”, Middle East Policy, Cilt: 25 Sayı: 3, (2018), s. 80-96

³³⁰ Sinem Cengiz, “Balancing hard and soft power: Turkey's approach to Syria.” Arab News: <http://www.arabnews.com/node/1318296> (2018, June 8). (Erişim Tarihi : 19.02.2019). Tol ve Baskan, a.g.m.

“Arap Baharı” sonrasında Türkiye’ye yönelik olumlu algı geçmiş yıllara nazaran azalmakla birlikte devam etmektedir. Mısır, İran ve Suriye’de politik nedenler ve devam eden iç savaşın Türkiye’nin algısına olumsuz etki ettiği söylenebilir. Suriye krizi ve Mısır darbesi, Türkiye algısında sarsıntılara yol açmasına karşın Arap halklarındaki Türkiye ilgisi devam etmektedir. 2016 Arab Opinion Index verilerine göre Türkiye’nin bölgesel siyaseti bölgede aktif olan ABD, İsrail, Çin ve Rusya’nın Arap dünyasındaki olumsuz algısına karşın destek görmektedir. Türkiye dış politikası, 2016 yılında % 54 oranıyla olumlu görülürken, bu oran İran % 18, ABD % 15, Rusya % 21, Fransa % 29 ve Çin % 40 şeklindedir. Ayrıca Arap halklarının önemli bir bölümü ABD, İran, Rusya ve İsrail’in bölgesel istikrarı tehdit ettiği görüşündedir. Bu oranlar, ABD % 82, İran % 73 Rusya % 69, İsrail % 89 şeklinde iken katılımcıların % 52’si Türkiye’nin bölge istikrarı için tehdit olmadığını belirtmekte ve % 10 ise görüş bildirmemektedir.³³¹

Sonuç

Uluslararası ilişkilerde güç kavramının tanımının muhtevası her geçen gün gelişmektedir. Bir ülkenin siyasi ve kültürel değerlerini zor kullanma ve askeri seçeneklerden daha ziyade rıza ile diğer ülkelere kabul ettirebilme imkân ve becerisi ince gücünü ifade etmektedir. İnce gücün temel araçları ve uygulama sahası gelişen teknoloji ve küreselleşme ile artmaktadır. Genel olarak Kamu Diplomasisi olarak isimlendirilen hedef kamuoyu ile iki taraflı bir iletişime dayanan ve sadece devletten halka değil halktan halka iletişimi de esas alan bu faaliyetler uluslararası ilişkilerde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Türkiye’nin tarihi, coğrafyası ve değerlerinden gelen ince gücü Ortadoğu’da istediği sonuçları almasına belli dönemlerde katkı sağlamıştır. Özellikle dış politikasında bölgenin göz ardı edilmediği dönemler bu bağlamda ciddi gelişmelerin yaşandığı süreçler olmuştur. Özellikle 2003 yılından “Arap Baharı”nın sonuçlarının görülmeye başlandığı 2013 yılına kadar Kamu Diplomasisi bağlamında önemli başarılar kazanan Türkiye, bu dönemden sonra ciddi bir politika değişikliğine girmiştir. “Arap Baharı” Türkiye’nin Ortadoğu’daki Kamu Diplomasisi uygulamaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Gelişmelerin oluşturduğu belirsiz ortam Türkiye’nin bölgede uygulamaya çalıştığı karşılıklı işbirliği ve bağımlılığı artırmaya yönelik politikaların rafa kalkmasına neden olmuştur. Türkiye’nin tarihi boyunca kendi

³³¹ Cahit Tuz ve Abdülşamet Günek, “Ortadoğu’da Türk Kamu Diplomasisi: Değişen Politik Şartlar ve Yeni İmkânlar”, <https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/ortadoguda-turk-kamu-diplomasisi-degisgen-politik-sartlar-ve-yeni-h430538.html> (Erişim Tarihi: 16.03.2019)

dinamikleri ve tartışmaları ile geliştirdiği yönetim sistemi ve değerlerinin, özellikle ABD'nin de destekleri ile bölge ülkelerine bir model olarak ortaya konulması bölge ülkelerinin gerçekleri ile uyuşmamıştır. Farklı siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklere sahip bu ülkeler açısından Türkiye'nin bir esin kaynağı olabileceği fakat her bir ülkenin kendi tecrübesine göre sistemini geliştirmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Bölge ülkelerinde baş gösteren iç savaş ve darbeler askeri gücün çok daha öne çıktığı ve bu bağlamda Türkiye'nin de askeri seçeneklere başvurduğu bir siyasi ortamı ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi araçlarını etkin kullandığı bu vesile ile ince gücünü pekiştirdiği görece istikrarlı dönem aynı zamanda Türkiye'nin bölgede ekonomik ve siyasi pekçok kazanımları sağladığı bir dönem olmuştur. Ortadoğu'da çatışmadan ziyade istikrarın olduğu dönemler Türkiye'nin siyasi ve kültürel değerlerinin diğer aktörler tarafından daha fazla paylaşıldığı ve ekonomik olarak daha kazançlı olunan dönemler olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin özellikle Ortadoğu coğrafyasında istikrara yatırım yapması ve uzun vadede ciddi katkılar sağlayabilecek Kamu Diplomasisi çalışmalarını kurumsal hale getirecek atılımları yapması gerekmektedir. Askeri yöntemlerle elde edilebilecek başarıların devamlılığı daha çok ince güç unsurları ile sağlanabilir.

Söylem ve eylem arasındaki uyum Kamu diplomasisinin başarılı olması için temel unsurlardan biridir. Bu noktada ortaya çıkacak bir uyumsuzluk kazanılması zor ve zahmetli olan "itibar"ın kısa sürede yok olmasına neden olabilir. İnce gücünüzün sınırlarının iyi bilinmesi ve buna göre bir strateji geliştirilmesi Kamu Diplomasisi uygulamalarında hayati önem taşımaktadır. Kamu Diplomasisi faaliyetlerinin tanıtımında da bu hususa dikkat edilmesi önem arz etmektedir. İnce gücün olduğundan büyük gösterilmeye çalışılması bölgedeki diğer aktörlerin bir güç mücadelesi girmesine neden olabilir. Bu güçler aleylerine gördükleri diğer güç odaklarına karşı savaş açacaklardır.³³² Kamu Diplomasisi genel olarak çatışma ve gerilimin olduğu ortamlarda değil işbirliği ortamlarında başarılı sonuçlar verebilmektedir. Bu bağlamda problemlerin çatışma boyutuna varmadan müzakereler yolu ile çözüme kavuşturulması ve bölgedeki diğer aktörlerin faaliyetleri dikkatle incelenmelidir. Özellikle uluslararası ilişkiler açısından kaygan bir zemin olarak tarif edilebilecek Ortadoğu coğrafyasında Kamu Diplomasisi alanında da stratejiler güncellenmeli ve dönüştürülebilmelidir.

³³² Kılıçoğlu ve Yılmaz, a.g.m. s. 113

Kaynakça

- ACPD. «2018 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting» 2018. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/2018-A-CPD.pdf> (erişildi: 6 29, 2019).
- Altunışık, Meliha Benli. «Challenges to Turkey's "Soft Power" in the Middle East.» *TESEV Foreign Policy Program*. June 2011. http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Challenges_To_Turkeys_Soft_Power_In_The_Middle_East.pdf (erişildi: Feb 19, 2019).
- Altunışık, Meliha Benli. «The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East.» *Insight Turkey* 10, no. 2 (2008): 41-54.
- Anas, Omeir. «Turkey's Soft Power Challenges in the Arab World.» *Journal of Academic Inquiries* 6, no. 2 (2011): 233-258.
- Aras, Bülent. «Turkey's soft power.» *The Guardian*, 14 Apr 2009.
- Arbatlı, Mehmet Said, ve İhsan Kurar. «Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçe'nin Yaygınlaşmasına Etkisi.» *Turkish Studies* 10, no. 2 (2015).
- Aydoğan, Bekir. «Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi.» *Politika Dergisi*. 2012. http://politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf (erişildi: 03 15, 2019).
- Benhaïm, Yohanan, ve Kerem Öktem. «The rise and fall of Turkey's soft power discourse Discourse in foreign policy under Davutoğlu and Erdoğan.» *European Journal of Turkish Studies Social Sciences on Contemporary Turkey*, Dec 2018: 1-24.
- Bhuglah, Assad. *Turkey's Soft Power in the Middle East*. 19 Feb 2019. <https://www.centuryassociation.org/assad-bhuglah-toc/2905-turkey-s-soft-power-in-the-middle-east>.
- Budak, M. Musa. *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Öğrenci Değişim Programları ve Türkiye Uygulamaları*. Ankara: YTB, 2012.
- Cengiz, Sinem. *Balancing hard and soft power: Turkey's approach to Syria*. 8 June 2018. <http://www.arabnews.com/node/1318296> (erişildi: Feb 19, 2019).
- Cerami, Carola. «Rethinking Turkey's Soft Power in the Arab World: Islam, Secularism, and Democracy.» *Journal of Levantine Studies* 3, no. 2 (2013): 129-150.
- Coşgun, Bezen Balamir. «Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi.» *Kamu Diplomasisi* içinde, yazan Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, 51-63. İstanbul: TASAM Yay., 2012.
- Cull, Nicholas J. *Public Diplomacy, Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
- Çevik, Senem B. «The Rise and Fall of Turkish Soft Power.» *Turkeyscope* (The Moshe Dayan Center) 3, no. 3 (December 2018).

- Doğan, Erhan. «Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine.» *Kamu Diplomasisi* içinde, yazar Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, 13-34. İstanbul: TASAM Yay., 2012.
- Domazeti, Riad. *From Soft Power to Hard Power: Turkey's New Middle East Approach*. 5 March 2018. https://insamer.com/en/from-soft-power-to-hard-power-turkeys-new-middle-east-approach_1303.html.
- Ekşi, Muhamerrem, ve Mehmet Seyfettin Erol. «The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public Diplomacy.» *Gazi Akademik Bakış* 11, no. 23 (2018): 15-45.
- Ekşi, Muharrem. *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- Goudsouzian, Tanya, ve Yusuf Erim. *The Khashoggi affair shows Turkey's mastery of 'soft power'*. 8 Nov 2018. <https://www.middleeasteye.net/opinion/khashoggi-affair-shows-turkeys-mastery-soft-power> (erişildi: Feb 19, 2019).
- Kalın, İbrahim. «Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi.» *Kamu Diplomasisi* içinde, yazar Abdullah Özkan ve Tuğçe E. Öztürk, 145-160. İstanbul: TASAM Yay., 2012.
- Kılıçoğlu, Gökmen, ve Ayhan Nuri Yılmaz. «Ortadoğu'da Türkiye Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasî Projeksiyonlar.» *Yeni Türkiye*, no. 87 (2016): 87-118.
- Kim, Suweon. «The misadventure of Korea Aid: developmental soft power and the troubling motives of an emerging donor.» *Third World Quarterly*, 2019.
- Kimmelman, Michael. «Turks Put Twist in Racy Soaps.» *New York Times*, 17 06 2010.
- Kirişçi, Kemal. «The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State.» *New Perspectives on Turkey*, no. 40 (2009): 29-57.
- Nye, Joseph S. «Soft Power and Public Diplomacy Revisited.» *The Hague Journal of Diplomacy* 14, no. 1-2 (4 2019): 7-20.
- . *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. Ankara: Elips Yay., 2005.
- Purtaş, Fırat. «Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi.» *Gazi Akademik Bakış* 7, no. 13 (2013): 1-14.
- Salem, Paul. «Turkey's Image in the Arab World.» *TESEV Foreign Policy Program*. 14 03 2019. http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkeys_Image_In_The_Arab_World.pdf.
- Salt, Jeremy. «Turkey and Syria: When "Soft Power" Turned Hard.» *Middle East Policy* 25, no. 3 (Sep 2018): 80-96.
- Şahin, Mehmet, ve B. Senem Çevik. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel, 2015.
- TİKA. *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2018*. Ankara: TİKA, 2019.
- TİKA. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017*. Ankara: TİKA, 2018.

- Tol, Gönül, ve Birol Baskan. *From "hard power" to "soft power" and back again: Turkish foreign policy in the Middle East*. 29 Nov 2018. <https://www.mei.edu/publications/hard-power-soft-power-and-back-again-turkish-foreign-policy-middle-east>.
- TRTHaber. «Türk Dizileri Turist Sayısını Artırıyor.» *TRT Haber*. 28 4 2017. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dizileri-turist-sayisini-artiriyor-311704.html> (erişildi: 4 28, 2019).
- . «Türk Dizilerine Devlet Desteği Geliyor.» *TRTHaber*. 10 4 2018. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dizilerine-devlet-destegi-geliyor-359863.html> (erişildi: 6 29, 2019).
- Tuz, Cahit, ve Abdülsamet Günek. *Ortadoğu'da Türk Kamu Diplomasisi: Değişen Politik Şartlar ve Yeni İmkânlar*. 16 03 2019. <https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/ortadoguda-turk-kamu-diplomasisi-degis-en-politik-sartlar-ve-yeni-h430538.html>.
- Worth, Robert F. «TV shows cause controversy in Arab World.» *New York Times*, 27 09 2019.
- YEE. *Yunus Emre Enstitüsü*. 16 03 2019. www.yee.org.tr.
- . *Yunus Emre Enstitüsü 2017 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: YEE, 2018.
- YTB. *İdare Faaliyet Raporu 2017*. Ankara: YTB, 2018.
- . *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*. 16 03 2019. www.ytb.gov.tr.
- Zayed, Mohammed. *Arap Dünyasında Türk Dizisi: Sosyal Etkileri, Dinî Tepki ve Arap Dünyasındaki Dramatik Boşluk*. 17 03 2019. <http://researchturkey.org/tr/turkish-drama-in-the-arab-world-social-im-pacts-religious-reaction-and-dramatic-void-in-the-arab-world/>.

Turkey's Public Diplomacy Experience in the Middle East Extended Summary

Developments in information and communication technologies have brought new dimensions to the methods of protection of the interests of countries and, therefore, to the concept of power in international relations. An international system in which the political structure, economic power, and cultural existence, as well as classical diplomacy, of the country gained importance as a tool of foreign policy began to emerge. These activities, which are generally referred to as Public Diplomacy and based on a bilateral communication with the target public opinion, and which grounds not only on 'state to public' but also on 'public to public' communication have had a large field of application in international relations. In this context, the "soft power", expressed as the

opportunity and ability of one country to make the other accept its political and cultural values with consent rather than by force or military means, has come to the forefront. The basic tools and application area of soft power is increasing with developing technology and globalization. The geographies where Public Diplomacy, employing soft power, is the most effective are cultural, political and historical domains of the countries. In this context, Turkey tries to generate advantage through Public Diplomacy activities in the Middle East, the region considered to have soft power resources.

In this context, due to its civilization/culture values, historic accumulation, state structure, strategic position it has in the current international system, and its economic competence, Turkey has a remarkable potential for Public Diplomacy. Especially the social ties resulted from common religion and history, mutual economic interdependence and the tradition of political government in Turkey offer significant advantages for Turkey to use in respect of Public Diplomacy towards the regional countries in the Middle East. The most important soft power source of Turkey in the Middle East is its history and cultural values that it shares with regional countries upon the common ground of Islam. The liberal political and economic initiative policies structured since the 1960s, 1970s, and 1980s strengthen the image of Turkey even though there also exist cyclical ups and downs from time to time. The recently established institutions such as the Yunus Emre Institute (YEE), Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), and the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB) which are referred to as Turkey's Public Diplomacy elements, are seen to have increased their presence and activities in Middle Eastern countries. In addition, through its multi-lingual broadcast policy, TRT offers a significant advantage for Turkey. Despite not setting it as the primary goal, Turkish TV drama industry has enabled the country to be more visible. NGOs have also become actors in relations with countries in the region.

Turkey's changing foreign policy approach has increased the interest of the regional countries towards Turkey and this new type of politics have been welcomed by the region. Trade has been a significant building block in Turkey's regional policy in this period. Another point positively contributing to the image of Turkey in the region has been Turkey's critical attitude to Israel's attack on Gaza. The "Arab Spring" has been a turning point for Turkey's soft power and Public Diplomacy activities in the Middle East. The atmosphere in the post-2011 period has prompted Turkey to have difficulties in meeting the requirements of the mediating role and positioned Turkey as a

state party to the conflict, not a state that adopted an inclusive and cooperation-based foreign policy. The atmosphere of uncertainty caused by the events has led to the suspension of policies that Turkey tried to implement in the region and aimed to increase mutual cooperation and interdependence. The emergence of the new atmosphere has changed the threat perceptions and security priorities of Turkey and led to more active use by Turkey of hard power elements in the region. That the governance system and values that Turkey developed throughout its history by its own dynamics and debates have been offered to the regional countries especially with the American help is not compatible with the realities of these countries.

It is understood that Turkey could be a source of inspiration for the Middle Eastern countries with different political, economic and social dynamics but each country would have to develop its system in accordance with its own experience. The relatively stable period when Turkey effectively used the means of Public Diplomacy and thus empowered its soft power has also been a period of economic and political gains for Turkey in the region. The periods of stability rather than conflict in the Middle East has also been the periods when Turkey's political and cultural values have been more shared and become economically more lucrative periods. In this context, Turkey should invest in stability especially in the Middle East and institutionalize its works on Public Diplomacy that could bring about a great contribution in the long run. The continuity of the achievements through military methods can be fulfilled by soft power elements.

The harmony between discourse and action is one of the key elements for the success of public diplomacy. A discrepancy that may arise at this point may lead to the elimination of "reputation" gained in a difficult and laborious manner in a very short time. It is vital to know the limits of your soft power and develop a strategy accordingly for the implementation of Public Diplomacy. It is also important to pay attention to this issue in the promotion of Public Diplomacy activities. The attempt to make the soft power seem more powerful than it normally does could lead to a power struggle for other actors in the region. These powers will wage war against others that they see taking steps against them. Public Diplomacy is generally successful in the atmosphere of cooperation and not of conflict and tension. In this context, the problems should be solved out through negotiations before they turn into conflicts and the activities of other actors in the region should be examined carefully. Strategies regarding Public Diplomacy should be updated and transformed, especially in the Middle East, which can be described as a slippery ground for international relations.

AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanlarının Rolü

Öz

Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikanın değişen dinamikleri, dış politikayı şekillendiren etmenlerin çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir. Dış Politika Analizi (DPA), devletin “kara kutusunu” açarak bu çeşitliliğin analiz edilebilmesine imkan sağlamıştır. Fakat Türk dış politikasıyla ilgili yapılan çalışmaların söz konusu çeşitliliği analiz etme noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu çalışma yasal bağlamda kurumların, pratik bağlamda ise iç siyasi güçlerin AK Parti döneminde dış politika yapım sürecindeki rollerini analiz etmeyi ve literatürdeki eksiklikleri gidermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, AK Parti döneminde Cumhurbaşkanlarının dış politika yapım süreçlerindeki rolü anayasanın tanımış olduğu yetkiler bağlamında ele alınacak ve “iç güçler” konfigürasyonundan etkilenerek yasal zeminin ötesinde ortaya çıkan fiili durum detaylı bir şekilde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika Yapım Süreci, Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanının Rolü, Türk Dış Politikası.

Hamza Yurteri

Araştırma Görevlisi,
Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü.

The role of Turkish Presidents in the Foreign Policy of the Justice and Development Party

Abstract

After Cold War changing dynamics of international politics bring about diversification of determinants of foreign policy. Foreign Policy Analysis (FPA) provides an opportunity for analyzing the diversification by opening the "black-box" of the state. However, it is seen that the studies, related with Turkish foreign policy, remain incapable in order to analyze influence of the diversification on Turkish foreign policy. This study focuses on filling the deficiency in the literature by investigating role of the institutions in the legal context and role of domestic powers in actual context during the AK Party period. Within this direction, in this study, the role of Presidents in Turkish foreign policy making processes during the AK Party period will be evaluated in the "legal context" by regarding the authority given by the constitution and beyond the legal status, de facto situation taken place by being influenced of balance of "domestic powers" will be examined in detail.

Key words: Foreign Policy Decision-Making Process, Role of President in Turkish Foreign Policy, Turkish Foreign Policy.

دور رؤساء الجمهورية في السياسة الخارجية التركية في مرحلة حزب العدالة والتنمية

الملخص

إن الديناميات المتغيرة للسياسة الدولية بعد الحرب الباردة، أدت إلى تعدد أنواع العوامل والمؤثرات التي تشكل السياسة الخارجية. وإن تحليل السياسة الخارجية يمكننا من فتح الصندوق الأسود للدولة وتحليل هذا التعدد. ومع ذلك، نجد أن الدراسات المتعلقة بالسياسة الخارجية التركية، لا تزال غير قادرة على تحليل تأثير هذا التنوع في السياسة الخارجية التركية. تركز هذه الدراسة على سد النقص في الأدبيات المرتبطة بهذا الموضوع، من خلال التحقيق في دور المؤسسات ضمن السياق القانوني ودور السلطات المحلية ضمن السياق الفعلي خلال فترة حزب العدالة والتنمية. وسيتم في هذه الدراسة تقييم دور الرؤساء في عمليات صنع السياسة الخارجية التركية خلال فترة حزب العدالة والتنمية ضمن «السياق القانوني»، من خلال مناقشة ما يتعلق بالسلطة التي يمنحها الدستور، وما وراء الوضع القانوني. كما ستم في هذه الدراسة تقييم الوضع الفعلي الذي تم اتخاذه من خلال التأثير في توازن «القوى الداخلية».

الكلمات المفتاحية: مرحلة صناعة السياسة الخارجية، دور رئيس الجمهورية في السياسة الخارجية التركية، السياسة الخارجية التركية.

GİRİŞ

Geleneksel uluslararası ilişkiler paradigması olarak kabul edilen realist yaklaşıma göre dış politika devletlerin kararları olarak görülmektedir. Dış politika, etkileşime açık olan bir sürecin çıktısı olarak değerlendirilmemiş, uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan devletlerin rasyonel kararları olarak kabul görmüştür. Ancak 20. Yüzyılın son çeyreğinde küresel dengelerde yaşanan köklü değişiklikler, söz konusu varsayımların dünya siyasetinde meydana gelen olayları açıklamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Bunun yanında ulusal tehdit algılamaları çeşitlenmiş, salt askeri tehditlerin dışında terörizm, çevre sorunları, enerji güvenliği, ekonomik sorunlar ve göç gibi yeni güvenlik meseleleri devletlerin önlem alması gereken öncelikli meseleler haline almıştır. Dolayısıyla, devletler ulusal güvenlik politikalarını, yeni tehdit algılamalarına cevap verecek bir nitelikte geliştirmek durumunda kalmışlardır. Kısacası dış politika “girdi”lerinin çeşitlenmesi “çıkıtı”ların da çeşitlenmesini zorunlu kılmıştır.

Bu değişim, devleti tek bir analiz birimi olarak kabul eden ve kara-kutu ile simgeleştiren geleneksel paradigmanın sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle, dış politikayı şekillendiren farklı dinamiklerin varlığı ve dış politikanın bu dinamiklerden etkilenerek bir sürecin sonucunda ortaya çıktığı varsayımı kara-kutunun açılmasını³³³ gerekli kılmıştır. Yine Rosenau³³⁴ da devlet merkezli çalışmalardan ziyade devlet dışı aktörlerin de analiz birimi olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece devlet dışı ve ulus altı aktörlerin yanı sıra kimlik eksenli paradigmlar ve devletin karar mercilerinde bulunan liderlerin kişisel özelliklerini ve rol algılamalarını dikkate alan yaklaşımlar yaygınlık kazanmaya başlamıştır.³³⁵ Özetle, sabit ve verili olarak kabul edilen kimlik, kültür, liderlik, yönetim sistemi ve iç güçler dengesi gibi birçok faktör, dış politika analizi çalışmalarına dahil edilmiştir.

Hudson ve Vore ise dış politikaya ilişkin söz konusu değişimi, yapmış olduğu “*Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow*” çalışmasında ele almış ve artık uluslararası ortamda sabit ve tahmin edilebilir bir sitemden bahsedilemeyeceğini, dolayısıyla nesnel olarak işlevselleştirilmiş verinin dış politika analizi için yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Bu yönüyle dış politika analizi olaya ve aktöre göre spesifik çalışmalarını gerektire-

³³³ Chris Alden & Amnon Aran, *Foreign Policy Analysis*, (Oxon, Routledge, 2017), s.25.

³³⁴ James N. Rosenau, “A Pre-Theory Revisited: World Politics in Era of Cascading Interdependence”, *International Studies Quarterly*, Cilt 28, No 3, 1984, ss. 245-305.

³³⁵ Birol Akgün, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Dış Politikadaki Rolü”, *Çankaya’da İlk Üç Yıl*, (Ocak 2011), ss. 53-65, s.53.

bilmektedir. Kubalkova³³⁶ da dış politikanın önemli bir boyutunun iç politik süreçlerin sonucunda oluştuğuna işaret ederek; “dış politikanın hükümetler içindeki ve çeşitli birimler arasındaki karmaşık iletişimi, algı ve yanlış algıları, diğer ülkelerin imajlarını ve ilgili herkesin ideolojilerini ve kişisel eğilimlerini” kapsadığını belirtmektedir.

DPA'nın önemli temsilcilerinden Hudson³³⁷ bir taraftan neorealist ve sosyal inşacıları insanı makine olarak varsaymaları sebebiyle eleştirirken diğer taraftan sadece insanoğlunun kimlik, kültür ve düşünce sahibi olabileceğini, dolayısıyla da sadece insanın sosyalleşebileceğini veya diğer olguları sosyalleştirebileceğini vurgulamaktadır.

Tüm bu gelişmeler, dış politikanın bir çıktıdan ziyade bir süreç olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Söz konusu sürece dâhil olan ulus altı yapıların süreçteki rolleri, dış politikayı anlamlandırmak için elzemdir. Bu noktada belirtildiği üzere dış politika sadece uluslararası çevreden değil, iç güçler konfigürasyonundan da etkilenmektedir. Söz konusu etkileşim süreci Putnam³³⁸ tarafından “*iki düzlemlili bir oyun*” olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışın gereği olarak, bir ülkenin dış politikasını analiz etmek için öncelikle dış politika yapımına ilişkin yasal ve kurumsal çerçevenin bilinmesine; ardından da süreci yönlendiren fiili durumun değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Dış politikanın yasal ve kurumsal çerçevenin ötesinde, pratik bir sürecin sonucunda şekilleniyor olması, fiili durumun incelenmesini gerekli kılmıştır.

Karar birimlerinin dış politika yapım sürecindeki rolleri ve bu rolleri nasıl sürece yansıtacakları ülkelerin rejim tipleri, hükümet sistemleri ve iç güçler konfigürasyonları ile ilgilidir.³³⁹ AK Parti döneminde parlamenter sistem ve cumhurbaşkanlığı sistemi olmak üzere iki farklı hükümet sistemi benimsenmiştir.

Bu noktada Türk dış politikası uzun yıllar siyasetin ötesinde bürokratik elitlerin elinde şekillenen ve anayasal olarak yetkili karar birimlerini sınırlayan askeri üst bürokrasinin kontrolünde³⁴⁰ otonom bir alan olarak kalmıştır.³⁴¹

³³⁶ Vendulka Kubalkova, *Foreign Policy in a Constructed World*, (New York: M.E. Sharpe, 2001), s.17-19.

³³⁷ Valerie M. Hudson, *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*, (Boulevard: Rowman & Littlefield, 2014), s. 11-12.

³³⁸ Robert D. Putnam, “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-level Games”, *International Organization*, Cilt 42, No 3, 1988, ss. 427-460.

³³⁹ Gencer Özcan, “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika 1983-1993”, Faruk Sönmezöğlü, *Türk Dış Politikasının Analizi*, (İstanbul, Der Yayınları, 1994) ss. 293-316, s. 295..

³⁴⁰ Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy*, (Seattle, University of Washington Press, 2003), s. 75.

³⁴¹ Birol Akgün, age, s.57.

Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde bahsedilen köklü değişimlerden, Türk dış politikası da etkilenmiştir. 2000 sonrası dönemde özellikle AK Parti'nin iktidara gelmesiyle siyasal sorumluluğu olmayan karar birimlerinin dış politika yapım sürecindeki rolleri anayasal sınırlara göre yeniden düzenlenmiştir. 2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Türk dış politikasının yapım ve uygulama sürecinde hayati bir rolü üstlenmiştir. Günümüzde Türk dış politikasını anlamak için Cumhurbaşkanlığının rolünün analiz edilmesi elzemdir. Söz konusu çalışmada AK Parti döneminde Cumhurbaşkanlığının Türk dış politikası yapım sürecindeki rolü yasal ve kurumsal çerçevede ele alınacak ve formel durumun süreç boyunca değişen iç güçler konfigürasyonu ile etkileşimi değerlendirilecektir.

PARLAMENTER SİSTEMDE YASAL DURUM

Dış politikayı şekillendiren ilk faktör söz konusu devletin kendi iç hukukudur.³⁴² Karar birimleri iç hukukun belirlemiş olduğu çerçevede dış politika ile ilgili süreçlere dâhil olabilmektedir. Bu noktada her ülke karşılaştıkları uluslararası meselelere yönelik politika geliştirmek adına anayasal bir mekanizmaya sahiptir. Karar birimlerinin sorumlulukları ve yetkileri anayasal olarak belirlenmiştir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın ortaya koymuş olduğu sistemin siyasal krizlere ve kilitlenmelere zemin hazırladığı varsayımıyla hazırlanmıştır. Çünkü 1961 Anayasasında, Cumhurbaşkanlığı dâhil hiçbir kurum "devlet iktidarını" kriz çözüme inisiyatifi ile kullanma yetkisi ile donatılmamıştır. Karar verme süreçlerindeki yetkiler çeşitli aktörler arasında paylaştırılarak sıkı bir denge mekanizması kurulmuş, yargı yürütme ve yasama organı karşısında güçlendirilmiştir. Akın'a³⁴³ göre 12 Eylül yönetiminin en çok şikâyetçi olduğu konulardan biri Çankaya'nın yetkisizliği olmuştur.

1961 Anayasası'nın yürütmeyi yasama ile sınırlandırma girişimi, siyasi tıkanıklıklara çözüm üretemeyen bir yürütme erki ortaya çıkarmış ve söz konusu tıkanıklıklar, krizlere dönüşmüştür.³⁴⁴ Örneğin; 1980 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresi tamamlanmasının ardından, yüzden fazla oylamanın sonucunda TBMM, yeni bir Cumhurbaşkanı

³⁴² Hüseyin Pazarıcı, *Türk Dış Politikası ve Hukuk*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2008, ss. 119-132, s.120.

³⁴³ Ridvan Akın, *Gaziden Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Press, 2009), s.97.

³⁴⁴ Mahmut Çekiç, "1982 Anayasası'nın Hükümet Sistemi Açısından Değerlendirilmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* Sayı 7, (Haziran 2016), ss.441-478, s. 456.

seçememiştir.³⁴⁵ 1982 Anayasası bu tikanıklıkları aşmak amacıyla yürütme erkini güçlendirmiştir.

1982 Anayasası, yürütme organları olan Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu dengesinde Cumhurbaşkanlığına verdiği yetkiler ile ön plana çıkarılmış ve dış politika yapımında daha belirleyici kılmıştır.³⁴⁶ Bunun yanında, oldukça geniş yetkilere sahip olan Cumhurbaşkanı, siyasi ve hukuki olarak hiçbir sorumluluğa sahip değildir. Gönenç'e göre söz konusu yönetim sistemi, parlamenter sistemin gereklilikleri ile çalışmaktadır.³⁴⁷ Gözler ise bu görüşe karşı çıkarak, 1982 Anayasası'nın benimsediği hükümet sisteminin, parlamenter sistemin asli ve tali tüm gerekliliklerini³⁴⁸ taşıdığını belirtmiştir.³⁴⁹

1982 Anayasası'nın 104. maddesinde Cumhurbaşkanı devletin başı olarak tanımlanmaktadır. Aynı maddenin devamında Cumhurbaşkanının dış politikaya ilişkin görev ve yetkileri, şöyle ifade edilmiştir:³⁵⁰

“Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak,

Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,

Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,

Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek,

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek,

Millî Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırarak,

Millî Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek,

Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak...”

105. madde ise Cumhurbaşkanının 104. maddede kendisine tanınan yetkileri kullanması durumunda sorumsuzluk halini düzenlemektedir. Buna

³⁴⁵ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2016), s.381.

³⁴⁶ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara, Yetkin Yayınları, 1988), s.38-41.

³⁴⁷ Levent Gönenç, “Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 9, Sayı 51, 2013, ss. 269-279, s. 272.

³⁴⁸ Gözler'in *Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması* adlı çalışmasında Arend Lijphart'dan aktardığına göre parlamenter sistemin asli gerekliliği hükümetin yasama organından kaynaklanması ve hükümetin yasama organına karşı sorumlu olması iken, tali gerekliliği ise yürütmenin, yasamayı feshedebilmesi, aynı kişinin hem yasama hem yürütmede görev alabilmesi ve Bakanlar Kurulu'nun yasamanın çalışmalarına katılabilmesidir.

³⁴⁹ Kemal Gözler, *Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması*, (Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000), s.21.

³⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1982.aspx>, (Erişim tarihi: 05.06.2019)

göre, Cumhurbaşkanının karşı-imza kuralına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği işlemler dışındaki bütün kararların, Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanacağı ve doğacak olan sorumluluğun ise Başbakan ve ilgili bakana ait olacağı belirtilmektedir. Bunun yanında Cumhurbaşkanının kararlarına itiraza ilişkin tüm yargı yolları kapatılmış, Cumhurbaşkanının siyasi hiçbir karardan yargılanamayacağı, sadece vatana ihanetten yargılabileceği belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanının yürütme organında bahsedilen şekilde oldukça geniş yetkilere sahip olmasını Sevinç, 1982 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanının parlamenter rejimin bekçiliğini ve ağabeyliğini üstlendiği şeklinde yorumlamıştır.³⁵¹ Duran ise anayasal olarak geniş yetkilere sahip bir cumhurbaşkanının kabul edilmesi ile "*siyasi iktidar yanında bir devlet iktidarı*" yaratıldığını düşünmektedir.³⁵² Ayrıca hükümetin yapacağı üst düzey bürokratik atamalar, cumhurbaşkanının onayına bağlanmıştır. Cumhurbaşkanının imzasının olmadığı bir atama kararnamesinin yürürlüğe girmesi imkânsız hale gelmiştir. Söz konusu yasal düzlem, Cumhurbaşkanına iç güçler dengesine ve liderin kişisel özelliklerine bağlı olarak karar verme mekanizmasını yönlendirme imkânı tanımaktadır.

Kısacası; 1982 Anayasası, önceki anayasaların sembolik yetkiler tanıdığı Cumhurbaşkanlığı makamının karar verme mekanizması içerisinde belirleyici bir rol üstlenmesinin önünü açmıştır. Bu yönüyle 1982 Anayasası, Cumhurbaşkanına tek başına işlem yapma yetkisi tanımak suretiyle, Cumhurbaşkanının dış politika yapım sürecini oldukça aktif ve karar alıcı bir pozisyonda³⁵³ yönlendirebilmesine imkân tanımıştır.³⁵⁴

Anayasanın 117. maddesinin yanında Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, TSK'nın görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Bu noktada Şener, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesine işaret ederek, Türkiye'de ordunun neredeyse proteryan bir rolü üstlendiğini belirtmektedir.³⁵⁵ Ayrıca Şener, söz konusu maddede tanınan koruma ve kollama görevinin ordunun kendi iç mekanizmasının tayin ettiğini, sivil-siyasal otoriteye bu konuda söz hakkı tanınmadığını ve söz konusu görevin anayasanın üye-

³⁵¹ Murat Sevinç, "Güncel Gelişmelerin Işığında 1982 Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı", AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 57, Sayı 2, 1994, ss. 109-137, s. 121.

³⁵² Lütfi Duran, Türkiye Yönetiminde Karmaşa, (İstanbul, Çağdaş Yayınevi, 1988), s. 51.

³⁵³ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, (Ankara, Liberte Yayınları, 2003), s. 207.

³⁵⁴ Ramazan Gözen, "Türk Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması, Turgut Özal ve Körfez Krizi", Yeni Türkiye Dergisi, 1996, ss. 286-303, s. 291.

³⁵⁵ Bülent Şener, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010)*, (Ankara, Barış Yayınevi, 2013), s. 264.

rinde bir norm niteliğinde kabul gördüğünü ifade etmiştir. Böylece, TSK'nın siyaset sahnesindeki özerkliğine meşruiyet sağlanmaktadır. İzol'ün deyişiyle TSK ile Türk dış politikası arasında bir konsensüs olmak durumundadır.³⁵⁶ Ayrıca TSK, dolaylı olarak anayasal bir kurum olan MGK aracılığıyla da süreci etkileyebilme kapasitesine sahiptir.³⁵⁷

1982 Anayasası ile MGK ile ilgili en önemli değişikliklerden bir tanesi kurulun statüsü ile ilişkilidir. Anayasal olarak danışma kurulu hüviyetine sahip olan MGK'nın kararları anayasadaki değişikliklerle birlikte "...*Bakanlar Kurulu'nca öncelikle dikkate alınması...*" sağlanmıştır. Bu durum Tezkan'a göre MGK'nın karar verme mekanizmasında Bakanlar Kurulu'nun üstünde konumlandırıldığına işaret etmektedir.³⁵⁸

Anayasal çerçevenin dışında kurumsal yapı da, kurumların yaklaşımını etkilemektedir. Bu noktada March ve Olsen yapmış oldukları çalışmada devletlerin siyasi kültürünü yansıtan kurumların ve kurumsal geleneğin dış politika yapım sürecindeki tercihleri ve yaklaşımları etkileyebildiğini belirtmiştir.³⁵⁹

Cumhurbaşkanlığının teşkilat yapısına dair ilk düzenleme söz konusu anayasada yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığının teşkilat yapısı anayasada Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği altında oluşturulmuştur. Anayasanın 107. maddesi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Ofisine, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yayınlanması şartıyla, Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı ile ilgili her türlü düzenleme yapma yetkisi vermiştir. Bu bağlamda 1982 sonrasında Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı aşağıdaki gibi şekillenmiştir:

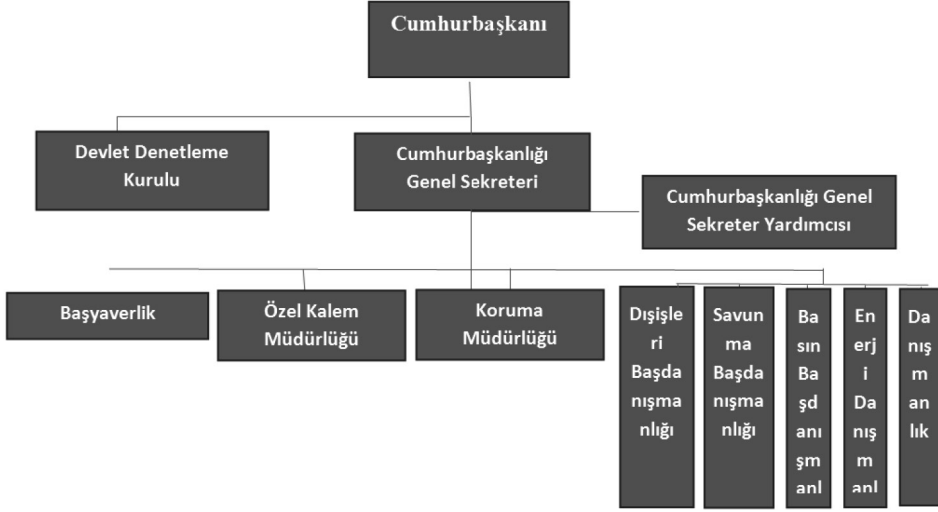
³⁵⁶ Ramazan İzol, "Türkiye'de Ordu'nun Siyasi Varlık Sebepleri", Mülkiye Dergisi, Cilt 16, Sayı 235, 2002, ss.193-215.

³⁵⁷ Bülent Şener, age, s.265.

³⁵⁸ Yılmaz Tezkan, *Siyaset, Strateji ve Millî Güvenlik*, (İstanbul, Ülke Yayınevi, 2000), s. 30.

³⁵⁹ James G. March ve Johan P. Olsen, "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *The American Political Science Review*, Cilt 78, Sayı 3, 1984, ss: 734-749.

Tablo 1: 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı Teşkilat Şeması

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005, 2005, Ankara: Cumhurbaşkanlığı, s. 353.

PARLAMENTER SİSTEMDE FİİLİ DURUM

Dış politikaya ilişkin meselelerin gerek yapım sürecinde gerekse de uygulama sürecinde, karar birimlerinin yetki ve görevlerini belirleyen mevcut yasal durum, zaman zaman fiili durum ile uyuşmayabilmektedir. Gözen'e göre anayasada karar birimlerine tanınan roller ile karar birimlerinin dış politika yapım sürecindeki rolleri arasında farklılıkların olması, Türk dış politikasını anlamak için karar birimlerinin güç dengesini analiz etmeyi gerekli kılmıştır.³⁶⁰

Özal'ın görev süresi boyunca dış politika yapım sürecinin merkezine Çankaya'yı yerleştirmesi³⁶¹ ve Demirel'in Cumhurbaşkanlığı görevinde MGK'nın söz konusu süreci yönlendirmede ayrıcalıklı rolü yasal durumun ötesinde bir fiili duruma işaret etmektedir. Bu farklılık, yasal durumun ya-

³⁶⁰ Ramazan Gözen, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, (Ankara, Palme Yayınları, 2008), s. 24.

³⁶¹ Metin Heper, "Islam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan", *Insight Turkey*, Cilt 15, Sayı 2, 2013, ss. 141-156, s. 145; Erkan Ertosun, "Dış Politikada Özal'lı Yıllar: 1983-1993", Cihat Göktepe ve Tuba Ünlü Bilgiç (ed.), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1946 - 2012*, (İstanbul, Ufuk Yayınları, 2014), ss. 290-318, s. 296.

nında, fiili durumun da analiz edilmesini gerekli kılmıştır.³⁶² Bu minvalde AK Parti hükümetleri döneminde görev alan Sezer, Gül ve Erdoğan'ın görev süreleri sırasında dış politika yapım sürecine tesir eden iç güçler dengesinin nasıl şekillendiği irdelenecektir.

Ayrıca, iç politika ile dış politika arasında sıkı bir ilişki ve etkileşimin olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bir çıktı olarak dış politika, iç siyasi gelişmelerden direk etkilenebilmektedir. Buradan hareketle, incelenen dönemde, Türkiye'de iç siyasal yapılanmaya göz atarak, dönemin dış politikasının hangi şartlar altında şekillendiğinin irdelenmesi, söz konusu dönemdeki dış politikayı anlamlandırabilmek açısından yerinde olacaktır.

a) Ahmed Necdet Sezer Dönemi

Sezer'in Cumhurbaşkanlığı görevine başlamadan önce dış politika yapım süreci, ordunun hamiliğinde şekillenmiştir.³⁶³ MGK'nın çizdiği sınırlar içerisinde dış politikaya dâhil olan hükümet ve cumhurbaşkanı gibi bakanlık da dış politika yapım sürecindeki ağırlığını kaybetmiştir. Kuzey Irak'ta ve Ege'de yaşanan gelişmeler güvenlik ve askeri önlemlerin dış politikada öncelikli olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır.³⁶⁴ Bu durumun neticesinde ordu zaman zaman hükümeti ve anayasal olarak sorumlu organları dahi sürecin dışında tutacak şekilde dış politikayı yönlendirmiş ve ulusal ve uluslararası basına demeçler vererek dış politikanın söylemsel altyapısını hazırlamıştır.³⁶⁵

Ordunun dış politikaya hamilik yaptığı 90'lı yıllardan farklı olarak, bu dönemde hükümetin Avrupa Birliği reformları çerçevesinde başlattığı girişim, ordunun demokratik ülkelerdeki sınırlarına çekilmesi için güçlü bir dayanak oluşturmuştur. Bu değişim ise şüphesiz ki Soğuk Savaş sonrası gelişen uluslararası ilişkilerin yeni dinamiklerinden de etkilenmiştir. Bu noktada iç siyaset dengesini bu denli etkileyen küresel faktörlerin, iç siyaseti etkilediği çerçevede irdelenmesi yerinde olacaktır.

³⁶² Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (İstanbul, Alfa Yayınları, 2017), s.235; İlhan Uzgel, "TDP'nin Oluşturulması", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2001), ss. 79-93, s. 87.

³⁶³ Muharrem Aksu, "Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Etkinliği ve 2003 Sonrası Değişim", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, 2012, ss. 441-465, s. 454.

³⁶⁴ Gencer Özcan, "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı", Barry Rubin ve Kemal Kirişçi (ed.), *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, (İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002), ss. 19-62, s. 47-53.

³⁶⁵ Bulut Gürpınar, "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 39, 2013, ss. 73-104, s. 82-86.

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin etkisiyle egemenlik kavramının katı sınırları, pratikteki geçerliliğini yitirmiş, iç-dış politika ayrımı tamamen ortadan kalkmıştır.³⁶⁶ Böylece dış politikanın “yüksek siyaset” (*high politics*) olarak adlandırılan ve gündeminde ulusal güvenliği önceleyen hüviyeti değişime uğrayarak siyasallaşmış ve iç politika ile eklemlenmiştir. Dış politikanın hüviyetindeki bu değişim, onu oluşturan aktörlerin de küresel koşullara uyum sağlayacak şekilde kendilerini dönüştürmelerini gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş’ın iki kutuplu dünya düzeninde ulusal çıkarları korumak adına ordunun dış politika yapım sürecini domine ettiği düzenin, tehdit algılamalarının ve güvenlik konseptinin değişime uğraması ve dış politika araçlarının küreselleşme ile birlikte çeşitlenmesi, formel olarak kurumları bu değişime ayak uydurmaya zorlamıştır. Dolayısıyla dış politika yapım sürecine katılan aktörler, kurumsal olarak yeniden yapılanma yoluna gitmiştir. Yeniden yapılanma süreci, kurumlar arasındaki hiyerarşiyi etkilediği gibi, kurumlar arasındaki iktidar ilişkilerinin de yeniden kurgulanmasına sebebiyet vermiştir.

Örneğin 2000’li yıllarda Sovyet destekli gruplara karşı tehdit algılamasının ortadan kalkmasıyla NATO’nun Türkiye’den Soğuk Savaş yıllarındaki beklentilerine işaret ederek karar verme sürecini domine eden ordunun, en önemli dayanaklarından biri ortadan kalkmıştır.³⁶⁷ Yeni küresel yönelimler, salt güvenlik perspektifi ile olaylara yaklaşan ordudan ziyade sivil idarelerin karar verici pozisyona gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada hükümet, ordunun salt güvelik perspektifinin dışında demokrasi, hukukun üstünlüğü, özgürlükler ve insan hakları gibi söylemlerini kullanarak Avrupa Birliği reformlarına uyum sağlamak adına başlattığı girişim ile yeni yüzyılın küresel yönelimlerine cevap verebileceğini göstermiştir. Söz konusu uluslararası gelişmeler Türkiye’de iç siyaseti dönüştürmüş, ordunun dış politika yapım sürecinde dengelenmesine olanak sağlamıştır.³⁶⁸

Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti, %34.4 oy oranı ile TBMM’deki 550 koltuğun 365’ini kazanarak tek başına iktidar olmuştur. Bu dönemde AK Parti’nin tek başına iktidara gelmesi, dış politika yapım sürecine katılan ak-

³⁶⁶ Burhanettin Duran, “Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi”, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan (ed.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (Ankara, SETA Yayınları, 2011), ss.13-64.

³⁶⁷ Gencer Özcan, “Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik Yapı ve Aktörler”, Faruk Söznmezoğlu (ed.), *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, (İstanbul, Der Yayınları, 2012), ss. 5-54, s. 27.

³⁶⁸ Muharrem Aksu, age, s. 456.

törlerin iktidar ilişkileri yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamıştır. Bu yapılanmanın işaretleri ise AK Parti'nin parti programında görülmektedir.³⁶⁹

“AK Parti dış politikada karar verme ve uygulama sürecinin sadece bürokrasinin katılımıyla yürütülmesinin yetersiz kaldığı görüşündedir. Bu tür kararlara parlamentonun ve toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı sağlanarak Türkiye'nin dış politikadaki etkisi ve gücünün artacağına inanılmaktadır.”

Özcan'a³⁷⁰ göre 90'lı yıllarda ordunun dış politikada artan etkisi ile dış politika yapım sürecindeki ağırlıklarını kaybeden bakanlık, parlamento ve toplumu oluşturan farklı kesimler, parti programında yer alan bu ifadeleri eski konumlarını kazanabilmeleri adına bir fırsat olarak görmüştür. Bu noktada hükümet karar verme mekanizmasında ordunun ağırlığına son vermek ve kendi sivil iktidarını tesis etmek adına AB uyum sürecine kararlılıkla sahip çıkarken, bakanlık da dış politikadaki geleneksel ağırlığını yeniden elde etmek için hükümete destek vermiştir.³⁷¹ Özcan, bu dönemde bakanlığın süreçteki etkisinin artmasını, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün parti içindeki konumu ile ilişkilendirmektedir.

Bu dönemde AB ile uyum süreci gibi küresel yönelimlerin gereği olarak orduyu bu denli etkin kılan yasal zeminde değişiklikler yapılmıştır. 2004 yılında, MGK Genel Sekreterliği'ne dış politika yapım sürecinde adeta bir otomom sağlayan, Bayramoğlu'nun ifadesiyle MGK Genel Sekreteri'nin “gölge başbakan” olarak karar mekanizmasında yer almasını öngören yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.³⁷²

Hükümet, başbakanlığa bağlı olarak Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü ve Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı gibi yetkili kurumlar oluşturmak suretiyle karar birimleri tarafından MGK'ya aktarılan bilgi ve istihbaratın başbakanlığa aktarılması sağlanmıştır. Tüm bu düzenlemeler göstermektedir ki; karar verme mekanizmasında askeri üst bürokrasinin, MGK aracılığıyla sahip olduğu belirleyici rolün formel olarak başbakanlığa geçişi sağlanmıştır.³⁷³

Söz konusu formel değişime rağmen fiili durum farklılık göstermeyi sürdürmüştür. Kara Kuvvetleri Komutanı Yaşar Büyükanıt, Irak'ın yeniden yapılandığı dönemde hükümeti politikasızlıkla suçlamış, Dışişleri Bakanı Gül ise Büyükanıt'a Kara Kuvvetleri Komutanı'nın kamuoyuna açıklama yapma

³⁶⁹ Gencer Özcan, age, s. 8.

³⁷⁰ Age, s. 15-17.

³⁷¹ Age, 17.

³⁷² Ali Bayramoğlu, “Asker ve Siyaset”, Birikim Dergisi, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül 2002, ss. 28-48, s 44.

³⁷³ Gencer Özcan, age, s. 37.

yetkisinin bulunmadığını hatırlatmıştır.³⁷⁴ Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere ordu sürece hâkim olmamakla birlikte sürecin tamamen dışında konumlanmamakta ısrarcı olacağıın sinyallerini vermiştir

Cumhurbaşkanı Sezer ise bu dönemde AB'ye uyum çerçevesinde özellikle 2002'ye kadar atılan adımlara destek vermiş ve süreç tıkandığında inisiyatif olarak uzlaşmayı sağlamaya çalışmıştır.³⁷⁵ Fakat Özcan'ın belirttiği üzere Sezer sonraki dönemde başbakanlık ve bakanlığın Kıbrıs ve Kuzey Irak meselelerine ortak yaklaşımına karşılık ordu ile birlikte hareket etmiştir. Askeri üst bürokrasinin dış politika yapım sürecindeki etkisi kırıldıkça Sezer de sürecin merkezinde rol alamamıştır. Zaten Sezer, görev süresi boyunca kriz potansiyelini barındıran meseleler haricindeki dış politika gündemleri ile yakından ilgilenmemiş, bu tarz meselelerde aktif bir liderlik sergilemeye meyletmemiştir.³⁷⁶

Bu dönemde Başbakan Erdoğan, MGK'nın yetkilerini başbakanlığa devredilmesi ile yasal zemini sağlanan başbakanlığın belirleyici rolünü hayata geçirmekte tereddüt göstermemiştir. Bu dönemde dış politika yapım sürecinin kilit aktörü Başbakan Erdoğan olmuştur. Yine Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve Başbakanlık Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu da bu dönemin dış politika yapım süreçlerinde öne çıkan isimler olmuştur.³⁷⁷

b) Abdullah Gül Dönemi

Kamuoyuna 367 krizi olarak yansıyan, arka planda ise laiklik tartışmalarının ön planda olduğu 2007 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine, TSK e-muh-tıra yayınlarak, Anayasa Mahkemesi ise Cumhurbaşkanlığı seçimi için Meclis'te yapılan oylamayı iptal ederek dahil olmuştur. Bunun üzerine hükümet erken seçime gitme kararı almıştır.

22 Temmuz'da yapılan erken seçimde AK Parti %46.8 ile 341 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) %20.88 ile 112 milletvekili, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise %14.27 ile 71 milletvekili çıkarmıştı. AK Parti, bu seçim sonuçlarına göre tek başına iktidar olabilmiş ancak Cumhurbaşkanı seçimi için yeter sayısı olan 367 vekile ulaşamamıştı. MHP'nin oylamaya katılacağını açıklaması ile karar yeter sayısı sağlanmış olacaktı.

³⁷⁴ Gencer Özcan, age, s. 14.

³⁷⁵ Age.

³⁷⁶ Fuat Aksu, "Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 15, Sayı 59, 2018, ss. 65-87, s.78.

³⁷⁷ Ali Balcı, age, s.292.

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi, AK Parti yönetiminin yürütme ve yasama organlarında işleyen süreçleri tamamen yönlendirebilme kabiliyetini ifade etmekteydi. Sezer'in, özellikle bakanlar kurulunun ya da başbakanın karar kıldığı bürokratik atamaları onaylamaması veya bekletmesi AK Parti hükümetinin devletin kadrolarında yani yürütmede tam anlamıyla hakim konuma gelmesini engellemiştir. Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesiyle bu engel ortadan kalkmıştır. Böylece devletin bürokratik omurgasını oluşturan kemalist-seçkinci zümre³⁷⁸ karar mekanizmasından tasfiye edilebilmiştir.³⁷⁹ AB uyum süreci ile ordunun karar verme sürecine yön verme kabiliyetinin sınırlandırılmasının ardından bürokrasideki kemalist yapının tasfiyesi AK Parti'yi yasama ve yürütmede tam anlamıyla belirleyici güç haline getirmiştir.

Özbudun ve Hale AK Parti ve ordu arasındaki münasebeti üç dönemde incelemiştir. Buna göre 2002-2006 arasındaki ilk dönem "kontrollü anlaşmazlık", 2007 yılındaki ikinci dönem "meydan okuma ve kriz", 2007-2008 yıllarındaki üçüncü dönem ise ordunun geri çekilmesi olarak görülmektedir.³⁸⁰

Bu sırada 2007 seçimlerinde cumhurbaşkanı seçiminin mecliste krize sebep olması, ilerleyen yıllarda cumhurbaşkanlığı seçiminin tekrar bir krize dönüşmesinin önüne geçmek adına cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliği Ekim 2007 tarihinde halk onayına sunulmuştur. %68.9 ile anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Zaten oldukça geniş yetkilere sahip olan cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi Çankaya'yı Ankara'nın güç konfigürasyonunda belirleyici bir konuma taşımıştır. Söz konusu anayasa değişikliği ile artık TBMM tarafından seçilmeyen Cumhurbaşkanı, TBMM'ye karşı değil doğrudan millete karşı sorumlu hale gelmiştir.

Bu dönemde Türk dış politikası Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Erdoğan tarafından formüle edilmiştir.³⁸¹ Davutoğlu görev süresi boyunca Türk dış politikasının mimarı pozisyonunda yer almıştır.³⁸²

³⁷⁸ Emre Kongar, 21. *Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, (İstanbul, Remzi Yayınları, 2007), s. 612.

³⁷⁹ Ali Balcı, age, s. 318.

³⁸⁰ Ergun Özbudun ve William Hale, *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı*, (İstanbul, Doğan Yayınları, 2010), ss. 145-153.

³⁸¹ Samet Yılmaz ve Oğuzhan Özdemir, "A More Active Foreign Policy: Domestic Factors of Turkey's Middle East Policy During Second Tenure of Justice and Development Party", *Journal of Management and Economics Research*, Cilt 15, Sayı 3, Eylül 2017, ss. 1-24, s. 17.

³⁸² Alexander Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, Sayı 6, 2006, ss. 945-964.

Özellikle “stratejik derinlik, ritmik diplomasi ve komşularla sıfır sorun” yaklaşımları ile dönemin dış politikasının ana hatlarını ortaya koyan Davutoğlu, dış politikanın yapılması ve uygulanması süreçlerinde de merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte Başbakan Erdoğan ise güçlü liderliği ile dış politika yapım sürecinin en kilit aktörü olarak süreçte ayrıcalıklı bir role sahip olmuş ve dönemin dış politikasının yönünü tayin etmiştir. Dış politika meseleleri ile yakından ilgilenen Erdoğan’ın yürütmüş olduğu dış politika anlayışının dili, Davutoğlu tarafından oluşturulmuştur.³⁸³

Barber ve Rockman, liderlerin sergiledikleri performans yalnızca onların siyasi özgeçmişleriyle açıklanamayacağını, siyasi liderlerin seçilme biçimleri, ülke içindeki ve dışındaki güç dengeleri ve beklenti iklimi de liderin performansını önemli ölçüde etkileyeceğini vurgulamaktadır.³⁸⁴ Aynı şekilde Gül, görev süresi boyunca dış politika yapım sürecindeki rolü ülke içindeki güç konfigürasyonundan ve iç siyasi dengelerden etkilenmiştir. Gül’ün kendi partisi olan AK Parti’nin iktidarda olmasına rağmen Erdoğan gibi güçlü ve karizmatik bir liderin başbakanlık ve parti genel başkanlığı görevinde olması, Gül’ün karar verme mekanizmasında daha pasif bir rol üstlenmesine sebep olmuştur. Tam da bu nedenle Gül, Başbakana ve Bakanlar Kurulu’na rağmen değil; tersine onlarla çatışmayacak bir siyaset zemininde Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. Bu minvalde Gül, iç siyasi tartışmalara dâhil olmaya-çağı dış politika meseleleri ile yakından ilgilenmiştir. Gül’ün özel kalem müdüründen basın müşavirine kadar yakın çalışma ekibini dış politika tecrübesi olan kişilerden oluşturması³⁸⁵ bu yönelime işaret etmektedir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, dış politika alanında da Başbakan Erdoğan ile uzlaşma zemininde hareket etmeyi ihmal etmemiş ve karar süreçlerine bu zeminde dâhil olmuştur.

Akgün’e göre Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül’ün dış politikadaki en belirgin rolü, ihmal edilen alanlarda inisiyatif alarak hükümetin dış politikasına uygun şekilde risk alması olmuştur. Hükümetin AB’ye üyelik kapsamında önceki dinamizmini kaybettiğine dair eleştiriler kamuoyunda yer aldığından Gül, ilgili diplomat ve bürokratları Çankaya’ya çağırarak brifingler almış ve sürecin yakın takipçisi olduğunu göstermiştir.

Türkiye bu dönemde çok boyutlu ve dinamik bir dış politika izlemiş ve Davutoğlu’nun tanımlamasıyla “*yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzası*”n-

³⁸³ Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasından Davutoğlu Dönemi”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9, Eylül 2009, ss. 43-50.

³⁸⁴ Birol Akgün, age, s. 61.

³⁸⁵ Age, s. 62.

daki ülkeler ile ekonomik, siyasi ve kültürel bağlarını giderek derinleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de bu dinamizme ve çok yönlülüğe uygun olarak Japonya'ya resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bunun yanında hükümetin Afrika açılımı politikasını destek veren Gül, Kenya, Tanzanya, Nijerya, Kongo, Gabon, Gana ve Kamerun'u ziyaret ederek resmi temaslarda bulunmuştur. Gül'ün söz konusu ziyaretleri hükümetin dinamik ve proaktif dış politikasının en üst makamda karşılık bulduğunu göstermektedir.

Gül, manevra alanı dar olan dış politika meseleleriyle de yakından ilgilenmiş ve çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ermenistan ile yürütülen futbol diplomasisinde Gül, Erivan'ı ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi adına adımlar atılmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Gül, Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi ile ilişkilerin geliştirilmesi için Barzani ve Talabani'nin Türkiye'ye davet edilmesine yönelik gerekli adımların atılmasını sağlamıştır. Bu girişimler hükümetin "komşularla sıfır sorun" politikasını tamamlayıcı mahiyette olmasıyla dikkat çekmektedir.

Yoğun diplomatik girişimlere rağmen AB ile yürütülen süreçlerden istenilen sonucun elde edilememesi, Ermenistan ile ilişkilerin istenilen düzeye çıkarılamaması, 2009 Davos krizi ve sonrasında 2011'de başlayan Arap Baharı süreci Türkiye'nin dış politika alanında manevra kabiliyetini kısıtlamıştır. Mısır'da Arap Baharı sürecini tersine çeviren askeri darbe girişimi ve Suriye'de krizin giderek derinleşmesiyle Suriye'nin DAESH ve PKK'nın Suriye kolu olan PYD/YPG gibi terör örgütlerinin faaliyetlerine elverişli hale gelmesi, Türkiye'nin milli güvenliğini dış politikada öncelikle hale getirmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin DAESH ve PYD/YPG'yi terör örgütü olarak görürken, AB'nin ve ABD'nin DAESH ile mücadelede PYD/YPG'yi silahlandırması ve desteklemesi Ankara ile batı başkentleri arasında bir gerilim hattı oluşmasına neden olmuştur.

Bunun yanında askeri ve üst bürokrasiden elitist zümrenin tasfiye edilmesi, FETÖ mensuplarının iktidar pozisyonlarına hâkim konuma gelmesinin önünü açmıştır. İktidarın uluslararası kurumsal olmayan bağlantılara sahip olan FETÖ'yu bu hâkim konumlardan tasfiye çalışmasına, devlet kademelerine illegal yöntemlerle sızan FETÖ ilk olarak 2014'te yargıdaki mensupları ile 2017'de ise askeriye içindeki mensuplarının darbe girişimi ile direnmeye çalışmıştır. FETÖ'nün sivil iktidarı ele geçirme girişimleri, Ankara'nın ulusal güvenliğini sağlarken, güvenliğin iç tehditsel boyutunu da gözetmesini beraberinde getirmiştir. Hem dışardan hem içerden ulusal güvenliğini zedeleyen bu tehditler, Ankara'nın güvenlik politikalarına öncelik vermesine neden olmuştur.

Özetle Başbakan Erdoğan dönemin dış politikasının aklını ve hedeflerini ortaya koyan isim olmuştur. Dışişleri Bakanı Davutoğlu bir taraftan dış politikanın alt yapısını ve söylemini oluştururken diğer taraftan uygulanması sürecinde de aktif bir rol üstlenmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise, görev süresi boyunca dış politika meseleleri ile yakından ilgilenmiştir. Abdullah Gül'ün dış politika meselelerine bu yakın ilgisi, Çankaya'ya hükümetin dış politikasını zenginleştiren, çeşitlendiren ve bir yönüyle de tamamlayan bir rol yüklemiştir. Çankaya her ne kadar dış politika yapım sürecine yön tayin eden, ayrıcalıklı bir konuma sahip olmasa da, söz konusu dönem içinde dış politika uygulama sürecinin önemli bir aktörü haline gelmiştir. Bu dönemi, önceki dönemlerden ayıran en temel özelliklerden bir tanesi hükümet ile Çankaya arasındaki uyumun sağlanması ile önceki dönemlerde dış politika yapım sürecine yön veren anayasal olarak yetkisiz kurumların süreçteki etkinliğine son verilmiş olmasıdır. Böylece dış politika yapım sürecinin yasal zemine ve demokrasiye uygun şekilde sivilleşmesi sağlanmıştır. Bu durum salt güvenlik perspektifi ile ele alınan dış politikanın çeşitlenmesine ve çok boyutlu bir hüviyet kazanmasına imkan sağlamıştır.

c) Recep Tayyip Erdoğan Dönemi

Arap Baharı'nın ters dalgası Türkiye'nin, bölge ile ilgili tezlerine uluslararası kamuoyunda destek bulamamasına neden olmuştur. Başbakan Erdoğan'ın Dış Politika Başdanışmanı İbrahim Kalın da bu durumu "değerli yalnızlık" olarak ifade etmiştir.³⁸⁶ PYD/YPG ve DAESH gibi terör tehditleri, illegal bir örgüt olan FETÖ'nün devleti ele geçirme girişimi ve 2015'de çözüm sürecinin sona ermesi ile PKK'nın ulusal sınırlar içerisindeki terör faaliyetleri ile karşı karşıya kalan Ankara, dış politikaya alan açan tarihi ve coğrafi derinlik ve medeniyet gibi söylemleri ikinci plana almıştır. Kasım 2015'de ise Rus uçağının düşürülmesiyle Türk dış politikası, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun ifadesiyle "aralıksız krizler sarmalı"nda kalmıştır. YPG/PYD meselesinde ve DAESH ile mücadele yöntemi konusunda ABD ile farklı tezlere sahip olan Türkiye, Rus uçağının düşürülmesiyle Moskova ile de gerilimli bir ilişkiyi sürdürmek durumunda kalmıştır.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı krizler çok boyutlu yürütülen dış politikanın "değerli yalnızlığını" derinleştirmiştir. Bu durum medeniyet vurgu-

³⁸⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602>, (Erişim tarihi: 04.05.2019).

su, Osmanlı mirası, tarihi ve coğrafi derinlik söylemlerinin yerine, güvenlik ve güç eksenli yeni bir politik söylemi dış politikaya hâkim kılmıştır. Ancak söz konusu değişim normatif değerlerin dış politikadan soyutlanması veya proaktif dış politika anlayışından vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Normatif değerlerin, dinamizmini koruyan yeni güvenlik endeksli dış politika anlayışına entegrasyonu, Keyman tarafından “proaktif ahlaki realizm” olarak nitelendirilmiştir.³⁸⁷

Bu dönemde Erdoğan’ın ilk defa millet tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı olması, Erdoğan’a anayasal yetkilerini tamamıyla kullanması için güçlü bir dayanak olmuştur. Erdoğan’ın seçilmiş olduğu 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde pratiğe geçen bu değişim Erdoğan’ı dış politika yapım sürecinin merkezine taşımıştır.³⁸⁸

Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle boşalan başbakanlık koltuğu için vekâlet Ağustos 2014’te Davutoğlu’na verilmiştir. Davutoğlu yeni hükümeti kurarak 62. hükümetin başbakanı olarak göreve başlamıştır. Haziran 2015 seçimlerinde hükümeti tek başına kuracak yeterli vekil sayısına ulaşamayan AK Parti, Kasım 2015 seçimlerinde %49.49 oy oranıyla söz konusu yeterliliği sağlamış ve yeniden tek başına iktidar olmuştur. Fakat Davutoğlu’nun AK Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlığı döneminde Erdoğan ile Davutoğlu arasındaki bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.³⁸⁹ Bu görüş ayrılıkları hem iç siyasette hem dış politika anlayışında Erdoğan ve Davutoğlu arasında bir gerilim hattına sebep olmuştur. Örneğin, Davutoğlu’nun talebi üzerine MİT Başkanı Hakan Fidan’ın milletvekili adayı olmak için istifa etmesi Erdoğan tarafından onay görmemiş ve Fidan MİT Başkanlığı görevine geri dönmüştür.³⁹⁰ Diğer bir örnek ise AB ile yürütülen mülteciler konusundaki müzakerelerde gün yüzüne çıkmıştır. Avrupa Parlamentosu Başkanı Schulz’un “biz Erdoğan ile değil, Davutoğlu’nun başbakanlığındaki Türk hükümetiyle anlaştık”³⁹¹ ifadeleri de dış politika yapım sürecini şekillendiren Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu arasındaki fikir ayrılıklarına işaret etmektedir.

³⁸⁷ Fuat Keyman, A New Turkish Foreign Policy: “Toward Proactive Moral Realism”, *Insight Turkey*, Cilt 19, Sayı 1, 2017, ss. 55-69.

³⁸⁸ Ali Balcı, age, s. 369.

³⁸⁹ Nebi Miş ve diğerleri, *2016’da Siyaset*, (İstanbul, SETA Yayınları, 2016), s. 8.

³⁹⁰ <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-istifa-eden-hakan-fidana-kirgin,fjbCMFlvtk-EDSKuZJ-83nQ>, (Erişim tarihi: 04.05.2019).

³⁹¹ <https://www.sozcu.com.tr/2016/dunya/muhatabimiz-davutoglundur-erdogan-degil-1166187/>, (Erişim tarihi: 13.03.2019).

Başbakan Davutoğlu 5 Mayıs 2016'da hem başbakanlık hem de AK Parti Genel Başkanlığı görevinden istifa etmiştir. 24 Mayıs 2016 yeni hükümette başbakanlık görevi Binali Yıldırım'a verilmiştir. Binali Yıldırım, dış politika konuları ile yakından ilgilenen bir liderlik sergilememiştir.³⁹² Yine Balcı'ya göre, yeni hükümetin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ise karar verme mekanizmasında aktif rol almaktan ziyade icracı bir bakan olarak dış politikanın hayata geçirilmesi sürecinde ön plana çıkmıştır. Hükümetin bu konuda Erdoğan ile uyumlu çalışması dış politika konularında inisiyatifin cumhurbaşkanlığında olduğu bir süreci hazırlamıştır. AK Parti'nin TBMM'deki çoğunluğu elinde tutması ve Erdoğan'ın dış politika meselelerine yakın ilgisi Erdoğan'ı dış politika yapım sürecinin merkezinde konumlandırmıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak demokratikleşme süreci ile yasal yetkilerinin ötesinde dış politika yapım sürecine müdahil olan kurumsal olmayan yapıların süreçten tasfiyesi ve Erdoğan'ın halk tarafından doğrudan seçilmesi bu dönemde cumhurbaşkanlığını dış politika yapım sürecinde ayrıcalıklı bir pozisyona getirmiştir.

Cumhurbaşkanlığına tanınan geniş yetkilerin ötesinde, Erdoğan'ın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve karizmatik liderliği parlamenter sistemde başkanlık sistemini anımsatan yetkilere sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Erdoğan bu durumu şu ifadelerle açıklamıştır:³⁹³

“Cumhurbaşkanı elbette Anayasa'da sınırları çizilen yetkiler çerçevesinde ama doğrudan millete karşı sorumlu olarak görevini yürütmek durumundadır. Bu makamda kim oturursa otursun yapacağı budur. İster kabul edilsin ister edilmesin, Türkiye'nin yönetim sistemi bu anlamda değişmiştir. Şimdi yapılması gereken bu fiili durumun hukuki çerçevesinin yeni bir Anayasa ile netleştirilmesi, kesinleştirilmesidir.”

2014 seçimleri yaklaşırken Erdoğan sıklıkla bir “protokol cumhurbaşkanı” ve “alışılmış bir cumhurbaşkanı” olmayacağını,³⁹⁴ halk tarafından seçilmenin cumhurbaşkanına sorumluluklar yükleyeceğini ve icracı bir cumhurbaşkanı profili sergileyeceğini belirtiyordu. Erdoğan seçildikten sonra belirttiği gibi alışılmış cumhurbaşkanı tarzının dışına çıkarak güncel siyasi meseleler ile yakından ilgilendi.

³⁹² Ali Balcı, age, s. 350.

³⁹³ https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-baskanlik-sistemi-aciklamasi,eUs7_17mF0CQZnJamO46JQ, (Erişim tarihi: 13.03.2019).

³⁹⁴ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-onemli-aciklamalar-siyaset-1980335/> (Erişim tarihi: 13.03.2019).

Çankaya artık siyaseten bağımsız, yetkili ve sadece halka karşı sorumluydu. Gözler, anayasanın 105. maddesinde belirtildiği üzere parlamentoya karşı sorumlu olan Cumhurbaşkanının karşı-imza ile gerçekleştirebildiği icraya ilişkin işlemlerin, halka karşı sorumlu olan cumhurbaşkanı tarafından karşı-imzaya gerek kalmaksızın gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir.³⁹⁵ Başka bir deyişle Gözler Cumhurbaşkanının fiiliyatta başkanlık sisteminin yetkilerine sahip olacağını vurgulamıştır. Coşkun ise artık hükümet sisteminde değişiklik yapmanın bir zorunluluk haline geldiğini belirtmiştir.³⁹⁶

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE YASAL DURUM

Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmalarının devam ettiği bir siyasi atmosferde FETÖ’nün TSK içerisindeki mensupları, 15 Temmuz 2016 akşamında bir darbe girişiminde bulundu. FETÖ’nün tıpkı yargıdaki mensupları ile sivil iktidarı ele geçirme girişiminde olduğu gibi, bu girişim de karar verme mekanizmasının yeniden gözden geçirilmesini beraberinde getirdi. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli; Cumhurbaşkanının tutumlarının fiili bir durum yarattığını, fiili durum ile hukuki çerçeve arasında bir tenakuz bulunduğunu, bu tenakuzun halkın hakemliğine başvurularak giderilmesi gerektiğini belirtti ve AK Parti’ye “Başkanlıkta ısrar ediyorsa teklifini Meclis’e getirmesi” çağrısında bulundu.³⁹⁷ Meclis’te kabul edilen teklif Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından onaylanması üzerine, halkoyuna sunuldu.³⁹⁸ 16 Nisan 2017’de %51.41 oy oranı ile anayasa değişikliği kabul edildi. Söz konusu değişiklik önceki referandumlardan farklı olarak yeni bir hükümet sistemini öngörmekteydi.

Türkiye’de parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişin sağlandığı anayasa değişikliği ile yürütme organına ait yetkiler Cumhurbaşkanında toplanmıştır. Böylece parlamenter sistemden kaynaklı yürütmedeki çift başlılık kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 104. madde, sistem değişikliği gereğince yeniden düzenlenmiştir. Buna göre cumhurbaşkanının özellikle yasama ve yürütmeye ilişkin görev ve yetkilerinin sınırları net bir şekilde çizilmiştir. Cumhurbaşkanı devletin başı olarak

³⁹⁵ Kemal Gözler, “Hükümet Sistemimiz Değişecek mi?”, Türkiye Günlüğü, Cilt 2104, Sayı 118, 2014, ss. 62-69, s. 63.

³⁹⁶ Vahap Coşkun, “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi”, DÜHFD, Cilt 22, Sayı 36, 2017, ss. 3-30, s.5.

³⁹⁷ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/613892/Bahceli_den_baskanlik_sistemine_yesil_isik.html, (Erişim tarihi: 16.04.2019).

³⁹⁸ Vahap Coşkun, age, s. 6-7.

anayasanın uygulanmasından ve devlet organlarının uyumlu bir şekilde çalışmasından sorumlu tutulmuştur.

Yasama ve yürütme organları arasında ilişkiyi düzenleyen 89. maddede değişikliğe gidilerek, Cumhurbaşkanının TBMM'nin kabul ettiği bir yasa-yı veto hakkı olduğu, ancak Meclis'in söz konusu kararı hiçbir değişikliğe uğratmaksızın üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul etmesi durumunda Cumhurbaşkanı söz konusu kanunu yayınlamak durumunda olduğu belirtilmiştir.³⁹⁹

Yeni düzenleme ile birlikte 104. maddeye göre, Cumhurbaşkanı, devletin ve yürütme organının başıdır.⁴⁰⁰ *“Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanları atamak ve görevlerine son vermek, üst kademe bürokrat atamaları yapmak ve bürokratların görevine son vermek, yabancı ülkelere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini göndermek ve yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, milli güvenlik politikalarını belirlemek ve gerekli tedbirleri almak, TSK'nın kullanılmasına karar vermek ve yürütmeye ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkartmak”* Cumhurbaşkanının görev, yetki ve sorumlulukları arasındadır. Yine Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda ve kanunda açıkça düzenlenen konularda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamayacağı, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümlerinin uygulanacağı, TBMM'nin aynı konuda kanun çıkarması durumunda ise, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümsüz hale geleceği belirtilmektedir.⁴⁰¹

Ayrıca 106. maddede değişikliğe gidilerek *“Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların, Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olması”* ve *“bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenleneceği”* karara bağlanmıştır.

Cumhurbaşkanına 104. ve 106. maddede verilen yetkiler gözetildiğinde, cumhurbaşkanı kabinesini oluşturmakta ve şekillendirmekte tam yetkilidir. Söz konusu yetki cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle hayata geçirilebilmektedir. Böylece Cumhurbaşkanına, bakanlıkların kurulması ve kaldırılması süreçlerinin yanında, bakanlıkların görevlerini, yetkilerini, teşkilat yapısı ile

³⁹⁹ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

⁴⁰⁰ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

⁴⁰¹ Menaf Turan, *“Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”*, Social Sciences Research Journal, Cilt 7, Sayı 3, 2018, ss. 42-91, s.59.

merkez ve taşra teşkilatlarını belirleme konusunda yetki tanınmıştır. Kabine üyelerinin sadece Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olması, yeni anayasanın yürütme gücünü, cumhurbaşkanında toplanmasını öngördüğüne işaret etmektedir.

104. maddeye ek olarak, 116. madde de yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişkiyi düzenlenmiştir.⁴⁰²

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.”

Yeni anayasada Meclis’in yürütmeyi denetleme yetkisi devam etmektedir. 98. maddede belirtildiği üzere, *“Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.”*⁴⁰³ Ancak, önceki anayasalardan farklı olarak, Meclis’in, bilgi ve denetim alma yoluyla hükümeti devirme yetkisi yoktur.

Görüldüğü üzere yeni anayasa ile Türkiye yeni bir hükümet sistemine geçiş yapmıştır. Yeni anayasada dikkat çeken en önemli hususlardan bir tanesi siyasal sistemi tıkayan ve siyasal sistemi kilitlenmesine sebebiyet veren yasal düzenlemelerde değişikliğe gidilmiş olmasıdır. Türkiye siyasi hayatında birçok kez tecrübe edildiği üzere siyasal sistemin kilitlenmesi askeri darbelere zemin hazırlamıştır. Fakat işleyen bir siyasal sistemin varlığı ise askeri darbe girişimlerini engelleyebilmiştir. Dolayısıyla yeni anayasa ile sistemin işleyişinin devamlılığı yasal olarak garanti altına alınmıştır.

Siyasi istikrarı, bütüncül bir karar mekanizması oluşturmayı ve devlet mekanizmasının işleyişini sekteye uğratacak dinamiklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan sistemde, koalisyon hükümetinin kurulmasına imkan bırakılmamıştır. Bu manada cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, dünyada örnekleri sergilenen sistemlerin çıkmazı olan siyasi tıkanıklığı aşacak siyasi araçların yoksunluğunu gözetmiş ve devletin organlarını söz konusu çıkmazları aşacak araçlar ile donatmıştır. TBMM ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin eş zamanlı yapılması, seçimlerin karşılıklı yenilenebiliyor olması ve meclisin hükümetin bütçesini onaylamaması durumunda yürütmenin bir önceki senenin bütçesini revize ederek yürürlüğe sokabilme kabiliyeti söz konusu

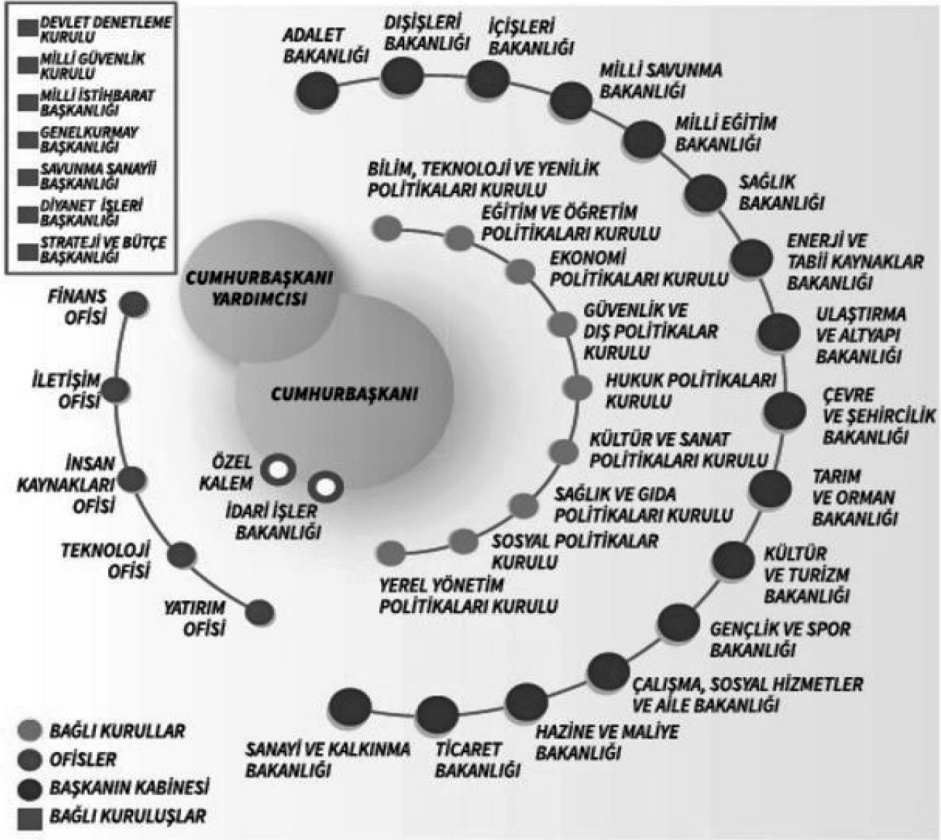
⁴⁰² https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

⁴⁰³ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

sistemin kilitlenmesini önleyecek mekanizmalar olarak planlanmıştır.⁴⁰⁴ Diğer bir deyişle cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, ayrılığını benimsemiş olduğu kuvvetlerin içerisindeki dinamiklerin bütüncül bir yapıda uyumlu hareket etmesini amaçlamıştır.

Son olarak, yeni anayasa değişikliği ile 106. maddede Cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısını ve kabinesini oluşturması karara bağlanmıştır. Yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı aşağıdaki gibi planlanmıştır:

Tablo 2: 2017 Anayasa Değişikliği Sonra Cumhurbaşkanlığı Teşkilat Yapısı

⁴⁰⁴ Haluk Alkan, Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı, 2018, ss. 139-159, s.148.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE FİİLİ DURUM

Cumhurbaşkanlığı sistemi dünyadaki başkanlık sistemi uygulamalarından farklı olarak üst düzey bürokratların atanmasını yasamadan bağımsız olarak yürütmenin inisiyatifine bırakmıştır. Böylece yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanına, devlet mekanizmasının stratejik pozisyonlarındaki etkinliği gözetilerek gerekli atamaları yapabilme yetkisi tanınmıştır. Bu yetki ile Cumhurbaşkanı değişen ulusal ve uluslararası koşulların gerekliliklerine göre devletin üst bürokrasisini şekillendirme imkânına sahip olmuştur.⁴⁰⁵

Halkın %50+1'in tercihi ile seçiliyor olması Cumhurbaşkanına geniş bir meşruiyet alanı sağlamıştır. Seçilecek olan Cumhurbaşkanının en az %50+1 oy alma zorunluluğu, ancak toplumun kayda değer bir kesiminin üzerinde mutabakat sağladığı bir liderin cumhurbaşkanı olmasına imkân tanımaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, yürütme alanındaki politikalarını hayata geçirme sürecinde olduğu gibi söz konusu politikaların yapım ve uygulanma sürecini yönetmekte ve süreç içerisinde rol alacak aktörlerin pozisyonlarını belirlemekte tam yetkilidir. Bu noktada Cumhurbaşkanı, söz konusu sürecin yönetiminde kendi belirlediği kadrosu ile çalışma inisiyatifini alabilmektedir.

Sistemin değişmesinin akabinde yeni sistemi hayata geçirecek seçimin gerekliliği ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz sonrasında anayasanın değiştirilmesi için ittifak yapan AK Parti ve MHP, yeni sistemin ilk Cumhurbaşkanı olarak Erdoğan'ın adaylığını desteklemiştir. 24 Haziran 2018'de yapılan seçimde Erdoğan, ilk turda %52,59 oy oranıyla yeni sistemin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Anayasa gereği Cumhurbaşkanı seçimleri ile birlikte yapılan meclis seçimlerinde ise AK Parti ve MHP'nin kurmuş olduğu Cumhuriyet İttifakı %53,66 oy oranı ile 344 vekil çıkarırken, CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi'nin (SP) kurmuş olduğu Millet İttifakı %33,94 oy oranı ile 189 vekil çıkarmıştır. Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise %11,7 oy oranı ile mecliste 67 koltuğa sahip olmuştur.⁴⁰⁶ Cumhuriyet İttifakı içerisinde AK Parti mecliste 295 koltuğa sahipken MHP 49 koltuğa sahip olmuştur. Mevcut seçim sonuçlarına göre her hangi bir partinin meclis aritmetiğinde tek başına salt çoğunluğu sağlamadığı görülmektedir. Bu durum ittifak siyasetinin devamlılığını gerekli kılmaktadır.

Yeniden Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan, anayasanın vermiş olduğu yetki ile kabinesini oluşturmuştur. Yeni sisteme geçişin seçimlerle fiili ola-

⁴⁰⁵ Haluk Alkan, age, s.146.

⁴⁰⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10509>, (Erişim tarihi: 14.05.2019).

rak sağlanması ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Külliyesi dış politika yapım sürecinde ayrıcalıklı bir role sahip olmuştur. Bakanlar Kurulu üyeleri parlamenter sistemde hükümet politikalarının geliştirilmesinde karar verme mekanizmasının merkezinde konumlanırken, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi bakanlıkların yetkilerini sistemin yeni politika aktörleri ile paylaşmalarını zorunlu kılmıştır.⁴⁰⁷ Tablo 2' de görüleceği üzere kabinenin ve bağlı kuruluşların yeni sistemde direk olarak Cumhurbaşkanına bağlanmasının yanı sıra, kurullar ve ofisler de yeni politika aktörleri olarak öngörülmüştür. Bu kurullar ve ofislerde altyapısı hazırlanan politikaların hayata geçişi Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile sağlanabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi politikaların belirlenmesi, uygulanması ve çıktılarının değerlendirilmesi süreçlerinde Cumhurbaşkanına direk olarak bağlı olan kurul ve ofislerin rol almasını öngörmektedir. Başka bir deyişle yeni sistem bu süreçlerde Cumhurbaşkanının aktif olarak yer almasına imkan tanımaktadır. Ayrıca kurul ve ofislerin sistemdeki rolü parlamenter sistemde bürokratik yaklaşımların ve bakanlıkların kendi iç birimlerinin hakim olduğu mevcut süreçlere akademi, düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin de katılımını mümkün kılmıştır. Böylece geliştirilen politikaların toplumun geniş kesimlerinde karşılık bulması amaçlanmıştır.⁴⁰⁸

Türk dış politikasının “krizler sarmalından” geçtiği bu dönemde kurum-sallaşma ve dış politika araçlarını üretme konusunda karşılaşmış olduğu ciddi eksiklikler dış politikayı idare etmekte ve uygulamakta zorluklar ortaya çıkardığı gibi, aynı zamanda Türkiye'nin mevcut potansiyelini dış politikada tam anlamıyla yansıtamamasına sebebiyet vermiştir.⁴⁰⁹ Türkiye'nin, değişen bölgesel ve küresel dinamiklere cevap verebilmesi için, dış politika anlayışını ve araçlarını ve karar verme mekanizmasını söz konusu dinamiklerin gerektirdiği şartlara göre hazırlaması gerekmektedir.

⁴⁰⁷ Elvettin Akman, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri”, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2019, ss. 35-54, s.39.

⁴⁰⁸ Berat Akıncı, “Türkiye’de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9, Sayı 16, 2018, ss. 2128-2146, s. 2135.

⁴⁰⁹ Ufuk Ulutaş, Kemal İnat ve Kılıç Buğra Kanat, “Türk Dış Politikasında Yeni Güncelleme: TDP v.16.4.2017”, *SETA Perspektif*, Sayı 172, 2017, s. 4.

SONUÇ

Türk dış politikası, 17 yıldır devam eden AK Parti döneminde gerek kurumsal gerekse de anlayış ve yaklaşım açısından köklü revizyonlara uğramıştır. Öncelikle kurumsal olarak, Soğuk Savaş sonrası küresel dönüşüme rağmen direnç gösteren ve dış politikayı “yüksek siyaset”in (*high politics*) bir alanı olarak gören ordu, MGK ve bakanlık bürokratları gibi geleneksel aktörlerin dış politika yapım sürecindeki rolleri kısıtlanmıştır.⁴¹⁰ Böylece, sivil siyasetin kitlenmesi ile kendilerine alan bulan ve anayasal yetkilerini aşarak kendilerini rejimin nihai koruyucusu olarak gören geleneksel yapılar, anayasal yapılara dönüştürülmüştür.

Akgün’ün belirttiği gibi bir ülkenin dış politikasını anlamak için öncelikle kurumsal çerçevenin ardından ise söz konusu kurumlara yön veren siyasi iradenin derinlemesine analiz edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de 2002-2007 yılları arasında yasal durumu aşan pratik kurumsal düzen tekrardan anayasal gerekliliklere uygun hale getirilmiş ve 2007 ve 2017 anayasa değişiklikleri ile yeni bir kurumsal düzen benimsenmiştir. Dış politikaya yön veren kurumların anayasal olarak revize edilmesi yeni bir dış politika anlayışını da beraberinde getirmiştir. Erdoğan’ın karizmatik liderliğinin ön plana çıktığı yeni dış politika anlayışına göre Türkiye, proaktif ve çok yönlü bir dış politika benimsemeyi öncelemiştir.⁴¹¹

Türk dış politikası uluslararası sistemin ve bölgesel ve küresel gelişmelerin getirdiği değişime uygun olarak, artık tek yönlü Batı çizgisinden, bölgesel gelişmelere daha duyarlı, aktif ve çok yönlü bir çizgiye evrilmeye başlamıştır. Bu dönemde Türk dış politikası tek yönlü ve batı endekli dış politika araçlarının hâkimiyetinden kurtularak kendi geliştirmiş olduğu özgün dış politika araçlarını hayata geçirmek suretiyle alternatif dış politika geliştirme kapasitesini ortaya koymuştur. Özgün dış politika araçları ise Türkiye’nin kendi kimliksel, kültürel ve tarihsel derinliğinin ve birikiminin dış politikada birleştirici bir unsur olarak yansıtılması ile elde edilebilmiştir.⁴¹²

Yeni sistem ile birlikte Cumhurbaşkanlığı alternatif yeni politika aktörlerinin de katılımına dış politika yapım sürecinin merkezinde kilit bir role sahiptir. Türkiye’nin hükümet sistemi arayışı serüvenine bakıldığında mevcut sistemin bir sürecin sonucunda benimsendiği gözlemlenmektedir. 1921

⁴¹⁰ Birol Akgün, age, s. 54.

⁴¹¹ Tarık Oğuzlu, age, s. 354-357

⁴¹² Muharrem Eksi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, (Ankara, Siyasal Yayınevi, 2014), s. 142.

Anayasası'nda Meclis Hükümeti benimsenirken, 1924 Anayasası ile parlamenter sisteme daha yakın bir meclis hükümeti sistemine geçiş yapılmıştır. 1961 Anayasası ile parlamenter sistem benimsenmiş fakat 1982 Anayasası her ne kadar parlamenter sistemin gerekliliklerini sağlasa da Cumhurbaşkanına başkanlık sistemini anımsatan yetkiler tanımıştır. 2007 yılında yapılan referandumla Cumhurbaşkanının direk halk tarafından seçilmesinin kabul edilmesi ise meclisten bağımsız bir cumhurbaşkanı profili ortaya çıkarmıştır. 2017 yılında yapılan referandumla ise cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapılmıştır. Türkiye'nin yaşamış olduğu siyasi tecrübeler yasal/formel ve kurumsal durumun gözden geçirilmesini beraberinde getirmiştir. Görüldüğü üzere cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi uzun bir arayışın ardından gelinen noktayı işaret etmektedir.

Bunun yanında tıpkı 2000 sonrasında olduğu gibi küresel yönelimlerin iç siyasi süreçlere etkisi göze çarpmaktadır. Roskin İngiltere, Fransa, Japonya ve Almanya gibi farklı hükümet sistemlerine sahip birçok ülkenin son yıllarda başkanlık sistemine ya da başkanları andıran güçlü başbakanların olduğu bir sisteme doğru meylettiğini ifade etmektedir.⁴¹³ Bunun yanında hiçbir ülkenin salt parlamenter sisteme yönelmediği aksine parlamenter sistemden uzaklaşıldığını belirtmektedir. Roskin'e göre bu durum iletişim kaynaklarının ve çıkar gruplarının çeşitlenmesi ve seçmenlerin siyasi atmosferde merkeze yönelik eğilimleri açıklamaktadır. Kısacası ülkeler artık daha merkezi yapıları benimsemektedir. Türkiye'de özellikle 1982 Anayasası ile yasal düzlemde kendini gösteren bu eğilim, siyasal zeminde tam anlamıyla 2017 Referandumu sonrasında yer edinebilmiştir.

Özetle Türkiye'de dış politika yapım sürecinin kurumsal olarak dönüşümü, dış politika anlayışının dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Gerçekleşen kurumsal dönüşüm bir taraftan sivil iktidarın askeriye üzerindeki kontrolünü güçlendirirken aynı zamanda karar verme sürecini domine eden seçkin elitist zümrenin de tasfiyesi anlamına gelmektedir.⁴¹⁴ Yeni dış politika anlayışı, elitist zümrenin öngördüğü sadece güvenlik ve jeopolitik yaklaşımlara endeksli dış politikayı dönüştürdüğü gibi, Türkiye'nin dış politikasını oluştururken kendi kimliksel, kültürel ve tarihi mirasından faydalanmasını da beraberinde getirmiştir. Türk dış politikasının özünde gerçekleşen bu dönüşüm, kurumsal manada bir dönüşümü de gerekli kılmıştır. Bu dönüşümde

⁴¹³ Michael G. Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (Ankara, Liberte Yayınevi, 2016), s. 41.

⁴¹⁴ Stephen F. Larrabee, *Turkey's New Geopolitics*, *Survival*, Cilt 52, Sayı 2, 2010, ss. 157-180, s. 160.

cumhurbaşkanlığının rolü dikkat çekmektedir. Karizmatik liderliği ile “alışılmış Cumhurbaşkanı” ve “protokol Cumhurbaşkanı” tipinin dışına çıkan Erdoğan, seleflerinden farklı olarak cumhurbaşkanlığını siyasetle ilgili meselelerin merkezine taşımıştır. Erdoğan’ın liderliğinde dönüşen bu anlayış, değişen bölgesel ve küresel dinamikler tarafından zaman zaman test edilmektedir. 1982 ve 2017 yıllarına ilişkin Cumhurbaşkanlığı teşkilat şemasını ortaya koyan tablo 1 ve tablo 2 incelendiğinde dış politikadaki dönüşümün kurumsal dönüşüm ile karşılıklı etkileşimi açıkça görülmektedir. Bu durum Türk dış politikasını analiz sürecinde iç güçler dengesinin ve yasal ve kurumsal çerçevenin göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- 11 16, 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogandan-partili-cumhurbaskani-aciklamasi/686490> (accessed 03 26, 2018).
- Akçakaya, Murat, ve Abdülkadir Özdemir. «Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar.» *Third Sector Social Economic Review* 53, no. 3 (2018): 922-944.
- Akgün, Birol. «Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Dış Politikadaki Rolü.» *Çankaya'da İlk Üç Yıl* (SDE Publishers), Ocak 2011: 53-65.
- Akın, Rıdvan. *Gaziden Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Press, 2009.
- Akıncı, Berat. «Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları.» *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9, no. 16 (2018): 2128-2146.
- Akman, Elvettin. «Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri.» *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi* 15, no. 1 (2019): 35-54.
- Aksu, Fuat. «Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar.» *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 15, no. 59 (2018): 65-87.
- Aksu, Muharrem. «Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Etkinliği ve 2003 Sonrası Değişim.» *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 17, no. 3 (2012): 441-465.
- Alden, Chris, ve Amnon Aran. *Foreign Policy Analysis*. Oxon: Routledge, 2017.
- Alkan, Haluk. «Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri.» *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2018: 139-159.
- Anadolu Ajansı*. 25 06 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10509>.
- Balcı, Ali. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa, 2017.
- Bayramoğlu, Ali. «Asker ve Siyaset.» *Birikim Dergisi*, no. 160-161 (2002): 28-48.
- Coşkun, Vahap. «16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi.» *DÜHFD* 22, no. 36 (2017): 3-30.
- Cumhuriyet*. 11 10 2016. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/613892/Bahceli_den_baskanlik_sistemine_yesil_isik.html.
- Çekiç, Mahmut. «1982 Anayasası'nın Hükümet Sistemi Açısından Değerlendirilmesi.» *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 7 (2016): 441-478.
- Duran, Burhanettin. «Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi.» In *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 13-64. Ankara: SETA, 2011.
- Duran, Lütfi. *Türkiye Yönetiminde Karmaşa*. İstanbul: Çağdaş Publishers, 1988.
- Ekşi, Muharrem. *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Publishers, 2014.

- Erdoğan, Mustafa. *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte Publishers, 2003.
- Ertosun, Erkan. «Dış Politikada Özal’lı Yıllar: 1983-1993.» *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1946 - 2012* içinde, yazar Cihat Göktepe ve Tuba Ünlü Bilgiç, 290-318. İstanbul: Ufuk Press, 2014.
- Gönenç, Levent. «Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler.» *Yeni Türkiye Dergisi* 9, no. 51 (2013): 269-279.
- Gözen, Ramazan. *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye’nin Dış Politikası*. Ankara: Palme Yayınları, 2008.
- Gözen, Ramazan. «Türk Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması, Turgut Özal ve Körfez Krizi.» *Yeni Türkiye*, 1996: 286-303.
- Gözler, Kemal. *Cumhurbaşkanı-Hükümet Çatışması*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
- Gözler, Kemal. «Hükümet Sistemimiz Değişecek mi?» *Türkiye Günlüğü* 2104, no. 118 (2014): 62-69.
- Gürpınar, Bulut. «Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika.» *Uluslararası İlişkiler* 10, no. 39 (2013): 73-104.
- Heper, Metin. «Islam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan.» *Insight Turkey* 15, no. 2 (2013): 141-156.
- Hudson, Valerie M. *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*. 2 cilt. Boulevard: Rowman & Littlefield, 2014.
- Hudson, Valerie M. «Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations.» *Foreign Policy Analysis* 1 (2005): 1-30.
- Hürriyet*. 22 03 2015. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-konu-mankeni-olmam-28519751> (accessed 04 02, 2019).
- Hürriyet*. 2013. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602>.
- İzol, Ramazan. «Türkiye’de Ordu’nun Siyasi Varlık Sebepleri.” *Mülkiye Dergisi* 16, no. 235 (2002): 193-215.
- Keyman, Fuat. «A New Turkish Foreign Policy: “Toward Proactive Moral Realism”.” *Insight Turkey* 19, no. 1 (2017): 55-69.
- Kongar, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Press, 2007.
- Kubalkova, Vendulka. «Introduction.» *Foreign Policy in a Constructed World* içinde, yazar Vendulka Kubalkova, 3-15. New York: M.E. Sharpe, 2001.
- Larrabee, Stephen F. «Turkey’s New Geopolitics.” *Survival* 52, no. 2 (2010): 157-180.
- Light, Margot. «Foreign Policy Analysis.» *Contemporary International Relations: A Guide to Theory* içinde, düzenleyen A. J. R. Groom ve Margot Light, 93-108. London: Pinter, 1994.

- March, James G., and Johan P. Olsen. "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life." *The American Political Science Review* 78, no. 3 (1984): 734-749.
- Milliyet*. 06 12 2014. <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-onemli-aciklamalar-siyaset-1980335/> (accessed 03 13, 2019).
- Miş, Nebi, ve ve diğerleri. *2016'da Siyaset*. İstanbul: SETA, 2016.
- Murinson, Alexander. «The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy.» *Middle Eastern Studies* 42, no. 6 (2006): 945-964.
- NTV. 03 04 2015. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-istifa-eden-hakan-fidana-kirgin,fjbCMF lvtk-EDSKuZJ83nQ>.
- NTV. 15 08 2015. https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-baskanlik-sistemi-aciklamasi,eUs7_17mF0CQZnJamO46JQ (accessed 03 13, 2019).
- Oğuzlu, Tarık. "Türk Dış Politikasından Davudoğlu Dönemi." *Ortadoğu Analiz* 1, no. 9 (Eylül 2009): 43-50.
- Oğuzlu, Tarık. «Türk İç ve Dış Siyasetinde Devrimsel Yıllar: 2002-2012.» *İç ve Dış Gelişmelerle Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* içinde, düzenleyen Tuba Ünlü Bilgiç ve Cihat Göktepe, 341-372. İstanbul: Ufuk Publishers, 2014.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2000.
- Özbudun, Ergun, ve William Hale. *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı*. İstanbul: Doğan Press, 2010.
- Özcan, Gencer. «Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı.» *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası* içinde, düzenleyen Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, 19-62. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Özcan, Gencer. «Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik Yapı ve Aktörler.» *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, yazar Faruk Sönmezoğlu, 5-54. İstanbul: Der Publishers, 2012.
- Özcan, Gencer. «Türkiye'de Siyasal Rejim ve Dış Politika 1983-1993.» *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, düzenleyen Faruk Sönmezoğlu, 293-316. İstanbul: Der Yayınları, 1994.
- Pazarıcı, Hüseyin. «Türk Dış Politikası ve Hukuk.» *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 7, no. 2 (2008): 119-132.
- Putnam, Robert D. "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-level Games." *International Organization* (MIT Press) 42, no. 3 (1988): 427-460.
- Robins, Philip. *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy*. Seattle: University of Washington Press, 2003.
- Rosenau, James N. «A Pre-Theory Revisited: World Politics in Era of Cascading Interdependence.» *International Studies Quarterly* 28, no. 3 (1984): 245-305.
- Rosenau, James N. "Pre-theories and Theories of Foreign Policy." In *Approaches in Comparative and International Politics*, edited by R. B. Farrell. Evanston IL: Northwestern University Press, 1966.

- Roskin, Michael G. *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*. 8. Translated by Bahattin Seçilmişoğlu. Ankara: Liberte Publishers, 2016.
- Sevinç, Murat. «Güncel Gelişmelerin Işığında 1982 Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı.» *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2002: 109-137.
- Snyder, Richard C., Henry W. Bruck, and Burton Sapin. *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics*. New York: Free press of Gloncoe, 1962.
- Soysal, Mümtaz. *Dış Politika ve Parlamento*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1964.
- Sözcü. 03 04 2016. <https://www.sozcu.com.tr/2016/dunya/muhatabimiz-davutoglu-dur-erdogan-degil-1166187/> (accessed 03 13, 2019).
- Şener, Bülent. *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010)*. Ankara: Barış Publishers, 2013.
- Tan, Turgut. «1982 Anayasası Yönünden Yürütme Görevi ve Yetkisinin Niteliği (Güçlü Devlet ya da Güçlü Yütütme).» *Anayasa Yargısı* 1, no. 4 (1984): 31-47.
- Tezkan, Yılmaz. *Siyaset, Strateji ve Millî Güvenlik*. İstanbul: Ülke Publishers, 2000.
- “The Constitution of the Republic of Turkey (1982).” n.d. <http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-1995-3.pdf> (accessed 01 23, 2019).
- Turan, Menaf. «Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.» *Social Sciences Research Journal* 7, no. 3 (2018): 42-91.
- «Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.» https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf.
- Ulutaş, Ufuk, Kemal İnat, and Kılıç Buğra Kanat. “Türk Dış Politikasında Yeni Güncelleme: TDP v.16.4.2017.” *SETA Perspektif* (SETA Publishers), no. 172 (May 2017).
- Uzgel, İlhan. *TDP'nin Oluşturulması*. Cilt 1, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)* içinde, düzenleyen Baskın Oran, 73-93. İstanbul: İletişim Publishers, 2001.
- Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishers, 1979.
- Wendt, Alaxender. *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press, 1999.
- Wight, Colin. «They Shoot Dead Horses Don't They? Locating Agency in the Agent-Structure Problematique.» *European Journal of International Relations* 5, no. 1 (March 1999): 109-142.
- Yılmaz, Samet, ve Oğuzhan Özdemir. «A More Active Foreign Policy: Domestic Factors of Turkey's Middle East Policy During Second Tenure of Justice and Development Party.» *Journal of Management and Economics Research* 15, no. 3 (September 2017): 1-24.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. 32. İstanbul: İletişim Press, 2016.

Kitap İncelemesi

'Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet' Roksana Bahramitash ve Hadi Salehi Esfahani

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da cinsiyet çalışmalarının toplumdaki güç ilişkileriyle yan yana tanımlandığı *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, bölgedeki otoriter neoliberalizmin sonuçlarından biri olarak cinsiyet çalışmalarının son yıllardaki yükselişini incelemektedir.

Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, cinsiyet çalışmaları alanında farklı ülkeleri konu alan altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmada dört farklı vaka sunulmuştur. Vakaların ilki, Tunus ve Mısır'da neoliberal politikaların toplumsal sonuçlarını konu almaktadır. Çalışmada, yönetime güvensizlik ve olumsuz ekonomik şartların etkili olduğu Arap Baharı sonuç olarak gösterilmiş, izlenen neoliberal ekonomik uygulamalarının neden ekonomik büyümeyle değil ayaklanmalarla sonuçlandığına dikkat çekilmiştir.

Devletin değil, piyasa koşullarının baskın olmasını savunan neoliberal ekonomi modeli, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadınların iş gücüne katılımını destekler. Ancak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bu alanda dünya sıralamasında alt sıralarda yer almaktadır. Araştırma konusu olarak, bölge ülkelerinde, sahibi kadın olan ve ağırlıklı olarak kadın çalışanların yer aldığı küçük, orta ve büyük işletmeler seçilmiş, elde edilen veriler istatistikler ülkenin iktisadi geçmişi ile birlikte açıklanmıştır. Ayrıca, Kuzey Afrika'nın ortak sosyal veekonomik dinamikleri, yapısal engeller ve kadınların bu bölgede iş gücüne katılımının nitelikli bir şekilde artmasına yönelik öneriler sunulmuştur. *Kuzey*

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM
Kuzey Afrika Çalışmaları

Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, neoliberal politikaların ODKA toplumlarındaki çalışan kadınların kişisel gelişimlerine, ekonomik bağımsızlık arayışlarına ve ülkenin ekonomik büyümesine katkılarına değinmekte ve ekonomi politikaların kadın nüfusun iş alanı üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomi politikalarının nesnel bir şekilde kadın veya erkek her bireyi, ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde role sahip iş gücü kaynağı olarak kabul etmesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki topluluklarda kadına atfedilen rolle çatışma yaratmaktadır. Örneğin, bölgede kadınlarının eğitim düzeyindeki artışa rağmen, toplumun geleneksel kesimince desteklenen ev ve aileyle ilgilenme rolü ekonomik bağımsızlığa kıyasla ön planda tutulabilmektedir. Bu konuya eğilen bölümde, kadın nüfusu içerisindeki sosyokültürel dinamiklerine ve imkanlara, ayrıca iş gücüne katılmak isteyen kadınları gerekli niteliklere sahip olmasına rağmen çalışmayı tercih etmemeye yönelten yapısal sorunlara dikkat çekilmiştir.

Ekonomide devletin değil piyasa koşullarının baskın olmasını savunan neoliberal ekonomik politikalar çerçevesinde, dış ticaret gibi alanlarda kısmi bir serbestleştirme gerçekleşirken, Tunus ve Mısır'da ekonomik uygulamaların yalnızca yönetime yakın bir zümreye maddi kazanç ve siyasi güç kazandırması, toplumda işsizlik ve enflasyonun artmaya devam etmesi gerekçe gösterilmektedir. Ekonomik iyileşmenin dünya cinsiyet eşitliği endeksi gibi beşerî kalkınmaya işaret eden önemli göstergelere yansımadağı gözlemlenmiştir. Sosyoekonomik göstergelerin toplumsal bir iyileşmeye yol açmaması, şeffaflıktan, toplumun denetiminden yoksun, dışa bağımlı, iç ekonomik aktörleri soyutlayan, işlevsizliğe yatkın ekonomik politikalar devlete olan güvensizliği pekiştirmiştir. Kitapta, iki ülkenin tüm iç etkenleri dışında, ekonomik modellerin geliştirildikleri yapıdan çok farklı dinamiklere sahip otokratik ülkelerde uygulanması ayrıca eleştirilmiş, diğer yandan, bölgede cinsiyet çalışmalarının artmasına zemin hazırladığı öne sürülmüştür. Kitapta yer alan vakaların ana argümanlarından biri, otokratik rejimlerde neoliberal politikaların uygulanmasının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da insani gelişim odaklı toplumsal gelişmelerle desteklenmemesi olmuştur. Tunus dışında gelişmiş sendikalaşma bulunmayan bölgede, çalışan hakları ve sosyal güvence, bireyin sosyal ve ekonomik haklarının hukuk sistemi tarafından korunması yetersizdir. Bireysel hak ve özgürlüklerin esnetildiği otokratik rejimler ve uygulanan ekonomi politikaları, siyasi ve maddi gücü belirli bir kesimde yoğunlaştırmakta, yönetimde usulsüzlüğü ve yolsuzluğu artırmaktadır.

Kitaptaki ikinci vaka, Arap Baharı'nda etkili olan genç nüfusun eğitim dinamiklerini ele almaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde eğitim düzeyi, işsizlik ve diğer sosyal etkenleri ilişkilendiren bölüm, bölgenin ekonomik tarihçesine değinmekte ve mevcut işsiz nüfusun diğer nesillerden farklı

olarak karşı karşıya kaldığı koşulları açıklamaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, bölgedeki sosyoekonomik koşulların daha iyi olduğu 1980'lerdeki nüfus artışını izleyen süreçte, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ekonomilerini sarsan 2000'li yılların ekonomi krizlerine ve her ülkeyi farklı ölçekte etkilemiş olan Arap Baharı'nın getirdiği radikal değişikliklere değinmektedir. Ayrıca bu bölümde, eğitime katılımın tüm bölgede yaygın olduğu, hatta yüksek öğrenim oranının arttığı kaydedilirken, ezbere ve teorik eğitimin uygulamalı alanlar için özellikle kadınların nitelikli işler bulmasını zorlaştırdığı öne sürülmüştür. Üniversite mezunu gençlerin, eğitim düzeyi ve donanımlarına yönelik özel sektörde iş bulamaması ve çok az sayıda personel alan kamu sektörüne yönelmesi, beraberinde işsizliği artırmaktadır. Çalışmanın bu bölümü, eğitimlerini tamamlayıp, iş bulamayan gençlerin muzdarip olduğu sosyoekonomik koşulların devlete duyulan güvensizliği pekiştirdiğinin ve düzensiz göçe teşvik edici olabildiğinin altını çizmiştir. Bu dinamikler, işsiz genç nüfusun resmi iş olanakların kısıtlı olduğu dönemde, sosyal güvenlik imkanları olmayan, düşük ücretli iş alanlarına yöneltebilmektedir. Arap Baharı sonrası Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçün başlamasıyla birlikte, kayıt dışı göçmen olarak ülkede bulunan nüfus bölgede düşük maliyetli iş gücünü artmıştır.

Kitaptaki üçüncü vakada, kadın nüfusun yoğun olarak iş gücüne katıldığı örneklerle yer verilmiştir. Çalışanlarının büyük bir kısmının kadın olduğu ve kadın işletmecilerin bulunduğu Fas tekstil sektörü üzerine yapılan araştırma, çalışma şartlarının sektördeki kadın çalışanların sosyoekonomik koşullarının iyileştirmedigine işaret etmiştir. Bu bölümde, görünenin aksine, kadınların iş gücüne katılımının yüksek olduğu bir alanın koşulları nedeniyle bireysel ve profesyonel gelişim, ekonomik bağımsızlık ve refah artışı yerine olumsuz ve düşük ücretli çalışma şartları, kadın nüfusun tekstile yönelmesinin geleneksel rolünü pekiştiren algıdan bahsedilmektedir. Bu bölümde ev ve ailenin bakımını üstlenen, iş gücüne katılabilecek fiziksel nitelikteki kadın nüfusun, kadına atfedilen toplumsal rolü destekleyen bazı sosyal politikaların doğurduğu zorluklar sonucu, çalışmayı tercih etmemelerine değinilmiştir. Bu gerekçeler arasında bir erkeğe kıyasla aynı çalışma koşullarında daha az ücret almaları, aile içinde dengesiz bir şekilde dağılan sorumlulukları yerine getirmeyi zorlaştıran çalışma koşulları ve saatleri öne sürülmüştür.

Kadınların sahibi olduğu küçük, orta ve büyük işletmelerin bir analizini yapan dördüncü bölümde Türkiye konu alınmıştır. Bu bölümde, altyapı olarak bölgedeki çoğu ülkeden daha iyi durumda olmasına rağmen, Türkiye'de kadınların iş hayatında potansiyelin oldukça altında temsil edildiğine değinilmiştir. Ayrıca, bu alanların diğer kadınları çalışma hayatına dahil olma konusunda cesaretlendirmedigi öne sürülmüştür. Bu çalışmaya göre, KOBİ'lerin

başında bulunan kadınlar oldukça küçük bir topluluğu temsil etmekte, bu girişimlerin büyük bir kısmı tekstil, yemek yapma, dikiş dikme, el sanatları gibi kadına yönelik geleneksel bir bakış açısını desteklemektedir. Son olarak, çalışmanın bulgularına göre, sosyal eşitsizliklerin yol açtığı, kadınları iş gücüne katılmaktan zorunlu ya da tercihi olarak alıkoyan dinamikler karşısında Kadın KOBİ girişimlerinin daha fazla kadın istihdam etme ve finansal başarı elde etme açısından beklentinin altında kaldığı vurgulanmıştır.

Son bölümde, bazı Kuzey Afrika ülkelerinde, dini bir temele oturmaksızın başvurulmuş teamüllere ve evrensel temel hak ve özgürlükleri kadın vatandaşlar için kısıtlayan uygulamalara yer verilmektedir. Bu teamüllerden biri olarak, kadın ve erkeğin mirastan farklı pay alması olarak gösterilmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki neredeyse tüm ülkelerin karma bir yasa sistemi uyguladığına dikkat çeken bölümde, bu hukuki eşitsizliği yalnızca sosyal ve ekonomik haklarla sınırlı tutmayı, mülkiyet hakkının kadın işletmecilerin finansal güvenilirliği için elzem olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada, medeni hukuk kapsamında varlıklı eşleri olan evli kadınlar, bekar kadınlara göre girişimcilik faaliyetlerinde daha avantajlı konumdadır ve ekonomik özgürlük bağlamında çelişkili bir noktada kalmaktadır.

Kuzey Afrika'da cinsiyet çalışmalarını meşgul eden konular arasında kadınlara verilen eğitime kadına atfedilen geleneksel rolden ötürü yeterince önem verilmemesi ve bu eğitimin uygulamalı alanlarda yetersiz kalması, finansal kaynaklara erişimde engeller, mülkiyet hakkına yönelik eşitliğe aykırı uygulamalar ve yetersiz ekonomik altyapı yer almaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet* cinsiyet eşitsizliğini bir tür sosyal eşitsizlikle bağdaştırıp iktisadi süreçlerle birlikte yorumlamakta, neoliberal politikaların kadınların aleyhinde olduğunu savunmaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, neoliberal politikaların içinde bulunduğu tüm sosyokültürel bağlamı göz ardı ederek bir rol verdiği kadının, kendisini dezavantajlı bir konumda bırakan bir kültürel yapı ve ekonomik düzenle karşı karşıya kaldığını öne sürmektedir.

Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, yalnızca toplumsal yapı içerisinde cinsiyetlere dağıtılan ekonomik ve sosyal rolleri, sisteme dönüştürdüğü güç ilişkilerini ve sonuçlarını eleştirmemektedir. Bu çalışmada, kadının iş gücüne katılımındaki tüm insani ve kültürel boyutu göz ardı eden, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki toplumlara uygulanan ithal ve toplumsal dinamiklere meydan okuyan neoliberal ekonomik politikanın, ekonomi ve güç ilişkilerinde yeterince temsil edilmeyen kadına daha çok yer açarken, bu potansiyeli ulaşılmaz kılan sistematik hukuki, sosyal, siyasi ve ekonomik engelleri açığa çıkardığına dikkat çekmektedir.

Genel Hususular

Ortadoğu Etütleri, Ortadoğu çalışmalarına yoğunlaşmış bir düşünce kuruluşu olan Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) tarafından basılı ve e-dergi olarak yayınlanan hakemli bir siyaset, uluslararası ilişkiler ve fikir dergisidir.

Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Ortadoğu Etütleri'nin amacı, Türkiye'de sosyal bilimlerde Ortadoğu çalışmalarının gelişimini teşvik etmek ve uluslararası alanda Ortadoğu literatürüne nitelikli katkılar yapılmasına imkân sağlamaktır.

Ortadoğu Etütleri'nde yayınlanan çalışmalardaki değerlendirmeler, ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayın Koşulları

Ortadoğu Etütleri'nde yayınlanacak makalelerin, uluslararası ilişkiler bağlamında Ortadoğu coğrafyasıyla ilgili siyaset, siyasi tarih, uluslararası hukuk ve iktisat gibi konuları kapsamaması beklenmektedir. Ortadoğu literatürüne katkı sağlayacak nitelikte kavramsal çerçevesi sağlam, özgün, eleştirel bakış açısı getiren, çözümlenmeli araştırma ve incelemelere öncelik verilmektedir.

Yayın dili Türkçe, İngilizce ve Arapça'dır.

Makalelerde anlatım dilinin düzgün olması, düşüncelerin doğru bir mantık örgüsü içinde ifade edilmesi, referansların uygun biçimde kullanılması, varsayımların güçlü biçimde desteklenmesi, konuyla ilgili literatüre nüfuz edilebilmiş olması gerekmektedir.

Kitap değerlendirmeleri/incelemeleri, makale biçiminde hazırlanmış olmaları halinde kabul edilmektedir. İncelenen kitabın bir kopyasının, makul bir sürede iade edilmek üzere, Editör'e ulaştırılması gerekmektedir.

Makaleler yayınlanmadan önce yazarlarla eser sözleşmesi akdedilmektedir.

Telif ödemeleri, derginin yayınlanmasından en geç bir ay sonra yapılmaktadır. Ayrıca, yazarlara dergiden 5 kopya verilmekte, derginin ulaştırılmasında fayda gördükleri kurumlar/kişilerle ilgili sundukları notlar dikkate alınabilmektedir.

Biçimsel Esaslar

- Makalelerin dili Türkçe ya da İngilizce olmalıdır. İngilizce makalelerde imla ve noktalama kuralları açısından İngiltere İngilizcesi'nin kullanılması tercih sebebidir. Yazıların uzunluğu 4000-8000 kelime aralığında olmalıdır.
- Çalışmanın hazırlanmasında takip edilmesi gereken sıra şöyledir: Başlık, öz (abstract), anahtar kelimeler, asıl metin, ekler, notlar, referanslar (kaynakça), tablolar (başlıklarıyla birlikte müstakil sayfalarda), şekil açıklamaları (liste halinde), özet (summary).
- Öz bölümü (abstract) ortalama 150 kelime uzunluğunda olmalıdır. Türkçe makalelerin İngilizce özeti de sunulmalıdır.
- Makalelerde 6 ila 10 anahtar kelime bulunmalıdır. Türkçe makalelerin İngilizce anahtar kelimeleri de sunulmalıdır.
- Özetler (summary) 400 kelime uzunluğunda olmalı ve yalnızca İngilizce hazırlanmalıdır.
- Makale sahiplerinin, Editör aksini belirtmedikçe bir özgeçmişlerini sunmaları istenmektedir.
- Görsellerin yüksek çözünürlüklü olması ve siyah-beyaz baskıya elverişli olmaları gerekmektedir. Renkli görsellerin siyah-beyaz baskılarında ortaya çıkabilecek tutarsızlıklar dikkate alınmalıdır. Materyalin en uygun çözünürlükte olduğundan emin olunmalı ve metin içine yerleştirilmeden bilgisayar ortamında ayrı bir dosya olarak olarak iletilmelidir.
- Anadili İngilizce veya Türkçe olmayan yazarların makalelerini göndermeden önce, metinlerini dil

konusunda ehil bir uzmana okutmaları ve düzelttirmeleri gerekmektedir. Yoğun dilbilgisi ve anlatım hatası olan metinler değerlendirmeye alınmamaktadır.

- Latin alfabesi kullanılan dillerde isim orijinal haliyle verilmektedir. Diğer dillerde yazılan isimler ise İngilizce veya Türkçe transliterasyonu ile kullanılmalıdır.

Dipnot Yazım Kuralları

Dipnotlar açıklayıcı olmalı ve mümkün olduğunca sık kullanılmalıdır. Dipnotlar makale içinde birbirlerini takip edecek şekilde artan rakamlar ile numaralandırılmalı ve metin sonunda yer alan ve açıklamaları içeren liste ile örtüşmelidir. Söz konusu listelerde kitap, makale ve metinlere dair verilen referanslarla uyumluluk ve isimler ile önemli sıfatların baş harflerinin büyük harf ile yazılması önemlidir. Aşağıdaki uygulamalı örneklerin dikkatle incelenmesi tavsiye edilir:

Kitaplar

Norman Stone, Kitabın Adı, (London: Basic Books, 2007), s. 67.

Norman Stone (ed.), Kitabın Adı (London: Basic Books, 2007), s. 67-9.

Norman Stone ve Sergei Podbolotov, Kitabın Adı (London: Basic Books, 2005), s. 99. Takip eden referanslar: Kıvrımlı, Kitabın Adı, s. 99.

Dergiler ve Makaleler

Norman Stone, "Makale Başlığı", Dergi Adı, Cilt. #, Sayı. # (Ay, Yıl), s. #. Takip eden referanslar: Kıvrımlı, "Makale Adı", s. #.

Derleme Kitap Makaleleri

Norman Stone, "Makale Adı", Hakan Kıvrımlı, "Kitap Adı" (London: Crimea Publis-hing Co., 2000), s.100.

Resmi Belgeler

Meclis Zabıtları: TBMM Yayınları (Meclis Yayınları, 1988, V), 111.

Tezler

E. Beytullah, "The Crimean Khans' relations with the Arab Amirs", yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent University, 1999, Bölüm 5, s.44.

Tekrarlar

Dipnotlarda uygun yerlerde "ibid." ibaresi kullanılmalı, ancak bu ibare önceki bilginin birden fazla kaynağa dayandığı durumlarda kullanılmamalıdır.

İletişim / Makale Önerileri

Makaleler yılın her döneminde editöre ulaştırılabilir.

Önerilmek istenen çalışmalar için öncelikle Yayın Koşulları'nın dikkatle okunması tavsiye edilir.

Yazarların çalışmalarını elektronik posta yoluyla adresine göndermesi tercih edilmektedir.

Makaleler ve diğer sorular, info@orsam.org.tr adresine ulaştırılabilir.

Telif Hakları

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilip yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılmaz, yeniden yayınlanamaz.

Yazarlar dergiye sundukları makalelerine ait yayın haklarının tamamını yayıncıya dev-rettiklerini kabul ederler. Yazarlar makalelerini eğitim amaçlı olarak veya özel kullanım için çoğaltma hakkına sahiptirler. Ancak makale, Ortadoğu Etütleri'nin yazılı izni olmaksızın internet üzerinden yayınlanmak veya benzeri gibi yollarla çoğaltılamaz.

